



**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

2015. 2. szám

SZAKMAI SZEMLE

ALAPÍTVÁ: 2003

BUDAPEST

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Kovács József altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök:	Dr. Béres János	vezérőrnagy
Tagok:	Árpád Zoltán	ezredes
	Dr. Fürjes János Norbert	alezredes
	Dr. Kenedli Tamás	alezredes
	Dr. Magyar Sándor	alezredes
	dr. Sabjanics István	főhadnagy
	Szabó Károly	ezredes
	Tóth Csaba Mihály	alezredes
	Simon László	alezredes
	Dr. Vida Csaba	alezredes
Felelős szerkesztők:	Dr. Kenedli Tamás	alezredes
	Simon László	alezredes
Olvasószerkesztő:	Tóth Csaba Mihály	alezredes
	Ledács Kiss Jenő	nyá. ezredes
Tördelő szerkesztő:	Szabó Beatrix	törzszászlós

Elérhetőségeink

Postacím:	Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa 1111 Budapest, Bartók Béla u. 24-26. 1502 Budapest, Pf. 117
Telefon:	Dr. Kenedli Tamás 30/738-7925 Simon László 30/999-5205
E-mail:	szakmaiszemle.kontakt@gmail.com
Weblap:	http://www.kfh.hu/hu/publikaciok.html

HU ISSN 1785-1181

TARTALOM

NEMZETBIZTONSÁG ELMÉLETE

DR. PARÁDI JÓZSEF

**A FELDERÍTÉS AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA
ÁLLAMHATALMI, KÖZIGAZGATÁSI RENDSZERÉBEN 5**

DR. BORVENDÉG ZSUZSANNA

**ÚJSÁGÍRÓK A KÁDÁR-RENDSZER
TITKOSSZOLGÁLATÁBAN..... 14**

DR. DUDÁS ÉVA

**A BÜNTETŐ PSZICHIÁTRIA ALKALMAZÁSA A
SZOVJETUNIÓBAN AZ 1960-80-AS ÉVEKBEN 32**

BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA

TÖRÖK LÁSZLÓ

**MUSZLIM RADIKALIZÁCIÓ BELGIUMBAN ÉS A
TERRORFENYEGETETTSÉG ÁLTALÁNOS HELYZETE..... 43**

BENEDEK MÁRTA

**MAGYARORSZÁG, AUSZTRIA ÉS SZLOVÁKIA
BIZTONSÁG- ÉS KATONAPOLITIKAI NÉZETEI,
AVAGY A BIZTONSÁG ÉRTELMEZÉSE
KÖZÉP-KELET EURÓPÁBAN..... 57**

DR. BAGI JÓZSEF – KOÓS GÁBOR – DR. SZTERNÁK GYÖRGY

**AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ KATONAI
DOKTRÍNÁJÁNAK BIZTONSÁGPOLITIKAI
ÉS KATONAI-TECHNIKAI HÁTTERE 82**

TECHNIKAI RENDSZEREK

NAGY ATTILA

**PILÓTA NÉLKÜLI LÉGI JÁRMŰVEK –
A TECNOLÓGIA BEMUTATÁSA,
AKTUALITÁSAI, JOGI HÁTTERE 112**

DR. MAGYAR SÁNDOR	
AZ INFORMATIKAI BIZTONSÁGTUDATOSSÁG JELENTŐSÉGE AZ ADATVÉDELEM TERÜLETÉN	121

SÁGI NORBERT – SZABÓ KÁROLY	
EGY KIBER-KOCKÁZAT MARGÓJÁRA – A SIGNALING SYSTEM 7(SS7) ALAPÚ GSM HÁLÓZAT ELLENI TÁMADÁSOK NEMZETBIZTONSÁGI ASPEKTUSAI	129

ALKALMAZOTT NEMZETBIZTONSÁGI-ELHÁRÍTÓ ISMERETEK

SIMON LÁSZLÓ	
A FOKOZÓDÓ TERRORIZMUS EURÓPÁBAN ÉS ANNAK HATÁSA A KATONAI TÖMEGRENDEZVÉNYEK BIZTOSÍTÁSÁRA	145

FÓRUM

DR. SABJANICS ISTVÁN	
SZEREPVÁLTOZÁSOK A JOGÁLLAMISÁG HORIZONTJÁN A BÍRÓ SZEREPÉNEK FELÉRTÉKELŐDÉSE	163

CRISÁN ANDREA	
PUSH ÉS PULL FAKTOROK A KOSZOVÓBÓL KIINDULÓ MIGRÁCIÓ HÁTTERÉBEN	175

AZ OLVASÓHOZ

BALOGH BERNADETT	
II. KÖZSZOLGÁLAT ÉS PSZICHOLÓGIA KONFERENCIA BESZÁMOLÓ	183

E SZÁMUNK TARTALMA	186
CONTENTS	187
SZERZŐINK	200
E SZÁMUNK LEKTORAI	201
A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI	202

DR. PARÁDI JÓZSEF

A FELDERÍTÉS AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA ÁLLAMHATALMI, KÖZIGAZGATÁSI RENDSZERÉBEN¹

Mielőtt az Evidenzbüro és a közigazgatás kapcsolata feltárásának a taglalásába kezdenék a felderítő szervezet helyét célszerű behatárolni az Osztrák-Magyar Monarchiában.

Az Evidenzbüro az Osztrák-Magyar Monarchia egyetlen felderítő szervezete volt. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a dualista államalakulat más szervezetei ne vehettek volna részt a felderítésben, illetve e felderítő tevékenység támogatásában. Az információk bármilyen úton is jöttek, végül az Evidenzbüroba érkeztek, ahol gyűjtötték, rendszerezték, elemezték és értékelték. A jelentésekben összegzett információkat ugyan elsősorban az Osztrák-Magyar Monarchia véderejének vezérkara számára biztosították, azonban szükség szerint a dunai-monarchia más szervezeteit is ellátták a rájuk tartozó hírekkel.

Az Evidenzbüro haderőn belüli elhelyezkedéséből fakadóan a felderítő szervezet a közös ügyek csoportját megvalósító szervezetek közé tartozott. Az Osztrák-Magyar Monarchia két társország, az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság szövetsége volt, ahol mindkét ország arra szövetkezett, hogy szuverenitása egy részét közösen érvényesítse. Ezek voltak az úgynevezett közös ügyek. Az Osztrák-Magyar Monarchiának ugyan létezett még egy korabeli habsburgiánus felfogása is. E szerint az Osztrák-Magyar Monarchia egységes birodalom, amelyben a helyi ügyeket a tartományok két – egymástól eltérő jellegű – csoportja különböző módon intézi, tekintettel a történelmi, kulturális, gazdasági sajátosságaikra. E két nézetből fakadóan a dunai birodalom nevének a meghatározása során az uralkodó kétféle elnevezést jelölt meg. Egyrészt az „Osztrák-Magyar Monarchia” („Österreichisch-Ungarische Monarchie”) elnevezést – amely az államalakulat magyar felfogását tükrözte –, másrészt pedig az „Osztrák-Magyar Birodalom” („Österreichisch-Ungarisches Reich”) elnevezést, amely a HABSURG felfogást tükrözte. A két elnevezés közül az Osztrák-Magyar Monarchia kifejezés vált általánossá, mivel a gyakorlatban ezen elnevezés tartalma érvényesült.²

Az Osztrák-Magyar Monarchia jellege magyar felfogásának általánossá válásához természetesen időre volt szükség. A XIX. század végére azonban a magyar felfogás érvényesüléséhez már kétség sem férhetett. A változás iránya jól érzékelhető a címek használata terén. A magyar képviselők egy csoportja már az első delegációs ülésen tiltakozott a „Reichskanzler” és a „Reichsminister” címek használata ellen, mivel a kiegyezés előtti „Reich” kifejezés további használatában a

¹ A publikáció első része a Szakmai Szemle 2015/1. számában jelent meg.

² GALÁNTAI József: A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918. 89-91.p. Budapest, 1985, Kossuth. 386 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.

dualista elv sérelmét, a korábbi centralizmus feltámadását látták. Akkor még azt a választ kapták, hogy a kifogásolt címek az Osztrák Császárságban szinonim értelműek a magyar „közös miniszter” kifejezéssel. A közös külügyminiszterek azonban gróf ANDRÁSSY Gyulával kezdődően már nem használták a „Reichskanzler” címet. A „Reichsminister” címet a másik két közös miniszter ugyan még tovább használta, legtovább a közös hadügyminiszter 1911-ig. Végül is azonban e címek a használatból kikerültek. A „császári királyi” kifejezést „császári és királyi” szóösszetétel váltotta fel a közös intézmények elnevezésében, melyre utasítást az uralkodó 1868. XI. 14-én kelt, a külügyminiszterhez címzett levelében adott. A „császári királyi” elnevezés legtovább a haderőben élt, ahol a „császári és királyi” jelzővel 1889-ben váltották fel, szintén uralkodói utasításra.³

A közös ügyek több ügycsoportból álltak. A közös ügyeken belül pragmatikus ügyeknek a Pragmatica Sanctio-ból származó ügyeket tekintették. Ide tartozott a hadügy, külügy és finanszírozásukra szolgáló pénzügy. A magyar fél a kiegyezést is a Pragmatica Sanctio-nak a magyar törvénykönyvben rögzített szövegéből vezette le. A Pragmatica Sanctio ugyanis nem csupán azt állapította meg, hogy a HABSBURG-birodalom valamennyi országa élén egy természetes személy áll uralkodóként, hanem kinyilvánította a közös védelem témáját, illetve leszögezte, hogy Magyarország szabad és független ország.⁴ Lényegében a külügyi közösség is a közös védelem szükségességének elismeréséből fakadt, melynek természetes velejárója volt a két szakterület költségvetését kezelő szervezet közös ügycsoportba sorolása. E három ügyből álló ügycsoport alkotta a pragmatikus ügyeket. A pragmatikus ügyek mellett azonban a kortársak megkülönböztettek még úgynevezett dualisztikus ügyeket is. A dualisztikus ügyek közé azon ügyek tartoztak, amelyeknél a két társország közös érdekeiből fakadóan ugyan fennállt a közös rendezés lehetősége, azonban az önálló intézkedés lehetőségét sem lehetett kizárni. Ide volt sorolható a vám- és kereskedelmi szerződés, amelyet általában tízévente újrakötöttek, a hitelügy, a közvetett adózás, a vasút, a posta, a gazdasági szerződések külállamokkal, a pénzrendszer, a jegybank.⁵ A felderítés a haderő részét képezte, így a hadügy részeként a közös ügyek pragmatikus ügycsoportjába tartozott.

A közös ügyek költségvetését a két társország hagyta jóvá. Azt pedig, hogy a költségvetésből milyen arányban részesüljön az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság, az úgynevezett kvóta határozta meg.

A közös tárcák költségvetés-tervezeteit a közös pénzügyminisztérium évente összegezte és foglalta egységes keretbe, melyet a delegációk elé terjesztett. A delegációk szavazták meg a közös költségvetést. Az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság delegációi a két országgyűlés olyan bizottságai voltak, amelyek – felül nem bírálható jogkörrel – dönthettek a közös szervezetek költségvetéseiről. A 60 tagú delegációkat egy évre választotta az őket küldő országgyűlés. A magyar delegáció 20 tagját a főrendiház, 40 tagját pedig az országgyűlés küldte. Az Osztrák

³ GALÁNTAI József: A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918. 120-121.p. Budapest, 1985, Kossuth. 386 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.

⁴ 1723/II.tc. Ő császári és királyi legszentségesebb felsége fölséges osztrák háza nőágának Magyarország szent koronájában s a régtől fogva hozzákapcsolt részekben való folytonos királyi örökösödéséről.

⁵ GALÁNTAI József: A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918. 121-135.p. Budapest, 1985, Kossuth. 386 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.

Császárság – ugyancsak 60 tagú – delegációjának 20 tagját az urak háza, 40 tagját pedig a képviselőház delegálta, de tartományonként meghatározott létszámmal. A delegációk felváltva Budapesten és Bécsben üléseztek. A delegációk egymástól függetlenül, önállóan végezték a munkájukat. Abban az esetben azonban, ha valamilyen témában nem tudtak megegyezni – háromszori sikertelen üzenetváltás után – közös ülést tarthattak. Erre ritkán került sor. Amennyiben a közös ülésen sem született döntés, nem volt fellebbviteli lehetőség, azaz az uralkodó a folyamatba nem avatkozhatott be. Elviekben ugyan lehetőség nyílhatott volna a két országgyűlés feloszlására, majd az újjáalakítása nyomán új delegációk felkérésére, amelyek újraindíthatták volna a közös költségvetés tárgyalását. Erre azonban az Osztrák-Magyar Monarchia történetében nem került sor.⁶

A közös minisztériumok költségvetési összege – vámbevételek leszámítása után fennmaradó részének – társországok közötti megosztását a kvóta határozta meg. A közös költségvetés fedezésére elsősorban mindkét társország vámbevétele szolgált. A vámok bevételeit a társországok önállóan gyűjtötték, majd eljuttatták a közös pénzügyminisztériumhoz. A kvótát az ügynevezett kvótabizottság állapította meg, amely százalékos arányt jelentett, függetlenül attól, hogy a vámbevételek levonása nyomán a közös költségvetés összege mekkora volt.

A két társország országgyűlése egy-egy kvótabizottságot kért fel, amelyek egy-egy javaslatot dolgoztak ki. A két társország – mindkét kormánya közreműködésével – javaslatot dolgozott ki a kvótára. A kormányok pedig a kvótabizottságok indítványát a saját országgyűlésük elé terjesztették. Amennyiben a két országgyűlés – kormánya által előterjesztett – javaslatot elfogadta, az közölte a másik országgyűléssel. Végül mindkét országgyűlés határozata az uralkodó elé került szentesítésre. Amennyiben a kvótabizottságok nem tudtak megegyezni, mindkét javaslat mindkét országgyűlés elé került. Abban az esetben, ha az országgyűlési viták során sem jött létre azonos álláspont, a téma az uralkodó elé került döntésre, aki egy éves érvénnyel hozhatott határozatot a kvóta ügyében.

Mindkét társország kvótabizottsága 15 fős volt. 10 tagot a képviselőház, 5 tagot pedig a főrendiház delegált. Az első kvóta 10 évre szólt, 70:30%-os arányt tartalmazott és 1868. I. 1-jétől 1877. XII. 31-ig volt hatályban. Ezt a megállapodást 10 év elteltével, majd 1898-ban megújították. 1898-ban az uralkodó egy évvel meghosszabbította. Közben azonban – a határörvidék visszatéréséből fakadó magyar állambevétel gyarapodásának a figyelembevételével – 65,6:34,4%-os arányban javasolták megváltoztatni a kvótát. A parlamenti válságok miatt azonban ezt az arányt az uralkodó léptette érvénybe 1907-ig, amikor új kvótatörvény született. Ekkor az arány 63,6:36,4% volt. Ezen arányt meghatározó törvény 1908. I. 1-jétől 1917. XII. 31-ig volt érvényben. A kvótát az 1918. évvel kezdődően 20 évre állapították meg oly módon, hogy az 5 éves ciklusokban változzon. Magyarország részesedése az első 5 évben 36,4%, a második 5 évben 35,4%, a harmadik 5 évben 34,9%, az utolsó 5 évben pedig 34,4% lett volna. Mivel azonban a megállapodás nem került az országgyűlés elé, így azt uralkodói döntés hatályosította.⁷

⁶ GALÁNTAI József: A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918. 111-114.p. Budapest, 1985, Kossuth. 386 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.

⁷ GALÁNTAI József: A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918. 115-118.p. Budapest, 1985, Kossuth. 386 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.

A közös ügyek finanszírozása egyértelműen a két országgyűlés kompetenciájába tartozott. Az irányítás tekintetében azonban az uralkodónak kitüntetett jogosultságai voltak. A közös ügyek minisztereit az uralkodó önállóan nevezte ki és a miniszterek is az uralkodónak tartoztak felelősséggel. A haderőt illetően pedig az uralkodó különleges jogokat gyakorolhatott. Uralkodói hatáskörébe tartozott a haderő „vezérlése” (Leitung), „vezénylete” (Führung) és „belső szervezete” (innere Organisation). A „vezérlésben” a hadüzenet joga is beletartozott. A „vezénylés” joga alapján az uralkodó a haderőt bármikor, bárhová irányíthatta. A „belső szervezettel” jogába tartozott a szolgálati nyelv meghatározása, a fegyelmi témák, a szervezeti felépítés, a tisztek kinevezése, általában a haderő humánpolitikája és minden a haderő belső ügyeivel foglalkozó témakör.⁸

E helyzetből fakadóan tehát a felderítéshez szükséges finansziális lehetőségeket ugyan a két országgyűlés biztosította a haderő költségvetésének a részeként, azonban az irányítás, a személyi témák már az uralkodó felügyelete alá tartoztak.

Az Osztrák-Magyar Monarchia hárompólusú hatalmi központjából (az Osztrák Császárság országgyűlése és kormánya, a Magyar Királyság országgyűlése és kormánya, végül pedig az uralkodó) adódóan a közös ügyi szervezetek irányítása differenciált volt. Az uralkodó esetében is egyedi volt a helyzet, hiszen az Osztrák-Magyar Monarchiának nem volt közös államfője. Államfői tisztsége az Osztrák Császárságnak és a Magyar Királyságnak külön-külön volt. E két tisztséget töltötte be egy természetes személy, *Ferenc József*, aki osztrák császár és magyar király is volt. Az Osztrák-Magyar Monarchiának közös kormánya sem volt, hiszen a közös ügyek intézésére szolgáló minisztériumok nem alkottak a két társország felett álló kormányt. Volt azonban közös minisztertanács, amelynek az ülésein a közös ügyek minisztériumai, illetve a két társország miniszterelnökei vettek részt, valamint – a témától függően – mindkét ország szaktárcáinak a vezetői. Abban az esetben, amikor az uralkodó is részt vett a közös minisztertanácsi ülésen, azt koronatanácsnak nevezték.⁹

Az irányítás témaköre mellett sajátos volt azon szervezet felépítése is, amelyben a felderítő szolgálat elhelyezkedett. Az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje több fő részből állt. A haderő legütőképesebb része a közös hadsereg, illetve az ugyancsak közös haditengerészet volt. Légierő ebben az időben még nem létezett. Az úgynevezett léghadő csapatok az I. világháború során jöttek létre, amelyek azonban még nem szerveződtek önálló légierővé. A szárazföldi haderő – a közös hadseregen kívül – még négy részből állt. Az Osztrák Császárságban állomásozott a Landwehr és a Landstrum, a Magyar Királyságban pedig a Magyar Királyi Honvédség és a népfelkelés. Az uralkodói jogok fenntartása mellett a Landwehr és a Landstrum felett az osztrák hadügyi tárca, míg a Magyar Királyi Honvédség és a népfelkelés felett a magyar honvédelmi tárca rendelkezett kompetenciával.

⁸ GALÁNTAI József: A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918. 102.p. Budapest, 1985, Kossuth. 386 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.

⁹ GALÁNTAI József: A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918. 118-120.p. Budapest, 1985, Kossuth. 386 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.

A Magyar Királyi Honvédségben az uralkodói direktívák a honvédelmi tárca vezetőjének az ellenjegyzésével érvényesülhettek.¹⁰

A haderő egészében ugyanazon – a kor színvonalán álló – szervezeti alegység, egység és magasabb egység típusokat rendszeresítettek, azzal a kivétellel, hogy magasabb egységekkel csak a közös hadsereg rendelkezett. Ezen magasabb egységek alárendeltségbe tartoztak az ausztriai Landwehr és Landstrum, valamint a magyarországi honvéd és népfelkelő alakulatok. A Landstrum és a népfelkelés azonban alapvetően a háború időszakában aktivizálódott. Tüzérséggel, műszaki alakulatokkal, egyáltalán összefegyvernemi jelleggel csak a közös hadsereg rendelkezett, bár a Magyar Királyi Honvédség szervezetében 1913-tól már a tüzérség is megjelent. Vezérkari tisztképző intézménye is kizárólag a közös hadseregnek volt. A közös hadsereg nem csupán a felszereltsége, hanem az irányítás felső szintjeinek is a birtokosa, illetve a legfelsőbb szintű katonai tudás e helyen megvalósuló művelése és a szervezet nagysága miatt is vezető szerepet töltött be a haderőben.¹¹

A közös hadsereg 33 gyalogos és 8 lovas hadosztályból, míg a honvédség 8 gyalogos és 2 lovashadosztályból, a Landwehr pedig 8 gyalogos hadosztályból állt 1912-ben. Ekkor a haderő békelétszáma mintegy félmillió főt tett ki, amelyet háború időszakára 1,5 millióra terveztek a 22 és 32 év közöttiek mozgósításával. Az 1889. évi véderő törvény az évi sorköteles állítást 103 100 főben állapította meg, amelyből az Osztrák Császárságra 60.389 fő, a többi pedig a Magyar Királyságra esett. A sorozottaknak 3 évet kellett a seregben szolgálniuk, majd 7 évet tartalékállományban tölteni. A személyi állomány utánpótlását az Osztrák-Magyar Monarchia 112 katonai kerülete biztosította. A katonai kerületek közül 61 az Osztrák Császárságban, 47 a Magyar Királyságban, 4 pedig Bosznia-Hercegovinában diszlokált. Ugyanazon alakulatok személyi állományának utánpótlását ugyanazon katonai kerületek biztosították, általában 1 kerület 1 ezred utánpótlását adta. Külön katonai kiegészítő kerületekkel rendelkeztek a honvéd, illetve a Landwehr ezredek az Osztrák Császárságban és a Magyar Királyságban.¹²

Az Osztrák-Magyar Monarchia soknyelvűségéből és abból fakadóan, hogy egy ezred személyi állománya utánpótlásának bázisa azonos terület volt, jött létre az a gyakorlat, hogy az ezredekben a vezényleti nyelv mellett bevezették a szolgálati nyelv használatát, amely a sorozási területen élő lakosság anyanyelve volt. Ez természetesen nem jelentette azt, hogy a vezényleti nyelv ne lett volna egységes, illetve a szolgálati elöljáróikkal – a magasabb egységekkel – ne a közös nyelven érintkeztek volna. Ez azonban lényegében a tiszti kart érintette csupán. A tiszti karnak pedig a vezényleti nyelv mellett meg kellett tanulnia azt a nyelvet, amely

¹⁰ PARÁDI József: Felderítő szolgálat az Osztrák-Magyar Monarchiában. 27-49.p. In BODA József – PARÁDI József – REGÉNYI Kund Miklós (szerk.): 1872 Felderítő-szolgálati utasítás. Anleitung zum Kundschaftsdienste. Budapest, 2014, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 441 p. HU-ISBN 978 963 89 8284 1. /A magyar rendvédelem-történet hagyatéka, 1./ HU- ISSN 2064-4728.

¹¹ GALÁNTAI József: A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918. 100-110.p. Budapest, 1985, Kossuth. 386 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.

¹² GALÁNTAI József: A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918. 109-110.p. Budapest, 1985, Kossuth. 386 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.

annál az ezrednél képezte a szolgálati nyelvet, ahová helyezték. Ez alól a Landwehr és a Magyar Királyi Honvédség volt a kivétel, ahol a szolgálati és a vezényleti nyelv valamennyi alakulatnál a Landwehr esetében a német, a Magyar Királyi Honvédség esetében pedig a magyar volt. Azonban a honvédség tisztjeinek is kellett németül beszélniük, mert így tudtak érintkezni a magasabb egységekben – ahol egységesen németül beszéltek – szolgálatot teljesítő előjáróikkal.¹³

Az Evidenzbüro az Osztrák-Magyar Monarchia talán legerősebb szervezetének, a haderőnek volt fontos része. Mint ilyen, a haderő felett diszponáló vezérkarnak a közvetlen felügyelete alá tartozott, egyben pedig nyilvánvalóan nem tekinthető sem magyar, sem pedig osztrák szervezetnek, hanem egyértelműen közös szervezet volt.

Az Osztrák-Magyar Monarchia szakemberei viszonylag hamar felismerték, hogy a hírszerzési céloknak és feladatoknak a kor színvonalán álló hadviseléshez igazítása megkövetelte a közigazgatás és a rendvédelmi testületek együttműködésében rejlő lehetőségek hasznosítását is. Ennek érdekében a közös szervezetek közé tartozó Evidenzbüronak az Osztrák-Magyar Monarchia mindkét társországában, az Osztrák Császárságban és a Magyar Királyságban is együtt kellett működni a közigazgatás szervezeteivel. Ezen együttműködési rendszerre vonatkozó elképzeléseiket foglalták össze a haderő vezérkarában, az elkészült anyagot pedig 1878-ban elküldték az uralkodó katonai irodájának jóváhagyás céljából. A javaslatban foglaltak sokoldalúsága és azoknak a polgári demokrácia alapjogait érintő része miatt azonban bevezetése nem bizonyult egyszerűnek. Elengedhetetlen volt ugyanis a két társország kormányainak, illetve törvényhozó testületeinek az együttműködése.¹⁴

A szabályozási javaslat részben a kivételes hatalom gyakorlására irányuló témakörre vonatkozott. A kivételes hatalomra való felkészülés tekintetében azonban az Osztrák Császárság jóval megelőzte a Magyar Királyságot. A kivételes hatalomra és annak jogi szabályozására több lépcsőben – a Magyar Királyság ezirányú tevékenységét évtizedekkel megelőzve – készültek fel az Osztrák Császárságban. Az Osztrák-Magyar Monarchia katonai vezetése – látva a Magyar Királyság lemaradását – több ízben sürgette a magyar kormányt, hogy hozza létre a kivételes hatalomról szóló magyar törvényt. A magyar kormány azonban aggályosnak tartotta azt, hogy a kivételes hatalom gyakorlása a Magyar Királyságban a haderő kezébe kerüljön. Többször egyeztetést kért a közös haderő, illetve az osztrák fél képviselőivel, továbbá garanciákat igényelt a kivételes hatalom alkalmazását illetően. Végül is a Magyar Királyságban nem a porosz mintát követték, mint az Osztrák Császárságban. A Magyar Királyságban a háború időszakában bevezetésre kerülő kivételes hatalom gyakorlása nem a haderő kompetenciáját gyarapította, hanem – a brit minta szerint – a polgári közigazgatás hatáskörébe került.

¹³ GALÁNTAI József: A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918. 100-108.p. Budapest, 1985, Kossuth. 386 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.

¹⁴ PILCH Jenő: A hírszerzés és kémkedés története. I.köt. 324.p. Budapest, 1936, Franklin. I.köt. 366 p. , II.köt. 402 p. , III.köt. 386 p.

Ezzel rendeződtek a felderítés segítségével kapcsolatos hatáskörök is.¹⁵ Nem arról volt szó tehát, hogy a magyar kormány elzárkózott volna a felderítés támogatásától. Nem kívánta azonban – a neoabszolutizmus kellemetlen tapasztalatai miatt – a kivételes hatalom magyarországi gyakorlásának a részeként a kompetenciákat a haderő vezetésének a hatáskörében tudni. 1912-re a kérdés végleg lezárult, a magyarországi kivételes hatalmat szabályozó törvény létrehozásával.¹⁶

A haderő vezetése azonban – az uralkodó katonai irodájához felterjesztett javaslatában béke és háború időszakára kiterjedően is foglalkozott a polgári hatóságoknak a felderítést támogató tevékenységével. Békeidőszakban az Osztrák-Magyar Monarchia külképviseletei szervei – abban az esetben is, ha nem volt katonai attasé, vagy katonai szakértő munkatársuk – kötelesek voltak figyelmet fordítani a fogadó állam katonai eseményeire. Ennek keretében adatokat kellett gyűjteniük:

- a nagyobb lóvásárlásokról;
- a jelentősebb mennyiségű gabona- és más élelmiszer-vásárlásokról;
- raktárak felállításáról;
- a fegyver- és lőszergyártási kapacitásokról;
- a haderő kötelékében érzékelhető személyi mozgalmakról;
- az újoncozásról, a behívási rendszerről, a tartalékok képzéséről, a csapatok összevonásáról és áthelyezésükről;
- az erődítmények állapotáról, felszereltségéről, újak létesítéséről;
- vasúti szállítóeszközök gyűjtéséről, vasútvonalak létesítéséről, vasúti építőanyagok felhalmozásáról.¹⁷

Az Evidenzbüroak békeidőszakban is kiemelt gondot kellett fordítani a hazai rendvédelmi testületek határ menti alakulataival való együttműködésre. Ezek a határ menti szervezetek elsősorban azért számíthattak az Evidenzbüro érdeklődésére, mert a hivatásuknál fogva kapcsolatba kerültek a határok túloldalán élőkkel. Ily módon pedig természetes módon értesülhettek a túloldali lakosságot foglalkoztató hírekről, a lakosság véleményéről. Ezeket az információkat meg kellett osztaniuk az Evidenzbüro illetékeseivel. Az információk gyűjtése, a polgári fegyveres testületek, illetve hatóságok helyi vezetőinek képezte feladatát. Az összegyűjtött információkat nekik kellett eljuttatniuk a haderő illetékeseihez.

A polgári szervezeteknek – a túloldali információk gyűjtése mellett – a másik fő feladata békeidőszakban is az volt, hogy lehetőleg megakadályozza a külföldi felderítők tevékenységét. E munkájuk során ugyanazokat a szempontokat kellett figyelembe venniük, mint a túloldali területről gyűjtött információk tekintetében, csak ellenkező előjellel. E tevékenységük során a kémgyanús személyekkel szemben

¹⁵ MEZEY Barna: A kivételes hatalom. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis), IV.évf. (1994) 5.sz. 4-6.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

¹⁶ 1912/LXIII.tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről.

¹⁷ PILCH Jenő: A hírszerzés és kémkedés története. I.köt. 324.p. Budapest, 1936, Franklin. I.köt. 366 p. , II.köt. 402 p. , III.köt. 386 p.

a lehetséges leggyorsabb eljárás szerint kellett intézkedniük. Ezen személyeket rendőri felügyelet alá kellett helyezniük, a lakóhelyükön pedig házkutatást tartani stb. A polgári szervezeteknek ügyelniük kellett arra is, hogy az intézményeikkel kapcsolatosan lehetőleg ne publikáljanak olyan híreket a hazai kiadványokban, amelyek támpontot nyújthatnának az ellenséges felderítés számára.¹⁸

A békeidőszakhoz képest – a felderítés tekintetében – több időszakot is megkülönböztettek. Ezek voltak a mozgósítás, a hadseregek felvonulásának és a hadiállapot bekövetkeztének az időszakai.

A mozgósítás időszakában:

- meg kellett szigorítani az idegenforgalmat és az útlevelek kibocsátását, egyben pedig be kellett vezetni az útlevelek ellenőrzését is;
- megfigyelés alá kellett vonni a gyanús személyeket, továbbá az országban maradt külképviselők tagjait;
- korlátozni és ellenőrzés alá kellett vonni a magánlevelezést és a táviratokat, időnként pedig – ha erre szükség volt – fel is függeszthették a magán levelek és magán táviratok forgalmait;
- a sajtóban nem jelenhettek meg katonai híradások;
- a határon – a kifelé irányuló áruforgalomban – fegyver, lőszer, élelem és lőszállítmányok nem vehettek részt;
- a közlekedési vállalatokat fel kellett szólítani, hogy járműveiket hazai területen koncentrálják és a csapatszállításra felkészítsék.

A hadseregek felvonulásának az időszakában:

- az ellenséges határokat le kellett zárni;
- a hadsereg szállítása érdekében igénybe vett vasúti állomásokat csak az arra hivatottak használhatták;
- a határ túloldalán élők köréből a megbízható személyeket rá kellett venni a hírek továbbítására, felderítő feladatok ellátására.¹⁹

A hadiállapot bekövetkezte után:

- az ellenségről szóló minden hírt azonnal a hadra kelt sereg parancsnokságára kellett továbbítani;
- amennyiben az ellenség a hazai területre betört a civil hatóságoknak lehetőleg a helyükön kellett maradniuk és az idegen haderő tevékenységéről a honi haderőt értesíteni voltak kötelesek;
- az ország határain belül maradt külképviselők hatóságok, területen kívüliséget élvező tagjainak ellenőrzését – különösen azok levél- és táviratforgalmát – meg kellett figyelniük;
- megfigyelés alá kellett vonni mindazokat, akik hivatásuknál fogva csapatszállításokat, vagy katonai intézkedéseket megfigyelhettek, közülük a gyanús egyéneket el kellett távolítani;
- a hadművelési területen a²⁰ haderő a forgalmat korlátozhatta.

¹⁸ PILCH Jenő: A hírszerzés és kémkedés története. I.köt. 325.p. Budapest, 1936, Franklin. I.köt. 366 p. , II.köt. 402 p. , III.köt. 386 p.

¹⁹ PILCH Jenő: A hírszerzés és kémkedés története. I.köt. 325.p. Budapest, 1936, Franklin. I.köt. 366 p. , II.köt. 402 p. , III.köt. 386 p.

Összességében megállapítható, hogy az Evidenzbüro nem volt sem magyar sem osztrák szervezet, hanem az Osztrák-Magyar Monarchia olyan közös szervezete, amely hagyományosan a haderő részeként tevékenykedett.²¹ Az Evidenzbüro egyben a közigazgatás támogatására is számíthatott békében és háborúban egyaránt.

Felhasznált irodalom:

- Carl von CLAUSEWITZ: A háborúról. [Vom Kriege.] Ford. SZABÓ Júlia. Budapest, 2013., Zrínyi Kiadó
- GALÁNTAI József: A Habsburg-monarchia alkonya. Az osztrák-magyar dualizmus 1867-1918. 125-127.p. Budapest, 1985, Kossuth. 386 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.
- GÁSPÁR László – PARÁDI József: A két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete a trianoni békeszerződésig. ZMKA Akadémiai Közlemények, XXXIII.évf. (1990) 167.sz. 87-100.p. HU-ISSN 1218-5507.
- MEZEY Barna: A kivételes hatalom. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis), IV.évf. (1994) 5.sz.
- PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. Belügyi Szemle, XXX.évf. (1982) 10.sz.
- PARÁDI József: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai. 357-388.p. In MEZEY Barna (szerk.): Eckhart Ferenc emlékkönyv. Budapest, 2004, Gondolat. 682 p. HU-ISBN 963 95 0086 0.
- PARÁDI József: Felderítő szolgálat az Osztrák-Magyar Monarchiában. 27-49.p. In BODA József – PARÁDI József – REGÉNYI Kund Miklós (szerk.): 1872 Anleitung zum Kundschaftsdienste. Felderítő-szolgálati utasítás. Budapest, 2014, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 441 p. HU-ISBN 978 963 89 8284 1. /A magyar rendvédelem-történet hagyatéka, 1/ HU-ISSN 2064-4728.
- PILCH Jenő: A hírszerzés és kémkedés története. I.köt. 324.p. Budapest, 1936, Franklin. I.köt. 366 p. II.köt. 402 p. III.köt. 386 p.
- Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára. Budapest, 1912, Várnay és Fia „Municipia” Kiadóhivatala. 360 p. és Titkos Függelék az „Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára” című szolgálati könyvhöz. (A hírszerző szolgálat ellátása és a kémkedés megakadályozása.) Budapest, 1912, Magyar Királyi Állami Nyomda. 41.p.

²⁰ PILCH Jenő: A hírszerzés és kémkedés története. I.köt. 325.p. Budapest, 1936, Franklin. I.köt. 366 p. , II.köt. 402 p. , III.köt. 386 p.

²¹ PARÁDI József: Felderítő szolgálat az Osztrák-Magyar Monarchiában. 27-49.p. In BODA József – PARÁDI József – REGÉNYI Kund Miklós (szerk.): 1872 Felderítő-szolgálati utasítás. Anleitung zum Kundschaftsdienste. Budapest, 2014, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat - Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 441 p. HU-ISBN 978 963 89 8284 1. /A magyar rendvédelem-történet hagyatéka, 1./ HU-ISSN 2064-4728.

ÚJSÁGÍRÓK A KÁDÁR-RENDSZER TITKOSSZOLGÁLATÁBAN

A Szovjetunió létrejöttével egy korábban ismeretlen, mind társadalmi, mind gazdasági értelemben tökéletesen új berendezkedés követelt helyet magának a világpolitikai térképeken, és nem elégedett meg a hamarosan szinte földrésznyivé gyarapodott birodalom feletti uralommal. A bolsevizmus világhatalmi törekvéseinek következtében – leszámítva a második világháború éveiben kialakuló ideiglenes szövetségi rendszert – az első pillanattól kezdve szembefordult a kapitalista államokkal, ellenségnek tekintette azokat. A világ kétpólusúvá vált. Ebben a rendszerben kiemelt feladat jutott a titkosszolgálatoknak. A hírszerzők és a kémelhárítók sokkal fontosabb szerepet játszottak a huszadik században, mint előtte bármikor. Az illegáltságban „nevelkedett” bolsevik vezetők konspirációs tapasztalataikat már a húszas évektől kezdve sikeresen kamatoztatták: ügynökeik a nyugati vezető országok legmagasabb kormányzati körei közelébe is eljutottak.¹ De nemcsak a politikusok és különböző kormányzati, katonai szervezetek, intézmények szolgáltattak célpontot a két fél titkosszolgálatai számára, hanem a civil társadalomba való beépülés is fontossá vált. Ez utóbbi feladat szintén a modern kor történelmének sajátos hozadéka, hiszen a kialakuló polgári demokráciák magukkal hozták a mind teljesebb körű általános választójog kodifikálását, vagyis a tömegek meggyőzésének művészete a politikai siker záloga lett. Nyilvánvalóan mindkét fél élt – és a jelenlegi titkosszolgálatok is élnek – a civil szféra különböző egyesületei, szervezetei megnyerésének módszerével, az azokon keresztül történő manipulációval, de az első sikerek ezen a téren a Szovjetunió hatalmát erősítették. Annak a Szovjetunióknak a hatalmát, amely a demokratikus elveket csak jogszabályi szinten ismerte el, a gyakorlatban azonban – a nép érdekeinek hangoztatása mellett – diktatúrát épített ki. Ez a fajta titkosszolgálati befolyásgyakorlás tehát a tömegeknek kiszolgáltatott nyugati országokat fenyegette inkább. Moszkva ezen a területen immunis maradt, mivel a Szovjetunióban az egyeduralgó párt megakadályozta a társadalom önszerveződését.

A szovjet ügynökök már a húszas-harmincas évektől kezdődően tudatosan épültek be a nyugati civil szervezetekbe, de az elsődleges célpontok nem a baloldali mozgalmak (pl. szakszervezetek) voltak, hiszen az ő támogatásuk többnyire biztosított volt, hanem a legkülönbözőbb politikamentes egyesülések, illetve a politikai szintér ellenkező oldalán helyet foglaló, akár antikommunista nézeteket valló szervezetek. Így kaptak kitüntetett figyelmet többek között a nőegyletek vagy a diákmozgalmak.² Jelen tanulmány a keleti titkosszolgálatok civil szférában folytatott

¹ Erről lásd: SCHMIDT Mária: A titkosszolgálatok kulisszái mögött. Hitek, ideológiák és hírszerzők a XX. században, XX. Század Intézet, Budapest, 2005.; Stephen Koch: Kettős szerepben. Az értelmiség elcsábítása, Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2014.

² Az ifjúság megnyerése különösen sarkalatos pontja volt a bolsevik politikának, hiszen a jövő világforradalmának zálogaként tekintettek a fiatalokra. Erről lásd: Joel KOTEK: Az ifjú gárda. A világ ifjúsága a KGB és a CIA között, 1917–1989, Nagyvilág Kiadó, Budapest, 2005.

játszmáinak egy szeletét mutatja be a Nemzetközi Újságíró Szervezet működésén keresztül, a történet magyarországi vonatkozásaira fókuszálva. Az újságírók megnyerése és felhasználása az információra éhes és a tömegtájékoztatás által befolyásolt világban akár a gazdasági-politikai hatalom megszerzésének és megőrzésének biztosítója is lehet.³ A terület fontosságát tekintve biztosak lehetünk abban, hogy a tárgyalásra kerülő történetben nemcsak a szovjet érdekszféra, de az Amerikai Egyesült Államok és a szövetségeseinek titkosszolgálatai is szerepet vállaltak, de a vonatkozó dokumentumok ismeretének a hiányában az összefüggések bemutatása a keleti blokk céljainak és lépéseinek láttatására korlátozódik csupán.

Célpontban: az újságírók

1946. június 3-án 21 különböző országból érkezett újságíró ült össze Koppenhágában azzal a szándékkal, hogy létrehozzanak egy nemzetközi szövetséget a békesség jegyében, amely az összes földrész publicistáját magába tömöríti világnézeti hovatartozás nélkül, tekintet nélkül arra, hogy a világháború győztesei által felosztott világ melyik oldalán élnek és dolgoznak.⁴ Ennek a találkozáson a következményeként született meg a Nemzetközi Újságíró Szervezet (NÚSZ),⁵ amely 1947-től a kilencvenes évek közepéig működött Csehszlovákia (1993-tól a Cseh Köztársaság) fővárosában, Prágában. A szervezet székhelyének kijelölése korántsem véletlen. A „kommunista Genfként”⁶ emlegetett város számos olyan nemzetközi szervezetnek adott otthont, amely szovjet befolyás alatt állt.⁷ Csehszlovákiában a nemzetközi munkásmozgalom a térség más országaihoz mérten jóval erősebb volt, hiszen itt a kommunista párt a két világháború között is legálisan működhetett. A nyugat-európai kommunista pártok – különös tekintettel a francia és olasz szervezetekre – szoros kapcsolatot tartottak csehszlovák elvtársaikkal; Prága egyfajta hídként működött a Szovjetunió és nyugati támogatói között. A nemzetközi szervezetek jelenléte nemcsak a politikai kapcsolatokat és az ideológia

³ Ezt támasztja alá Udo Ulfkotte nemrég megjelent műve, amely Németország és az USA titkosszolgálatának jelenlegi módszereit leplezi le, azt állítva, hogy az éppen aktuális politikai és gazdasági érdekeknek megfelelően irányítják a német vezető újságírók többségét. Udo ULFKOTTE: *Megvásárolt újságírók. Hogyan irányítják a politikusok, a titkosszolgálatok és a pénztöke Németország médiáját?* Patmos Records, Budapest, 2015.

⁴ Kaarle NORDENSTRENG–Jiří KUBKA: *Useful Recollections. Excursion into the History of the International Movement of Journalists. II*, Published by International Organization of Journalists, Prague, 1988. p. 9.

⁵ International Organization of Journalists

⁶ Karel BARTOŠEK: *Vallanak az archívumok. Prága – Párizs (1948–1968)*, Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, Budapest, 2003. p. 45–60.

⁷ A teljesség igénye nélkül felsorolok néhány – szovjet befolyás alatt álló – nemzetközi szervezetet, amelynek központját állandó jelleggel vagy átmenetileg befogadta a csehszlovák főváros: World Peace Council (Béke Világtanács), World Federation of Trade Unions (Szakszervezetek Világszövetsége), International Union of Students (Nemzetközi Diákszövetség), International Broadcasting Organization (Rádióadók Nemzetközi Szervezete), The Christian Peace Conference (Keresztény Béketanács), International Radio and Television Organization. Az 1956-os forradalom és az azt követő átmeneti időszak alatt – vagyis a Kádár-kormányzat stabilizálásáig – itt kapott menedéket az amúgy Budapesten működő szervezet, a World Federation of Democratic Youth (Demokratikus Ifjúsági Világszövetség) is, de a Varsóban működő International Federation of Resistance Fighters (Ellenállók Nemzetközi Szövetsége) is sok szalon kötődött Prágához.

terjesztésének lehetőségét segítette, de komoly gazdasági és titkosszolgálati ráépülésnek is teret engedett.⁸ A Nemzetközi Újságíró Szervezet tevékenységén keresztül jól nyomon követhető az egymásra épülő gazdasági, politikai és titkosszolgálati szálak összefonódása.

A szervezet állandó székhelyének kijelölése után fokozottan merült fel az a vád a NÚSZ ellen – amelyet már az alakuló ülés után megfogalmaztak –, hogy a Szovjetunió nyomást igyekszik gyakorolni a vezetőségre. Sorozatos konfliktusok után, 1950-ben szakadásra került sor a szövetségen belül, ugyanis a nyugati világból érkezett újságírók többsége kilépett a NÚSZ-ból. A szovjet érdekérvényesítés akadálytalanná vált; a megválasztott új tisztségviselők kivétel nélkül a kommunizmus elkötelezett hívei voltak. A szervezet új elnöke Jean-Maurice Hermann lett, aki a Francia Újságírók Szakszervezetének vezető tisztségviselőjeként szoros kapcsolatban állt a franciaországi kommunista mozgalommal. Főtitkárává a cseh nemzetiségű Jaroslav Knoblochot választották, aki a Béke Világtanács tagjaként szintén elkötelezett híve volt a kommunista internacionalizmusnak. Alelnökei József Kowalczyk, a Lengyel Újságírók Szövetségének alelnöke és Kaisu Rydberg, a finn kommunista párt tagja és a finnországi kommunista újságírók szervezetének vezetője lettek.⁹ A kilépések ellenére a Nemzetközi Újságíró Szervezet 1955-re mindegy hatvanezer tagot tudhatott maga mögött, összesen ötvenegy országból, amelyek közül tizennégyben működött a szövetségnek tagszervezete.¹⁰ A szervezet tekintélyének növekedését mutatja, hogy a nyolcvanas évek végére tagsága elérte 120 országban a mintegy 250 ezres létszámot.¹¹

A NÚSZ közvetlenül a Szovjet Kommunista Párt (SZKP) Központi Bizottságának Nemzetközi Osztálya alá tartozott, és a szovjet titkosszolgálat fedőszervezeteként tevékenykedett.¹² Legfontosabb feladatai között a nyugati újságíró-szövetségekbe való beépülés, a harmadik világ tömegtájékoztatása feletti befolyás megszerzése, a szovjet érdekszférán kívüli baloldali mozgalmak támogatása és mindezen tevékenységekhez szükséges pénzügyi fedezet biztosítása szerepeltek. Az egyik legfontosabb és a titkosszolgálati feladatok végrehajtásában legtevékenyebb tagszervezet – a szovjet és a csehszlovák mellett – a Magyar Újságírók Országos Szövetsége (MÚOSZ) volt.

⁸ BARTOŠEK, i. m. A könyv kiemelten foglalkozik a francia és az olasz kommunista pártokkal kialakult gazdasági kapcsolatok rendszerével.

⁹ Facts about international communist front organisations, Ismeretlen szerző és kiadó, 1957. p. 73–74. <https://archive.org/stream/frontorgs#page/n67/mode/2up> (Letöltés ideje: 2015. 06. 07.)

¹⁰ Uo. p. 74.

¹¹ PELLE János: Amikor a Nemzetközi Újságíró Szövetség KGB-fedőszerv volt, In: HVG, 2005. május 18. <http://hvg.hu/itthon/20050518muosz1>, (Letöltés ideje: 2015. 06. 07.)

¹² Archiv Bezpečnostních Složek, Praha (Állambiztonsági Levéltár, Prága) OB II. Správa, MV r. e. 2501. Kiértékelés a Nemzetközi Újságíró Szervezetről, 1989. december 22. Köszönöm Milan Bártának, hogy a dokumentumot a rendelkezésemre bocsátotta, valamint Baucsek Csabának, hogy az irat magyarra fordításánál a segítségemre volt!

„Tereprendezés” Magyarországon

A MÚOSZ már a kezdetektől részt vett a NÚSZ munkájában, alapítóként jelen volt Koppenhágában, és a tagság azon részéhez tartozott, amely szervezeti szinten kötődött a szövetséghez, vagyis a magyar újságírók nem egyénileg, hanem a MÚOSZ-on keresztül képviseltették magukat a szervezetben. A magyar újságírók és a NÚSZ kapcsolatáról az 1956 előtti időszakból kevés információnk van, bár a Magyar Filmhíradó 1948 decemberében tudósított arról, hogy a még eredeti felállásában működő szervezet végrehajtó bizottsága látogatást tett a Magyarországon menedéket találó görög partizánok gyermekeinél.¹³ A kapcsolat tehát minden bizonnyal élő volt korábban is, oly annyira, hogy a forradalmat követő hetekben a NÚSZ komoly anyagi segítyt juttatott el a MÚOSZ számára azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy ezzel is segítse a „konszolidációt”, vagyis a Kádárhoz hű újságíró bázis megeremtését, akikre támaszkodva a legitimációs problémákkal küzdő kormányzat megerősítheti a hatalmát.¹⁴ A „pacifikálást” Siklósi Norbert hajtotta végre.

Siklósi pályafutása a forradalom előtti időkben jelentéktelennek tűnik. 1924-ben született, és 1945-től tagja volt a Kommunista Pártnak. Az eredetileg bődíszműves szakmával rendelkező fiatalember 1950-től a *Szabad Nép* munkatársa lett, majd 1954-től a *Szabolcs-Szatmár Megyei Néplap* főszerkesztőjeként és a Magyar Rádió nyíregyházi stúdiójának vezetőjeként dolgozott.¹⁵ 1956 elején a Minisztertanács Titkárságának Sajtócsoportjában találjuk, az ő ötlete volt a Magyar Fotó Állami Vállalat összevonása a Magyar Távírási Irodával, ezzel megeremtve Magyarország központi képügynökségét.¹⁶ Politikai karrierje valójában 1957-ben kezdődött, amikor január 1-jével felfüggesztették a MÚOSZ autonómiáját, és kormánybiztosot neveztek ki az élére, Siklósi Norbert személyében.¹⁷ Az ő feladata lett tehát, hogy politikai alapon szelektálja az újságíró-társadalmat, és Kádár-hű tollnokokra bízva a hazai írott médiát, vagyis a sajtóirányítás egyik meghatározó figurájává vált, és ezt a szerepét meg is őrizte egészen a rendszerváltoztatásig. Joggal merülhet fel a kérdés, hogy honnan Siklósi támogatottsága? Ki vagy kik álltak mögötte, akiknek köszönhette gyors előmenetelét? Biztosat nem tudhatunk, de az a történetek ismeretében teljesen egyértelmű, hogy Siklósi már kormánybiztosként, 1957-ben a NÚSZ érdekeinek szem előtt tartásával végezte feladatát. Visszaemlékezések szerint Siklósi személyes jó kapcsolatot ápolt Andropov¹⁸ nagykövettel, a későbbi KGB (Komitet Goszudarsztvennoj

¹³ A Nemzetközi Újságíró Szövetség tagjai a magyarországi görög gyermekeknél. Magyar Filmhíradó 38. 1948. december. <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6963> (Letöltés ideje: 2015. 06. 07.)

¹⁴ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3.1.9. V-150387/6 p. 64.

¹⁵ HORVÁTH Attila: A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején, Médiatudományi Intézet, 2013. p. 62.

¹⁶ PIRITYI Sándor: A Nemzeti Hírügynökség története 1880–1996, MTI Kiadói Kft., Budapest, 1996. p. 133.

¹⁷ TAKÁCS Róbert: Politikai újságírás a Kádár-korban, Napvilág Kiadó–Politikatörténeti Intézet, Budapest, 2012. p. 120.

¹⁸ Jurij Vlagyimirovics Andropov (1914–1984) 1954-ben került Budapestre szovjet nagykövetségként. Jelentős szerepe volt annak a döntésnek a meghozatalában, amely alapján 1956. november 4-én a szovjet csapatok megszállták a magyar fővárost. 1957-ben visszatért Moszkvába, ahol az SZKP KB, majd 1973-tól az SZKP PB tagjaként dolgozott.

Bezopasznosztyi – Állambiztonsági Bizottság) vezérrel majd SZKP főtitkárral, akinek budapesti megbízatása során tolmácsként dolgozott.¹⁹ Ez a fajta összeköttetés mindenképpen magyarízűt adhat arra, miképpen került a korábban kevésbé ismert újságíró a MÚOSZ élére, és feltételezi a későbbi titkosszolgálati kötődését is.

A MÚOSZ-ban levezényelt revízió során ellenőrizték a teljes újságíró-társadalmat, és akire a gyanú legkisebb árnyéka rávetült, miszerint potenciális ellensége a korabeli rendszernek, elbocsátották a szövetségből. Több mint nyolcszáz újságíró veszítette el ekkor az állását, ugyanis szerkesztőségekben csak MÚOSZ-tag kaphatott munkát.²⁰ 1958 nyarára Siklósi elvégezte a rá kiszabott penzumot, a szövetség autonómiáját vissza lehetett állítani. A kormánybiztos azonban nem távozott a vezetőségből, 1973-ig a szövetség második embereként a MÚOSZ főtitkári székéből irányította a magyar sajtóéletet tovább. Vezetése alatt a MÚOSZ előkelő pozíciót vívott ki magának a KGB által irányított NÚSZ tagságán belül: 1966-tól a MÚOSZ mindenkori főtitkárát a NÚSZ alelnökévé és kincstárnokává választották, és ezt a pozíciót egészen a kilencvenes évek elejéig meg is őrizte a magyar szövetség. A legfelsőbb vezetői kar tagjaként a MÚOSZ főtitkárának rálátása kellett, hogy legyen a NÚSZ titkosszolgálati tevékenységére és pénzügyeire is.

Hírvivők és hírszerzők

A keleti blokk országainak titkosszolgálatai a szovjet titkosszolgálatok felügyelete alatt álltak. A szovjet tanácsadók minden részleg működését ellenőrizték, de a legösszehangoltabb munkára a hírszerzés területén volt szükség. A „nagy testvér” leosztotta a feladatokat a blokk országai között,²¹ és Magyarország korántsem elhanyagolható jelentőségű szerepet kapott a nemzetközi kémjátszmákban: a hetvenes évektől kezdve a tudományos-technikai hírszerzés és a külkereskedelmi vállalatok segítségével folytatott gazdasági információgyűjtés és „valutakitermelés” mellett rendkívül fontos szerepet játszottak a magyar belügyi és katonai titkosszolgálatok sajtórezidentúrái is.²² Mindhárom terület megismerése további kutatásokat igényel, ugyanis a magyar hírszerzés 1945 utáni történetéről

1967-ben kinevezték a KGB parancsnokának, majd 1982-ben ő követte Brezsnyevet a főtitkári székben.

¹⁹ Szauder Mihály személyes közlése.

²⁰ TAKÁCS, 2012. p. 280.

²¹ A szovjet hírszerzéssel való együttműködésről vö.: TÓTH Eszter: A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete 1945–1990, In: A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962. Szerkesztette Cseh Gergő Bendegúz és Okváth Imre. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2013. p. 381–445.; BARÁTH Magdolna: Adalékok a magyar és szovjet hírszerző szervek együttműködéséhez, In: Megértő történelem. Tanulmányok a hatvanéves Gyarmati György tiszteletére. Szerkesztette Baráth Magdolna–Bánkuti Gábor–Rainer M. János. L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2011. p. 29–42.; OKVÁTH Imre: Jelentés a szocialista országok állambiztonsági vezetőinek titkos moszkvai tárgyalásairól, 1955. március 7-12, In: Hadtörténeti Közlemények, 2011/4. p. 689–704.; KRAHULCSÁN Zsolt: A magyar politikai rendőrség és a szocialista országok állambiztonsági szervei közötti kapcsolatok szabályozása (1956–1989), In: Levéltári Szemle, 2009/3. p. 3–19.

²² KENEDI János: Bevezető a szakértői bizottság jelentéséhez, In: Kenedi János: Hálózati munkára nem alkalmas. K. belügyi iratfelmérő újabb jelentései, Magvető, Budapest, 2015. p. 102–103.

kevés információnk van.²³ Az eddigi feltárások elsődlegesen a saját emigrációnk, illetve a Vatikán ellen folyó titkosszolgálati akciókra szorítkoztak, és az volt az általános vélekedés, hogy egyéb területen nem is jelentettek hírszerzőink ütöképes bázist. A korabeli dokumentációk fokozatos hozzáférhetővé válása azonban azt mutatja, hogy az 1960-as évek végétől, az 1970-es évek elejétől Magyarország jelentősége felértékelődött a KGB szemében. Kenedi János megállapítása szerint a Helsinki Egyezmény aláírása után a COCOM lista vált a Nyugat vasfüggönyévé,²⁴ és ennek a szigorú műszaki-technikai információkorlátozásnak a következtében a magasan kvalifikált magyar szakemberek keresetté váltak a Varsói Szerződés és a KGST tagállamainak titkosszolgálati együttműködése során. Hozzájárult sikerükhöz az is, hogy az 1956-os forradalom után a Magyarországról érkezett értelmiség előtt hamarabb tárultak a kapuk Nyugaton, mint a többi régióbeli ország esetében, hiszen a diktatúra elleni heroikus küzdelem tiszteletet parancsolt, és minden bizonnyal keveredett ebbe a tiszteletbe némi lelkiismeret-furdalás is, amiért a kezdeti lelkesedés után a szabad világ államai tétlenül nézték a szovjet intervenciót és az azt követő megtorlást. A kádári „gulyáskommunizmusról” tudatosan terjesztett megtévesztő információk mindezek felül szalonképesebbé tették Magyarországot a keleti blokk többi országához képest, és kánonba iktatták a „puha diktatúra” fogalmát, amely szókapcsolat önmagában véve is hazug, hiszen egy diktatúra akkor is diktatúra marad, ha eszközrendszere sokkal kifinomultabb, mint a sztálinista időké volt. Mindezen körülmények együttes fennállásának köszönhetően – kiegészítve azzal az egyáltalán nem elhanyagolható ténnyel, hogy jelentős lélekszámú értelmiségi emigráció segíthette a Magyarországról érkezett hírszerzők munkáját szerte a világban – a „testvéri országok” közül a magyar műszaki és humán értelmiség számára nyílt a legnagyobb lehetőség a beépülésre és az információszerzésre. Ennek a mechanizmusnak pedig az egyik legfontosabb csoportját a politikailag megbízható újságírók adták, hiszen tájékozottságuk és összeköttetések révén a kapcsolatépítés pillérei voltak; a belügyi és a katonai hírszerzés hivatásos tisztjei versengtek megnyerésükért.²⁵

Kémturizmus

Az első konkrét lépés, amelyben tetten érhető a MÚOSZ, illetve Siklósi Norbert munkálkodása a NÜSZ-hoz való közeledésben, már 1957-ben, vagyis a forradalom utáni revízióval párhuzamosan megtörtént: felállították a szövetségen belül az Idegenforgalmi Szakosztályt.²⁶ A forradalom utáni megtorlások és a MÚOSZ-ban folyó felülvizsgálatok idején, amikor a szovjet tankok ágyúcsövei

²³ Átfogó szervezettörténeti feldolgozások már készültek a témában, amelyekből képet alkothatunk a belügyi hírszerzés szervezeti és működési feltételeiről. Tóth, i. m.; PALASIK Mária: A BM II/3. (Hírszerző) Osztály, In: A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962. Szerkesztette Cseh Gergő Bendegúz és Okváth Imre. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2013. p. 47–101.

²⁴ KENEDI, i. m. p. 102.

²⁵ Ez az információ a BM III/I-5. Osztályán, vagyis a Belügyminisztérium Tudományos-technikai hírszerzésén dolgozó egykori nyílt állományú – és anonimitást kérő – tisztek szóbeli visszaemlékezéséből származik.

²⁶ LÁSZLÓ Gyula: 50 éves a Turisztikai és Gasztronómiai Szakosztály, <http://www.muosz.hu/cikk.php?page=szakosztalyok&id=1105&fo=6&iid=53> (Letöltés ideje: 2015. 06. 07.)

szinte még füstölögtek, ráadásul az emberek nagy többsége számára az utazás elérhetetlen volt, vajon miért tartotta olyan fontosnak Siklósi a szakosztály létrehozását? A legkézenfekvőbb magyarázat a MÚOSZ titkosszolgálati feladatvállalásában rejlik.

Érdekes módon a hírszerzés által felhasznált újságírók között nagyszámban találhatunk sport- illetve idegenforgalmi témában dolgozó publicistákat, hiszen az említett területek látszólag politikamentesek, határokon átívelőek, vagyis tökéletesen alkalmasak arra, hogy a megnyert vagy beszerezett zsnaliszták különböző szervezetekbe beépülve ideológiai befolyást gyakoroljanak környezetükre. A MÚOSZ legfontosabb feladata pedig az volt, hogy közelítse a NÚSZ-t a nyugati újságíró-társadalomhoz. Tevékenysége során többféle módszert használt titkosszolgálati céljainak elfedéséhez, például aktívan szerepet vállalt a különböző szakújságírói szervezetek munkájában. A MÚOSZ Idegenforgalmi Szakosztálya felállításának jelentősége éppen abban rejlett, hogy a magyar újságírók teljes jogú tagjai lehettek egy nemzetközi szövetségnek, amely a turisztikával foglalkozó zsnalisztákat tömörítette magába. A FIJET (Fédération Internationale des Journalistes et Écrivains du Tourisme – Idegenforgalmi Újságírók és Írók Nemzetközi Szövetsége – nevű szervezet 1954-ben jött létre Párizsban, elsősorban francia és belga alapító tagokkal, de Olaszország és Görögország is képviseltette magát a megszülető szervezetben.²⁷ Egyik alapítója és első elnöke Georges Dopagne belga újságíró volt. A FIJET első pillanattól kezdve szoros kapcsolatokat ápolt a NÚSZ-szal, már az ötvenes évek közepétől rendszeresen tartottak összejöveteleket Prágában, ahol a MÚOSZ 1957 előtt csak megfigyelőként lehetett jelen.²⁸

1969. április 19-20. között Budapesten, a MÚOSZ épületében tartották a FIJET vezetőségi ülését, ahol jelentős döntések születtek a két szervezet közötti együttműködést érintően.²⁹ Siklósi és Dopagne megállapodott abban, hogy létrehozzák a nemzetközi szervezet könyvtárát Nemzetközi Dokumentációs Központ néven Brüsszelben, amelynek rendezésével Miklódy Zoltánt bízták meg, aki később a szervezet főtitkári posztját is ellátta egy darabig, valamint megállapodtak a szervezet magazinjának, a *Vue Touristique* című lapnak a kiadásáról, amely mind a mai napig a FIJET kiadványaként kerül az utazók kezébe. A Nemzetközi Dokumentációs Központ 1971. május 7-én tartotta meg alakuló ülését. Feladata az volt, hogy tudományos és kutató tevékenységet végezzen a nemzetközi idegenforgalom területén, gyűjtenie és őriznie kellett minden olyan dokumentumot, kiadványt, statisztikát stb., amely az idegenforgalommal kapcsolatban különböző országokban megjelent. Az alakuló ülésen megválasztották a központ ügyvezető tanácsát is, amelynek elnöke Siklósi Norbert lett.³⁰ A FIJET működésének első két évtizedében kevésbé felelt meg a NÚSZ által támasztott politikai elvárásoknak, vagyis annak, hogy tagjain keresztül befolyást gyakorolhassanak a nyugati országok közvéleményére. A hetvenes évek közepén nagyjából harminc, főleg európai ország

²⁷ A FIJET hatvanadik születésnapját 2014 szeptemberében éppen Budapesten ünnepelte egy többnapos kongresszus keretében.

²⁸ LÁSZLÓ Gyula: 50 éves a Turisztikai és Gasztronómiai Szakosztály, <http://www.muosz.hu/cikk.php?page=szakosztalyok&id=1105&fo=6&iid=53> (Letöltés ideje: 2015. 06. 12.)

²⁹ ÁBTL 3.1.2. M-30079. FIJET Bureau, 1969. április 29. p. 49.

³⁰ MÚOSZ Levéltár. Kapalyag Imre összeállítása a Georges Dopagne Nemzetközi Dokumentációs Központ első tudományos szimpóziumáról, 1975. június 18.

turisztikai újságíróinak szervezetét tömörítette magába a szövetség, amelyek – a kelet-európai tagok nagy bánatára – tartották magukat az alapszabályban kikötött politikamentességhez.³¹ 1974-ben azonban Lisszabonban tartották meg a FIJET soros kongresszusát, ahol már a szocialista országok túlsúlyának következtében nyíltan deklaráltak politikai véleményt, még hozzá – a kommunista fogalomhasználat értelmében – haladóan. A helsinki ajánlások csak fokozták a turisztikai újságírók munkájának politika felé mozdulását, hiszen az idegenforgalom fellendülése a „világbéke” zálogává vált, legalábbis a magyar szakosztály véleménye szerint.

Ez a szisztéma, vagyis a szakújságíró-szervezeteken keresztül való beépülés a nyugati közvélemény formálói közé, más szövetségek esetében is működött. Több olyan szervezetről is tudomása volt a magyar állambiztonságnak, amely a NÚSZ nyílt vagy titkos támogatásával működött.³² Ezek közé tartozott a FIPREGA (Fédération International de la Presse Gastronomique – Gasztronómiai Újságírók Nemzetközi Szövetsége³³), a FIPRESKI (Fédération Internationale de la Presse Cinématographique – Filmkritikusok Nemzetközi Szövetsége) és az AIPS (Association Internationale De La Press Sportive – Nemzetközi Sportújságíró Szövetség).

Híd Kelet és Nyugat között

Az ideológiai harcban nagyobb hangsúlyt kapott az IFJ-hez (International Federation of Journalist – Nemzetközi Újságíró Szövetség) való közeledés, amelyben szintén a MÚOSZ játszott a főszerepet. Az IFJ egy 1926 óta működő és nagy tekintélynek örvendő nemzetközi szervezet volt, amely 1946-ban maga is tagja lett a Koppenhágában megalakult NÚSZ-nak. 1950-ben azonban hátat fordított az egyértelműen szovjet irányítás alatt álló prágai szervezetnek, és 1952-től új szervezeti formában folytatta önálló munkáját. A szakítást követő pillanattól kezdve a NÚSZ legfőbb riválisa a brüsszeli székhelyű IFJ lett, de Prága soha nem tett le arról, hogy egyszer újra magába olvassza a nyugati szövetséget. Az IFJ a NÚSZ minden rendezvényére meghívót kapott, amelyeket évtizedeken keresztül még csak válaszra sem méltatott. Komoly ellenállást kellett tehát a magyar újságíróknak megtörnien ahhoz, hogy elérjék céljukat, és együttműködésre bírják legfőbb ellenfelüket, de sikerrel jártak.

A nyugati közeledéshez a NÚSZ diplomáciai helyszínt is biztosított. A hatvanas évek közepére felépült a balatonszéplaki Hotel Interpress, amely a MÚOSZ kezelésébe került, és arra szolgált, hogy a megkönyékezésre kiszemelt nyugati újságírókat vendégül lássák, akár üdültetési célból, akár valamilyen konferencia vagy egyéb szakmai rendezvény alkalmából.³⁴ Itt került megrendezésre 1966-ban az európai újságírók első találkozója, amelynek fővédnöke Siklósi Norbert

³¹ MÚOSZ Levéltár. A FIJET jelenlegi helyzete, d. n.

³² ÁBTL 3.1.2. M-35905. Jelentés, 1972. augusztus 1. p. 73.

³³ E szervezet tagságába való felvétel érdekében hozta létre a MÚOSZ a Gasztronómiai Szakosztályt, amely az Idegenforgalmi Szakosztály kibővítésével járt együtt. Ennek köszönhetően a hatvanas évek végére az Idegenforgalmi és Gasztronómiai Szakosztály a MÚOSZ legnagyobb lélekszámú és legtevékenyebb csoportja lett.

³⁴ MÚOSZ Levéltár. Dr. Lutz József igazgató jelentése az Interpress Nemzetközi Újságíró Üdülő munkájáról a Nemzetközi Újságíró Szervezet 1977. január 10–13-i budapesti tanácskozása részére, 1977. január 10.

volt, és annak a hosszadalmas folyamatnak az első lépéseként tarthatjuk számon, amely a két nagy szövetség egymásra találásáig vezetett. Mivel az IFJ semmiféle kapcsolatot nem volt hajlandó felvenni a NÚSZ-szal, vagy bármelyik tagszervezetével, szükség volt egy semleges harmadikra, aki vállalta az összekötő szerepet. Az Olasz Újságírók Szövetsége³⁵ lett a híd Kelet és Nyugat között. Az olasz szövetség tökéletes összekötőnek bizonyult, mivel nem volt tagja egyik rivális szervezetnek sem, ráadásul politikai hovatartozástól függetlenül magába tömörítette az ország összes publicistáját, vagyis a keresztény-konzervatív jobboldaltól a baloldal kommunista ágáig minden irányzat képviseltette magát, a szélsőjobb kivételével. A MÚOSZ-ra hárult a feladat, hogy szoros kapcsolatot alakítson ki az olaszokkal, ezáltal munkálkodjon a két nemzetközi szövetség közelítésén.³⁶ A már említett 1966-os balatonszéplaki találkozót volt a staféta átadásának helyszíne, itt bízta meg a magyar fél az olasz szövetséget, hogy a továbbiakban legyen házigazdája az összejöveteleknek. A következő évben már Lignanóban tartották a találkozót, olasz szervezésben, de jelentős magyar háttérrel, azonban az 1968-as csehszlovák intervenció megakasztotta a közeledéseket. Siklósi Norbertre hárult a feladat, hogy meggyőzze a nyugati országok felháborodott újságíróit a csehszlovák sajtószabadság érintetlenségéről, miközben ő maga volt a „pacifikálás” egyik kulcsfigurája. Siklósi ugyanis, mint a NÚSZ alelnöke még 1968 augusztusának végén – vagyis a bevonulást követően – Prágába érkezett, hogy segítse az ottani sajtóirányítást a rendteremtésben, mintegy kamatoztatva saját 1957-es tapasztalatait.³⁷ A csehszlovák újságírók elleni retorziók elindításában nagy szerep jutott Siklósinak, ennek ellenére kiváló diplomáciai képességeiről tett tanúbizonyságot akkor, amikor elérte, hogy 1972-ben – négy év kihagyás után – újra megrendezzék Lignanóban az Európai Újságírók Találkozóját, ahol hihetően kommunikálta az összegyűlteket előtt, hogy az általuk sérelmesnek vélt intézkedések csehszlovák belügynek minősülnek, és a Csehszlovák Újságíró Szövetség kompetenciájába tartozik a probléma kezelése.³⁸ Fellépése annyira meggyőző volt, hogy néhány hónappal később egy olasz delegátus érkezett Prágába a NÚSZ meghívására, akik megállapították, hogy a csehszlovák sajtó szabadságát nem korlátozza a regnáló hatalom. Ezzel elhárult az akadály a további együttműködés elől, és a következő évben, 1973-ban megtartották az első európai összejövetelt Capri szigetén, amely rendezvény „Capri-találkozók” néven vonult be a sajtótörténetbe. A kétévente összehívott rendezvényen egyre kiegyensúlyozottabb arányú volt a két világrend országainak részvétele, mígnem 1977-ben, a harmadik „Capri-találkozón” megjelent mindkét nagy nemzetközi szervezet elnöke és főtítkára is, ezzel hivatalosan is a legmagasabb szintre lépett a NÚSZ és az IFJ közötti kapcsolat. Ráadásul minden évben informális találkozást szervezett a NÚSZ Franciaországban, ahol elsősorban a „Capri-találkozók” nyugati képviselői jelentek meg azzal a céllal, hogy egyeztessenek a következő konferencia témáiról. A NÚSZ és rajta keresztül a KGB tehát a hetvenes évek második felére magyar segítséggel elérte, hogy bekapcsolódjon a nyugati demokráciák újságíró-szervezeteinek munkájába.

³⁵ Federazione Nazionale Stampa Italiana (FNSI)

³⁶ MÚOSZ Levéltár. Jelentés a Capri szigetén tartott második Európai Újságíró Találkozóról. d. n.

³⁷ TAKÁCS Róbert: A csehszlovák sajtóirányítás a hatvanas és a hetvenes évek fordulóján, Budapestről nézve, In: Médiakutató 2008. tél, p. 69–82.

³⁸ MÚOSZ Levéltár. Siklósi Norbert jelentése az európai újságírók II. lignanói találkozásáról. d. n.

Tippkutatás a harmadik világban

A NÚSZ 1962-ben Budapesten tartotta ötödik kongresszusát, amely után a magyar főváros az újságíróképzésnek álcázott KGB-s tippkutatás³⁹ fontos színhelye lett. Döntés született ugyanis arról, hogy Budapesten nyitja meg kapuit a NÚSZ Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központja, ahol esősorban a harmadik világból verbuvált fiatal publicistákat kívántak képezni a szakma rejtelmei mellett a kommunista eszme terjesztésére, és az együttműködéshez elengedhetetlen konspirált kapcsolattartásra is. 1963 szeptemberétől egészen a rendszerváltoztatásig működött az intézmény, sok száz külföldi diák képzését és tanulmányozását biztosítva a titkosszolgálatok számára. A magyar állambiztonság oldaláról a BM III/I-11. (harmadik országos és hazai bázison folyó hírszerzés) Osztály tartotta fenn az iskolával a legszorosabb kapcsolatot, valamint a Press rezidentúra, amely a hírszerzés sajtófelügyelettel megbízott részlege volt.⁴⁰ Ez utóbbi a MÚOSZ székházában működött, de hatáskörébe tartozott a Magyar Televízió, a Magyar Rádió, a Magyar Távíratí Iroda (MTI) és a Tájékoztatási Hivatal is.⁴¹ A NÚSZ iskola tanárai a hírszerzés embereivel együttműködve mérték fel és választották ki a tanfolyamok hallgatói közül a beszerzésre alkalmas jelölteket. A Press rezidentúra első vezetője Szolnok Péter⁴² volt, aki jelentős szerepet kapott az 1968-as prágai intervenciót követő titkosszolgálati akciókban,⁴³ elsősorban azért, mert szoros kapcsolatot ápolt a NÚSZ vezetőivel.⁴⁴

Az iskola irányítását háromfős bizottság látta el: elnöke a MÚOSZ főtitkára, egyik tagja az intézmény igazgatója, a másik tagot pedig a NÚSZ delegálta. Az intézet igazgatóját a NÚSZ főtitkára nevezte ki.⁴⁵ A működés és oktatás pénzügyi hátterét a NÚSZ biztosította, épülete a MÚOSZ tulajdonában volt, a munkatársakat a NÚSZ alkalmazta. Tanfolyamaik szervezésénél elsődleges szempont az volt, hogy olyan fiatalokat hívjanak meg a képzésekre, akikből várhatóan saját hazájukban előbb-utóbb felelős beosztású vezető lesz valamilyen sajtó- vagy közintézményben, éppen ezért már a kiválasztás során is folyt titkosszolgálati adatgyűjtés; a kiválasztottakat azután az iskola keretei között tanulmányozták tovább.

³⁹ A tippkutatás a titkosszolgálatok ügynöki hálózatépítésének első fázisa, amikor célirányosan, meghatározott feladat teljesítésére keresnek alkalmas személyeket.

⁴⁰ A Press rezidentúra iratanyagát 1990. januárjában megsemmisítették, így szervezeti elhelyezkedése (is) egyelőre bizonytalan. Megszervezése után feltehetően a BM III/I-11. Osztály alá tartozott, mint a hazai bázisú hírszerzés egyik egysége, de később BM III/I-B Önálló Alosztályként is említik.

⁴¹ TÓTH, i. m. p. 424.

⁴² Szolnok Péter 1948-ban, alig húszévesen kezdte államvédelmi „karrierjét”. Eleinte levéllenörként dolgozott, de hamarosan a Központi Elhárító Osztályra került, és az elhárítás–hírszerzés vonalán maradt mindvégig. Több külföldi rezidentúrát is vezetett, illetve szervezett. 1955-ben a londoni rezidentúra vezetésével bízták meg, ahol 1960-ig teljesített szolgálatot. 1964-ben kapott megbízást arra, hogy szervezze meg Rio de Janerióban a hírszerző rezidentúrát, ahonnan 1966-ban érkezett vissza. 1967-től 1971-ig a Press rezidentúra vezetője volt.

⁴³ UNGER Gabriella: „Mi voltunk az első civilek a bevonulás után.”, In: *Betekintő*, 2007/2. http://betekinto.hu/2007_2_unger (Letöltés ideje: 2015. 06. 13.)

⁴⁴ Szolnok Péter jelentése prágai tartózkodásáról, 1968. december 1. Közli: Unger, i. m.

⁴⁵ MÚOSZ Levéltár. A Nemzetközi Újságíró Szervezet Budapesti Nemzetközi Újságíróképző Intézetének alapszabályzata, 1987. január 7.

Alkalmoszerűen kihelyezett tanfolyamokat is szerveztek a harmadik világ országában. 1970 áprilisában például Borbély Endre újságíró indult afrikai körútjára, azzal a megbízással, hogy felújítsa a NÚSZ régi kapcsolatait.⁴⁶ Borbély „Perjési” fedőnéven jelentett a hírszerzésnek, de feladatait közvetlenül Prágából kapta.⁴⁷ Az út legfontosabb feladata az volt, hogy Nigériában előkészítse egy kihelyezett tanfolyam megrendezésének feltételeit, amelyet a Nigériai Újságírók Szövetsége kért a NÚSZ-tól.⁴⁸ Az út eredményes volt. 1970 októberére egy négyhetes szeminárium megtartásában egyeztek meg Lagosban.⁴⁹ A helyi szervezést a Nigériai Újságíró Szövetség vállalta, a NÚSZ 1000 dollárt biztosított a különböző költségekre, a program összeállítására és minden egyéb teendő a budapesti iskolát terhelte. A NÚSZ hozzájárulása nem volt elegendő a szemináriummal kapcsolatos összes kiadásra, így a tanárok költségeit a küldő ország fizette. Négy tanár utazását tervezték: egy a Szovjetunióból, egy az NDK-ból és kettő Magyarországról érkezett. A két magyar résztvevő kiválasztásánál elsődleges szempont volt az is, hogy ne csak a Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ tanárai közül kerüljenek ki, de alkalmasak legyenek arra is, hogy a Press rezidentúra, vagyis a hírszerzés operatív feladatait is el tudják látni. Ezen megfontolás alapján a Press Kalmár Györgyöt,⁵⁰ a Népszabadság főmunkatársát és Bochkor Jenőt,⁵¹ az MTI újságíróját javasolta a feladatra, mint „régóta operatív kapcsolatokat”.⁵² A két újságíró utazásának és kint tartózkodásának teljes költségét a MÚOSZ vállalta magára. A hírszerzés két profi munkatársat is biztosított a kiszemelt újságírók mellé: Orosz és Bakos elvtársak,⁵³ a Press rezidentúra tisztjei kísérték a delegátust.

A Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ egészen a rendszerváltoztatásig működött Budapesten, utolsó igazgatója, Rybka Géza, az állambiztonság

⁴⁶ ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. Jelentés Borbély Endre afrikai körutazásáról, 1970. május 17. p. 61.

⁴⁷ Az utazás előtt Borbély a prágai központban dolgozott. Funkcióját nem ismerjük pontosan, csak annyit tudunk, hogy az említett körutazás után hazatért Prágából, és munkáját más vette át. ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. A KÜM Sajtóosztályának átírata a nigériai újságíró-szemináriumról, 1971. április 22. p. 77.

⁴⁸ ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. „Perjési” titkos megbízott afrikai utazása, 1970. március 16. p. 38.

⁴⁹ ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. Újságíró szeminárium Nigériában, 1970. június 4. p. 80.

⁵⁰ Kalmár György (1926–2002) 1948-tól a Magyar Rádió munkatársa, majd 1957–1976 között a Népszabadság újságírója volt. 1976-tól az Új Tükör főszerkesztő-helyetteseként és a Magyar Televízió főmunkatársaként dolgozott. Több könyvet is írt a harmadik világbeli tapasztalatairól.

⁵¹ Bochkor Jenő (1932–1988) újságíró, az MTI munkatársa volt, bonni, majd berlini tudósítóként is dolgozott. Hosszú ideig tanított a NÚSZ továbbképző iskolájában. Bochkor Jenő a III/II. Csoportfőnökség információs szerint 1971-ben a Magyar Néphadsereg Vezérkara 2. Csoportfőnökségével, vagyis a katonai felderítéssel volt kapcsolatban. ÁBTL 3.1.5. O-16195/2. Jelentés „Soltész” fn. személyéről, 1971. december 24. p. 33.

⁵² ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. Újságíró szeminárium Nigériában, 1970. június 4. p. 81.

⁵³ Jelenleg még nem sikerült azonosítani őket, keresztneveiket nem használják az iratokban, de a harmadik világgal foglalkozó, Press rezidentúra által keletkeztetett jelentésekben nagyon gyakran lehet találkozni velük.

hírszerzésének rezidense volt.⁵⁴ Az intézmény ekkor 120 fővel dolgozott, a tanári kar mindössze 24 főt számlált, a többiek a „technikai” személyzet tagjai voltak.⁵⁵

Titkos cégek, titkos pénzek

A NÚSZ a titkosszolgálati feladataihoz szükséges pénzügyi háttérrel maga teremtette meg, bár nyilvánvalóan közpénzek is vándoroltak kasszájába: a hetvenes évektől a csehszlovák állam évi több millió koronával támogatta működését.⁵⁶ A szervezet hatalmas üzleti birodalmat épített ki, amely behálózta egész Európát. A nyolcvanas évek végére 34 nyugat-európai vállalattal álltak kapcsolatban, és kölni illetve frankfurti pénzügyintézeteknél vezették bankszámlájukat.⁵⁷ A különböző fedőcégek létrehozásával termelt vagyon egy részét embargós technológiák beszerzésére fordították, de jutott belőle a nyugati kommunista pártok támogatására is. A kérdéses összeg pedig minden képeletet felülmúlt. Jiří Pehe cseh politológus adatai szerint a szállodaláncok üzemeltetésétől az illegális fegyver- és szoftverkereskedelemig széles körű tevékenységet folytattak, amelybe ugyanúgy belefért a prostitúció, mint a terrorista-kiképzés. Mindezen tevékenység profitja 1989-ben meghaladta a 200 millió koronát.⁵⁸ A NÚSZ központi vállalata a Videopress Prága volt, amely 1987-ben 250 ezer dollár nyereséget termelt, és az Interpress Budapest, amely 1986-ban 2,5 millió koronát és 60 ezer dollárt fizetett be a NÚSZ-nak.⁵⁹ Mindezzel együtt a szervezet büdzsáját kevesen látták át. A NÚSZ szovjet titkára, V. L. Artyemov 1987. június 3-án Budapestre látogatott, ahol megbeszélést folytatott Vajda Péter főtítkárhelyettessel – aki államvédelmi tisztből lett újságíró,⁶⁰ Pálfy Józseffel, a MÚOSZ elnökével, Veres Jánossal, Áldott Zoltánnal, a MÚOSZ Nemzetközi Osztályának vezetőjével, Megyeri Károllyal, a MÚOSZ főtítkárával és Stark Györggyel, az Interpress korábbi igazgatójával.⁶¹ A beszélgetés jegyzőkönyve rögzíti, hogy a szervezet könyvelésével komoly problémák voltak, egyszerűen nem jelentek meg benne jelentős összegek, és nem

⁵⁴ Rybka Géza a BM III/I. (Hírszerzés) rezidenseként 1973-ban a Saigonba küldött Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottság tagja volt, hírszerző munkáját sajtós diplomatafedéssel végezte. ÁBTL 3.2.6. 8-065/1. Vietnami rezidentúra szervezési dosszié. Tervezett saigoni diplomáciai misszió, d. n. p. 20.

⁵⁵ PELLE, 2005.

⁵⁶ PELLE, 2005.

⁵⁷ Archiv Bezpečnostních Složek, Praha (Állambiztonsági Levéltár, Prága) OB II. Správa, MV r. e. 2501. Kiértékelés a Nemzetközi Újságíró Szervezetről, 1989. december 22.

⁵⁸ Jiří PEHE: International front organizations survive in Prague, In: Report on Eastern Europe, 1990. június 20. http://www.pehe.cz/clanky/clanky_view?lng=en&year=1991 (Letöltés ideje: 2015. 06. 13.) 1989-es árfolyamon ez az összeg megközelítőleg 630.700.000 forintot ért.

⁵⁹ MÚOSZ Levéltár. A NÚSZ Irodájának moszkvai ülése, 1987. március 20. 1989-es árfolyamon a Magyarországról érkező összeg nagyjából 11,5 millió forintnak felelt meg.

⁶⁰ Vajda Péter 1951-ben vonult be tényleges katonai szolgálatra az ÁVH Belső Karhatalomhoz. Rövidesen a politikai osztályra került, majd a Hazáért, később a Határőr című lapok szerkesztőségében dolgozott, amelyek a Határőrség Politikai Csoportfőnöksége alá tartoztak. 1958-ban kérte áthelyezését a Magyar Rádió Televíziós Főosztályára, amelyet felettesei támogattak, így átkerült a Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztály Hírszerző Osztályának (BM II/3.) Tájékoztató és Értékelő Alosztályára. ÁBTL 2.8.1. 5972 Vajda Péter személyi anyaga. Javaslat, 1958. március 12. p. 5.

⁶¹ MÚOSZ Levéltár. V. L. Artyemov NÚSZ-titkár látogatása a MÚOSZ-ban, 1987. június 5.

tudták megoldani a valuta-átutalásokat sem, ezért kézben vitték ki az országból a különböző célokra fordítandó pénzeket. Az informális beszélgetés során olyan elképesztő számok hangzottak el, hogy a prágai kiadó éves forgalma 300 millió korona,⁶² és a foglalkoztatottak száma mintegy 17 ezer fő!

A prágai székhelyű és a NÚSZ tulajdonában lévő Interpress Vállalat 1970-ben hozta létre leányvállalatát Budapesten, elsősorban azzal a céllal, hogy az afrikai baloldali mozgalmak támogatásához és a NÚSZ iskola működéséhez anyagi fedezetet teremtsen.⁶³ Ezzel párhuzamosan alapították meg szintén Budapesten a Vue Touristique Idegenforgalmi és Propaganda Vállalatot (IPV), amely hivatalosan a FIJET tulajdonában volt, azonban a MÚOSZ által biztosított egymillió forintos alaptőkével jegyezték be, vagyis a FIJET csak névleges tulajdonosként szerepelt. Nem is engedtek számára beleszólási jogot a vállalat ügyeibe, mindössze azért volt rá szükség, hogy az IPV – külföldi tulajdonban lévő céggént – mentesüljön a magyar adótörvények alól, és jelentős vámkedvezményben részesüljön.⁶⁴ A cég elsősorban kiadóvállalat volt, de reklámügynökséggént, filmgyárként, rendezvényszervezőként és export-import céggént is tevékenykedett. Mivel a háttérben a KGB egyik fedőszervezete állt, nem meglepő, hogy az IPV titkosszolgálati fedővállalatok létrehozásánál is szerepet játszott. Az olasz újságírókkal ápoló jó kapcsolatoknak köszönhetően kézenfekvő, hogy Olaszország volt a célpontja egy 1975-ös cégalapításnak. Milánói központtal hozták létre a Promotur nevű, utazási irodának álcázott titkosszolgálati fedőcéget az IPV leányvállalataként, amelynek megszervezésével Práczki Istvánt, a Magyar Néphadsereg Vezérkara 2. Csoportfőnökségének (MNVK-2), vagyis a katonai felderítésnek a tisztjét bízták meg.⁶⁵ Az MNVK-2 aktívan közreműködött a NÚSZ magyarországi tevékenységében. Feltehetően Siklósi Norbert is közvetlen kapcsolatban állt velük, legalábbis Markotán Benedek, az MNVK-2 alezredese szerint, aki úgy nyilatkozott, hogy operatív vonatkozásban Siklósi az alárendeltje volt.⁶⁶ A két cég, az IPV és az Interpress ügyei összefonódtak, dokumentációik és pénzügyeik összemosódtak.⁶⁷ Egy-két év alatt azonban kialakult a két vállalat személyi bázisa, és megtörtént az ügyvitel teljes szétválasztása. Az Interpress munkatársai között magas számban jelentek meg az MNVK-2-höz közelálló személyek, de a belügyi titkosszolgálat is képviseltette magát. A vezetőség tagjait Siklósi Norbert segítette pozíciójukba, a főtitkár személyes lekötelezettjei voltak. A vállalat beteljesítette a hozzáfűzött reményeket: a nyolcvanas évekre hatalmas nyereséget termelő szervezetté nőtte ki magát. Magyarországon elsőként teremtette meg a piaci keresleten nyugvó, vagyis kapitalista üzletpolitikával működő lapkiadást. 1975-ben indították útjára – eleinte kéthavi folyóiratként – az *Interpress Magazint*, amely felismerte és kihasználta a magyar reklámpiacon lévő óriási hiányt, és színes reklámhelyeket biztosított hazai

⁶² 1989-es árfolyamon ez közel 1 milliárd forint.

⁶³ ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés Dénes Sándorral folytatott beszélgetésről, 1975. július 1. p. 337.

⁶⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) XXIX-I-40 1. d. Az Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat ügyrendje, 1974. június 22. p. 1.

⁶⁵ PRÁCZKI István: Kémjátszmák. Egy magyar hírszerző emlékirata, Kárpátia Stúdió, Budapest, 2014. p. 293–312.

⁶⁶ ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés „Kereskedő” fedőnevű ügyben, 1975. augusztus 22. p. 148.

⁶⁷ ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés dr. Bárdos György meghallgatásáról, 1974. december 3. p. 261.

és külföldi termékek, vállalatok részére. A lap a nyolcvanas évek közepére elérte a 170 ezres példányszámot, főszerkesztője Ivanics István volt, de a szerkesztőbizottságban helyet foglaltak a prágai központ megbízottjai is, Milan Codr és Jaroslav Pikous, akik sajtóértéslések szerint a csehszlovák állambiztonság, az StB. emberei voltak.⁶⁸ Az *IPM* közvetlenül a rendszerváltoztatás előtt már ötvenmillió forint éves nyereséget termelt, amely szinte teljes egészében a prágai központ, vagyis közvetve a KGB számláira vándorolt.⁶⁹

Végjáték

A NÚSZ érdekeltségi körébe tartozó két magyarországi vállalat, az IPV és az Interpress a nyolcvanas évek végén igyekezett megkapaszkodni a szabad világ felé mozduló, átalakuló gazdasági életben, és ténylegesen a kapitalizálódás útjára léptek. Üzletpolitikájukat kezdetektől a profitorientáltság jellemezte, de a Szovjetunió várható összeomlása és a kelet-európai államok függetlenedése arra készítette őket, hogy felkészüljenek a túlélésre: állami és titkosszolgálati segítség nélkül, legfeljebb a már kiépített, informális kapcsolati tőkéjükre hagyatkozva kell boldogulniuk. Különböző stratégiákat választottak.

Az IPV azon állami vállalatok útját követte, amelyek a nyolcvanas évek második felétől sorra alapították leányvállalataikat, kiszervezve a nyereséges üzleteket a különböző mamutcégekből, jelentős anyagi hasznot termelve a leányvállalatokat irányító kiváltságosoknak. Közvetlenül a rendszerváltoztatás után azonban az anyavállalat tönkrement, annak ellenére, hogy sok jelentős beruházásban – például a Hungaroring alapításában – részt vett.

Az Interpress Vállalat sikerebben élte túl a rendszerváltoztatást, jellemzően más utat választva a gazdasági versenyben való talpon maradásért, mint az IPV. A kelet-európai szocialista tömb egyetlen, nemzetközi mércével is elismert reklámcége 1988 februárjában Moszkvában tartott szakmai napot a *Reklama-88* című szakkiallítás keretében.⁷⁰ Az esemény rendkívüli jelentőségét az adta, hogy a Szovjetunióban először került sor hasonló rendezvényre, a szocialista „mintaállam” tervgazdálkodásban hívó vezetői ugyanis a nyolcvanas évek végére kénytelenek voltak belátni, a kereslet és a kínálat, a termelés és a fogyasztás egy működőképes gazdaságban szorosan összetartoznak, az új körülmények között pedig felértékelődött a reklám szerepe. A szakmai nap előadói között nemcsak Pollák Miklóst, az Interpress vezérigazgatóját hallhatták az érdeklődők, de bemutatta cégét Barry Day, a McCann Erickson amerikai reklámvállalat alelnöke is.⁷¹ Alig egy hónappal később az Interpress Kiadó-, Nyomda- és Reklám Vállalat közös, budapesti székhelyű, magyar–amerikai vegyesvállalatot alapított a McCann

⁶⁸ PELLE János: Az Interpress Magazin a múlt rendszerben, In: Interpress Magazin, 2010. június. p. 58.

⁶⁹ Uo.

⁷⁰ Magyar Távirati Iroda (MTI) hírchívum. Interpress szakmai nap. 1988. február 4. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1>, (Letöltés ideje: 2014. 12. 03.)

⁷¹ Uo.

Ericksonnal, a világ egyik legnagyobb hirdetési cégével.⁷² Nem ez volt azonban az egyetlen vegyesvállalat, amelyet az év folyamán létrehoztak. Egy kiállításokat szervező vállalkozást indítottak Interart néven, egy NSZK-beli céggel közösen,⁷³ valamint a *Burda Moden* című divatlap magyar nyelvű kiadására alapítottak egy osztrák–magyar vegyesvállalatot az ausztriai Libro-Disco Kiadóvállalat közreműködésével.⁷⁴ Az Interpress kapitalista alapon működő, hatalmas nyereséget termelő üzleti vállalkozás volt a hetvenes évektől kezdődően, és úgy tűnt, sikerülhet alkalmazkodnia a megnyíló piacokon a versenyhelyezethez. 1989-ben a külföldön megrendezett magyar kiállítások negyedét a NÚSZ budapesti vállalata szervezte, éves forgalma 800 millió forint volt, amelyből – saját nyilatkozatuk szerint – 60 millió forint nyereséget könyvelhettek el.⁷⁵ Ennek ellenére 1995-ben – a NÚSZ megszűnésével párhuzamosan – az Interpress is felszámolták.

A MÚOSZ egészen a keleti blokk összeomlásáig megőrizte összekötő szerepét a Kelet- és Nyugat-Európában működő újságíró-szervezetek között. A nemzetközi porondon a propagandaterjesztés és a befolyásgyakorlás, mint legfőbb célkitűzés, egészen 1990-ig biztosan működött, csakúgy, mint a titkosszolgálatok kiszolgálása. A két nagy újságíró-szövetség egymásra találásához azonban szükséges volt, hogy a szembenálló világrendek közeledjenek egymáshoz a nagypolitika színterén is. A kétpólusú világ felbomlásával párhuzamosan nyílt csak meg a lehetőség a két nagy rivális, a NÚSZ és az IFJ közös fellépésére. 1985-ben először találkoztak Helsinkiben a helsinki záróokmányt aláíró országok újságírói, majd két évvel később, 1987. október 30. és november 1. között Prágában tartották meg második összejövetelüket.⁷⁶ Ezeket a találkozókat már közösen szervezte a NÚSZ és az IFJ, valamint közreműködött az osztrák sajtó szakszervezete is. Ezen a prágai találkozón adott ki először közös politikai nyilatkozatot a két világszervezet, amelyben ajánlásokat fogalmaztak meg a helsinki országok kormányai számára az újságírók munkafeltételeiről, idegen országokba való beutazásaik megkönnyítéséről, az akkreditálási feltételek javításáról és a különböző újságíró-szövetségek közötti kapcsolatok bővítéséről.⁷⁷ Óriási előrelépést jelentett a közös nyilatkozat megszületése, amely egyértelművé tette a NÚSZ és az IFJ közötti szakadék áthidalását. Az eredményből pedig legtöbbit – az idáig vezető többéves politikai manőverek irányítójaként és szervezőjeként – a MÚOSZ profitálhatott.

1990 elején, amikor már eldőlt, hogy Magyarország szabad választásokon fog dönteni jövőéről, és nyilvánvaló volt, hogy a Szovjetunió kelet-európai csatlósállamai elszakadnak a nagy testvértől, a MÚOSZ is új szövetségesek felé nézett. 1990. január 22-én Bencsik Gábor, a MÚOSZ nem sokkal korábban

⁷² MTI hírchívum. Magyar–amerikai hirdetési vegyesvállalat. 1988. március 23. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (Letöltés ideje: 2014. 12. 03.)

⁷³ MTI hírchívum. Vegyes vállalatok, kiállítások. 1988. június 1. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (Letöltés ideje: 2014. 12. 03.)

⁷⁴ MTI hírchívum. Magyar–osztrák vegyesvállalat. 1988. május 26. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (Letöltés ideje: 2014. 12. 03.)

⁷⁵ MTI hírchívum. Interpress tájékoztató. 1989. február 16. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (Letöltés ideje: 2014. 12. 03.)

⁷⁶ MÚOSZ Levéltár. Vajda Péter feljegyzése Megyeri Károly főtítkárra elvtársnak, 1987. november 9.

⁷⁷ Uo.

megválasztott főtitkára levéllel fordult Aidan White-hoz, az IFJ főtitkárához, amelyben kérte a szövetség felvételét a brüsszeli székhelyű nemzetközi szervezetbe.⁷⁸ A levél hivatkozik a magyar társadalmi rend változására, amelyben a MÚOSZ-nak meg kell találnia majd új szerepét, és ebben az útkeresésben segítséget várnak az IFJ-től is, amellyel a MÚOSZ – a NÚSZ alapító tagjaként – már évek óta jó viszonyt ápolt. A fogadtatás kedvező volt, így a Magyar Újságírók Országos Szövetsége, elsőként az egykori szocialista államok közül, 1990 tavaszán csatlakozott az IFJ-hez, megőrizve NÚSZ tagságát is. A csatlakozás után az elsődleges feladat az volt, hogy megtalálják a megfelelő szervezeti formát, amelynek kialakításában Aidan White fejlesztési tervet kidolgozásával segítette a MÚOSZ-t.⁷⁹ Érdekvédelmi intézménnyé, vagyis szakszervezetté kívánták alakítani a magyar szövetséget, amely politikailag független és gazdaságilag önálló: „Az IFJ támogatni szeretné az újságírókat függetlenségük kialakításában.”⁸⁰ – fogalmazta levelében Aidan White. A „függetlenné” váló civil szervezet tehát az egykori rivális szövetség támogatásával folytatta tovább működését, miközben nem szakította meg a kapcsolatot a szovjet érdekeltségű NÚSZ-szal sem.

A Nemzetközi Újságíró Szervezetnek a Szovjetunió összeomlása után komoly ideológiai és gazdasági problémákkal kellett szembenéznie. Ötévnyi pereskedés után sikerült a Cseh Köztársaságnak Prágából száműznie az intézmény székhelyét, és állítólag ezt követően beszüntették működésüket, tagságuk feloldódott az IFJ szervezetén belül. Kaarle Nordenstreng, a szervezet egykori elnökének értelmezése szerint a feltörekvő új politikai hatalom Csehszlovákiában támadás alá vette a NÚSZ széles körű gazdasági vállalkozásait, ezzel ellehetetlenítve további működését, és végül a jobboldali kormányzat kiutasította a vezetést Prágából. Nordenstreng megjegyzi, ez a rendelet soha nem lépett hatályba, így jogilag a NÚSZ-nak mai napig Prága a székhelye, annak ellenére, hogy a szervezet gyakorlatilag nem működik.⁸¹

A felvázolt történet teljességéhez hozzá tartozna annak a titkosszolgálati működésnek az ismertetése is, amelyet az IFJ-n, illetve más nyugati újságírószervezeten keresztül a CIA és a vele szövetséges szolgálatok végeztek. Bár az erre vonatkozó forrásanyagot egyelőre nem ismerjük, abban biztosak lehetünk, hogy a hidegháború kémjátszmáiban mindkét fél fontos szerepet szánt a tömegek befolyásolásának. A klasszikus értelemben vett hidegháború ugyan véget ért, a fegyverkezési versenyben végül a kommunizmus vereséget szenvedett, de a tömegek manipulálásához szükséges média feletti uralomért vívott harc folytatódik. A huszadik század első felében a Szovjetuniót megalapító bolsevik párt kialakított egy ütőképesnek bizonyult titkosszolgálati stratégiát, amelynek talán soha korábban nem voltak kiszolgáltatva annyira a fejlett világ társadalmi, mint most. A módszer

⁷⁸ MÚOSZ Levéltár. Bencsik Gábor levele Aidan White-hoz, 1990. január 22.

⁷⁹ MÚOSZ Levéltár. A szakszervezetté válás fejlesztési tervete. Aidan White levele Bencsik Gábornak. 1990. február 14.

⁸⁰ Uo.

⁸¹ Kaarle NORDENSTRENG: The international movement of journalists: 120 years of continuing struggle, Özbilgen, Füsün, 2014. p. 161.
http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95228/the_international_movement_of_journalists_2014.pdf?sequence=1 (Letöltés ideje: 2014. 12. 04.)

él és virul. A titkosszolgálatok közvetlen megrendeléseket adnak a világ vezető szerkesztőségeinek (lásd Ulfkotte könyvét), a civil szervezetek és alapítványok egy része pedig a láthatatlanság homályába vesző gazdasági és politikai csoportok aktuális érdekei mentén nyilvánítanak véleményt és bélyegeznek meg saját értékrendszerükért kiálló embereket, politikai szerveződések. A kontinuitás vitathatatlan...

Felhasznált irodalom:

- BARÁTH Magdolna: Adalékok a magyar és szovjet hírszerző szervek együttműködéséhez, In: Megértő történelem. Tanulmányok a hatvanéves Gyarmati György tiszteletére. Szerkesztette Baráth Magdolna–Bánkuti Gábor–Rainer M. János. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2011. p. 29–42.
- BARTOŠEK, Karel: Vallanak az archívumok. Prága – Párizs (1948–1968), Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, Budapest, 2003.
- Facts about international communist front organisations, Ismeretlen szerző és kiadó, 1957. <https://archive.org/stream/frontorgs#page/n67/mode/2up> (Letöltés ideje: 2015. 06. 07.)
- HORVÁTH Attila: A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején, Médiatudományi Intézet, 2013.
- KENEDI János: Bevezető a szakértői bizottság jelentéséhez, In: Kenedi János: Hálózati munkára nem alkalmas. K. belügyi iratfelmérő újabb jelentései, Magvető, Budapest, 2015.
- KOCH, Stephen: Kettős szerepben. Az értelmiség elcsábítása, Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2014.
- KOTEK, Joel: Az ifjú gárda. A világ ifjúsága a KGB és a CIA között, 1917–1989, Nagyvilág Kiadó, Budapest, 2005.
- KRAHULCSÁN Zsolt: A magyar politikai rendőrség és a szocialista országok állambiztonsági szervei közötti kapcsolatok szabályozása (1956–1989), In: Levéltári Szemle, 2009/3. p. 3–19.
- LÁSZLÓ Gyula: 50 éves a Turisztikai és Gasztronómiai Szakosztály,
- <http://www.muosz.hu/cikk.php?page=szakosztalyok&id=1105&fo=6&iid=53> (Letöltés ideje: 2015. 06. 07.)
- NORDENSTRENG, Kaarle: The international movement of journalists: 120 years of continuing struggle, Özbilgen, Fusun, 2014.
- http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95228/the_international_movement_of_journalists_2014.pdf?sequence=1 (Letöltés ideje: 2014. 12. 04.)
- NORDENSTRENG, Kaarle–KUBKA, Jiří: Useful Recollections. Excursion into the History of the International Movement of Journalists. II, Published by International Organization of Journalists, Prague, 1988.

- OKVÁTH Imre: Jelentés a szocialista országok állambiztonsági vezetőinek titkos moszkvai tárgyalásairól, 1955. március 7–12, In: Hadtörténeti Közlemények, 2011/4. p. 689–704.
- PALASIK Mária: A BM II/3. (Hírszerző) Osztály, In: A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962. Szerkesztette Cseh Gergő Bendegúz és Okváth Imre. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2013. p. 47–101.
- PEHE, Jiří: International front organizations survive in Prague, In: Report on Eastern Europe, 1990. június 20.
http://www.pehe.cz/clanky/clanky_view?lng=en&year=1991 (Letöltés ideje: 2015. 06. 13.)
- PELLE János: Amikor a Nemzetközi Újságíró Szövetség KGB-fedőszerv volt, In: HVG, 2005. május 18. <http://hvg.hu/itthon/20050518muosz1> (Letöltés ideje: 2015. 06. 07.)
- PELLE János: Az Interpress Magazin a múlt rendszerben, In: Interpress Magazin, 2010. június.
- PIRITYI Sándor: A Nemzeti Hírügynökség története 1880–1996, MTI Kiadói Kft., Budapest, 1996.
- PRÁCZKI István: Kémjátszmák. Egy magyar hírszerző emlékirata, Kárpátia Stúdió, Budapest, 2014.
- SCHMIDT Mária: A titkosszolgálatok kulisszái mögött. Hitek, ideológiák és hírszerzők a XX. században, XX. Század Intézet, Budapest, 2005.
- TAKÁCS Róbert: A csehszlovák sajtóirányítás a hatvanas és a hetvenes évek fordulóján, Budapestről nézve, In: Médiakutató 2008. tél, p. 69–82.
- TAKÁCS Róbert: Politikai újságírás a Kádár-korban, Napvilág Kiadó–Politikatörténeti Intézet, Budapest, 2012.
- TÓTH Eszter: A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete 1945–1990, In: A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962. Szerkesztette Cseh Gergő Bendegúz és Okváth Imre. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2013. p. 381–445.
- ULFKOTTE, Udo: Megvásárolt újságírók. Hogyan irányítják a politikusok, a titkosszolgálatok és a pénztöke Németország médiáját? Patmos Records, Budapest, 2015.
- UNGER Gabriella: „Mi voltunk az első civilek a bevonulás után.”, In: Betekintő, 2007/2. http://betekinto.hu/2007_2_2_unger (Letöltés ideje: 2015. 06. 13.)

**A BÜNTETŐ PSZICHIÁTRIA ALKALMAZÁSA A SZOVJETUNIÓBAN AZ
1960-80-AS ÉVEKBEN**

Bevezetés: A másképp gondolkozás, mint pszichiátriai probléma

A Szovjetunió történelmében sok sötét fejezettel lehet találkozni. Ennek a, sajnálatos módon, színes palettának egy szeletét választottam ki: a politikai pszichiátriáról¹, a másképp gondolkozók és a rendszer ellen fellépők („disszidensek”²) pszichiátriai kényszerkezeléséről, azon belül is a moszkvai Szerbszkij Intézet³ tevékenységéről szeretnék írni. A Szovjetunióban a pszichiátriával való szisztematikus politikai visszaélés arra az értelmezésre alapult, hogy a politikai egyet nem értés pszichiátriai probléma. Leonyid Brezsnyev főtitkár vezetése alatt azokat az embereket, akik nyíltan kifejezték a hivatalos dogmával ellentétes nézeteiket (ők voltak a „disszidensek”), a pszichiátria eszközével állították félre. A szovjet-ellenes politikai viselkedés, különösen a hatóságoknak való ellentmondás, a harc a reformokért, az ilyen szellemű könyvek írása bűncselekménynek számított és „lappangó skizofréniaként” diagnosztizálták. A „lappangó skizofrénia”⁴ szimptomái voltak a pesszimizmus, a rossz társadalmi alkalmazkodás, a konfliktusok a hatóságokkal, Pszichiátriai bebörtönzéssel sújtották

¹ Politikai pszichiátria: Olyan ad hominem támadás, amely során a politikai másképp gondolkozókat mentális betegeknek nyilvánítják a célból, hogy izolálják őket a társadalomtól. Szélsőséges esetekben a disszidenseket mentális intézménybe utalják, és büntető kezelésre kényszerítik őket. A totalitárius rendszerek különösen hatékony módszere. A sajtószabadság és az internet térhódításával egyre ritkábban alkalmazzák. <http://www.hu.urbandictionary.com/define.php?term=political+psychiatry>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)

² Disszidensek: Eredeti értelmében egy szervezett közösségtől véleménykülönbség miatt elkülönülő személyt jelöl. Újabban szélesebb értelemben használják mindazokra, akik egy ország törvényeivel, társadalmi rendjével való szembekerülésük miatt vagy más okból, pl. anyagi érdekből, érvényesülési szándékból külföldre távoznak, s ott kívánnak megtelepedni. A nyugati tömegkommunikációs eszközök szóhasználatában disszidenseknek tüntetik fel azokat, a szocialista országok társadalmi-politikai rendszerét belülről bíráló személyeket is, akik a polgári demokrácia talaján állva szeretnék "megreformálni" e társadalmakat. <http://www.kislexikon.hu/disszidens.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)

³ Szerbszkij Pszichiátriai Intézet: A Társadalmi és Törvényszéki Pszichiátriai Szerbszkij Állami Tudományos Központ Oroszország fő törvényszéki pszichiátriai központja. Az intézménynek múltban rossz hírneve volt, mert sok orosz disszidenszt vizsgáltak itt ki, majd küldtek pszichiátriai klinikákra. http://www.en.wikipedia.org/wiki/Serbsky_Center, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)

⁴ Lappangó skizofrénia”: (Oroszul: вялотекущая шизофрения, vyalotekushchaya shizofreniya) Andrej Sznyezsnyevszkij, szovjet pszichiáter által kitalált és a szovjet pszichiáterek által használt diagnosztikai kategória. A „lappangó skizofrénia” elmélete olyan ködös, hogy gyakorlatilag bárkire lehet alkalmazni, „mentálisan egészségesre és betegre egyaránt. Az elmélet a politikai disszidensekre való alkalmazását nemzetközileg elítélték. http://www.en.wikipedia.org/wiki/Sluggish_schizophrenia (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)

azokat, akik megpróbálták emigrálni, akik tiltott dokumentumokat, illetve könyveket birtokoltak vagy terjesztettek, akik polgárjogi akciókban és demonstrációkban vettek részt vagy tiltott vallási tevékenységet folytattak. Magasan képzett pszichiáterek, akik letették a hippokratészi esküt, diagnosziskat állítottak fel, amelyek következtében embereket szakítottak ki a normális életből, börtöncellákra emlékeztető kórtermekbe zárták őket, kétes hatású gyógyszerekkel tölték őket, amelynek következtében nemhogy javult volna az egészségük, hanem eltompultak. Azok az emberek, akiket „szakértői vizsgálatokra” küldtek, természetesen nagyban különböztek az átlag szovjet embertől. Fennhangon hangoztatták rendszerellenes véleményüket, ezektől a szavaktól a jól képzett pszichiáterek még zárt ajtók mögött is megrémültek. Nem értették a szakértők, miért kell a hatalom ellen lázadni. Megegyeztek, hogy ez a normalistától eltérő viselkedés, következésképpen gyógyítani kell. És ha a páciens nem ismeri el beteg voltát, akkor kényszergyógykezelést⁵ kell alkalmazni.⁶

Kellemetlen disszidensek - veszélyes gondolatok

A „disszidensek” sok kellemetlenséget okoztak a hatalomnak. Köztük volt Pjotr Grigorjevics Grigorenko tábornok is. Azért is érdekes a személye, mert a lázadók többnyire az írók, tudósok, művészek soraiból kerültek ki (Szaharov, Szolzsenyicin). Egy harcoló tábornok, aki megjárta a háborút, ahhoz szokott, hogy egész életében parancsokat teljesített, a párt XX. Kongresszusán 1956 februárjában arról beszélt, hogy a sztálini bűnök megisméltódnak. Beszéde ellenséges támadásnak tűnt. Felszólították, hogy vonja vissza a szavait. Különböző büntetéseket helyeztek kilátásba. Grigorenko beszédének az volt a lényege, hogy nem csak Sztálin és hű alattvalói (pl. Berija), hanem az egész rendszer felelős a népelnyomó gyakorlatért. A pártcsinovnyikok gyorsan felfogták, miért veszélyesek ezek a gondolatok: ha valaki az egész rendszert kritizálja, hamarosan eljuthat addig a gondolatig, hogy a jelenlegi hatalmat is kritizálja. Brezsnyev és sok más vezető is megértette, hogy a tömeges terror áldozatainak rehabilitációja, a múlt őszinte tisztázása a rendszer teljes kudarcához, széteséséhez vezethet. Az, ami a XX. Kongresszuson elhangzott Hruscsov-beszéd után történt, világosan megmutatta a rendszer gyengeségét. Ha ebből a babiloni toronyból csak egy elemet is kihúznak – pl. a hatalom iránti feltétlen engedelmességet, vagy szólásszabadságot adnak az embereknek – a rendszer meginog, és rá fog dőlni azokra, akik olyan kétségbeesetten próbáltak kialakítani egy valós képet az ország múltjáról.⁷

⁵ Kényszergyógykezelés: A diagnosztikai és terápiás intézkedések alkalmazása orvos által az érintett akarata nélkül vagy ellenére. A szakemberek kritizálják ezt az eljárást, mert az érintett minden, a szervezetbe történő kényszer-beavatkozást a szervezet elleni sérülésként él meg és az számára megalázó, bomlasztó és sokkoló és félelmetes élmény, ami súlyos és hosszantartó szenvedésekhez vezethet. A szakemberek arra is felhívják a figyelmet, hogy az olyan kezelés is kényszerkezelésnek számít, amit az érintett látszólag önként vállalt, de beleegyezését a valóságban kényszerintézkedések vagy egyéb negatív tényezők hatására idézték elő.

http://www.de.wikipedia.org/wiki/Zwangsbehandlung#Zwangsmedikamentation_in_der_Psychiatrie (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)

⁶ <http://www.novayagazeta.ru/society/60530.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)

⁷ <http://www.novayagazeta.ru/society/60530.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)

A politikusok azt feltételezik, hogy ha kezükben van a múlt, akkor a maguk kedvére tudják alakítani a jövőt is. Ezért tartotta a hatalom Grigorenko tábornokot olyan veszélyesnek.

„Félek tőlük.”

Mikor megkérdezték a kiváló zeneszerzőt, Dmitrij Sosztakovicsot, hogy miért írja alá az ocsmány kollektív leveleket, amiket különböző indokokkal az SzKP Központi Bizottságának apparátusában készítettek, szárazon csak annyit válaszolt: „Félek tőlük.”⁸ Nem sokan ismerték be ilyen nyíltan, hogy hiányzik belőlük az a férfias bátorság, ami a másképp gondolkozók sajátja.

A rendszer kritikussait pszichésen betegnek nyilvánítani – ez az eszme nem egyből, hanem folyamatosan alakult ki. Már Sztálin idejében is úgy gondolták, hogy minél inkább feltárják és megsemmisítik a rendszer ellenségeit, annál erősebb lesz a szovjet hatalom. A posztsztálinista időkben ez éppen ellenkezőleg volt: nem akarták elismerni, hogy van olyan, aki elégedetlen a rendszerrel. A pártmunkások és a KGB vezetői arra a végkövetkeztetésre jutottak, hogy a szovjetellenes nyilatkozatok országukban csak a nyugati országok bérenceitől, a köztörvényes bűnözőktől vagy az elmebetegektől származhatnak. 1959 májusában az állambiztonsági szervek vezetői értekezletén a KGB elnöke, Alekszandr Selepin a pszichés betegek szovjetellenes kijelentéseiről beszélt és kijelentette, hogy őket el kell különíteni. Az ő javaslata volt, hogy ezeket a lelki betegeket ki kell vizsgálni, majd pszichiátriára, kényszergyógykezelésre kell küldeni. 1963. augusztus 2-án az öt követő KGB elnök, Vlagyimir Szemicsasznij azzal a kéréssel fordult a Központi Bizottsághoz, hogy hassanak az Egészségügyi Minisztériumra a lelki betegségekben szenvedők társadalomra veszélyes kihágásaival kapcsolatban. Szemicsasznij azt kérte, hogy a minisztérium tegye kötelezővé a lelki betegségekben szenvedők felügyeletének megerősítését, a megfelelő időben történő izolációjukat és gyógyításukat. Azt is kérte, hogy keressék meg a lelkileg sérültek számára a kórházi férőhelyek kialakításának lehetőségét, mindenekelőtt Moszkvában és a Moszkvai Területen.

Sok pszichés beteg – kevés kórház

Szemicsasznij szavai nagy riadalmat keltettek, hiszen szinte naponta tartóztattak le az állambiztonsági szervek a Kremlben, a Szovjetunió és az Orosz Föderáció Legfelsőbb Tanácsában, a Nagykövetségek környékén „lelkileg sérülteket” ellenséges megnyilvánulásaikért. Olyan személyeket, akik lelki betegségekben szenvednek, külföldi turisták zaklatnak, beszédbe elegyednek velük, ők pedig hamis képet alkotnak a szovjet valóságról, rágalmazzák az országunkban található életkörülményeket. A lelki betegségekben szenvedők feszültséget keltenek, és ezzel nehezítik az állami apparátus munkáját.

Megalapozatlan panaszokat, rágalmazó bejelentéseket nyújtanak be, amit feleslegesen ki kell vizsgálni, és ezzel elterelik a hivatalos személyek figyelmét a munkájukról. 1969. április 29-én Jurij Andropov azzal a kéréssel fordult a Központi Bizottsághoz, hogy felhasználhassák a pszichiátriát az másként gondolkodókkal folytatott harcban. Ennek hatására megjelent a Szovjetunió Minisztertanácsának

⁸ <http://www.novayagazeta.ru/society/60530.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)

titkos felhívása, amelyben utasították az orvosokat, hogy állítsák össze azoknak a pszichés betegségeknek a jegyzékét, melyek diagnosztizálása lehetővé tenné a gyanúsítottak beszámíthatatlanná nyilvánítását és a Belügyminisztérium speciális kórházaiba utalását. Az orvosok eleget tettek a párt és a kormány utasításának. Olyan lelkesen tették ezt, hogy nem volt elég kórház az érintettek befogadására. 1978-ban a párt legfelsőbb vezetése a Minisztertanács elnökének, Alekszej Kosziginnek a vezetésével bizottságot hozott létre azzal a feladattal, hogy egészében vizsgálják meg a szovjet társadalom pszichés állapotát. A bizottság szomorúan konstataálta, hogy a kommunizmus építésében elért sikerek ellenére az utóbbi években a pszichés betegek száma emelkedett. Következtetés: a 80 általános pszichiátriai kórházon kívül szükség van még 8 építésére. A büntető törvénykönyv 70. (szovjetellenes agitáció és propaganda) és 190. (szándékos rémhírtérjesztés a szovjet állam és társadalom berendezkedése ellen) paragrafusai alapján gyanúsított személyeket a KGB vizsgáló bizottsága a Szerbszkij Pszichiátriai Intézetbe küldte felülvizsgálatra. A KGB munkatársai szorosan együttműködtek az Intézetben dolgozó pszichiáterekkel. A jövődöbeli operatív szakembereket, akik a KGB Főiskola 2. elhárító fakultásának növendékei voltak – ebbe az intézetbe vitték szakmai gyakorlatra. Negyed évszázad alatt 370, az említett két paragrafus által leírt bűncselekménnyel gyanúsított ember került ide felülvizsgálatra.⁹ Ha az orvosok megegyeztek a KGB képviselőivel, akkor a gyanúsítottat a bíróság helyett kényszergyógykezelésre irányították át. A fogva tartás körülményei ezekben az egészségügyi létesítményekben olyan kegyetlenek voltak, mint a büntetés-végrehajtó intézetekben, az orvosi eljárások pedig kínzóak és megalázóak voltak.

Ráadásul bírósági ítélet hiányában gyakorlatilag korlátlan ideig tarthatták ott a „betegeket”. A KGB számára egyszerűbb volt valakit skizofrénné nyilvánítani, mint bíróság elé állítani a szovjetrendszer ellenségének vádjával. Ezek a speciális pszichiátriai klinikák a Szovjetunió legtitokzatosabb kórházai voltak. Ezek voltak az egyedüli egészségügyi intézmények, amik nem az Egészségügyi Minisztériumnak, hanem a Belügyminisztériumnak az alárendeltségébe tartoztak. Ez utóbbi pedig, ha szükségesnek tartotta, embereket vont ki a forgalomból és elzárta őket a külvilágtól.

Vissza a szabadságba – tiszta lelkiismerettel

Dr. Jurij Novikovnak, a Szovjetunió vezető pszichiáterének sikerült nyugatra szöknie.¹⁰

Ő is jelen volt, mikor kollegái a polgárjogi harcosokat az örültek házába záratták. Évekig közvetlen közélről tapasztalhatta, hogy mi történik a párt megbízásából és a KGB parancsára a hírhedt speciális klinikák falai mögött. Karrierje példaértékű volt a kollegái számára: 27 évesen került a Szerbszkij Intézetbe, mint segédorvos, 3 év múlva az orvostudományok doktora lett, majd néhány hónap múlva főorvossá nevezték ki és 32 évesen az intézet hat osztálya közül az egyiket vezette. Nem csoda, hogy a hosszú évek után, amikor hűségeen követte a párt által előírt vonalat, a szökését skizofréniaival magyarázták – ahogy tették ezt a többi „disszidens” esetében is. Visszaemlékezéseiben egy minszki

⁹ <http://www.novayagazeta.ru/society/60530.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 05.)

¹⁰ http://www.reimaroltmanns.com/1978_03_30_archive.html, (Letöltés ideje: 2015. 03. 05.)

speciális pszichiátriai klinikán tett (illetve kivételesen engedélyezett) látogatásáról ír:

„Mai napig nem értem, miért éppen nekem adatott meg az a lehetőség, hogy meglátogathassam a minszki speciális pszichiátriai klinikát. ... Ez 1973 novemberében történt. Reggel 10 körül egy fekete Moszkvics jött értem a szállodához, a sofőr elvitt a városközpontban található börtönbe, aminek a területén volt a klinika. A táborcomplexum átláthatatlan volt. Négy méter magas téglafal, két óratorony között egy kapu. A bejárat felett, nagy betűkkel, hogy senki ne téveszthesse szem elől, állt a Klinika jelmondata: „Obratno na swobodu s tshistoi sowestju” – „Vissza a szabadságba – tiszta lelkiismerettel.”

Az iratainkat egy nehéz, elhúzható acélajtónál ellenőrizte két katona, kalasnyikovval a hátukon. Mellettük vadászkutyák pórázon. Átkutatták az autónkat, megmotoztak bennünket. ... Az első emeleten ... az első kórterem egy rothadt luk volt. A 16 négyzetméteres terembe 8 ágyat zsúfoltak be, 2-2-t egymás tetejére. De nem minden betegnek jutott fekvőhely. Egyesek az ágyak között guggoltak. A legtöbben flegmatikus állapotban, a gyógyszerektől eltompítva, üres és kifejezéstelen arccal feküdtek ott. Az egyik fiatal beteg odafordult az őrhöz: „Van még dohányom” suttogta, „ha kiengedsz a WC-re, megkaphatod.” Az őrszótlanul becsapta az ajtót. Később az igazgatótól tudtam meg, hogy a minszki klinikán különös privilégium, ha kimehet WC-re valaki. Az intézmény szabályzata ugyanis előírja, hogy egy nap csak kétszer, délelőtt 10-kor és este 6-kor lehet WC-re menni. A szabályzat harmas pontja kimondja, hogy az őrk saját hatáskörben további kimeneteleket engedélyezhetnek. Ezt a kedvezményt aztán honorálni kell: dohányossal, édességgel, gyümölcscsel – ezeket a családtagok hozhatják be a havi egyszeri látogatáskor. A WC-re menetel egy kis szabadságot jelent, ami után minden páciens vágyakozik. ... Akihez nem jönnek látogatóba, és következésképpen nincsen cserealapul szolgáló cigarettája, annak csak egy esélye marad arra, hogy megkedveltesse magát az őrknel: prostituálódnia kell. Az őrk kedvükre kiválasztanak a betegek közül többnyire fiatal embereket, hogy aztán a szolgálati helyiségben közösjenek velük. Hogy hány ember került a minszki klinikáról az intenzív osztályra, azt az igazgató nem akarta elárulni. Azt azonban elismerte, hogy a páciensek ellenálló képessége az idők folyamán a minimumra csökkent. A főétkezésük egy tányér káposztalevesből állt. A reggeli és a vacsora egy kanál zabkása volt, olykor-olykor egy kanál krumpli zöldséggel. Az egysíkú és elégtelen táplálkozás soha nem éri el az előírt napi 1300 kalóriát. Azok a páciensek, akik panaszkodnak, nem kapnak sem tollat, sem papírt. Már ezek a dolgok is kockázati tényezőnek számítanak a minszki intézetben.

A Belügyminisztérium egy kettős hierarchiát, azaz kettős ellenőrzőrendszert alakított ki a speciális pszichiátriai klinikák számára. Először is ott van a főorvos, az osztályvezető, a kezelő pszichiáterek – mind a Belügyminisztérium által kiválasztott egészségügyi szakember. Azon kívül ott vannak a Belügyminisztérium egyenruhás funkcionáriusai: a klinika főadminisztrátora, aki ugyanolyan jogokkal rendelkezik, mint a főorvos, egy adminisztrátor, valamint a felügyelők. A létra legalján az őrk állnak. Az ő előjáróik a felügyelők, akiknek semmilyen egészségügyi ismereteik nincsenek. Ez a hierarchia a bizalmatlanság melegágya, mindenki mindenkit figyel, kémkedik.

Miután elbúcsúztam a klinika igazgatójától, azt kérdeztem magamtól, vajon miért mesélt nekem olyan sokat. Talán, hogy tesztelje a reakciómat. Talán Moszkvában már kiszemeltek engem egy fontosabb megbízatásra egy ilyen speciális klinikán. Még az is lehet, hogy engem szánnak a minszki igazgató utódjának.

Rémálmok gyötörték ezen az éjszakán. Az igazgatót meg sem mertem kérdezni a „politikai esetekről”. Eddigi tapasztalataim alapján jogosan feltételeztem, hogy egy ilyen klinika minden tizedik páciensét a „paranoid reformnézetei”, a „szociális környezetéhez való alkalmazkodás hiánya”, vagy a „túlzott önértékelés” miatt utalták be. Ez Minszkben 30, a Szovjetunióban pedig összesen 350 politikai foglyot jelentett. A politikai foglyok nagy részét, mintegy tízezer embert munkatáborokba internálták.

Sokáig nem tudtam elképzelni, hogy a párt első számú vezetője, Leonid Brezsnyev (1964–1982), aki a külpolitikában az enyhülésért szállt síkra, a belpolitikában az elnyomást erősítse. A politikai éleslátásom akkor lépett működésbe, amikor 1973-ban nekem is fontos szerepet kellett játszanom a nyugati pszichiáterek és újságírók tudatos megtevesztésében.

1973. október 14-én délután kettő körül hivatott a főnököm, Morozov professzor. Különösen ideges volt. „Holnap német újságírókat kell körbevezetnünk a Szerbszkij Intézetben, és ha valaki kéri, néhány beteg aktáját is meg kell nekik mutatnunk. Te fogsz nekik fordítani.”

Azt kérdeztem magamtól, hogy mi ez a pálfordulás a Minisztériumban. Tegnap egy angol és egy svéd pszichiáter járt az intézetünkben, majd ezt követően meglátogatták a Trojckojében levő speciális klinikát is. Ilyen még nem volt, hogy nyugati orvosok engedélyt kaptak valamelyik pszichiátriai klinikánk meglátogatására. Ennek az új KGB-politikának csak egy oka lehetett: az orosz pszichiátriára irányuló egyre növekvő kritikát elhárítani. És akkor még ott voltak a nyugat-német újságírók is! Másnap reggel megismertem Robert Lebeck és Klaus Lempke újságírókat a Sterntől. Már Morozov szobájában voltak, amikor megérkeztem. A légkör oldott volt, kávéval és édességgel kínálták őket. A főorvosi szoba, amiben máskor rendtelenség és káosz uralkodott, úgy ki volt takarítva, mint még soha. Morozov eljátszotta a független igazgató szerepét. Én fordítottam: „A Szovjetunió egyetlen polgára sem ítélné el gyengeelméjűség miatt... A páciensnek joga van, hogy visszautasítsa a szakértőt... Az állítólagos politikai árulok kényszerbeutalásairól szóló híreket egyszerűen rágalmazásnak minősítem.” De a nyugat-német újságírók nem elégedtek meg az ilyen vallomásokkal. Pjotr Grigorenko tábornokot akarták látni, akit a Szerbszkij Intézet már többször beszámíthatatlannak nyilvánított. Úgy láttam, Morozov készült erre a kérésre. Nem jött zavarba és azt mondta: „Fel fogjuk hívni Önöket.” Másnap újból behívatta az újságírókat az Intézetbe és így fordult hozzájuk üdvözlésképpen: „Átgondoltam a dolgot, és ha el akarom oszlatni a kételyeiket, valami kézzelfoghatót kell Önöknek nyújtanom.” Ezekkel a szavakkal jelentőségteljesen átnyújtott nekik egy köteg megsárgult lapot: az akkor már 70 éves hajdani vezérőrnagy, Pjotr Grigorenko kórtörténetét. Egyből világos volt: ez csak hamisítvány lehet. Ugyanis én, mint főorvos, nem is beszélve az Intézet többi professzoráról, idáig még sosem láttam kórtörténetet arról a négyes osztályról, ahol előzőleg Grigorenkot kezelték. Amikor a fényképész a lapokat fotózta, én pedig a szöveget fordítottam, a gyanúm beigazolódtott: Grigorenko kórtörténetét az összes szimptomájával együtt a „Pszichiátria kézikönyve” című könyvből másolták ki és a tábornok személyes adataival egészítették ki. A kényszerképzet magyarázatát minden diák kívülről ismeri. Ezt a csalást még a megsárgult lapok sem tudták elfedni.

Évekre volt szükségem ahhoz, hogy felfogjam, hogyan használják fel a szovjet pszichiátriát a politikai célok elérésére. A nyugat-német újságírók látogatása kulcsélmény volt számomra, amiből levontam a következőket: 1973 októberétől szilárd volt az elhatározásom, hogy az első adandó alkalommal megszököm a

Szovjetunióból. Igyekeztem minél többet megtudni a pszichiátriai klinikákon fogvatartott másképp gondolkodóknak a sorsáról.”¹¹

Pjotr Grigorenko tábornok esete szemlélteti a legjobban, hogyan sérti meg a KGB a törvényt, hogyan kényszerítik a bírósági eljárás során a tanúkat hazugságra, és hogy hogyan kínoznak egészséges embereket gyógyszerekkel. A Szovjetunióban végzett kutatásaim és a nyugaton talált anyagok teljes képet adnak erről. Nézzük Pjotr Grigorenko esetét.

Pjotr Grigorjevics Grigorenko vezérőrnagy esete¹²

Grigorenko tábornok a Szovjetunió hőse volt. Egy szegény ukrán paraszt gyermekeként 32 évesen tiszt lett. A németek ellen harcolt a nyugati fronton és kétszer megsebesült. Lenin-rendet, Vörös Zászló és Vörös Csillag érdemrendet kapott. 1959-ben a Frunze Katonai Akadémia tanszékvezetőjeként előléptették tábornokká. 67 tudományos munkát publikált. A karrierje akkor ért hirtelen véget, amikor 1961 szeptemberében a moszkvai pártkongresszuson élesen támadta az akkori első titkárt, Hruscsovot. Azt vetette a szemére, hogy még mindig nem mentették fel a hivatalukból a sztálinista funkcionáriusokat, ahogy azt 1956-ban a XX. kongresszuson megígérte. Azon kívül azt is követelte, hogy csökkentsék a párttitkárok fizetését és számoljanak le a reformpárti kommunisták üldözésével. Grigorenko, maga is meggyőződéses kommunistaként azt gondolta, hogy legális eszközökkel demokratizálni tudja a pártot és a társadalmat. Grigorenko felszólalása a pártkongresszuson súlyos következményekkel járt. Hruscsov közreműködésére a tábornokot elbocsátották a katonai szolgálatból és elvesztette a katedróját is. 1953 őszén baráti kört szervezett és megalapított egy politikai munkacsoportot „Harc szövétség a Leninizmus helyreállításáért” néven. Moszkvában a Kazanyi Pályaudvar előtti téren szórólapokat osztott szét „Miért nincs nálunk elég kenyér?” provokatív kérdéssel. Ezzel kijelölte az útját a pszichiátriai klinikára. 1964. február 1-jén a KGB letartóztatta Grigorenkot és barátait. Ehhez az alapot a szovjet büntetőtörvénykönyv 70. cikkelye szolgáltatta: „Aki agitációt és propagandát fejt ki, amely a szovjet államot gyengíti vagy bomlasztja, vagy ez ellen az állam ellen veszélyes bűncselekményt követ el, aki ugyanezzel a céllal álhíreket terjeszt, kitalál vagy ilyen tartalmú iratokat tart magánál, 6 hónaptól 7 évig terjedő szabadságvesztéssel sújtandó.”

Grigorenko csak néhány hetet töltött a moszkvai Ljubjanka börtönben. 1964. március 12-én az államügyészség áthelyezte a Szerbszkij Intézetbe, hogy ott megvizsgálják az elmeállapotát.

A Klinika vezetője, G.W. Morozov által vezetett bizottság arra az eredményre jutott, hogy a hajdani tábornok tetteiért nem felelős, és pszichiátriai klinikai kezelésre van szüksége. A „Szerbszkij”-jelentésben ez így hangzott: „Grigorenko pszichológiai állapotát reformista nézetei jellemzik, különösen az államapparátus újrászervezésével kapcsolatos elképzelései ilyen jellegűek. Ezek a nézetek saját

¹¹ http://www.reimaroltmanns.com/1978_04_13_archive.html, (Letöltés ideje: 2015. 03. 06.)

¹² <http://www.reimaroltmanns.com/2008/06/sowjetunion-leiden.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 05.)

személyének a túlértékelésével kapcsolódnak össze, ami messianisztikus méreteket öltött. ...” A bíróság tartotta magát Morozov kijelentéséhez: „Miért küszködünk politikai perekkel, mikor vannak speciális pszichiátriai klinikáink!” És Grigorenkot egy leningrádi elmeógyógyintézetbe küldte.

Ahhoz, hogy Grigorenkot hallgatásra bírják, a bírónak, az ügyvédeknek és a pártnak meg kellett szegni a szovjet törvényt. Egy ügyvéd sem védhette a vezérőrnagyot, ő maga nem vehetett részt a peren, és még az ítéletet sem olvashatta. Két héttel azután, hogy beutalták a klinikára, a Szovjetunió Kommunista Pártja kizárta őt a soraiból, törvényellenes módon lefokozták egyszerű katonává és törvénytelenül elvették tőle a nyugdíját. A törvény szerint annak a katonának, aki elmebeteg lesz, az utolsó rendfokozata szerinti nyugdíj jár. 1965 márciusában Grigorenkonak még egyszer felülvizsgálatra kellett mennie. A leningrádi orvosok megerősítették a „Szerbszkij”-diagnózist, de nem tartották szükségesnek a kórházi ápolást. Grigorenkot olyan feltétellel engedték szabadon, hogy rendszeres időközönként jelentkezik a leningrádi pszichiátriai klinikán.

Az „elmebeteg” Grigorenko szórólapokat készít

Grigorenko hamarosan bebizonyította, hogy sok minden, csak nem elmebeteg. Bátorabban vetette bele magát a szervezkedésbe, mint valaha, és a Szovjetunió egyik vezető polgárjogi harcosa lett. Alekszej Kosztyerin író sírjánál, aki életében a nemzeti kisebbségéért szállt síkra, szenvedélyes beszédet tartott „az igazi leninista demokrácia és az úgy nevezett szovjet demokrácia álarca mögött megbúvó totalitarizmus leleplezése mellett”. Szórólapokkal demonstrált a szovjetek csehszlovákiai bevonulása ellen. Amikor Grigorenko 1969 májusában Taskentben a bíróság előtt ki akart állni a krími tatárok mellett, ismét letartóztatták. Ekkor a KGB megbízta Fjodor Detengov professzort, az Üzbég Köztársaság vezető pszichiáterét, hogy készítsen el egy jelentést. Az eredmény azonban teljesen más lett, mint amit a titkosszolgálat elvárt. „Grigorenko cselekedetei személyes meggyőződésén alapulnak, és nem viselnek beteges és hisztérikus vonásokat. Az intellektuális képességei nyilvánvalóak, környezetében vezetőként és nevelőként fogadják el. Grigorenko szellemi épségéhez kétség nem fér. Klinikai kezelése súlyos negatív következményekkel járna a páciensre nézve és testi egészségi állapota is megromlana.”

„A meggyőződés nem kesztyű. Nem lehet naponta újat venni.”¹³

Ebbe a pozitív diagnózisba azonban nem akart beleegyezni a KGB. Újra a Szerbszkij Intézetnek kellett kezébe venni az ügyet. Két héttel a taskenti szakvélemény után a KGB az előzetes letartóztatottat Moszkvába szállíttatta vissza. A szakértői bizottság Morozov és a politikai 4. osztály vezetője, Lunz vezetése alatt nem okozott csalódást a megbízóinak. Úgy fogalmaztak, ahogy azt elvárták tőlük: Grigorenko reformgondolatai renitens jelleget öltenek és teljesen eluralják a gondolkodását. A személyiségfejlődése paranoid irányba indult el. Ezért a bizottság nem tud egyetérteni a taskenti jelentéssel, és sürgősen javasolja, hogy a pácienset utalják be egy speciális pszichiátriai klinikára. A taskentiek és a Szerbszkij Intézet

¹³ <http://www.lib.ru/POLITOLOG/GRIGORENKO/podpol.txt>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)

pszichiátereinek jelentése között mindössze négy hét telt el. Természetesen a Szerbszkij Intézet véleményét fogadták el érvényesnek. Pjotr Grigorenkót 1970 februárjában Taskentben egy bíróság előtt nem beszámíthatónak nyilvánították és a csernyahovszki speciális klinikára utalták be. Mintegy három évet töltött ott. Egy gyilkossal került egy cellába. A naplójában így írja le az őrei módszereit: „Belém tömik az ételt, vernek, fojtogatnak. Kitekerik a karomat, direkt a sérült lábamat ütik. Aztán rám adják a kényszerzubbonyt. Védekezem, amíg erőmből telik. Sokszor összetörök szörnyű szívfájdalmak közepette. Az őrzöm megígérték, hogy nem kínoznak tovább, ha visszavonom a reformgondolataimat. Azt mondtam erre nekik: „A meggyőződés nem kesztyű. Nem lehet naponta újat venni.”¹³

Nem kell sem a Szerbszkij Intézetben dolgozni, még csak pszichiáternek sem kell lenni ahhoz, hogy felmérjük, hogy Grigorenko minden ellenálló képessége ellenére a 3 év klinikai fogság után egy összetört ember volt. Csak amikor a KGB már úgy gondolta, hogy a volt tábormok már nem jelent veszélyt a Szovjetunióra nézve, és amikor a szabadon bocsátását követelő nemzetközi nyomás egyre erősebb lett, akkor helyezték át Grigorenkót egy normális pszichiátriai klinikára Trojckojéba. Ott 1973-ban két nyugati pszichiáter engedélyt kapott a meglátogatására. Grigorenko azt mondta nekik, hogy már jobban van. Az orvosok nem tudták megvizsgálni, mert csak egy 10 perces beszélőre kaptak engedélyt. Ezért elzárkóztak attól, hogy véleményt mondjanak az egészségi állapotáról. De Moszkva az orvosok hallgatását beleegyezésnek értékelte. A TASZ sajtóügynökség ezt írta: „A professzorok tanúsítják, hogy Grigorenko tábormok valóban beteg, és ezzel a szovjet kollégáik diagnózisát erősítik meg.”

„Emberjogi ajándék”

1974. június 24-én Pjotr Grigorenkót váratlanul elengedték. Mindez 2 nappal az amerikai elnök, Richard Nixon (1969-1974) hivatalos moszkvai látogatása előtt történt; ez úgy mond „emberjogi” ajándék volt a vendégnek. 1977. december elején Grigorenko 6 hónapos kiutazási engedélyt kapott az Amerikai Egyesült Államokba. Pjotr Grigorenko 1987-ben, 79 éves korában halt meg New Yorkban, ahol száműzetésben élt a feleségével. A szovjet állampolgárságától már 1979-ben megfosztották a Vörös Hadsereg vezérőrnagyát, az orosz polgárjogi harcost. Hazájába, Ukrajnába soha sem tért vissza.

„Még az éhségstrájkhoz sincs jogom.”

Vaszilij Csernisov, a leningrádi matematikus tanársegéd, a szovjet rendszer bírálója egy leningrádi ideggyógyintézetben titokban írta a feljegyzéseiben, ahol egy ór öt percenként nézett be cellájába a kémlelőlyukon: „Amerikában letartóztatták Angela Davist. Az egész világ ismeri a sorsát, ügyvédek vannak, az emberek tüntetéseket szerveznek mellette. Engem minden jogomtól megfosztottak, nem beszélhettem ügyvéddel, nem vehettem részt semmilyen bírósági eljárásban. Nincs jogom panaszkodni.”¹⁴ Még az éhségstrájkhoz sincs jogom. Csernisovot hivatalosan „paranoid típusú krónikus skizofrénia” miatt utalták be az intézetbe. A moszkvai Szerbszkij Pszichiátriai Intézet 5. osztályán tartották fogva Vlagyimir Bukovszkij, 29 éves költőt. Bukovszkij 1967 januárjában egy illegális tüntetésen vett részt a

¹⁴ <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-44915041.html>, (Letöltés ideje: 2015. 04. 04.)

moszkvai Puskin téren, majd beutalták egy pszichiátriai klinikára, ahonnan 1970-ben kiengedték. 1971 elején nyugatra csempészett egy 200 oldalas dossziét, amely a politikai lázadókról szóló pszichiátriai jelentéseket, valamint az állítólagos elmebetegek leveleit tartalmazta. A párt XXIV. Kongresszusának előestéjén Bukovszkijt újra internálták.

Szolzenyicin: „ördögi módszer”

A Szovjetunió széthullása után a korábban minősített dokumentumokat nyilvánosságra hozták. Az Oroszországi Föderáció elismerte, hogy a pszichiátriát a másképp gondolkozók elnyomására használták fel. Az áldozatokért felelősséget vállalt, rehabilitálta őket.

A politikai pszichiátriát csak Gorbacsov idején számolták fel 1988-ban. Ekkor mintegy 800.000 páciens pszichiátriai kezelését szüntették meg. Majdnem egymillió embert kínoztak és aláztak meg ok nélkül!

Az 1960-as években élénk mozgalom indult meg a pszichiátriával való visszaélés ellen a Szovjetunióban. A Pszichiátriai Világszövetség Mexiko City-ben (1971), Hawaiiiban (1977), Bécsben (1983) és Athénban (1989) megrendezett kongresszusain élesen elítélték a pszichiátriával való visszaélést, helyrehozhatatlan károkat okozva ezzel a szovjet orvostudomány presztízsében.¹⁵

Szolzenyicin úgy nyilatkozott a politikai bírálók kényszerkezeléséről, hogy ez egy ördögi módszer, mellyel a nem kívánatos embereket halálra kínozzák.

Amerikai emigrációja idején Pjotr Grigorenkonak felajánlották a tanári katedrát a West Point Katonai Akadémián. Ő ezt a következő szavakkal utasította vissza: ”Nem tudom az ellenségemet tanítani: én szovjet ember vagyok – volt szovjet tábornok.”

A szovjet rendszer működésében éppen az volt a paradox vonás, hogy pont azokat a legbátrabb és legtehetségesebb embereket tették meg az állam ellenségének, akik szolgálhatták volna népüket és az hazájukat.

Befejezés

Ezen írás keretei nem engedik meg, hogy minden részletre kiterjedő képet adjak a büntető pszichiátria alkalmazásáról a Szovjetunióban. Bár a hatalom gyakorlói és féltői a módszert aprólékosan kidolgozott rendszerben alkalmazták, mégis lehetetlen vállalkozás lenne az eljárás teljes spektrumát valamint az összes áldozatot bemutatni. A szovjet emberjogi harcosok visszaemlékezései, vallomásai adalékok a nagy méreteket öltött, de a történelemben nem egyedülálló visszaélések bemutatásához. A történelem ismétli önmagát, hiszen egy totalitárius rendszer mindig ki fogja termelni a másképp gondolkozókat, akik nem nézik tétlenül a rendszer igazságtalanságait.

¹⁵ http://www.en.wikipedia.org/wiki/Political_abuse_of_psychiatry_in_the_Soviet_Union,
(Letöltés ideje: 2015. 04. 01.)

Felhasznált irodalom:

- http://www.en.wikipedia.org/wiki/Political_abuse_of_psychiatry_in_the_Soviet_Union, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)
- <http://www.novayagazeta.ru/society/60530.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)
http://www.reimaroltmanns.com/1978_03_30_archive.html, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)
- <http://www.reimaroltmanns.com/2008/06/sowjetunion-leiden.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)
- <http://www.reimaroltmanns.com/2008/05/kromzeuge-gegen-den-kgb-wer-verrckt-ist.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)
- http://www.reimaroltmanns.com/1978_04_13_archive.html, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)
- http://www.serbsky.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=10, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)
- <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-44915041.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)
- <http://www.rulit.me/author/grigorenko-petr/v-podpole-mozhno-vstretit-tolko-krysdownload-free-48635.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)
- <http://www.militera.lib.ru/memo/russian/grigorenko/index.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)
- <http://www.lib.ru/POLITOLOG/GRIGORENKO/podpol.txt>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 01.)

TÖRÖK LÁSZLÓ

MUSZLIM RADIKALIZÁCIÓ BELGIUMBAN ÉS A TERRORFENYEGETETTSÉG ÁLTALÁNOS HELYZETE

Az ISIL/Daesh¹ és a jemeni Al-Kaida követői által Európában elkövetett terrorakciók, a szélsőséges muszlim szervezetek egyre növekvő befolyása, a „külföldi harcosok” okozta kockázatok, valamint a minderre adott állami- és koalíciós reakciók az elmúlt hónapokban nem csak a biztonsági szervek, de a média – és ezzel együtt az európai társadalmak – fókuszát is a terrorizmusra helyezték. New York, Madrid, és London után ismét erőre kapott a terrorszervezetek generálta félelem, amely folyamatban Belgium kiemelkedő szerepet játszik. Lakosságához viszonyítva nem csak a muszlim közösség aránya meglehetősen magas, de a radikalizáció üteme, és ennek megfelelően az iraki/szíriai térségbe utazó „külföldi harcosok” száma is jelentősen meghaladja az európai átlagot.

Bár Magyarország és Belgium geopolitikai helyzete, valamint az ebből fakadó kockázatok teljesen eltérőek, érdemes mégis egy pillantást vetni Európa szívére, és számot vetni a lehetséges fenyegetéssel. Minderre két okunk lehet: egyfelől, a balkáni térségből egyre magasabb számban beáramló menekültek, ha nem is a nyugat-európai tendenciának megfelelő mértékben, de mégis tetten érhetően rajzolhatják át a távoli jövőben hazánk demográfiai viszonyait, így a belgiumi példa egyfajta iránytűként is szolgálhat. Másfelől, nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy Brüsszel nem csak Európa fővárosa, de e minőségében számtalan magyar állami alkalmazott családjának ideiglenes otthona is, akik szolgálatukat egy markánsan megváltozott közegben és biztonsági helyzetben látják el.

Muszlim bevándorlás

A muszlim emigránsok első hulláma az 1960-as évek elején érte el Belgiumot, miután Marokkóval és Törökországgal aláírásra került egy migrációs megállapodás, amelyet az évtized végén hasonló követett Algéria és Tunézia tekintetében is. 1974-ben hiába hozott az ország jelentős bevándorlási szigorításokat, a családegyesítés – és ezzel a további migráció – elősegítése miatt mégis az egyik legtoleránsabb európai országgént tartják számon.²

Az emigránsok első generációja – mint olcsó munkaerő – hathatós segítséget jelentett Belgiumnak, elsősorban az acélipar és a szénbányászat területén: többek

¹ Az ISIL/Daesh az Iraki Al-Kaida gyökereiből felnövő szélsőséges szalafista terrorszervezet (Iraki és Levantei Iszlám Állam) nevének angol és arab rövidítése: Islamic State of Iraq and the Levant / al-Dawla al-Islamiya fi al-Iraq wa al-Sham. A szervezet önmagát "Iszlám Állam" néven aposztrofálja, de a közmegállapodás értelmében, a nyugati politika és a média jelentős része nem használja ezt az elnevezést.

² Euro-Islam: Islam in Belgium, <http://www.euro-islam.info/country-profiles/belgium/> (Letöltés ideje: 2014. 10. 08.)

között ennek révén volt képes integrálódni és felzárkózni az EU akkori gazdasági trendjeihez. Amikor azonban a nehézipari álmok szertefoszlottak, a bevándorlók munkahelyük elvesztését követően is az országban maradtak, és jelenleg, a harmadik-negyedik generáció éri el a fiatal felnőtt kort, akiknek társadalomba történő integrálása azonban továbbra is jelentős akadályokba ütközik.³

A muszlim kisebbség arányát tekintve – az Európai Unió országai között – Belgium kiemelkedő helyen áll: a népesség 6%-a, mintegy 650.000 fő az iszlám vallás követője. Bár létszám tekintetében Belgiumot megelőzi néhány más európai állam, a teljes lakosság arányaihoz viszonyítva azonban csak Franciaországban mutatható ki ennél magasabb érték (7,5%). Brüsszel, az Európai Unió és a NATO központja, de egyben az EU – arányaiban – legmagasabb muszlim populációval rendelkező városa is, hiszen a teljes vallási kisebbség csaknem fele a fővárosban él, így Brüsszel lakosságának 26%-át muszlimok teszik ki.

Az iszlám, mint vallás, mobilizáló képessége meghaladja a római katolikus egyházét, így létszámuk a jövőben várhatóan tovább növekszik. Egyes felmérések azt mutatják, hogy 2030-ra, Brüsszel lakosságának többsége muszlim lesz, az ország teljes területén pedig 2060-ra érheti el ez az arány a 60%-ot, amely a jelenlegi demográfiai helyzetkép teljes felborulásával, illetve a politikai erőviszonyok átrendeződésével járhat.⁴

A muszlim populáció társadalmi helyzete

A belgiumi muszlim közösség legnagyobb hányada tipikusan a flamand régióban található meg, de a fővárosra is jellemző egyfajta területi megosztottság: főként az északi-, észak-nyugati városrészekben élnek, sok esetben elszigetelten a nem muszlim lakosoktól. Az érintett öt fővárosi kerületben (Anderlecht, Molenbeek, Saint-Josse, Bruxelles, Schaerbeek) található a muszlim vallási intézmények, iskolák, mecsetek, gazdasági létesítmények 75–80%-a. Az állami integrációs törekvések nem értek el kielégítő eredményeket, így a kisebbségre sok esetben az aluliskolázottság, az egzisztenciális kilátástalanság, a munkanélküliség, a demokratikus értékekben való csalódottság, és a sehova sem tartozás érzése jellemző.

Egy – Belgium flamand régiójában készített – felmérés eredménye szerint, a 15 és 25 év közti muszlim férfiak mindössze 30%-a érzi úgy, hogy a társadalom elfogadja őket, míg a nők esetében ugyanez az arány csak 25%. A muszlim fiatalok 60%-a meg van győződve arról, hogy soha nem lesz teljes értékű tagja a belga társadalomnak. Egyharmaduk számolt be munkahelyi diszkriminációról, több mint fele pedig – saját bevallása szerint – volt már áldozata rasszista atrocitásnak.

³ Pieter Van OSTAËYEN: Belgian Jihadis in Syria, <http://jihadology.net/2013/09/05/guest-post-belgian-jihadis-in-syria/> (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)

⁴ Soeren KERN: Europe's Muslims come out swinging, <http://www.clarionproject.org/analysis/europes-muslims-come-out-swinging> (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)

Bár 93%-uk belga állampolgársággal rendelkezett, 42% mégis „külföldinek” érezte és vallotta magát.⁵

A fenti adatok azt jelzik, hogy több, a multikulturalizmus eszmeiségét követő nyugati államhoz hasonlóan, Belgium sem volt sikeres a muszlim közösség társadalomba történő integrációja terén. Mindez egy összetett, és évtizedeken átívelő tévesen értelmezett folyamat eredményeként alakulhatott ki, amelyben azonban nem csak a multikulturális ideológia alkalmazhatatlan mivolta, hanem a nemzeti szélsőségek berkeiben egyre erősödő idegengyűlölet és a politikai intolerancia is jelentős szerepet játszott. Ennek talán legekleatásabb példája a muszlim nők arcát eltakaró fátyol viselésének tiltása.

2010 áprilisában, Franciaország után a második európai államként, Belgium is elfogadta a muszlim fátyol közterületen történő viselését korlátozó törvényt, amelynek megszegése 137,5 euró összegű büntetés kiszabásával, vagy 7 nap elzárással büntethető. A szigorítás bevezetése jelentős aggodalmat keltett a muszlim kisebbség körében, hiszen úgy érezték, hogy az alkotmányban biztosított szabad vallásgyakorlás jogát korlátozza a jogszabály. A tiltakozások ellenére a törvény továbbra is érvényben maradt, amelynek indoklásaként a törvényhozó testület rámutatott arra, hogy egyfelől a közbiztonság szavatolásának egyik eleme, hogy az eljáró rendőri hatóság, az igazoltatás alá vont személy arcának eltakarása nélkül hajthassa végre a személyi azonosítást, másfelől pedig, a fátyol a nők elnyomásának olyan szimbóluma, amely ellentétes a nyugati demokrácia alapelveivel.⁶

A politikai és vallási intolerancia egyik kiemelkedő belgiumi képviselője – Vlaams Belang – a regionális választásokon 20%-ot elért – flamand politikai párt, amely egyenesen azt követeli, hogy azokat a muszlimokat, akik nem mondanak le vallásukról, az államnak deportálnia kellene Belgium területéről. Geert Bourgeois, a flamand kormányzat integrációs minisztere 2013-ban elismerte, hogy a muszlim kisebbség integrációja nem kifejezett sikertörténet, amelyen az adminisztrációnak javítania kell, megjegyezve ugyanakkor, hogy „a muszlim fiatalok azért nem tartoznak hozzánk, mert nem akarnak ide tartozni.”⁷

A társadalom ilyen mértékű megosztottsága, illetve a több évtizedes integrációs törekvések kétes hatékonysága a perifériára szorult, egzisztenciális- és önütkereső vallási válságot megelőző muszlim fiataloknak nem jelent élhető alternatívát, így „szülőföldjük” értékeitől távolodva, a tágabb értelemben vett vallási közösségben keresik gyökereiket, amely szinte egyenes utat jelent az extrém irányzatok felé.

⁵ Soeren KERN: Muslims in Belgium and Holland 2013: Failed integration, <http://www.clarionproject.org/analysis/muslims-belgium-and-holland-2013-failed-integration> (Letöltés ideje: 2014. 10. 08.)

⁶ BBC: Belgian ban on full veils comes into force, <http://www.bbc.com/news/world-europe-14261921> (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)

⁷ Ben WINSOR: Why so many jihadists come from Belgium, <http://www.businessinsider.com/belgian-fighters-in-iraqsyria--isis-2014-9?IR=T> (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)

A fiatalok radikalizációja

Az identitásukat kereső és a társadalomba beilleszkedni képtelen fiatalok a radikalizáció tekintetében két olyan alapvető hatással kerülnek szembe, amely meghatározó lehet későbbi döntéseik meghozatalában. Egyfelől, az egyre erősödő információs globalizáció lehetővé teszi számukra, hogy első kézből származó beszámolók figyelemmel kísérésével követhessék az iraki/szíriai események médiában nem publikált képsorait, vagy éppen a terrrorszervezetek propaganda anyagait. Másfelől, a Belgiumban működő szélsőséges szervezetek is folyamatosan keresik a lehetőséget arra, hogy a virtuális valóságból kiszakítsák a fiatalokat és személyes kontaktus kialakításával igyekezzenek formálni gondolkodásukat.

A radikális szervezetek tehát előszeretettel alkalmazzák a globális világháló adta lehetőségeket szimpatizánsok megnyerésére, szélsőséges tanak és propaganda anyagaik terjesztésére, a nyugati országok lakosságának megfélemlítésére, és fenyegetéseik vagy éppen követeléseik közvetítésére. A toborzás, és a szimpatizánsok megnyerésének alapvető eszközei az internetes közösségi- és video megosztó portálok, így a „Youtube”, a „Twitter”, a „Kik”, a „Facebook”, a „Tumblr”, vagy az „Ask.fm”. Az oldalak terrorelhárítási szempontú tanulmányozása olyan érdekes összefüggésekre világít rá, amelyek más jellegű interakciók esetében nem jellemzők. Richard Barrett⁸ egy tanulmányában⁹ összehasonlítást tesz a „Twitteren” zajló felhasználó folyamatok karakterisztikájában két különböző témában: egyfelől, górcső alá veszi a szíriai polgárháború kapcsán zajló internetes információcserét, másfelől, részletesen vizsgálja olyan általános témák „kommentjeit”, mint a politika, a sport, a kiber támadások, vagy az energiaproblémák ügye. A tapasztalat azt mutatja, hogy az általános kérdések kapcsán a felhasználók jellemzően „újra posztolják” az információkat, és kis számban válaszolnak, vagy adnak „kommentet”. A szíriai események, az ISIL/Daesh propaganda videóit, és egyéb, a szélsőséges nézetek terjesztésére alkalmas anyagok ellenben a magas számú „újra posztolás” mellett, hatalmas mértékű „kommentezést” és a „posztokra” történő válaszadást generálnak, amely a muszlim internetes radikalizáció egyik legmarkánsabb ismertetőjegye, amely alól Belgium sem kivétel.

A társadalom perifériájára szorult, a demokratikus intézményrendszer veszteseiként élő, és a szélsőséges iszlám tanokra fogékony muszlim fiataloknak jelen helyzetükből kitörést ígérő extrém szervezetek jelentős múlttal és háttérrel rendelkeznek Belgiumban. Ezek közül is kiemelkedik a „Sharia4Belgium” nevet viselő szalafista csoport, amelynek legális tevékenységét a belga hatóságok 2012-ben betiltották, a csoport azonban folytatta működését illegalitásban. A szervezet vezetője és egyben szóvivője, Fouad Belkacem, aki jelentős bűnözői életúttal rendelkezik. Több alkalommal ítélték el betöréses lopásért, illetve a hatósági intézkedésnek történő ellenszegülésért (2002, 2004, 2007), majd 2012-ben a

⁸ Richard Barrett brit diplomata és egykori hírszerző tiszt, akinek szakterülete a terrorizmus jelensége és a terrorelhárítás. Jelenleg a hágai Nemzetközi Terror-elhárítási Központ (ICCT) elnökségi tagja.

⁹ Richard BARRETT: Foreign fighters in Syria, 19. oldal, <http://www.soufangroup.com/wp-content/uploads/2014/06/TSG-Foreign-Fighters-in-Syria.pdf> (Soufan Group, 2014) (Letöltés ideje: 2014. 10. 08.)

rendőrség ismét őrizetbe vette a nem muszlim állampolgárok elleni gyűlöletkeltés okán.

A szervezet elítéli a demokratikus társadalmi berendezkedést, és olyan reformokat sürget, amelyek megalapozhatják a „Saria”, a tradicionális fundamentumokra építkező iszlám törvénykezés elterjesztését, és ezzel együtt egy belgiumi iszlám állam létrejöttét. Nevéhez olyan – a közvéleményt megrázó – incidensek kapcsolódnak, mint Pieter De Crem, egykori belga védelmi minisztert érintő, interneten közzé tett halálos fenyegetés; nyilvános imádkozás Oszama Bin Laden lelki üdvéért; vagy éppen annak deklarálása, hogy – a súlyos rákbetegségben szenvedő – Marie-Rose Morel, belga politikus halála Allah büntetése volt.

A hatóságok a szervezetet később azzal gyanúsították, hogy Belgiumban „külföldi harcosokat” toborzott a szír polgárháborúban történő részvételhez, amelynek hatására 2013-ban a rendőrség megkezdte az érintett személyek letartóztatását. Az ügyészségi vizsgálat megállapította, hogy a „Sharia4Belgium” valóban kapcsolatban áll nemzetközi – elsősorban az Al-Kaidához köthető – terrorszervezetekkel, illetve szoros kapcsolat fűzi a „Jabhat an-Nusra”, a „Majlisas-Shuraal-Mujahidin” nevű csoportokhoz, és az ISIL/Daesh-hez. Bebizonyosodott továbbá az is, hogy erőszakos cselekményeket szerveztek Belgium területén, illetve a csoport számos tagja vesz részt a Szíria területén zajló harcokban a „dzsihadista” erők oldalán.¹⁰

Hosszas előkészítést követően, 2014. szeptember 29-én kezdődött meg Antwerpenben az a bírósági tárgyalás, amely során a „Sharia4Belgium” 46 tagja ellen indítottak eljárást terrorizmus, emberrablás, és gyilkosság vádjával. A megvádolt 46 személy közül mindössze nyolcan – köztük Fouad Belkacem – ültek a vádlottak padján, a többiek tartózkodási helye ismeretlen: vélhetően még Szíriában harcolnak, illetve eltűntek, vagy elhunytak. A tárgyalás nemzetközi szinten is jelentős politikai- illetve média visszhangot váltott ki, hiszen Európa legnagyobb szabású eljárása vette kezdetét: ilyen horderejű, és ekkora létszámot érintő – az iraki/szíriai harcokkal, és terrorizmussal összefüggő – bírósági aktusra eddig még sehol nem került sor.¹¹ Az eljárás 2015. február 11-én ért véget ítélethirdetéssel, amely során a vádlottak mindegyikére – egy kivételével – letöltendő börtönbüntetést szabott ki a bíróság.

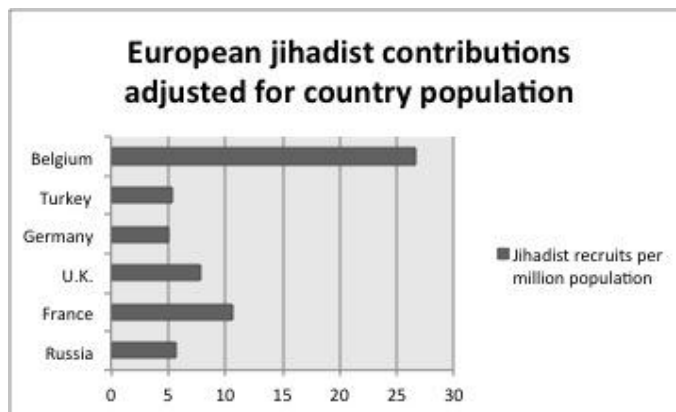
Szíriában és Irakban „harcoló” belga állampolgárok

Becslések szerint, az elmúlt három esztendőben 81 országból mintegy 12 000 „külföldi harcos” érkezett az iraki/szíriai térségbe, és a terrorista szervezetekhez

¹⁰ Soeren KERN: Muslims in Belgium and Holland 2013: Failed integration, <http://www.clarionproject.org/analysis/muslims-belgium-and-holland-2013-failed-integration> (Letöltés ideje: 2014. 10. 08.)

¹¹ Matthew DALTON - Margaret COKER: How Belgium became a jihadist-recruiting hub, <http://www.wsj.com/articles/how-belgium-became-a-jihadist-recruiting-hub-1411958283> (Letöltés ideje: 2014. 10. 08.)

csatlakozott nyugati állampolgárok száma elérheti akár a 3000 főt is.¹² A rendelkezésre álló adatok értékelése során kiderült, hogy Belgium muszlim közössége kiemelt gócpontja a radikalizmusnak, az országot elhagyó fiatalok száma kiugróan magas értéket (350-400 fő) ér el. Az ország lakosságához, valamint az itt élő muszlim kisebbség létszámához viszonyítva – és bármely más állam adataival összevetve – azt látjuk, hogy a radikalizáció mértéke és dinamikája, ezzel együtt pedig a kiáramlás aránya – az európai országok viszonylatában – Belgiumot az első helyre emeli. Az alábbi diagram jól illusztrálja, hogy Belgiumban az egymillió főre eső „külföldi harcosok” száma többszöröse az átlagnak:



1. ábra¹³: Dzsihadista toborzítottak egymillió lakosra eső száma

A 2014. márciusi választásokat követően, a kormány nyilvánosságra hozta a Szíriában „harcoló” belga állampolgárok számát, amelyet 150 főre becsült. A témát kutató belga Pieter Van Ostaeyen¹⁴ azonban már 2014 áprilisában is körülbelül 350-400 fő kiutazását valószínűsítette, amelynek megállapításához a statisztikai adatokon, nyílt médiainformációkon, illetve a közösségi portálok tanulmányozásán túl saját, a muszlim közösségekhez kötődő kapcsolatrendszerét is felhasználta. Mindezek alapján, 102 főt név szerint is azonosított, amelyek közül legalább 17 nő; a legidősebb 68 éves (Bassam Al-Ayashi); a legfiatalabb 13 éves (Younes Abaaoud); a harcokban részt vevő belga állampolgárok átlag életkora pedig 24,5 év. Jellemző adat továbbá, hogy a radikalizáció folyamatában alapvetően – sok helyütt kizárólagosan – a flamand részek érintettek, míg a vallon térségben a jelenség szignifikánsan nem érhető tetten. A települések közül magasan kiemelkedik

¹² Richard BARRETT: Foreign fighters in Syria, 6. oldal, <http://www.soufangroup.com/wp-content/uploads/2014/06/TSG-Foreign-Fighters-in-Syria.pdf> (Soufan Group, 2014) (Letöltés ideje: 2014. 10. 08.)

¹³ Zach NOBLE: This Tiny Country Produces Five Times as Many Islamic State Fighters Per Capita as Turkey, <http://www.theblaze.com/stories/2014/09/29/this-tiny-country-produces-five-times-as-many-islamic-state-fighters-per-capita-as-turkey/> (Letöltés ideje: 2014. 10. 08.)

¹⁴ Pieter Van Ostaeyen belga történész és az arab/muszlim kérdés közismert szakértője, aki folyamatosan analizálja az országot elhagyó „külföldi harcosok” tevékenységét, amelynek eredményeit egy angol nyelvű blog oldalon rögzíti: <http://www.pietervanostaeyen.wordpress.com>.

Brüsszel, de relatíve jelentős létszámmal képviselteti magát Antwerpen, Vilvoorde és Mechelen is.¹⁵

A közel-keleti konfliktusban több terrrorszervezet is érintett, azonban a „Business Insider” által végzett – Peter Neumann, a londoni „King’s College” munkatársának szakmai tanulmányain alapuló – becslések értelmében, a „külföldi harcosok” 80%-a az ISIL/Daesh soraiba lépve kezdi meg tevékenységét.¹⁶ Mindezt erősíti egy 2013-ban nyilvánosságra hozott tanulmány is, amely szerint, jelentős számú belga állampolgár csatlakozik ugyan a „Jabhat an-Nusra”, illetve „Suqour al-Sham”¹⁷ nevű szervezetekhez, de többségük az ISIL/Daesh zászlaja alatt harcoló, vagy vele kapcsolatban álló „Majlisas-Shuraal-Mujahidin”, illetve „Katibat al-Muhajirin” terrorcsoportok oldalán ragad fegyvert, és elsősorban a szíriai Aleppo, valamint Idlib városok közelében harcol.¹⁸

A „külföldi harcosok” tipikus szociológiai és pszichológiai jellemzői¹⁹

A közel-keleti térségben „harcoló” radikalizált fiatalok átlagos életkora 18 és 29 év között mozog, de jelentős számban fordulnak elő a 15–17 éves, és a korai 30-as éveikben járó korosztály képviselői is. Az adatokat összevetve az afganisztáni „dzsihádban” résztvevő személyek átlagos életkorával (25–35 év), jól kimutatható az a trend, miszerint a 2000-es évek elejétől a radikalizáció egyre fiatalabb korosztályokat képes hatékonyan megszólítani. Jellemzően férfiak csatlakoznak a szervezetekhez, de 18%-ban nők is megtalálhatók soraikban, akik általában barátaikat, vagy férjüket követik a polgárháborúba.

Az európai „harcosok” mintegy 6%-nak nem csak a fegyveres konfliktus, de az iszlám is újonnan felfedezett terület. Olyan fiatalok ezek, akik csak nemrégiben tértek meg, és ezzel egyidejűleg befogadták azokat az eszméket is, amelyek hatására beálltak a radikális terrorcsoportok tagjainak sorába. A „külföldi harcosok” többsége katonai felkészítés, vagy korábbi harci tapasztalat nélkül érkezik a térségbe, de előfordulnak olyanok is, akik vettek már részt összecsapásokban, mindez azonban az európai fiatalokra nem jellemző. Jelentős részük emigráns családok harmadik generációjához tartozik, akiknek korábban semmilyen kapcsolata nem volt Szíriával.

¹⁵ Pieter Van OSTAEYEN: Belgium’s Syria fighters – An overview, <http://www.jihadology.net/2014/01/24/guest-post-belgiums-syria-fighters-an-overview-of-2012-and-2013/> (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)

¹⁶ Ben WINSOR: Hundreds of westerners have joined ISIS – Here’s where they came from, <http://www.businessinsider.com/isis-is-recruiting-westerners-countries-2014-8?IR=T> (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)

¹⁷ Peter Van OSTAEYEN - Chams Eddine ZAUGUI: Overblown fears of foreign fighters, http://www.nytimes.com/2014/07/30/opinion/dont-fear-jihadists-returning-from-syria.html?_r=0 (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)

¹⁸ Pieter Van OSTAEYEN: Belgian Jihadis in Syria, <http://www.jihadology.net/2013/09/05/guest-post-belgian-jihadis-in-syria/> (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)

¹⁹ Richard BARRETT: Foreign fighters in Syria, 16-20. oldal, <http://www.soufangroup.com/wp-content/uploads/2014/06/TSG-Foreign-Fighters-in-Syria.pdf> (Soufan Group, 2014) (Letöltés ideje: 2014. 10. 08.)

Általában rendezetlen családi életet tudhatnak maguk mögött, zaklatott gyermekkorral, amely körülmény elsődleges motorja annak a motivációnak, hogy stabil alapot érezhessenek a lábuk alatt, amelyben végül gyökeret is verhetnek. A vallással összefüggő ismereteik hiányosak, ezért a radikális eszméket továbbító, számukra hitelesnek tűnő személyek véleményét és tanításait nem kérdőjelezik meg.

Közös jellemzőjük az elégedetlenség, a céltalanság, a sehova sem tartozás kényszerítő érzése, amely arra inspirálja őket, hogy életüknek tágabban értelmezhető és magasztos célt találjanak. Az iszlamista propaganda a szíriai harcokat úgy írja le, mint a globális „dzsihád” kiemelkedő eseményét, és egyben egy lehetőséget arra, hogy az arra érdemesek részesévé váljanak az 1400 évvel ezelőtt megjósolt „szent háborúnak”. Ennek része a mártíromság is, amelynek jutalmát a földi – nyugat által generált – szenvedéseket követően, a túlvilágon kapják meg azok, akik a nemes cél érdekében az életüket is hajlandók feláldozni.

A belga állam által kezdeményezett és elfogadott törvényi intézkedések

A belga törekvések a „külföldi harcos” jelenség visszaszorítására nem új keletűek, Joelle Milquet, belga belügyminiszter már 2013. második felében létrehozott egy vizsgáló bizottságot a szír polgárháborúban résztvevő fiatalok körülményeinek feltárása érdekében, illetve ezzel egyidejűleg, preventív és korlátozó intézkedések meghozatalára tett javaslatot. A tíz pontból álló javaslatcsomag tartalmazta többek között a megerősített határellenőrzést, illetve a szövetségi rendőrség terror-elhárítási részlege létszámának jelentős növelését. A büntető törvénykönyvben bűncselekményként kívánta rögzíteni a nyilvános felhívást terrorakció elkövetésére, terrorcselekmény végrehajtására irányuló toborzást, terrorakcióra történő felkészítést, valamint terrorcselekményre felkészítő kiképzésen való részvételt.

A belügyminiszter javaslatai között szerepelt még a Szíriába való kiutazás büntetése is, ha annak célja a polgárháborúban történő részvétel, amelyet azonban a kormány nem fogadott el. Indoklasként azzal érveltek, hogy amennyiben ez bűncselekménnyé válna, úgy a családtagok kisebb eséllyel jelentenék fiuk eltűnését, és a börtönbüntetés lehetősége a térségben harcoló fiatalok visszatérését is megakadályozná, arra kényszerítve őket, hogy bujkáljanak, így megnehezítve ezzel utóellenőrzésüket. Az elutasítás okai között szerepelt, hogy az Aszad-rezsim ellen harcolók büntetésének olyan politikai színezetű üzenete lenne, mintha Belgium elismerné a jelenleg regnáló, elnyomó szír hatalom tevékenységét. A kormány szintén nem fogadta el a belügyminiszter arra irányuló javaslatát, hogy vonják be azon belga állampolgárok személyi azonosító dokumentumait, akik a Szíriába történő kiutazást tervezik, hiszen ez a lépés a megnövelné a lopott és hamisított igazolványok illegális kereskedelmét, amely így további köztörvényes bűncselekmények elkövetését generálná.²⁰

A 2015. januári párizsi terrorakciók, valamint a belga hatóságok – szintén 2015. januári – átfogó, terrorizmus elleni, két halálos áldozatot követelő művelete

²⁰ ICCT: Dealing with European foreign fighters in Syria: Governance challenges and legal implications, 13-14. oldal (ICCT Research Paper, 2013), <http://www.icct.nl/download/file/ICCT-Bakker-Paulussen-Entenmann-Dealing-With-European-Foreign-Fighters-in-Syria.pdf> (Letöltés ideje: 2014. 10. 08.)

által előidézett politikai nyomás felgyorsította a jogalkotás folyamatát. Mint ismeretes, 2015. január 15-én, a belga szövetségi rendőrség különleges egységei 12 helyen végeztek rajtaütést és házkutatást több településen és brüsszeli, főként muszlimok lakta kerületekben (Verviers, Molenbeek, Anderlecht, Brüsszel, Berchem, és Liedekerke). Ennek során összesen 13 főt vettek őrizetbe és lefoglaltak sorozatlövő fegyvereket, kézfegyvereket, robbanószerkeket, lőszerkeket, szűrő- és vágó eszközöket, hamis rendőrségi egyenruhákat, hamisított dokumentumokat, mobiltelefonokat, rádió adóvevőket és nagy összegű készpénzt. A lefoglalt bizonyítékok alátámasztják, hogy a terroristák a legközelebbi jövőben közterületen és rendőri objektumokban belga rendőrök elleni fegyveres merényletekre készültek.

Bár a párizsi terrorcselekmények és a belgiumi rendőri akciósorozat között összefüggés nincs, ugyanakkor, a Montrouge-i és Porte de Vincennes-i merénylet, Amedy Coulibaly, az elkövetéskor használt fegyvereket a brüsszeli Déli pályaudvar (Gare du Midi) környékén szerezte be 5000 euró értékben. Hasonló kapcsolat mutatható ki, a Charlie Hebdo satirikus magazin ellen elkövetett támadás kivitelezői esetén is, akik az akcióhoz használt fegyvereket szintén Belgiumban, a nemzetközi légi forgalomban is jelentős szerepet játszó Charleroi településen vásárolták.

A fenti események hatására, a meglévő kockázatok értékelését követően, a belga szövetségi kormány 2015. január 16-i ülése után közzé tette új, a terrorizmus elleni harc keretében hozott intézkedéseit, amelyek az alábbiakban foglalhatók össze:²¹

- a) *A terrorista bűncselekmények körének kiterjesztése és a jogszabályi környezet adaptálása még hatékonyabb szankciók megalkotásával:* a Büntető Törvénykönyv kiegészítése a terrorizmus céljából történő külföldre utazás bűncselekményének törvényi tényállásával.
- b) *A bűncselekmények listájának kibővítése,* amelyek esetében egyedi kutatási és felderítési módszereket is alkalmazni lehet. Ilyen például a terrorizmusra való felbujtás, e célból történő toborzás, illetve kiképzés és külföldre utazás is.
- c) *Kibővül az állampolgárság visszavonásának lehetősége:* a belga állampolgárság megvonhatósága a más állampolgársággal is rendelkező, terroristaként azonosított személyektől, s e szabály alkalmazására egy speciális büntető bíró kijelölése.
- d) *A személyi igazolvány ideiglenes visszavonásának és az útlevél kiállítása megtagadásának, továbbá úti okmány visszavonásának bevezetése:* a közrend és a közbiztonság fenntartása és védelme érdekében visszavonhatóvá válnak az útlevelek, a személyazonosító igazolványok és a tartózkodási engedélyek.
- e) *A gyanúsított- és elkövetői kör bankszámláinak és vagyona befagyasztásának lehetősége:* a terrorizmus finanszírozásában részt vevők és a terroristaként azonosított személyek bankszámláinak és vagyonának befagyasztása.

²¹ Nyílt minősítésű külügyi távirat alapján (Magyarország Nagykövetsége, Brüsszel, 2015. január 19.)

- f) *A „külföldi harcosok” tárgyában 2014. szeptember 25-én kelt körrendelet felülvizsgálata:* a különböző szolgálatok közötti jelenlegi struktúrák egyszerűsítése, a hatáskörök és feladatok elosztásának világossá tétele, a feladatok végrehajtásának nyomon követése és felületeük koherensebb rendszerbe foglalása.
- g) *Információcsere javítás:* a közigazgatási és igazságügyi hatóságok és szolgálatok közötti információcsere optimalizálása.
- h) *Az úgynevezett „R-terv” felülvizsgálata:* a legújabb fejlemények figyelembe vételével, a radikalizáció ellen 2005-ben útjára elindított „R-terv” felülvizsgálatának felgyorsítása.
- i) *Radikalizmus terjesztésének megelőzése a börtönökben:* a büntetés-végrehajtási intézményekben folytatott radikalizálódás elleni küzdelem erősítése ellenintézkedések bevezetésével: a radikalizálódott fogvatartottak azonosítása, tematizált nyilvántartása; a radikalizáció terjesztőivel szembeni célzott fellépés. Központi szerepet kap a büntetés-végrehajtási személyzet alap- és továbbképzése, valamint muszlim tanácsadókkal való együttműködés is. Egy-egy börtön kijelölése Észak-, illetve Dél-Belgiumban, ahol megoldják a terrorizmus, vagy egyéb radikális iszlám cselekmények miatt elítéltek elkülönített őrizetét, kizárva bármely találkozásukat és/vagy kapcsolattartásukat az egyéb elítéltekkel, különös tekintettel a fiatalokúra.
- j) *A hírszerzési és biztonsági szervek folyamatban lévő reformjának felgyorsítása.*
- k) *A hadsereg bevetésének lehetősége ellenőrzési és végrehajtási feladatok biztosítására:* a kormány eseti döntése és a honvédelmi, valamint a belügyi tárca operatív együttműködése alapján, ha a terrorfenyegetettség szintje az országban eléri a 3. (MAGAS) készültségi fokozatot, a terrorveszélynek különösen kitett intézmények védelmére katonák is kirendelhetők. A terrorizmus elleni fellépés hatékonyságának fokozása céljából továbbá, ezentúl lehetőség nyílik a hadsereg bevonására és közös rendőri-katonai akciók végrehajtására is.
- l) *A nemzetbiztonsági szolgáltatók elemző-értékelő képességének megerősítése.*

A „külföldi harcosok” jelensége tehát komoly kihívás elé állítja a belga államot, és elsősorban a biztonsági szerveket. A reakcióként adott politikai és jogalkotási válaszok eddig többnyire a megelőzést és a büntetést helyezték előtérbe, és kevésbé a „lebeszélést” a harcokban történő részvételről, egy hatékonyabb alternatíva felállítását, illetve a reintegráció fájdalmas, de elkerülhetetlen kérdéseit. Figyelembe kell venni azonban, hogy minél nagyobb számban érkeznek vissza a „külföldi harcosok” hazájukba, annál nagyobb mértékű erőforrásokat kell igénybe venni ellenőrzésükhöz, amely elérhet egy olyan határt, amely az állam erre fordítható képességeinek töréspontját is jelenti egyben. Ezzel elkerülhetlenné válik annak társadalmi-, szociológiai vizsgálata annak, hogy a radikalizált fiatalokat mi készítette a kiutazásra, mi történt velük a térségben, és miért tértek vissza.²²

²² Richard BARRETT: Foreign fighters in Syria, 9. oldal, <http://www.soufangroup.com/wp-content/uploads/2014/06/TSG-Foreign-Fighters-in-Syria.pdf> (Soufan Group, 2014) (Letöltés ideje: 2014. 10. 08.)

Belgium általános terrorfenyegetettsége

Bár a szíriai polgárháború a kezdetektől a nyugati politika fókuszában állt, az ezzel kapcsolatos félelmek azonban csak az elmúlt egy esztendőben kaptak nagyobb nyilvánosságot Belgiumban. Az általános félelem, és ezzel együtt a sajtó érdeklődési szintjének emelkedése alapvetően az alábbi eseményeknek tudható be:²³

- a) 2014. május 24-én, a francia állampolgárságú Mehdi Nemmouche²⁴ négy halálos áldozattal járó terrorakciót hajtott végre a brüsszeli Zsidó Múzeumban.
- b) 2014. június 29-én, az ISIL/Daesh globális ambícióinak nyilvánítása, a kalifátus megalapítása, illetve az ezt követő folyamatos és sikeres területszerzés felgyorsította, a válaszreakcióként megkezdett amerikai vezetésű bombázások pedig többszörözték a radikalizáció ütemét és a szimpatizánsok csatlakozását a belga szélsőséges szervezetekhez.
- c) 2014. szeptember 26-án, a belga kormány bejelentette, hogy 6 darab F-16 típusú harci repülőgépet, illetve mintegy 120 fős kiszolgáló- és repülőszemélyzetet telepít a közel-keleti térségbe, támogatva ezzel az Egyesült Államok által szervezett katonai koalíció harci tevékenységét, amely bejelentés további szimpatizánsokat állított a radikális iszlám oldalára.
- d) 2015. január 15-én, a belga szövetségi rendőrség az ISIL/Daesh-hez köthető terrorcselekményt akadályozott meg, amely sorsán Verviers településen tűzharc alakult ki a szélsőségesek és a rendőri erők között.
- e) 2015. február 11-én, Antwerpenben a bíróság kihirdette elmarasztaló ítéletét azon nagyszabású eljárás záróakkordjaként, amely során a „Sharia4Belgium” nevű radikális csoport 46 tagja ellen emeltek vádat.

A hatóságok és a média kivételezett figyelme azonban korántsem alaptalan. Belgium, és különösképpen Brüsszel nem csak Európában, de az euro-atlanti térségben is különleges helyzettel, és ezzel együtt kiemelt veszélyeztetettséggel bír, amelynek alapját az alábbi tényezők képezik:

- 1) A belga fővárosban – Európában egyedülálló módon – a muszlim vallási kisebbség aránya eléri a 26%-ot, amely folyamatosan és megállíthatatlanul növekszik.
- 2) A társadalom belső berendezkedése; a bevándorlókkal szembeni liberális szemlélet; a muszlim vallással összefüggő, kézzelfogható intolerancia; a multikulturalizmus sikertelensége; az integrációs nehézségek; és egyéb

²³ Peter Van OSTAEYEN - Chams Eddine ZAUGUI: Overblown fears of foreign fighters, http://www.nytimes.com/2014/07/30/opinion/dont-fear-jihadists-returning-from-syria.html?_r=0 (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)

²⁴ Mehdi Nemmouche azonosításában jelentős szerepet játszott Nicolas Henin, francia újságíró, aki az ISIL/Daesh által kegyetlen brutalitással kivégzett brit David Haines-el együtt volt hosszú ideig a terrorcsoport fogságában. A szabadon engedett újságíró elmondta, hogy – többek között – Nemmouche kínozta David Haines-t, James Foley-t, és Steve Sotloff-ot, de szadista hajlamait jellemzi az is, hogy nőket erőszakolt és gyilkolt meg, és egy alkalommal ő maga vallotta be foglyának, hogy „élvezetet jelentett számára egy csecsemő lefejezése is”. („Brussels museum shooting suspect beheaded baby” / www.telegraph.co.uk; „ISIS terrorist identified as murderer in Brussels Jewish museum attack” / www.jewishpress.com)

szociális tényezők hatására a radikalizáció dinamikája Brüsszelben a legmagasabb, amely egyben azt is jelenti, hogy a lakosság arányaihoz viszonyítva (per capita) globális szinten is a belga főváros adja a legtöbb „külföldi harcost” a radikális muszlim szervezeteknek.

- 3) Brüsszel a székhelye olyan, a globális politika, és emellett a terrorizmus szempontjából is kritikus szervezeteknek, mint az Európai Unió, illetve a NATO.
- 4) Belgium csatlakozott ahhoz – az Egyesült Államok vezette – katonai koalícióhoz, amely az iraki, illetve néhány esetben a szíriai légtérben hajt végre támadólagos feladatokat az ISIL/Daesh ellen.
- 5) Belgium az első ország, ahol „külföldi harcosokat”, és egy radikális muszlim csoport ilyen jelentős számú tagját ítélték el terrorizmussal összefüggő bírósági eljárás keretében.

Mindezen komponenseket figyelembe véve, az európai politikai- és biztonsági szféra értékelése természetesen adódik, miszerint csak idő kérdése, hogy a Szíriából, illetve Irakból visszatért/visszatérő „külföldi harcosok” mikor hajtanak végre újabb, esetleg szélesebb spektrumú terrorcselekményt az EU területén, illetve esetlegesen Belgiumban.

Peter Van Ostaeyen kutatásai azt mutatják, hogy ez a félelem – bár nem minden alapot nélkülöz – olykor túlzó formában ölt testet. Saját tapasztalatai szerint, a Szíriában „harcoló” belga fiatalok jelentősebb része azért hagyja el az országot, hogy küzdhessen az „Umma”, az átfogó értelemben vett muszlim társadalom érdekében. Gyakran hivatkoznak Mohamed próféta állítólagos kijelentésére, miszerint: ha az „Umma” akár egyetlen tagját is támadás éri, akkor az „Umma” minden tagját támadás érte. Ami a fiatalokat Szíriába hívta, az elsősorban a muszlim gyermekeket, nőket, és férfiakat ért állami atrocitások elleni fellépés vágya; a tömeges kivégzéseket, kínzásokat, és emberiség elleni bűntetteket végrehajtó Asszad-rezsim megdöntése, de nem terrorakciók későbbi elkövetése. Így bár az iraki/szíriai harcokban résztvevő belga állampolgárok mindegyike „dzsihadista”, azonban mégsem mindegyikük terrorista. Az „Umma” védelméhez kapcsolódó elkötelezettségükön túl, közös jellemzőjük a nyugati társadalmi renddel szemben érzett csalódottságuk, amelynek alapja a nyugati demokráciák közel-keleti politikája, a társadalmi integrációs problémák, a marginális pozícióba szorult egzisztenciális helyzetük, valamint az őket ért a vallási-, illetve etnikai alapú – vélt vagy valós – diszkrimináció.²⁵

A visszatérő „harcosok” európai tevékenységének következménye lehet az erőszak általános terjedése. A szíriai polgárháború befejezése még jócskán várat magára, így számolni kell azzal, hogy egyre nagyobb tömegben érkeznek traumatizált fiatalok, akik hozzászoktak az erőszakhoz, és készek arra, hogy a harcokban átélt események során kialakult kettős értékrendjüket magukkal hozzák Európába, vagy új konfliktust keresve alkalmazzák azt. Egy részük biztosan nem csak felkészült lesz egy terrorakció végrehajtására, de akarat is párosul majd hozzá, és azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a bajtársi érzéssel átítatott

²⁵ Peter Van OSTAHEYEN - Chams Eddine ZAOUGUI: Overblown fears of foreign fighters, http://www.nytimes.com/2014/07/30/opinion/dont-fear-jihadists-returning-from-syria.html?_r=0 (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)

„harcosok” jelentős méretű hálózatokban tömörülhetnek, amelyekben az egymás iránti lojalitás messze meghaladhatja a Belgium felé érzett elkötelezettséget.²⁶

Peter Van Ostaeyen szerint, fennáll a reális lehetősége annak, hogy egy – Mehdi Nemmouche-hoz hasonló – Európába visszatért „külföldi harcos” kövessen el terrorcselekményt a nyugati demokráciákban, így mindenképpen indokolt e személyek folyamatos ellenőrzése. Ugyanakkor nem szabad szem elől téveszteni azon harmadik és negyedik generációs muszlim fiatalokat sem, aki soha nem hagyták el „szülőföldjüket”. Az a tény, hogy nem lépték át Szíria vagy Irak határát, és közvetlen kapcsolatuk sincs az ISIL/Daesh-el, vagy más, a térségben harcoló terrorszervezettel, nem jelenti azt, hogy nem lehetnek kivitelezői egy európai terrorakciónak. Peter Van Ostaeyen véleménye szerint, a „külföldi harcosokkal” összefüggő túlzott aggodalom elterelheti a hatóságok figyelmét egy olyan jelenségről, amely már számtalan halálos áldozatot követelt például Londonban és Madridban is.²⁷ Mindez azért sem hagyható figyelmen kívül, mert az ISIL/Daesh és a „Jabhat an-Nusra” egyaránt Al-Kaida gyökerekkel rendelkezik, így az „anyaszervezet” elkövetési módszerei nem csak ismertek számukra, de e tekintetben jelentős tapasztalattal is bírnak.

Végkövetkeztetésként megállapítható, hogy a „külföldi harcosok” terroristává válása nem törvényszerű, és nem is elkerülhetetlen folyamat, illetve egy esetleges terrorakciót olyan személyek is elkövethetnek, akik nem vettek részt a konfliktusban. Az Irakból és Szíriából visszatérő „harcosok” túlnyomó többsége vélhetően nem jelent konkrét fenyegetést Belgiumra nézve, ugyanakkor nem lehet okunk kételkedni abban, hogy a szélsőséges terrorszervezetek a megfelelő képességekkel és intencióval egyaránt rendelkeznek ahhoz, hogy beváltsák a médiában deklarált fenyegetéseiket. Brüsszel pedig jelentős számú szimbolikus célpontot kínálhat egy esetleges, akár szélesebb spektrumú terrorcselekmény elkövetéséhez is.

Felhasznált irodalom:

- Richard BARRETT: Foreign fighters in Syria (Soufan Group, 2014), <http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2014/06/TSG-Foreign-Fighters-in-Syria.pdf>, (Letöltés ideje: 2014. 10. 08.)
- BBC: „Belgian ban on full veils comes into force”, <http://www.bbc.com/news/world-europe-14261921>, (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)

²⁶ Richard BARRETT: Foreign fighters in Syria, 11. oldal, <http://www.soufangroup.com/wp-content/uploads/2014/06/TSG-Foreign-Fighters-in-Syria.pdf> (Soufan Group, 2014) (Letöltés ideje: 2014. 10. 08.)

²⁷ Peter Van OSTAHEYEN / Chams Eddine ZAUGUI: Overblown fears of foreign fighters, http://www.nytimes.com/2014/07/30/opinion/dont-fear-jihadists-returning-from-syria.html?_r=0 (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)

- Matthew DALTON - Margaret COKER: How Belgium became a jihadist-recruiting hub, <http://www.wsj.com/articles/how-belgium-became-a-jihadist-recruiting-hub-1411958283>, (Letöltés ideje: 2014. 10. 08.)
- Euro-Islam: Islam in Belgium, <http://www.euro-islam.info/country-profiles/belgium/>, (Letöltés ideje: 2014. 10. 08.)
- ICCT: „Dealing with European foreign fighters in Syria: Governance challenges and legal implications” (ICCT Research Paper, 2013), <http://www.icct.nl/download/file/ICCT-Bakker-Paulussen-Entenmann-Dealing-With-European-Foreign-Fighters-in-Syria.pdf>, (Letöltés ideje: 2014. 10. 08.)
- Soeren KERN: Europe’s Muslims come out swinging, <http://www.clarionproject.org/analysis/europes-muslims-come-out-swinging>, (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)
- Soeren KERN: Muslims in Belgium and Holland 2013: Failed integration, <http://www.clarionproject.org/analysis/muslims-belgium-and-holland-2013-failed-integration>, (Letöltés ideje: 2014. 10. 08.)
- Zach NOBLE: This Tiny Country Produces Five Times as Many Islamic State Fighters Per Capita as Turkey, <http://www.theblaze.com/stories/2014/09/29/this-tiny-country-produces-five-times-as-many-islamic-state-fighters-per-capita-as-turkey/>, (Letöltés ideje: 2014. 10. 08.)
- Pieter Van OSTAEYEN: Belgian Jihadis in Syria, <http://jihadology.net/2013/09/05/guest-post-belgian-jihadis-in-syria/>, (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)
- Peter Van OSTAEYEN / Chams Eddine ZAUGUI: Overblown fears of foreign fighters, http://www.nytimes.com/2014/07/30/opinion/dont-fear-jihadists-returning-from-syria.html?_r=0, (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)
- Pieter Van OSTAEYEN: Belgium’s Syria fighters – An overview, <http://jihadology.net/2014/01/24/guest-post-belgiums-syria-fighters-an-overview-of-2012-and-2013/>, (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)
- Ben WINSOR: Hundreds of westerners have joined ISIS – Here’s where they came from, <http://www.businessinsider.com/isis-is-recruiting-westerners-countries-2014-8?IR=T>, (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)
- Ben WINSOR: Why so many jihadists come from Belgium, <http://www.businessinsider.com/belgian-fighters-in-iraqsyria--isis-2014-9?IR=T>, (Letöltés ideje: 2014. 10. 09.)

MAGYARORSZÁG, AUSZTRIA ÉS SZLOVÁKIA BIZTONSÁG- ÉS KATONAPOLITIKAI NÉZETEI, AVAGY A BIZTONSÁG ÉRTELMEZÉSE KÖZÉP-KELET EURÓPÁBAN¹

Biztonsági stratégiák

A nemzetközi környezettel való aktív érintkezésben az egyik központi probléma a biztonság, amelynek hiánya az állam megsemmisülését, a nemzet pusztulását okozhatja, ezért a túlélés, a fennmaradás a legfontosabb biztonsági igény. Következésképpen minden ország rendelkezik hosszú távú elképzeléssel arról, hogyan, milyen módon, milyen eszközökkel, milyen keretben, mely országokkal szövetségben kíván reagálni a biztonságát érintő kérdésekre és kihívásokra, hogyan kívánja megvédeni önmagát és állampolgárait. Fel kell tehát vázolnia a közeli és távoli jövő feladatait a világpolitikai- és gazdasági folyamatok, a regionális veszélyforrások helyzetének alakulása, illetve a szövetségi rendszerek tükrében. Ezen dokumentumok tehát tükrözik az állam, és közvetlenül az azt irányító kormány nemzeti biztonságot érintő valamennyi tevékenységét. „*A politikának ezen területén valósul meg legteljesebben a nemzeti kormány monopóliuma.*”²

A biztonsági stratégia a jövő kihívásai és lehetőségei figyelembevételével fogalmazódik meg. Központi eleme az adott ország biztonsága, érdekeinek védelme és képviselése, ezek összehangolt, hosszútávra szóló, központilag vezérelt megfogalmazása és a megvalósítás érdekében tett intézkedések összessége. Alapját a külső fenyegetettségől való megbízható védelem és a belső rend és stabilitás képi. Fontos funkciója a módszerek és az eszközök kiválasztása. A módszereknek és az eszközöknek tartalmilag és formailag is összhangban kell lenniük az értékekkel és érdekekkel, valamint a veszélyekkel és a fenyegetésekkel. Az ország geopolitikai elhelyezkedése, gazdasági és szociális helyzete, nagyságrendje, a rendelkezésre álló erőforrások és kapacitások eleve behatárolják az alkalmazható módszereket és eszközöket. Egy kis-közepes ország lehetőségei – mindhárom ország esetén igaz – korlátozottak és/vagy beszűkültek, kompromisszumokkal vannak tele, mivel alkalmazkodniuk és reagálniuk kell a nagyobb országok, a vezető hatalmak, a szövetségi rendszerek stratégiáira.³ Legfontosabb módszernek a külpolitika tekinthető, ami megfogalmazza az államok céljait, magatartását és akcióit egy ország kormányának más államokhoz fűződő viszonyában és a nemzetközi rendszerben, továbbá ezen kapcsolatokban megnyilvánuló elveket, célokat és

¹ A publikáció első része a Szakmai Szemle 2015/1. számában jelent meg

² CSIKI Tamás: A stratégiai dokumentumok rendszere www.nemzetesbiztonsag.hu/.../csiki_tamas-a_strategiai_dokumentumok_...(Letöltés ideje: 2014.10.25.)

³ HÉJJA István- KENEDLI Tamás: Az elemző-értékelő munka elméleti és gyakorlati kérdései Egyetemi jegyzet. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Nemzetbiztonsági Tanszék, Budapest 2011. 28. o.

döntéseket. Lényege a kölcsönös előnyökre és érdekekre épülő, az együttműködésen alapuló kapcsolattartás és együttműködés a szomszédos és a partnerországokkal. „A külpolitikával szoros egységben kiemelt szerepe van a gazdaságpolitikának, mely az egyensúly, a stabilitás és a nemzetközi együttműködés követelményeinek figyelembevételével biztosítja a lakosság jólétét, életminőségének folyamatos emelését, valamint a stratégiai célok elérésének gazdasági feltételeit.”⁴ Az eszközök tekintetében a stratégia számba veszi a rendelkezésre állókat az erőforrásokkal együtt, melyek a nemzeti hatalom diplomáciai, gazdasági és katonai eszközei.

A stratégia, bár rendeltetéséből fakadóan egy hosszú távú koncepció, időről-időre megújításra szorul, mivel már nem ad megfelelő válaszokat a változó biztonsági környezetben felmerülő új kihívásokra, fenyegetésekre és az ebből adódó feladatokra. Tehát a nemzetközi politikában vagy a közvetlen környezetben bekövetkező változások hatást gyakorolnak az adott ország biztonságértelmezésére és -felfogására, melynek leképezése jelenik meg a stratégiai dokumentumokban. A legfontosabb befolyásoló tényezők közé tartozik az államközi kapcsolatok alakulása, a nemzetközi politikai, gazdasági és katonai viszonyok változása, a katonai tevékenység jellegének és tartalmának megváltozása, a műszaki-, információs-, tudományos fejlődés, az energiahordozó nyersanyagokhoz való hozzájutás lehetősége, az új haditechnikai eszközök és harceljárások megjelenése és elterjedése.⁵ Tehát a biztonsági környezet elemzése alapján reflektál a biztonsági környezet változásaira, a jövőbeni biztonsági kihívásokra, fenyegetésekre, meghatározva azokat a célokat, feladatokat és eszközöket, melyek szükségesek a biztonság megteremtéséhez, a fenyegetettség és veszélyforrások globális, regionális és nemzeti keretben történő kezeléséhez. A stratégiák további alapját képezik az nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségek, a szövetségi rendszer alapidokumentumai, a válságkezelésre és konfliktus megelőzésre vonatkozó alapelvek, továbbá a bel- és külpolitikai célkitűzéseket rögzítő dokumentumok.⁶

A dokumentumok mindegyike már a poszt-bipoláris korszakot tükrözi, azonban csak Magyarország és Ausztria estében beszélhetünk aktuális, a jelenlegi biztonságpolitikai kihívásokat híven tükröző dokumentumról, mivel Szlovákia 2005 óta nem vizsgálta felül, nem aktualizálta stratégiáját.⁷

⁴ JÁVOR Endre: A biztonsági stratégia kidolgozása során érvényesítendő elvek és módszerek. Hadtudomány X. évfolyam, 2. 25.o.

⁵ HÉJJA István-KENEDLI Tamás: Középpontban a nemzetbiztonság.
<http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/1999/ht-1999-2-4.html>, (Letöltés ideje: 2015.02.28.)

⁶ CSIKI Tamás: A stratégiai dokumentumok rendszere,
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/.../csiki_tamas-a_strategiai_dokumentumok_..., (Letöltés ideje: 2014.10.25.)

⁷ A szlovák kormány nem tűzte napirendjére a stratégia felülvizsgálatát, a közvéleményt azonban az ukrán helyzet miatt foglalkoztatja a kérdés.

A stratégiák felépítése:

Nemzeti Biztonsági Stratégia		Magyarország ⁸	Szlovákia ⁹	Ausztria ¹⁰
A kiadás éve		2012	2005	2013
Felépítése	Bevezető	-		
	I. Fejezet	Magyarország biztonságpolitikai környezete	Szlovákia biztonsági érdekei	A 21. század biztonságpolitikája
	II. Fejezet	Magyarország helye és biztonságpolitikai érdekei a világban	Szlovákia biztonsági környezete	Ausztria biztonsági helyzete 1. A biztonsági környezet elemzése 2. Ausztria helyzetének elemzése
	III. Fejezet	A Magyarországot érintő biztonsági fenyegetések, kihívások és azok kezelése	Szlovák biztonságpolitika 1. Az állampolgár és az állam biztonsága 2. A biztonsági környezet stabilitása és kiszámíthatósága	Az osztrák biztonsági koncepció az új évezredben 1. Biztonságpolitika értékek, érdekek és célok 2. Biztonságpolitika nemzeti szinten 3. Osztrák biztonságpolitika az EU keretében 4. Osztrák biztonságpolitika nemzetközi szinten
	IV. Fejezet	A Nemzeti Biztonsági Stratégia végrehajtásának eszközzrendszere	-	A Nemzeti Tanács 2013. július 3-ai határozata az Osztrák biztonsági stratégiát illetően: 1. Általános ajánlások 2. A belső biztonság 3. A biztonságpolitika külpolitikai vetületei 4. Védelempolitika
	Zárszó	-		-

⁸ http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_hatarozat.pdf, (Letöltés ideje: 2014.10.20.)

⁹ <http://www.mod.gov.sk/data/files/833.pdf>, (Letöltés ideje: 2014.10.20.)

¹⁰ <https://www.bka.gv.at/DocView.axd?CobId=52099>, (Letöltés ideje: 2014.10.19.)

A magyar és a szlovák stratégiai dokumentum bevezető résszel indul, tartalmuk azonban teljes mértékben különbözik. Amíg a 1035/2013. (II. 21.) Korm. határozat a stratégia rendeltetését fogalmazza meg ebben a pontban, a szlovák dokumentum a nemzetállamiság nem elég hosszán megélt volta miatt az ország függetlenségét hangsúlyozza: Szlovákia szuverén állam, ami a nemzetközi joggal összhangban minden ország területi egységét és politikai függetlenségét elismeri, nincs más országgal szemben területi követelése és egyetlen ország által sem érzi magát fenyegetve. A bevezető rész további pontjaiban a stratégia célja kerül felvázolásra, mely háttérrel biztosít a szlovák biztonságpolitika végrehajtásához annak érdekében, hogy a biztonság elvárt szintjét biztosítsa az állampolgárok és állam részére, figyelembe véve a biztonsági környezetben lezajlott jelentős változásokat és az ország új kötelezettségeit, felelősségét a partnerországokkal és az euroatlanti közösséggel szemben.

Az osztrák stratégia bevezetés helyett egy állapot-meghatározást fogalmaz meg, mellyel a másik két dokumentumban nem találkozhatunk, mivel egyik sem utal vissza a megosztottság időszakára: a korábbi kelet-nyugati szembenállás következményei már nincsenek hatással a mai biztonságpolitikai helyzetre. Az európai integrációs és együttműködési folyamatoknak köszönhetően a kontinens államai történelmük során először élhetnek azzal lehetőséggel, hogy egy maguk formálta, közös jövőt építsenek a béke, a szabadság, a biztonság és a jogállamiság keretei között.

Az osztrák stratégiai gondolkodás beemeli az egyént a biztonságpolitikába, mely koncepcióval a másik két dokumentumban nem találkozunk: „Az *egyén biztonsága kerül napjainkban a biztonságpolitikai gondolkodás középpontjába, és kiemelt figyelmet kap az alapjogainak és a szükségleteinek a biztosítása.*”¹¹

A biztonság értelmezése

A biztonság értelmezése egységesebb képet mutat. A globalizáció hatására a világ és Európa biztonságpolitikai helyzetét jelenleg új kihívások, kockázatok és fenyegetések alakítják. Ezek komplexebbek, intenzívebbek, összetettebbek és kiszámíthatatlanabbak, mint a korábbiak voltak. Mindhárom ország a biztonságot átfogó módon értelmezi, ami azt jelenti, hogy a külső és a belső, valamint a polgári és a katonai biztonsági aspektusok szorosan összekapcsolódnak egymással, a kihívások és a fenyegetések egyszerre több síkon jelennek meg. A magyar stratégia kiemeli a nemzetközi szintén szereplőinek változását, bővülését, mivel az államok mellett megjelentek a nem kormányzati szervezetek, az egyének, valamint a transznacionális szereplők is. A konfliktusok megelőzése és kezelése globális szemléletet kíván, kezelésükre átfogó, összegangolt politikai, gazdasági és katonai fellépésre van szükség. A tartós, fenntartható biztonság és stabilitás megköveteli a válságkezelési eszközök összehangolását, a fejlesztéspolitika erősítését és kiterjesztését, az integrált civil-katonai megközelítést és képességfejlesztést, valamint a nemzetközi szereplők együttműködésének erősítését. A civil-katonai együttműködésnek kiemelt jelentősége van belföldön és külföldön egyaránt, ami a sikeres nemzetközi szerepvállalás alapját képezi. Az osztrák értelmezés ezt

¹¹ Österreichische Sicherheitsstrategie 2013.,
<https://www.bka.gv.at/DocView.axd?CobId=52099>, (Letöltés ideje: 2014.10.19.)

továbbviszi és hangsúlyozza, az integrált biztonság alakítóinak el kell osztaniuk a feladatokat az állami és a nem állami szereplők között. A proaktív biztonságpolitika feladata, hogy megakadályozza a fenyegetések kialakulását, illetve csökkentse azok negatív hatásait. A szlovák értelmezés a nemzetközi normaalkotó intézmények nélkülözhetetlen feladatait emeli ki az átlátható és stabil biztonsági környezet fenntartásában.

Az országok biztonsági környezete

A három ország hasonlóan értékeli biztonsági környezetét. Egyetlen országot sem tekintenek ellenségnek, vitáikat az ENSZ Alapokmányával és a nemzetközi jogi normákkal összhangban kívánják rendezni. A stratégiai dokumentumok megállapítják, hogy a közeljövőben nem valószínű hagyományos erővel végrehajtott támadás. Ugyanakkor mind az országot, mind Európát egyre több új kihívás, kockázat és fenyegetés érheti, mivel a távoli kihívások és veszélyek gyorsan kerülhetnek a határokra túlre. A magyar stratégia ennek okát az elmúlt évtizedek lezáratlan konfliktusaiban látja,¹² Európa periferiáján ugyanis vannak még potenciális válságrégiók, ezért a keleti és déli szomszédság stabilitása kiemelt jelentőséggel bír.

Az országok biztonsági környezetét meghatározzák azok a szervezetek, melyekben tagok: az ENSZ, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ), az Európa Tanács és a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD).¹³

Magyarország és Szlovákia biztonságát alapvetően a NATO és az EU-tagság garantálja, azonban az értelmezés kétféle. A magyar nézőpont nem választja élesen szét a két szervezetet. A NATO-tagállamok kollektív védelméről szóló cikk mégis külön pontban kerül említésre, mint az ország biztonságának sarokköve. *„Itt nyilvánvaló a visszautalás a NATO új stratégiai koncepciójával kapcsolatos belső szövetségi vitákra, a kollektív biztonságot megerősítő 5. cikk fontosságára.”*¹⁴ A szlovák álláspont szerint az ország NATO-tagsága garantálja Szlovákia biztonságát és lehetőséget biztosít biztonsági érdekeinek érvényesítésére azáltal, hogy csatlakozásával része lett a kollektív védelmi rendszernek és ezzel együtt a transzatlanti biztonság és stabilitás egyik pillérévé vált. Az EU-tagságtól nem a katonai, hanem a politikai és gazdasági stabilitást reméli, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy aktívan részt kíván venni az európai biztonság- és védelempolitika alakításában. Az osztrák stratégiai dokumentum az ország és az Unió biztonságát összekapcsolja, ugyanakkor kiemelt figyelmet szentel a NATO-nak is, amely egyre fontosabb szerepet tölt be a nemzetközi biztonsági rendszerben, a fegyverzetcsökkentésben és a leszerelésben, és mely PpP-programjának az ország is tagja. A stratégiai dokumentum ezzel kapcsolatban kihangsúlyozza Ausztria örökös

¹² A másik két ország dokumentumaiban nem találunk utalást ezen okokra.

¹³ Ausztria esetében, bár a másik két országhoz hasonlóan tagja az OECD-nek, nem találunk hivatkozást a szervezethez való viszonyára.

¹⁴ Kiss Petra: A magyar stratégiai gondolkodás változása a nemzeti biztonsági stratégiák tükrében, http://www.mhtt.eu/hadtudomany/2012/3_4/HT_2012_3-4_Kiss_Petra.pdf, (Letöltés ideje: 2014.10.29.)

semlegességét, szorgalmazza ugyan a NATO-val folytatott együttműködés bővítését, de már nem említi a NATO-tagság lehetőségét. Ausztria EU-s helyzetét és szerepét tekintve megállapítható, hogy az autonóm biztonságpolitikát felváltotta az európai szolidaritás irányelve.

3.4. Fenyegetések, kihívások

Kihívások	Magyarország	Szlovákia	Ausztria
hagyományos katonai fenyegetések	√		
regionális konfliktusok	√	√	√
tömegpusztító fegyverek és hordóeszközök elterjedése	√	√	√
terrorizmus	√	√	√
pénzügyi biztonság (nemzetközi pénzügyi és gazdasági válság)	√		√
kiberbiztonság (információs és kommunikációs rendszerek sebezhetősége)	√	√	√
energiabiztonság (energia és nyersanyag függőség)	√	√	√
globális éghajlat és környezetváltozás	√		√
természeti és ipari katasztrófák	√	√	√
szervezett bűnözés (korrupció)	√	√	√
kábítószer-kereskedelem	√		√
(illegális) migráció	√	√	√
szélsőséges csoportok (radikális nacionalizmus és türelmetlenég térnyerése)	√	√	
globalizáció ¹⁵		√	
gyenge és működésképtelen államok	√	√	
külföldi titkosszolgálati tevékenység ¹⁶		√	
nem állami szereplők befolyása a biztonságra és a stabilitásra		√	
gazdasági egyenlőtlenségek mélyülése		√	
kiegyensúlyozatlan demográfiai fejlődés		√	
stratégiai infrastruktúra fenyegetése			√
kalózkodás			√
a közlekedési útvonalak fenyegetettsége			√

¹⁵ A globalizáció problematikája, továbbá a nem állami szereplők befolyása a biztonságra és a stabilitásra mindhárom dokumentumban jelen van általánosan, de kihívások szintjén csak a szlovákban kap hangsúlyos szerepet.

¹⁶ A Nemzeti Biztonsági Stratégia nem fenyegetésként, hanem más aspektusból, mégpedig a stratégia végrehajtásának eszközzrendszer címszó alatt a 48.pontban említi a hírszerzést és az elhárítást, melyek a biztonsági stratégia végrehajtásának, hazánk szuverenitása, alkotmányos rendje védelmének, biztonságpolitikai céljai elérésének és nemzeti érdekei érvényesítésének fontos elemei. Azáltal, hogy megszerzik a külföldre vonatkozó vagy külföldi eredetű védett információkat, elősegítik a kockázatok és fenyegetések időbeni felismerését, kivédését, illetve a kormányzati döntések megalapozását.

A kihívások, fenyegetések és kockázatok fejezet a magyar és a szlovák stratégiában jelentős részt foglal el, számba veszi az egyes kihívások természetét, jellegét. Ezek prioritási sorrendje mindkét állam tekintetében meghatározott, Magyarország esetében ez az ún. „kemény” (például katonai) fenyegetésektől a „puha” (például gazdasági) kihívásokig terjed.¹⁷ A magyar stratégia egyidejűleg feladatot is szabva, kijelöli az ellenük való küzdelem főbb letéteményeseit. A szlovák biztonságpolitika a terrorizmust emeli az első helyre, amit a tömegpusztító fegyverek proliferációja követ. Ezek együttes alkalmazását tekinti a legnagyobb veszélynek. A sorrendiségben további különbségek a szervezetbűnözéshez való viszonyban vannak, mivel a szlovákok ezt a kihívást az ötödik helyre emelték be és összekötötték a kábítószer-kereskedelem, az emberkereskedelem, a prostitúció, a számítógépes bűnözés, a szellemi tulajdon ellen elkövetett bűncselekmények és a pénzügyi bűncselekmények problematikájával. Kiemelik továbbá, hogy a technológiai fejlődés kapcsán nemcsak a gazdasági szférába és politikai döntéshozatalba próbálnak behatolni a bűnözői körök, hanem a közélet minden területére. A stratégiák tekintetében a szlovákban jelentkeznek további olyan kihívások, melyeket a másik két dokumentum nem említ:

- külföldi titkosszolgálatok tevékenysége, mely Szlovákia érdekei ellen irányul, behatolva a társadalmi élet minden területére, kihasználva a hagyományos és nem hagyományos módszereket és az új technológiákat. A stratégiaalkotó valószínűsíti az ország NATO és EU-tagságával ezen tevékenységek növekedését a tagsággal nem rendelkező országok irányából;
- globalizáció kapcsán annak pozitív és negatív hatásait is kiemeli, mely rugalmas kezelésére az államnak fel kell készülnie, mivel olyan jelenségeket és folyamatokat hordoz, amelyek kívül esnek az állam ellenőrzési körén, erodálva a különbségeket a belső és a külső biztonság, illetve a kül- és belpolitika között;
- a nem állami szereplők növekvő befolyása közvetlenül összefügg a globalizáció folyamataival és egyre nagyobb hatást gyakorol a világ stabilitására. Az állam fokozatosan elveszíti monopóliumát a biztonság garantálására és az erő alkalmazására;
- a mélyülő gazdasági egyenlőtlenségek a világban megjelenő biztonsági fenyegetések egyik forrása, melyek által nőnek a feszültségek és az instabilitás. A gazdaságilag és társadalmilag elmaradott, szegény országokban és régiókban a nagy életszínvonalbeli különbségek az elégedetlenség és a radikalizmus kialakulásához vezetnek. Az aszimmetrikus gazdasági fejlődés táptalaja a szélsőségeknek, a terrorizmusnak, a vallási fanatizmusnak és az önkényuralmi rendszerek megjelenésének;
- a kiegyensúlyozatlan demográfiai fejlődés negatív hatással van a szociális rendszerre, ami így elvesztheti működőképességét veszélyeztetve a társadalmi stabilitást.

¹⁷ <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1186&title=2012-a-nemzeti-biztonsagi-strategia>, (Letöltés ideje: 2014.10.25.)

Az osztrák stratégiaalkotó nem alkalmaz hierarchikus sorrendet a kihívások és veszélyek számbavételénél, mely felsorolás jellegű, így az ezekhez való nemzeti viszonyról és hozzáállásról sem kapunk bővebb képet. Az osztrák meghatározás azonban a másik kettőtől eltérő elemeket is tartalmaz:

- az illegális migráció kibővül a sikertelen integrációval,¹⁸
- kalózkodás,¹⁹
- a közlekedési infrastruktúra fenyegetettsége.

A pénzügyi biztonság kérdése az osztrák és a magyar biztonságpolitikai nézetrendszerben jelenik meg, mivel a szlovák dokumentum jóváhagyásakor még nem jelentkeztek a nemzetközi gazdasági- és pénzügyi válság tünetei. A két értelmezésben azonban lényeges különbség van, ami a két ország gazdasági helyzetéből, súlyából adódik. Az osztrák koncepció csak érinti ezt a problémát, a magyarban azonban hangsúlyos szerepet kap azáltal, hogy egy sebezhető, sérülékeny, jelentős mértékű külső és belső adóssággal rendelkező ország képét mutatja.

Érdekek, értékek és célok (Biztonságkonceptió)

Egy ország reális biztonságpolitikai céljainak meghatározásakor definiálnia kell érdekeit és értékeit, mert ezek nélkül nem jelölhető ki a célok. Ezen fogalmak tartalmát és terjedelmét az országok másként értelmezik és interpretálják dokumentumaikban. A három ország tekintetében azonban az alapvető értékek megegyeznek: béke és biztonság, az emberi és a szabadságjogok, a pluralista demokrácia alapelvei és a jogállamiság. Az osztrák meghatározás bővebb keretet nyújtva ide sorolja a hatalommegosztás tiszteletben tartását, a jólét és a természetes életfeltételek fenntartását, illetve a szlovákkal együtt kiemeli, hogy nem tesz különbséget az emberek között származásuk, vallásuk és világnézetük alapján.

Az érdek meghatározása már egy összetettebb feladat, mivel definiálására egy széles körben elfogadott fogalomértelmezés nem létezik. Legáltalánosabb dimenziója a politikailag szervezett közösségnek, vagyis a nemzetnek belső akaratérvényesítésével kapcsolatos, fő tartalmi eleme az állam önfenntartásának és megőrzésének képessége.

Az érdekek megfogalmazásának tekintetében ki kell emelnünk, hogy egybeesnek az országok politikai és stratégiai céljaival, ami egyben kijelöli a biztonságpolitika cselekvési területeit is:

¹⁸ Az osztrák összlakosság 19 százaléka, 1,6 millió ember rendelkezik migrációs háttérrel, közülük öt százalék már Ausztriában született. A bevándorlók legnagyobb része másik EU-országból származik, a második legnagyobb csoport a volt Jugoszlávia területéről jött, harmadikok a törökök., http://www.statistik.at/web_de/presse/072107, (Letöltés ideje: 2014.10.26.)

¹⁹ A kalózkodás felvétele a biztonságpolitikai kihívások közé az új, proaktív osztrák külpolitikai felfogást tükrözi a szerző véleménye szerint.

Érdekek meghatározása	Magyarország	Szlovákia	Ausztria
szuverenitás, területi épség és alkotmányos rend védelme	√	√	√
az ország stabilitása, gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődése	√	√	√
emberi jogok és alapvető szabadságok érvényesülése	√	√	√
nemzetközi béke, biztonság és együttműködés fenntartása	√	√	√
demokrácia térnyerése	√	√	√
a nemzetközi szervezetek cselekvőképességének és együttműködésének erősítése	√	√	√
a térség és a szomszédos országok stabilitásának elősegítése, integrációjuk támogatása	√	√	√
euro-atlanti integráció további mélyítése	√	√	
kollektív védelemhez és biztonsághoz való aktív hozzájárulás	√	√	
transzatlanti térség biztonsága	√	√	
közjó és, a szociális szabadság			√
hozzáférés az életfontosságú forrásokhoz			√
a közösségi és a privát szektor, a prosperáló gazdaság, a természeti és az épített környezet			√
részvétel nemzetközi műveletekben és missziókban	√		√
az EU vívmányainak megóvása a közös KKBP erősítése, illetve az EBVP megvalósítása	√		√
a terrorizmus, a szervezett bűnözés és a korrupció elleni fellépés	√	√	√
fegyveres konfliktusok esetén oltalmazza a lakosságot, különösen a nőket és a gyerekeket	√		√
leszerelés és a fegyverzetellenőrzés elősegítése			√
biztonsági szektor reformjának elősegítése			√
együttműködés kormányzati és nem kormányzati szereplőkkel	√		
kapcsolatok erősítése harmadik országokkal	√		
határon túli nemzeti kisebbség támogatása	√		
kulturális sokszínűség tisztelete	√		
sebezhetőség felvállalása különösen az energiabiztonság, az ellátási útvonalak és a környezeti biztonság területein	√		
állampolgárok segítése külföldön			√
a lakosság széles körű biztonság tudatának támogatása			√
társadalmi fejlődéshez szükséges feltételek biztosítása		√	

Az érdekek meghatározását a bemutatott elemzés alapján három csoportra oszthatjuk. A táblázat elején található azok az egyetemes, vagy más szóval alapvető biztonsági érdekek, melyek mindhárom ország tekintetében meghatározóak. A következő csoportot képviselik azok, melyek két országra vonatkozathatók; ebben a relációban elkülöníthetőek Magyarország és Szlovákia NATO tagsága okán érdekékké vált célok. A harmadik csoportot az országspecifikus jellemzők adják:

Magyar sajátosságok:

- történelmi tradíciókhoz kötötten a határon túli magyarság különleges helyet foglal el biztonságpolitikánkban. Magyarország támogatja a határon túli magyarok autonómiatörekvéseit a helyzetüknek leginkább megfelelő formában,
- a magyar nemzeti biztonságpolitikák történetében először jelenik meg ilyen konkrétan az ország sebezhetősége, melyet az ország földrajzi adottságaiból és gazdasági nyitottságából vezetett le az alkotó, kiemelve a nemzetközi gazdasági folyamatok jelenlegi negatív hatásait,
- a kulturális sokszínűség tisztelete az új igényekhez és elvárásokhoz igazodva tükrözi a Lisszaboni Szerződés kívánalmait,
- az új külpolitika prioritás-meghatározásának megfelelően Magyarország az ázsiai, a dél-amerikai, a közel-keleti és az afrikai országok, illetve ezeket tömörítő regionális szervezetek felé kíván nyitni.

Osztrák sajátosságok:

- az osztrák dokumentum a nemzetközi humanitárius műveletek mellett kiemeli a nemzetieket is, melyet kibővít katasztrófa-elhárítási feladatokkal, amihez biztosítani kívánja a szükséges civil és katonai képességeket,
- az ország diplomáciai hagyományaihoz híven kívánja a leszerelést és a fegyverzetellenőrzést elősegíteni, a tömegpusztító fegyverek elterjedését megakadályozni,
- a biztonsági szektor reformjának elősegítése szorosan összefügg a 2013. január 20-án megtartott népszavazással, ahol a sorkatonai szolgálat megőrzése mellett döntöttek.²⁰ A sorozott haderő intézményének átalakítása megkezdődött,²¹ melynek szerves része a lakosság széles körű biztonságtudatának további mélyítése is.

Szlovák sajátosságok:

- a szlovák értelmezésben az emberi és szabadságjogok védelme szorosan kapcsolódik az állampolgárok biztonságának garantálásához,
- az állam területi épségének biztosítása mellett a jogalkotó kiemeli a határok sérthetlenségét, a politikai függetlenség és identitás megőrzésének, illetve a jogállamiság és a piacgazdaság továbbfejlesztésének fontosságát is.

²⁰ Weissbuch 2012, http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/weissbuch_2012.pdf, (Letöltés ideje: 2014.10.26.)

²¹ Az átalakítás mérföldkövének tekinthető a Gerald Klug védelmi miniszter és Johanna Mikl-Leitner belügyminiszter által 2013 júniusában elkészített és az „Új hadkötelezettség” névre keresztelt határozat. A mintegy 180 intézkedést tartalmazó reformcsomag célja, hogy a hadsereg és maguk a sorkatonák is profitáljanak a szolgálatból. Alapja a több szintből álló moduláris kiképzési rendszer., <http://www.bundesheer.at/cms/artikel.php?ID=6656>, (Letöltés ideje: 2015.03.04.)

A stratégiák sajátosságai

Osztrák értékelés átfogó keretet ad a biztonságpolitikának. Abból indul ki, hogy minden belpolitikai kihívásnak nemzetközi dimenziója is van, tehát az ország belső biztonsága elsősorban a nemzetközi kihívások, kockázatok és fenyegetések hatásaitól függ. Ausztria védelempolitikája az átfogó biztonságpolitika szerve része, így a külpolitikával és a belbiztonsági politikával együtt biztosítja az ország szuverenitását és integritását. Védi az alkotmányos berendezkedést, a kritikus infrastruktúrát és a lakosságot katasztrófák esetén. Stratégiai szinten támogatja az állam cselekvőképességét válsághelyzetekben, valamint hozzájárul a válságkezeléshez és az EU biztonságpolitikai erőfeszítéseivel. A biztonságpolitika további két szegmensen nyeri el teljességét, ez pedig a civil-katonai együttműködés és a „diplomácia és a nemzetközi szervezetek és konferenciák központja”²² politika.

A szlovák dokumentum zárszava a stratégia folyamatos felülvizsgálatának és aktualizálásának szükségességét hangsúlyozza ami, a mai napig nem történt meg.²³

A magyar stratégia a többitől eltérően tartalmazza a végrehajtás eszközrendszerét, melynek alapja a gazdasági és pénzügyi stabilitás, a szilárd társadalom. A fenyegetések kezelése – az osztrák állásponthoz közelítő – összkormányzati megközelítést igényel, amivel összhangban erősíteni kell a honvédelmi, nemzetbiztonsági, rendvédelmi, igazságszolgáltatási, katasztrófavédelmi és polgári válságkezelési intézmények szoros és hatékony együttműködését és koordinációját.

Összegzéséként megállapítható, hogy mindhárom ország elkötelezett a nemzetközi biztonság pozitív irányú alakítása, illetve befolyásolása mellett. A nemzetközi béke és stabilitás elérésében fontos szerepet tulajdonítanak a nemzetközi szervezeteknek, amelyek munkájában aktívan részt kívánnak venni. Biztonsági környezetük értékelése kifinomult és átgondolt, azonban inkább leíró.

²² Bécs tradicionálisan nemzetközi szervezetek székhelye. Jelenleg, több mint 25 szervezetnek, több intézetnek és banknak ad otthont. Az ország kül- és biztonságpolitikájának súlypontja vált, hogy kiépítse pozícióját kompetenciaközpontjaként és nemzetközi szervezetek székhelyeként.

²³ Pozitív tényezőként említhetjük azonban, hogy az ország politikai és katonai vezetés az aktuális kihívásokhoz igazodva időről-időre felülvizsgálja a kül- és biztonságpolitika céljait, felméri az országot érintő potenciális fenyegetéseket és kockázatokat, melyek a Fehér könyvben (Bielá Kniha o obrane Slovenskej republiky), illetve évente a külpolitikai irányelvekben (Zameranie zahraničnej a európskej politiky Slovenskej republiky) érhető tetten.

4. Katonai stratégiák és stratégiai jellegű dokumentumok²⁴

A katonai stratégia a nemzet biztonságával és érdekérvényesítésével összefüggő feladatok katonai szférára vetített dokumentuma, melyben a politikai vezetés azt jelöli meg, hogy az ezzel összefüggésben felmerülő katonai feladatokat az ország fegyveres ereje milyen módon oldja meg, illetve ehhez milyen képességekre és eszközökre van szüksége, s ezeket hogyan teremti elő. Megfogalmazza tehát a haderő rendeltetését, céljait és feladatait, illetve a célok elérésének módját és az azokhoz szükséges erőforrásokat az ország biztonsági környezetébe helyezve. Tartalmazza továbbá az arra vonatkozó elképzeléseket, hogy az adott ország milyen irányba kívánja befolyásolni a külső és a belső folyamatokat és a biztonsági környezetet, valamint, hogy hogyan tervezi ezt megvalósítani a gyakorlatban. Mivel „bármilyen célkitűzés akkor lehet hiteles, ha azt katonai téren körültekintő haderőtervezés, a civil szférában a végrehajtott kapacitásainak tervezése támasztja alá, azonosítva a (képesség) fejlesztés menetrendjét, elvárt végeredményét és a (képesség) fejlesztésre szánt erőforrásokat.”²⁵

A stratégiaalkotó céljaitól függően a nemzetközi szakirodalom katonai stratégiaalkotás két megjelenési formáját különbözteti meg, két végpontot alkotva: a leíró (deskriptív) fehér könyveket és az előíró (preskriptív) szemléletű, feladatszabó stratégiákat.²⁶ A tanulmányban elemzett dokumentumok inkább az előbbihez közelítenek, mivel a célkitűzéseket összegző, leíró, deskriptív dokumentumokról beszélhetünk.

A katonai stratégiák összehasonlítása esetén a szerzőre nehéz feladat hárul, hiszen két NATO-tagország védelmi tevékenységét kell egy semlegessel összevetni, ami csak bizonyos megszorításokkal kivitelezhető. A szerző így ebben a fejezetben a dokumentumokba foglalt célokat, súlypontokat kísérel meg azonosítani, melyhez rendelkezhető az eszközök és erőforrások.

Időkeretük meghatározásában azonban különbségek találhatók. A 2012-ben elfogadott magyar katonai stratégia közép- és hosszú távú iránymutatást nyújt, a 2013-ban kiadott szlovák Fehér könyv²⁷ szintén ebben az időkeretben „gondolkodik”, bár pontosabb dátumot, 2024-et meghatározva. Az osztrák „Fehér Könyv” kétéves periódusra készült. Jelenleg a 2012-ben kiadott az aktuális, tehát az

²⁴ Tanulmányban a szerző az elemzendő dokumentumok kiválasztásánál az European Council on Foreign Relations (ECFR) összegző tanulmányát és Csiki Tamás által kialakított nézetrendszer tekinti alapnak. „Az európai tapasztalatok még ma is azt mutatják, hogy több ország esetében elmosódnak a határok a nemzeti biztonsági, védelmi és katonai stratégiák között, olykor fehér könyvekben egyesítve ezek funkcióit, olykor egyik-másik dokumentumot kihagyva – hiszen „általános recept” a stratégiaalkotásra nem létezik, és azt a nemzeti hagyományok és gyakorlat alakítják ki.”, http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR77_SECURITY_BRIEF_AW.pdf és http://www.hhk.uni-nke.hu/uploads/media_items/2013-3.original.pdf. (Letöltés ideje: 2015.03.05.)

²⁵ CSIKI Tamás: Az új nemzeti katonai stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében. mht.eu/hadtudomany/2013/3_4/Hadtudomany_2013_3-4_4.pdf, (Letöltés ideje: 2014.10.31.)

²⁶ A „Fehér könyv” megfogalmazása szerint a 2005-ben kiadott Védelmi Stratégiát, mely 5 éves időtávlatra jelölte ki a feladatokat, meghaladta az idő, így a korszerűbb stratégiai jellegű dokumentumot tekint a szerző is az elemzés tárgyának. Az új stratégia megalkotására megvan a politikai akarat, elkészítése folyamatban van.

ország haderejének aktuális állapotáról ad helyzetképet, nem a közép- vagy hosszú távú elképzeléseket vázolja.

4.1 A katonai stratégiák felépítése

Felépítés, fejezetek	Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája	„Fehér könyv” Szlovákia	„Fehér könyv” Ausztria
Előszó (védelmi miniszter)	Miniszteri előszó Hende Csabától	A védelmi miniszter Martin Glváč és vezérkari főnök Peter Vojtek előszava.	A védelmi miniszter, Gerald Klug előszava
	-	Összefoglalás	Előszó
	-	Szlovákia nemzeti és katonai tradíciói	Összefoglalás
I. fejezet	Bevezető	A szlovák haderő aktuális állapota	Az osztrák biztonságpolitika alapjai
II. fejezet	Alapvetések	A jövő biztonsági környezete és kihívásai	Az osztrák biztonságpolitika nemzetközi kerete
III. fejezet	Működési környezet	Jövőbeni védelmi erőfeszítések	Irányelvek és keretfeltételek
IV. fejezet	A Magyar Honvédség feladatai	Hosszú távú előrejelzések Szlovákia fegyveres erőinek fejlődése kapcsán	A haderő műveleti képességei
V. fejezet	Képességek	Az emberi erőforrások fejlesztése a védelmi ágazatban	A szervezet
VI. fejezet	-	Infrastruktúra fejlesztése és kezelése a védelmi ágazatban	A személyi állomány
VII. fejezet	-	Az állam védelmének támogatása	Sport a hadseregben
VIII. fejezet	-	Honvédelem és a nyilvánosság	Jövőkép
	Záró rendelkezések	A „Fehér könyv” alapvető intézkedései, végrehajtásának menetrendje	

A stratégiák felépítése lényegét tekintve hasonlóságot mutat. Mindhárom dokumentum a jelenlegi és jövőbeli stratégiai környezet kihívásaira, a jövőbeli fejlesztési képességek lehetőségeire koncentrálnak kihangsúlyozva a pénzügyi nehézségeket. A szlovák és az osztrák stratégiaalkotó nagyobb hangsúlyt fektet a személyi állomány képzésére és a nyilvánosság kérdésére. A szlovák dokumentum hangsúlyos része a múlt megjelenítése és a haderőfejlesztés nehézségeinek számbavétele.

4.2 A stratégiák fő kérdései

	Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája	„Fehér könyv” Szlovákia	„Fehér könyv” Ausztria
Stratégiai jövőkép	Hagyományos fegyverekkel végrehajtott támadás veszélye jelenleg elenyésző mértékű, és a jelenlegi folyamatok középtávon is ezt valószínűsítik. A fegyveres erők alkalmazási köre a civil és katonai válságkezelés marad.	Az euro-atlanti térség fenyegetései a kollektív biztonság elve alapján vonatkoznak az országra is, így a hagyományos fegyverekkel végrehajtott támadás veszélye alacsony mértékű, de teljesen nem kizárt. A honi területen kívüli alkalmazást a műveletek teljes spektrumában kívánja megvalósítani.	Hagyományos erőkkel Ausztria ellen végrehajtott támadás a belátható jövőben nem valószínű, ugyanakkor az országot és az EU-t érintő új kihívások, kockázatok és fenyegetések száma nőni fog.
Biztonságértelmezés	Átfogó biztonságértelmezés, melyben a hagyományos és nem hagyományos fenyegetések és új típusú kihívások is megjelennek. Az aktuális biztonsági környezetre reagál.	A biztonságot átfogóan értelmezi, nagy hangsúlyt fektetve az új típusú kihívásokra.	Átfogó biztonság-elemezés, melyben a transznacionális kihívások mellett kitér Európa periferiáján megjelenő negatív hatásokra is.

<p>Biztonsági környezet</p>	<ul style="list-style-type: none"> - térségünk és benne az ország stabilitását erősítő és gyengítő folyamatok egyszerre vannak jelen, - az ország közvetlen környezetében megfigyelhető tendenciák a stabilitás irányába mutatnak, ugyanakkor a korábban válságok sújtotta területek biztonsági helyzete továbbra is törékeny. 	<ul style="list-style-type: none"> - megalakulása óta a nagy változások dinamikája, a komplexitás, a kölcsönös függőség, valamint a globális biztonsági környezet bizonytalansága jellemzi. Ez jelentősen növeli a konfliktusok és az aszimmetrikus fenyegetések számát, melyben az energia- és a kiberbiztonság kiemelt figyelmet kap. Ez a tendencia negatív hatást gyakorolt az ország biztonsági érdekeinek megvalósítására. 	<p>Az ország biztonsági helyzete szorosan összefügg az Unióéval.</p> <ul style="list-style-type: none"> - az ország biztonsági helyzete a pénzügyi- és gazdasági válság ellenére is stabil, - a komplex, egymással szorosan összefüggő biztonsági kihívások kezelése csak nemzetközi együttműködés keretében lehetséges, melyben a nemzetközi szervezetek és fórumok jelentősége nő, az állami és nem állami szereplők együttműködése és a civil-katonai kapcsolatok erősítése hangsúlyos szerepet játszik
------------------------------------	--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

haderő fő feladatai	<ul style="list-style-type: none"> - az ország függetlenségének, területének, légtérének, lakosságának és anyagi javainak védelme külső támadással szemben, - befogadó nemzeti támogatás megszervezése, biztosítása, - szövetségesi és egyéb nemzetközi kötelezettségek, - természeti és ipari katasztrófák elhárításában való közreműködés, - humanitárius válságok kezelése, - nemzetközi katonai kapcsolatok fenntartása, - korona őrzése és védelme és állami protokoláris feladatok ellátása, - felkészülés háborús, válságkezelő, valamint békeidőszaki tevékenységekre 	<ul style="list-style-type: none"> - az ország és állampolgárai biztonságának védelme, - a nemzetközi szerződésből eredő közös védelmi és békefenntartó feladatok ellátása, - aktív részvétel a természeti és ipari katasztrófák elhárításában 	<ul style="list-style-type: none"> - országvédelem, - a lakosság és a nemzeti intézmények megóvása és védelme, - segítségnyújtás természeti és ipari katasztrófák esetén, - szerepvállalás külföldi missziókban, - létfontosságú infrastruktúrák védelme, - határvédelem és a határhoz közeli mélység biztosítása, - kiberbiztonság
----------------------------	-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

haderő létszáma	24.507 katona és 7.359 polgári alkalmazott ²⁷	14.095 katona és 8.515 polgári alkalmazott ²⁸	34.110 fő volt alkalmazásban, köztük 25.616 katona és 8.494 polgári alkalmazott
állomány	<ul style="list-style-type: none"> - hivatásos állomány, - szerződéses állomány, - önkéntes tartalékos rendszer kiépítése 	<ul style="list-style-type: none"> - hivatásos állomány, - szerződéses állomány, - a sorkötelezettséget 2005-ben törölték el, - tartalékos rendszer kiépítésének jogi keretei nem adóttak. 	<ul style="list-style-type: none"> - sorozott állomány,²⁹ - hivatásos és szerződéses állomány, - milic rendszer (25 ezer fő)

²⁷ <http://www.eda.europa.eu/info-hub/defence-data-portal/Hungary/year/2013>, (Letöltés ideje: 2014. 10. 28.)

²⁸ <http://www.eda.europa.eu/info-hub/defence-data-portal/Slovakia/year/2013>, (Letöltés ideje: 2014. 10.28.)

²⁹ Az osztrák haderő a másik két országtól eltérően sorozott. A kiképzés időtartama hat hónap. A fegyveres katonai szolgálatot lelkiismereti okokból nem vállalóknak lehetőségük van polgári szolgálatot választani, amelynek időtartama kilenc hónap. A hadkötelezettség a 17–50 év közötti férfiakat érinti, ami a tisztek esetében 65 éves korukig fennáll. Az önkéntes-tartalékosok éves szinten tartó kiképzése 30 nap, a tisztek és az altisztek esetében ez további 90–120 nappal egészül ki. A katonák kiképzettsége magas szintű, különösen a nemzetközi gyakorlatokon részt vevő erőké.

célok	<ul style="list-style-type: none"> - műveletek teljes spektrumában történő részvétel képessége, - hálózatalapú hadviselés feltételeinek megteremtése 	<ul style="list-style-type: none"> - viszonylag kis létszámú modern, jól képzett fegyveres erő kialakítása, - a taktikai egységek interoperabilitásának kialakítása, - képességfejlesztés, - két- és többoldalú katonai együttműködések fejlesztése 	<ul style="list-style-type: none"> - magas szintű külföldi missziós részvétel fenntartása, - további szervezeti átalakítás végrehajtása, - a sorkatonai szolgálat reformja
nemzetközi együttműködés és képességfejlesztés	<ul style="list-style-type: none"> - megjelenik a NATO-, EU- és regionális keretekben folyó többnemzeti képességfejlesztési együttműködés, de nemzeti specializációt, együttműködési területeket nem emel ki 	<p>Konkrét területek megjelölése:</p> <ul style="list-style-type: none"> - NATO integrált légtérvédelmi rendszere, - ALTBMD-program, - nem hagyományos robbanóeszközök elleni fellépés (IED-C), - stratégiai és taktikai légi szállítás és a stratégiai tengeri szállítás, - multinacionális logisztikai és orvosi támogatás, - számítógépes támadások elleni védelem, 	<ul style="list-style-type: none"> - érdekelt az EU és a NATO közötti együttműködés erősítésében, - támogatja az ENSZ reformtörekvéseit és a békeműveletek komplex kezelését, - támogatja az EU KKBP által bevezetett új struktúrák és mechanizmusok megvalósítását, a KBVP keretein belül konfliktus- vagy válsághelyzetekre alkalmazandó átfogó megközelítést és a „Pooling and Sharing” (felajánlás és megosztás) elképzelést

nemzetközi együttműködés és képességfejlesztés		<ul style="list-style-type: none"> - légi vezetési-irányítási rendszer (NATO ACCS), - földfelszín felderítő (AGS) rendszerek, - JISR- felderítő rendszer, - közös katonai kiképzés és gyakorlatok más országokkal, - hálózat-központút képességek megvalósítása. 	
védelmi költségvetés változásai	<p>A védelmi kiadások reálértéke 2016-ig tovább csökken, attól kezdve majd évente legalább 0,1%-os GDP-arányos növekedés terveznek 2022-ig, a GDP 1,39%-áig. A fejlesztési kiadások arányát középtávon 30%-ra kívánják növelni.</p>	<p>2009-től fokozatosan csökkentették a védelmi kiadásokat. 2012-ben a költségvetés a GDP kb. 1,1%-át rendelte a védelmi szférához. Növekedés csak 2016-tól várható. Távlati cél a GDP 2%-nak a védelmi kiadásokra történő fordítása, melyből 20%-ot a technika és a fegyverzet modernizálására használnak.</p>	<p>A védelmi kiadások 2011-ben a bruttó hazai termék 0,679%, 2012-ben 0,669%-át érték el. Az elkövetkező években a költségvetés megtakarítási programjának részeként további csökkenés várható.</p>

4.3. A dokumentumok fontosabb megállapításai

A dokumentumok mindegyikére vonatkozóan elmondható, hogy alkotóik az aktuális kül- és biztonságpolitikai trendek katonai elemeinek megvalósítására alapoztak. Mivel a stratégiák más-más szempontrendszer szerint készültek, hiszen a nemzeti stratégiaalkotás egyedi, az említett azonosságok mellett a következő elemeket tartalmazzák, melyet a haderő fejlesztésének, átalakításnak kapcsán tartok fontosnak kiemelni:

Magyarország

A stratégia átfogó jellegű, a komplex biztonságfelfogásra épít, figyelembe véve a politikai, gazdasági, külkapcsolati és katonai aspektusokat is. A dokumentum kitér a haderő-alkalmazás valamennyi dilemmájára és meghatározza a haderőfejlesztés irányait és elveit is. Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának legnagyobb pozitívuma abban van, hogy a gazdasági-pénzügyi válság közepette is néhány konkrétummal támasztja alá az ország nemzetközi ambíciószintjét, a Magyar Honvédség feladatait. Negatívumként említhetjük, hogy *” a katonai szükségletek hosszú távú tervezési igényeinek nincs állami támasza, a hosszú távú tervek nem tudnak szervesen kapcsolódni a biztonságot és garanciát adó kormányzati stratégiai tervezésbe.”*³⁰ Az NKS földrajzi fókuszát tekintve egyértelműen globális kitekintésű, differenciált megközelítésű és nagy hangsúlyt helyez a biztonságot befolyásoló aktuális összefüggésekre és hatásmechanizmusokra. Kevésbé konkretizált ugyanakkor a haderő-jövőkép és a konkrét tervezési célok (haderőstruktúra, képességek) azonosítása szinte teljes mértékben hiányzik.³¹ A dokumentumban szó esik az önkéntes tartalékos rendszer kiépítéséről is, melyre a kormányzat kiemelt figyelmet fordít.

Szlovákia

A dokumentum reális képet fest a biztonsági kihívásokról és kockázatokról, a stratégiai környezet változásairól, haderő állapotáról. Nemcsak a haderő átalakítás megtorpanását konstatálja, hanem indokait és következményeit is számba veszi. Felhívja a figyelmet az elhúzódó gazdasági válság e területet érintő lehetséges következményeire is. Elismeri, hogy nem teljesültek azok a hosszú távú kulcsfontosságú mutatók, amelyet a hadsereg átalakításától vártak. A problémák alapvető okai a következőkben jelöli meg: hosszútávon nincs egyensúly a hadsereg feladatok számának növekedése és a rá fordított anyagi források csökkenése között. A rendelkezésre álló források kihasználásának szintje alacsony, illetve a védelmi tárca hosszú távú fejlesztési elképzelései nem kielégítőek.

³⁰ TÁLAS Péter: A nemzeti katonai stratégia és a magyar stratégiai kultúra. http://www.magaryprogram.kormany.hu/.../SVKK_Nezopontok_Talas_Peter_Az... (Letöltés ideje: 2014.10.30.)

³¹ CSIKI Tamás–TÁLAS Péter: Stratégiától stratégiáig. A 2009-es és a 2012-es magyar katonai stratégia összehasonlító elemzése. http://www.nit.uni-nke.hu/downloads/Nezopontok/SVKK_Nezopontok_2013_5.pdf (Letöltés ideje: 2014.11.02.)

A stratégia a védelemhez való új viszonyrendszer alapján született, így konkrét javaslatokat fogalmaz meg, melyet a mottó is jelez. MODERN haderő³² kifejezés értelmezése: M – mobil, O – hadműveletekre felkészült, D – védelmi irányultságú, E – hatékony, R – releváns, N – NATO interoperábilis, E – gazdaságilag fenntartható.

Ausztria

Az osztrák haderő megőrizte az általános hadkötelezettséget az Európában végbement biztonság-, védelem- és katonapolitikai változások ellenére. Az átfogó területvédelem helyett azonban elsősorban határvédelemre és a határhoz közeli mélység biztosítására koncentrált. A katonai semlegességet választó Ausztria kénytelen egy viszonylag nagy létszámú és jól felszerelt haderőt rendszerben tartani, mivel nem számíthat a NATO védőernyőjére. Az ország elleni külső támadást elsősorban diplomáciai, bizalom- és biztonságerősítő lépésekkel és eszközökkel kívánja megakadályozni. Ennek jegyében erejéhez mérten is jelentős mértékben vesz részt a nemzetközi humanitárius, válságkezelő és béketámogató műveletekben. Az országvédelem is a korábbiaknál nagyobb súllyal jelenik meg. Az osztrák „Fehér könyv” átfogó dokumentum, amely realisan ábrázolja a haderő állapotát, nem tagadva a pénzügyi nehézségeket, mely az egész védelmi szférára kihat. Több olyan területtel is foglalkozik – például a védelmi célú kutatás-fejlesztés, nők a hadseregben, egészségmegőrzés és a sport –, amivel a többi nem.

Összefoglalás

Minden állam önmaga tervezi, alakítja stratégiai céljait, és az azok eléréséhez szükséges lépéseket. Általános „recept” a stratégiaalkotásra nem létezik, mivel annak kialakításában a nemzeti hagyományok és a gyakorlat is szerepet játszik. Elmondható azonban, hogy a három elemzett ország tekintetében a kül- és biztonságpolitika a kétpólusú világrend felbomlása óta eltelt években gyökeres átalakuláson ment keresztül, ami az alapvető értékek és érdekek transzformációján keresztül valósult meg. Szlovákia és Magyarország estén a Varsói Szerződésben való tagságtól a NATO, majd az Európai Unióban való teljes jogú taggá válásig terjedt, Ausztriával kapcsolatban szintén az EU-tagság említendő, ami kitágította minden értelemben az országok nemzetközi szerepvállalásának lehetőségeit. A globális biztonsági környezetben dinamikus változások zajlanak, melyek kiszámíthatatlanságot és instabilitást okoznak. A globalizáció ennek a folyamatnak a motorja, melyben az államok növekvő mértékben függenek egymástól, ami által sebezhetőségük is nő. A biztonság külső és belső dimenziója így elmélyül, ezáltal az országon belüli feszültségek, krízisek, és konfliktusok befolyásolják a külső biztonsági környezetet is. A biztonsági kihívások és fenyegetések elemzése során világossá vált, hogy egy kis európai ország egyedül nem képes védelmét biztosítani, ezért az együttműködés a válságkezelési és védelmi kérdésekben közös érdekük. Ami egyúttal azt is jelenti, hogy nemzeti érdekeik beágyazódnak ezen szervezetek biztonsági érdekeibe, mely mindhárom ország esetén paradigmaváltáshoz vezetett kül- és biztonságpolitikájuk tekintetében és lecsapódott haderő-átalakítását érintő elképzeléseiben. Ez a változás Szlovákia és Magyarország esetén jelentősebb volt

³² Moderné ozbrojené sily (modern haderő): mobilné, operačne pripravené, defenzívne orientované, efektívne, relevantné, NATO interoperabilné a ekonomicky udržateľné

azáltal, hogy a haderő támadó jellegének védelmivé alakítása is megvalósult. A hadseregek finanszírozhatóságának biztosítása és a modernizálása azonban csak részképeségek területén teljesült. A védelmi szféra kezdetektől fogva forráshiánnyal küzdött, amit tovább fokozott a gazdasági válság, mely az osztrák haderő esetén is megmutatkozott. Tény az is, hogy a haderő forrásigényeit az aktuális kormányok egyéb prioritások kiemelésével háttérbe szorították. Nem sikerült az erőforrások és a meghatározott feladatok közötti egyensúly kialakítása sem Szlovákiában, sem Magyarországon. Pozitív tényezőként említhetjük azonban mindhárom ország esetében, hogy az országok politikai és katonai vezetése az aktuális kihívásokhoz igazodva reálisan határozta meg a kül- és biztonságpolitika céljait, felmérte az országot érintő potenciális fenyegetéseket és kockázatokat, melyeket iránymutatásként stratégiai jelentőségű dokumentumokba foglalt. Az integrációs rendszerekbe történő betagozódása kapcsán új feladat jelentkezett, mégpedig a nemzetközi béketeremtő, békefenntartó feladatokban való részvétel, ami a haderők egyik legfontosabb kötelezettségévé vált.

Felhasznált irodalom:

- CSIKI Tamás: A magyar stratégiai kultúra vizsgálatának eredményei, [http://www.nemzetesbiztonsag.hu/.../csiki_tamas-a_strategiai_dokumentumok C](http://www.nemzetesbiztonsag.hu/.../csiki_tamas-a_strategiai_dokumentumok_C), (Letöltés ideje: 2014. 10. 30.)
- CSIKI Tamás: Az új nemzeti katonai stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében, http://www.mhtt.eu/hadtudomany/2013/3_4/Hadtudomany_2013_3-4_4.pdf, (Letöltés ideje: 2014. 10. 31.)
- CSIKI Tamás: A stratégiai dokumentumok rendszere, http://www.nemzetesbiztonsag.hu/.../csiki_tamas-a_strategiai_dokumentumok_..., (Letöltés ideje: 2014.10.25.)
- CSIKI Tamás–TÁLAS Péter: Stratégiától stratégiáig .A 2009-es és a 2012-es magyar katonai stratégia összehasonlító elemzése, http://www.nit.uni-nke.hu/downloads/Nezopontok/SVKK_Nezopontok_2013_5.pdf, (2014. 11. 02.)
- DULEBA Alexander–LUKÁČ Pavol –WLACHOVSKÝ Miroslav: Zahraničná politika Slovenskej republiky východiská, stav a perspektívy, <http://www.sfpa.sk/dokumenty/publikacie/3>, (Letöltés ideje: 2014. 10. 30.)
- EICHLER Jan: Bezpečnostní strategická kultura USA v letech 2001–2008. mv.iir.cz/article/view/365/371
- GEHLER Michael: Österreichs Aussenpolitik der Zweiten Republik. Von der alliierten Besatzung bis zum Europa des 21. Jahrhunderts. Band 2. Innsbruck–Wien–Bozen: Studien Verlag, 2005. ISBN 9783706514149
- HAMBERGER Judit: Biztonságpolitikai kihívások a visegrádi országokban Lengyelország, Csehország, Szlovákia. In: Biztonságpolitikai prognózis 2015-ig. BHKKA 2010., http://www.bhkka.hu/biztonsagpolitikai_tanulmanykotet.pdf, (Letöltés ideje: 2014. 10. 30.)
- HANKISS Elemér: Anus mirabilis? Anus miserabilis? Magyarország politikai évkönyve 1989. Aula-OMIKK, Budapest, 1989. 79-80.o. ISSN 0864-7755

- HÉJJA István–KENEDLI Tamás: Az elemző-értékelő munka elméleti és gyakorlati kérdései: Egyetemi jegyzet. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Nemzetbiztonsági Tanszék, Budapest 2011.
- HÉJJA István–KENEDLI Tamás: Középpontban a nemzetbiztonság. <http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/1999/ht-1999-2-4.html>, (Letöltés ideje: 2015.02.28.)
- JÁVOR Endre: A biztonsági stratégia kidolgozása során érvényesítendő elvek és módszerek. Hadtudomány X. évfolyam, 2. szám
- KERN Tamás: A rendszerváltás utáni haderőreform kísérletek http://www.szenorkft.hu/public/files/documents/a_rendszervaltas_utani_haderoreform.pdf, (Letöltés ideje: 2014. 10. 30.)
- KISS J. László: Globalizálódás s külpolitika. Nemzetközi rendszer és elmélet az ezredfordulón. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003.
- KISS Petra: A magyar stratégiai gondolkodás változása a nemzeti biztonsági stratégiák tükrében, http://www.mhht.eu/hadtudomany/2012/3_4/HT_2012_3-4_Kiss_Petra.pdf, (Letöltés ideje: 2014.10.29.)
- KRAMER Helmut:Strukturentwicklung der Außenpolitik (1945-2005).In: Herbert Dachs (Szerk.): Politik in Österreich. Das Handbuch., Manz 2006
- LONGHURST Kerry Anne: Strategic Culture: The Key to Understanding German Security Policy? Birmingham University, 2000.
- LŐRINCZ Csaba: Globalizációs hatások és külpolitikai kihívások, <http://www.mno.hu/velemen/globalizacios-hatasok-es-kulpolitikai-kihivasok-832971>, (Letöltés ideje: 2014. 10. 30.)
- NAGY Péter: Nemzetbiztonság az információs korszakban. Nemzeti Stratégia 2020-ig könyvek 2. Magyar jövőképek. Szerk.: Varga Csaba, Tibori Tímea. HÉA Stratégiakutató intézet. Budapest 1998.
- MATUS János: A katonai gondolkodás új irányzatai. Hadtudomány 2008/1.
- PADOS Ferenc ezredes: A Magyar Köztársaság veszélyeztetésének lehetséges esetei és fegyveres ereje alkalmazásának elvei, politikai következményei. In: Felderítő Szemle. IV. évfolyam 2. szám 2005.
- Samuel P HUNTINGTON: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása, Európa Könyvkiadó Budapest 1999.
- SIMON-NAGY Lilla: nyilvános diplomácia. Ph.D. értekezés. Budapest 2012., http://www.phd.lib.uni-corvinus.hu/705/1/Simon_Nagy_Lilla.pdf, (Letöltés ideje: 2014. 10. 30.)
- SNYDER Jack: The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations. Santa Monica. Rand, 1977.
- SZENES Zoltán: Magyar haderőreform és az iraki magyar szerepvállalás, http://www.xxiszazadintezet.hu/rendezvenyek/szenes_zoltan_magyar_haderoref/szenes_zoltan_magyar_haderoref.html, (Letöltés ideje: 2014. 10. 30.)

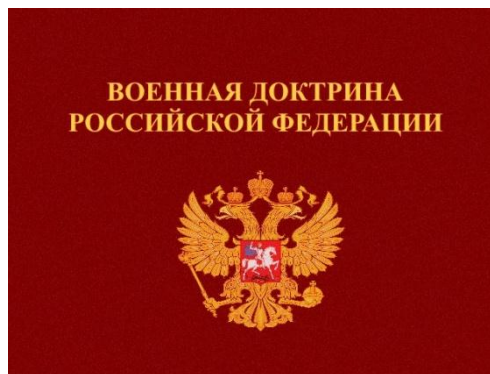
- SZENES Zoltán: A Magyar Honvédség átalakítása (1989–2012), http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/35165/h_szle_2012-6_beliv_kicsi_oldalankent.pdf, (Letöltés ideje: 2014. 10. 30.)
- TAKÁCS Judit: Ausztria az új Európában. Az osztrák biztonságpolitika egy évtizede 1989-1999. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd tudományegyetem bölcsészettudományi kar. Budapest, 2008.doktori.btk.elte.hu/hist/takacsjudit/diss.pdf
- TÁLAS Péter: A nemzeti katonai stratégia és a magyar stratégiai kultúra. http://www.magyarprogram.kormany.hu/.../SVKK_Nezopontok_Talas_Peter_Az_... (Letöltés ideje: 2014. 10. 30.)
- TARASOVIČ Vladimír : Reformy ozbrojených síl Slovenskej republiky nielen ako podmienka integrácie do NATO, <http://www.cenaa.org/analysis/reformy-ozbrojenych-sil-slovenskej-republiky-nielen-ako-podmienka-integracie-do-nato/>, (Letöltés ideje: 2014. 10. 30.)
- VARGA Gergely: Magyarország a NATO-ban, http://www.nit.unike.hu/uploads/media_items/magyar-biztonsagpolitika_-1989-2014.original.pdf, (Letöltés ideje: 2014. 10. 30.)
- Magyarország külkapcsolati stratégiája.
- A Magyar külpolitika az uniós elnökség után
- 11/1993. (III. 12.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelveiről
- 27/1993. (IV. 23.) OGY határozat a Magyar Köztársaság honvédelmének alapelveiről
- A honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény
- 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről
- 2144/2002. (V. 6.)Korm. határozat a Magyar Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
- 2073/2004. (IV. 15.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
- 1009/2009. (I. 30.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság Nemzeti Katonai Stratégiájáról
- 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat a Magyarország Nemzeti Katonai stratégiájáról
- 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
- Bericht and die Bundesregierung. Sicherheitspolitisches Umfeld und Streitkräfteentwicklung. Wien 1991
- Bundesverfassungsgesetz
- Österreichische Sicherheitsstrategie 2013.
- Sicherheits- und Verteidigungsdoktrin 2001.

- Weissbuch 2012
- Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky 2005
- Biela kniha o obrane Slovenskej republiky 2013
- Dlhodobý plán štruktúry a rozvoja ozbrojených síl Slovenskej republiky – plán rozvoja a rozvojových programov vrátane ich finančnej náročnosti (Model 2010)
- Dlhodobý plán rozvoja ministerstva obrany s výhľadom do roku 2015 (Model 2015)
- Strednodobá stratégia zahraničnej politiky Slovenskej republiky do r. 2015
- Obranná doktrína Slovenskej republiky z roku 1994
- Obranná stratégia Slovenskej republiky, 2005
- Vojenská stratégia Slovenskej republiky, 2005
- Zameranie zahraničnej a európskej politiky Slovenskej republiky na rok 2004-2014, Základné ciele a zásady národnej bezpečnosti Slovenskej republiky z roku 1996.
- biztpol.corvinuembassy.com
- www.bka.gv.at
- www.bmlv.gv.at
- www.demokratiezentrum.org
- www.bundeskanzleramt.at
- www.ecfr.eu
- eu.kormany.hu
- <http://www.grotius.hu/>
- www.kulugyminiszterium.hu
- lt.justice.gov.sk
- medienservicestelle.at
- www.mod.gov.sk
- www.mosr.sk
- www.mzv.sk
- www.nrsr.sk
- www.oeog.at
- ris.bka.gv.at
- www.statistik.at/
- www.sfpa.sk
- www.zeit.de
- <http://www.zmne.hu>

**AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ KATONAI DOKTRÍNÁJÁNAK
BIZTONSÁGPOLITIKAI ÉS KATONAI-TECHNIKAI HÁTTERE**

Bevezetés

Az Oroszországi Föderációnak a nyugat-európai országokhoz és a keleti civilizációkhoz (iszlám, hindu, kínai) fűződő évszázados kapcsolatát két módon jellemezhetjük, amelyet minden körülmények között külön-külön célszerű vizsgálni és értékelni – javasolja több orosz szakember.¹ *Először*, Oroszországi Föderáció sem Kelet, sem Nyugat; sem Európa, sem Ázsia, hanem Eurázsia. Más szóval, ez az ország Kelet is és Nyugat is. *Másodszor*, ezt a körülményt figyelembe véve, napjainkban az Oroszországi Föderáció mindenképpen igyekszik megőrizni önállóságát a Nyugattal és a Kelettel szemben. Ez nem jelent elszigetelődést, csak ez az orosz geopolitikai és geostratégiai gondolkodásmód sajátossága. Ez a gondolkodásmód tükröződik vissza a mértékadó orosz szakirodalomban, és ezzel foglalkoznak az országot elemző nyugati szakírók is tanulmányaikban. Ennek a gondolkodásmódnak mély történelmi, etnikai és vallási gyökerei vannak, amelyek elemzésére a terjedelmi korlátok miatt nem térünk ki.



1. ábra

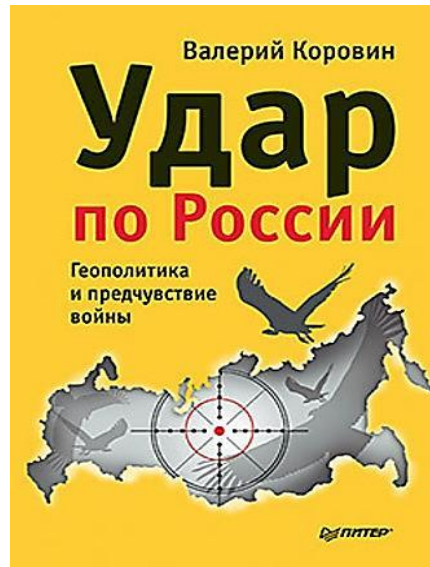
Forrás: http://www.ruskline.ru/.../novaya_voennaya_doktrina_rossijskoj_fe/
(Letöltés ideje: 2015.01.13)

Az Oroszországi Föderáció érdekei mögött felismerhető az óriási hagyományokkal rendelkező orosz nép, amelynek sajátos civilizációja alakult ki a történelem folyamán Nagy Péter cártól a szovjet birodalomig és azt követően napjainkig. Az orosz nép civilizációs állandó, amely nem egy, hanem sok állam megteremtésének tengelyéül szolgált a történelem folyamán. Annak ellenére, hogy Oroszországi Föderáció egyre vonzóbb a nyugati üzletemberek körében, e hatalmas ország földrajzát, történelmét, de legfőképpen az orosz embereket igazán nem

¹ Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény.
Zrínyi Kiadó Budapest, 2004. 337–353. oldal.

ismerik, nem ismerjük. Csak nagyon kevés külföldinek adatott meg, hogy az orosz kultúra mérhetetlen gazdagságát, különleges karakterét ismerje. „Sok esetben ennek az ismeretnek a hiánya okozza a meg nem értést az orosz vezetők politikai, gazdasági és esetenként katonai jellegű döntéseinek vizsgálatakor” – állítja Alexander Dugin, orosz biztonságpolitikai szakértő.² A szerző véleménye szerint az orosz nép kétségtől a messianisztikus (egy népnek abban való hite, hogy a világot ő fogja jobb útra vezérelni; istenhordozó nép) népek közé tartozik.

Alexander Dugin véleménye szerint az első számú feladat, hogy Oroszország önmagát erősítse. A második számú feladat a birodalom kiépítése tengertől tengerig – az orosz nép segítségével –, egy olyan birodalomé, amely hatalmas versenytársa lehet az Egyesült Államoknak.



2-3. ábra: Az orosz katonai doktrína biztonságpolitikai háttere
(Szerkesztette: Szternák György)

Az Oroszországi Föderáció a közeljövőben, teljes mértékben vissza akarja állítani nagyhatalmi státuszát. Ebben a folyamatban jelentős az új orosz politikai, gazdasági és katonai vezetők szerepe, akik alapjaiban változtatták meg az orosz állami politika irányvonalát. Ma egy más országot láthatunk, mint 10-15 évvel korábban – egy nemzeti önbizalmát visszanyert országot, aki pontosan tudja helyét a világban. Különlegesen fontos geopolitikai, geostratégiai helyzetének tudatában az orosz politikai vezetés válaszolni képes arra a kérdésre, hogy *hová akar eljutni az Oroszországi Föderáció?*

² U.o. 342-344. oldalak.

Ez év február 17-én a Nemzeti Közszerológálati Egyetemen, a Nemzetközű és Európa Tanulmányok Kar szervezésében tartott szakmai fórumon az új orosz katonai doktrínáról hallhattunk előadásokat. Az előadók a doktrína politikai, gazdasági és katonatechnikai háttérét elemezték. Ugyanakkor az előadók kifejtették véleményüket a NATO és Oroszország kapcsolatának helyzetéről, az orosz haderőreform legfontosabb kérdéseiről, valamint az Ukrajnában zajló polgárháborúról is.³ A szakmai fórumon elhangzott legfontosabb megállapításokat felhasználtuk a tanulmány elkészítése során.

Az Oroszországi Föderáció új katonai doktrínájának biztonságpolitikai háttere

A 2010-es katonai doktrína átdolgozásának szükségességét a NATO növekvő erejével és az országot veszélyeztető destabilizációs törekvésekkel magyarázzák a katonai szakértők az Oroszországi Föderációban. Véleményünk szerint elsősorban Ukrajna és az ukrán helyzetet kísérő biztonságpolitikai körülmények megváltozása áll a doktrínakészítés háttérében. Más szóval, az új orosz katonai doktrína a megváltozott biztonságpolitikai és katonapolitikai helyzetre való válaszként is értelmezhető.

Az új katonai doktrínában megjelent a „nem-nukleáris elrettentés” fogalma. Ez az első alkalom, hogy orosz geostratégiai dokumentumban a precíziós, nagy pontosságú fegyverek, mint a stratégiai elrettentés eszközei megjelentek. Ugyanakkor nem kerültek megemlítésre e fegyverek alkalmazásának körülményei és feltételei.

Véleményünk szerint a „nem-nukleáris elrettentés” kifejezés a Légi-koszmikus Csapatok, a Légierő és az általános rendeltetésű erők magas készenlétét, képességeik fokozását is jelenti.

A doktrína kidolgozása során a katonai szakemberek figyelembe vették, hogy a NATO a közelmúltban közvetlenül az Oroszországi Föderáció nyugati határaihoz telepített katonai erőket és eszközöket, valamint fokozta ezeknek a készenlétét. Továbbá, a tagországok az együttes tevékenység képességének fokozása érdekében évente több alkalommal tartanak közös hadgyakorlatot, parancsnoki és törzsvezetési foglalkozásokat, felkészülnek a hibrid műveletek elleni tevékenységre.

A doktrínában közvetlen veszélyként jelenik meg az európai rakétavédelmi rendszer építésének folytatása, valamint az amerikai „Gyors Globális Csapás” elméletének gyakorlati megvalósítása. A veszély közvetlen háttéréről és annak magyarázatáról olvashatunk a NATO Review magazin elemző-értékelő kommentárjában.⁴

³ „Fenyegeti-e a NATO Oroszországot?” című szakmai fórum, Nemzeti Közszerológálati Egyetem, <http://www.uni-nke.hu/hirek/2015/02/17/fenyegeti-e-a-nato-oroszorszagot> (Letöltés ideje: 2015. 02. 18.)

⁴ How Putin uses missile defence in Europe to distract Russian voters, <http://www.nato.int/docu/review/2015/Also-in-2015/Ballistic-Missile-Defence-Putin/EN/index.htm> (Letöltés ideje: 2015. 02. 10.)

Putyin orosz elnök és Geraszimov vezérkari főnök korábban tett kijelentései megjelentek az új doktrína egyes fejezeteiben:

- a) Az Oroszországi Föderáció – amennyiben elutasítják javaslatát a közös rakétavédelemre – akkor megfelelő válaszlépéseket tesz biztonsága érdekében;
- b) A fegyveres erők fejlesztésénél figyelembe veszik a Kalinyingrádi terület, a Krím-félsziget valamint az Északi-sark geopolitikai és geostratégiai jelentőségét az ország biztonsága tükrében;
- c) Az orosz fegyveres erőknek készen kell lenniük a „színes forradalmak”, az egyes államok (államcsoportok), terrorcsoportok fenyegetésének hatékony elhárítására, nem-nukleáris elrettentéssel.

Véleményünk szerint a katonai doktrína biztonságpolitikai hátterének nemzetközi szakmai szintű megbeszélését szolgálhatta a 2014 májusában megtartott Biztonságpolitikai Konferencia Moszkvában, ahol a nyitóelőadásokon a következők hangzottak el:

Vlagyimir Putyin elnök kijelentette: *„a világnak a stabilitás és a biztonság érdekében fel kell hagynia a geopolitikai játékok régies logikájával, amely semmilyen eredményre nem vezet, továbbá a más országok belügyeibe való beavatkozással, amely színes forradalmakat provokál.”*

Valerij Geraszimov orosz vezérkari főnök arra figyelmeztetett megnyitó előadásában, hogy: *„Oroszország reagálni fog arra, hogy a NATO megerősítette jelenlétét az orosz határok mentén az ukrán válság hatására.”* A hadseregtábornok azt is bejelentette, *„a vezérkar rendelkezésére álló adatok bizonyítják: magán katonai csoportosulások vesznek részt az ukrán eseményekben az ukrán fegyveres erők irányítása alatt.”* Hozzátette: *„ezek az események olyan lendületet vettek, hogy nem lehet megjósolni kimenetelüket.”*



4. ábra: Az Eurázsiai Unió 2015-ben
<http://www.azatlasz.hu/2014/09/>, (Letöltés ideje: 2015. 02. 18.)

Szergej Lavrov orosz külügyminiszter azt hangoztatta a NATO és az Európai Unió képviselőinek tudatos távolmaradása mellett zajló moszkvai Nemzetközi Biztonságpolitikai Konferencián, hogy „*a Nyugatnak le kell vonnia a megfelelő tanulságokat az ukrán válságból az Oroszországgal való kapcsolataira vonatkozóan.*” A külügyminiszter szerint „*a válság annak a nyugati kísérletezésnek a logikus eredménye, amely azon alapul, hogy kihasználja a Szovjetunió huszonöt évvel ezelőtti szétesését. Ahelyett, hogy megragadták volna a történelmi esélyt egy osztatlan Európa megteremtésére, nyugati partnereink a szokásos logikát követték, amely szerint a Keletnek ellenőrzésük alatt álló geopolitikai térségnek kell lennie*” – mondta Lavrov. A külügyminiszter úgy vélte, hogy „*ehelyett minél hamarabb hozzá kellene kezdeni az euro-atlanti térség egyenlő és oszthatatlan biztonságáról szóló elvek megvalósításához.*” Az orosz diplomácia vezetője a Lisszabontól Vlagyivosztokig terjedő egységes gazdasági és humanitárius térség, a Vlagyimir Putyin orosz államfő által szorgalmazott Eurázsiai Unió megteremtését is sürgette a moszkvai biztonságpolitikai konferencián.⁵

Az új katonai doktrína a 2010 évihez képest, az Egyesült Államokat és a NATO-t már nem nevezi meg partnernek, de hangsúlyozza: az Oroszországi Föderáció biztonsága érdekében, keresni kell velük és más nemzetközi szervezetekkel a kölcsönös előnyökön alapuló kapcsolatot.

A doktrína szövege annyiban nem változott a 2010-es dokumentumhoz képest, hogy a védelmi jellegét megtartotta. Vlagyimir Putyin orosz elnök kijelentette az aláírás után: „*Oroszország új katonai doktrínája tisztán védelmi jellegű maradt, annak ellenére, hogy a NATO fokozott katonai tevékenységet folytatat Ukrajna és Oroszország határainál.*”⁶

Az Oroszországi Föderáció viszont fenntartja magának azt a jogot, hogy nukleáris fegyvert vessen be abban az esetben, ha tömegpusztító fegyverrel támadnának rá, vagy szövetségeseire – olvasható a dokumentumban. Ha az országot hagyományos fegyverekkel támadnák meg, csak akkor ad nukleáris választ, amennyiben az állam létét látja veszélyben. Nem szerepel az új doktrínában ugyanakkor a megelőző nukleáris csapás alkalmazása, pedig több szakértő éppen ezt sugallta az elmúlt év végén.

A bevezetőben említett szakmai fórumon Nagy László az előadásában a következőket mondta: „*a Nyugattal kiéleződött feszültség miatt Oroszország átírta katonai doktrínáját, az új változat az ukrainai konfliktust és a NATO keleti bővítését a saját biztonságát fenyegető veszélyként határozza meg. A tavaly év végén közzétett új szöveg a doktrína alapvető védelmi jellegét azonban nem változtatja meg. Az orosz nemzetbiztonsági tanács közleménye szerint a doktrína átdolgozása válasz volt a jelenlegi észak-afrikai, szíriai, iraki és afganisztáni helyzetre. A közlemény felrója a világ „vezető államainak”, hogy különféle módszerekkel fenyegetik a független államokat saját érdekeik érvényesítése céljából. A nemzetbiztonsági tanács*

⁵ В Москве открылась Международная конференция по безопасности, http://www.ria.ru/defense_safety/20140523/1008948284.html (Letöltés ideje: 2015. 02. 19.)

⁶ Putin says Russia's military doctrine 'remains purely defensive', <http://www.uk.reuters.com/article/2014/12/19/uk-russia-crisis-putin-military-idUKKBN0JX1I920141219> (Letöltés ideje: 2015. 01. 29.)

közleménye konkrét veszélyként említi, hogy a NATO támadóegységeket helyezett át az orosz határ közelébe, valamint ide sorolja a tervezett amerikai rakétaelhárító rendszert is.”⁷

Különös hangsúlyt kapott a dokumentumban a Kalinyingrádi terület, a Krím félsziget, de legfőképpen az Északi-sark. Ez utóbbit vizsgáljuk részletesebben.

Az Egyesült Államok Geológiai Kutatóintézete (US Geological Survey) által 2008 júliusában elkészített felmérés szerint az eddig fel nem derített, kitermelhető olaj a sarkkörön belül több mint a kétszerese a térségben eddig feltárt mennyiségnek: az elemzés szerint legalább 90 milliárd hordó olaj, 1670 billió köbméter földgáz és 40 milliárd hordó folyékony földgáz található az északi sarkkörön belül. Az amerikai értékelés szerint az olajkincs zöme az alaskai táblán, míg a földgázkincs több mint fele az orosz partoknál található.⁸

Más megközelítésben, a világ még fel nem tárt gázkészletének a 30 százaléka, olajkészletének pedig mintegy 13-15 százaléka található itt. Azt más szakértők is elismerik, hogy a sarki gázkészletek nagy része orosz területre esik. A Gazprom orosz gázbirodalom becslései szerint egyedül a Jamal-félszigeten és a hozzá tartozó sarki tájon legalább 16 trillió köbméter gáz rejlik, de a 22 trilliót is elfogadható becslésnek tartják.

A kitermelés ma már nem ütközik technikai és technológiai akadályba. Az amerikaiak arra számítanak, hogy a század közepére a világ gázfelhasználásának a felét, de legalább 40 százalékat az Északi-sarkon folyó kitermelés fogja biztosítani. Ebből a kitermelésből és felhasználásból az Oroszországi Föderáció sem akar kimaradni. Nagyszabású orosz tervek léteznek a térség gazdasági fejlesztésére.

Ennek az állításnak egyik bizonyítéka a 2012 őszén, a Jamal félszigeten végrehajtott gigantikus méretű gázberuházás, amelynek végső kifutása akár az is lehet, hogy egész Európát elláthatják a félszigetről gázzal. Hosszú azoknak a településeknek a listája is, amelyeken keresztül haladnak majd az új olajvezetékek. Stratégiai jelentőségű hidak és sztrádák épülnek meg néhány év alatt, s a nagy beruházások egyik legfontosabbja lesz az északi vasútvonal.

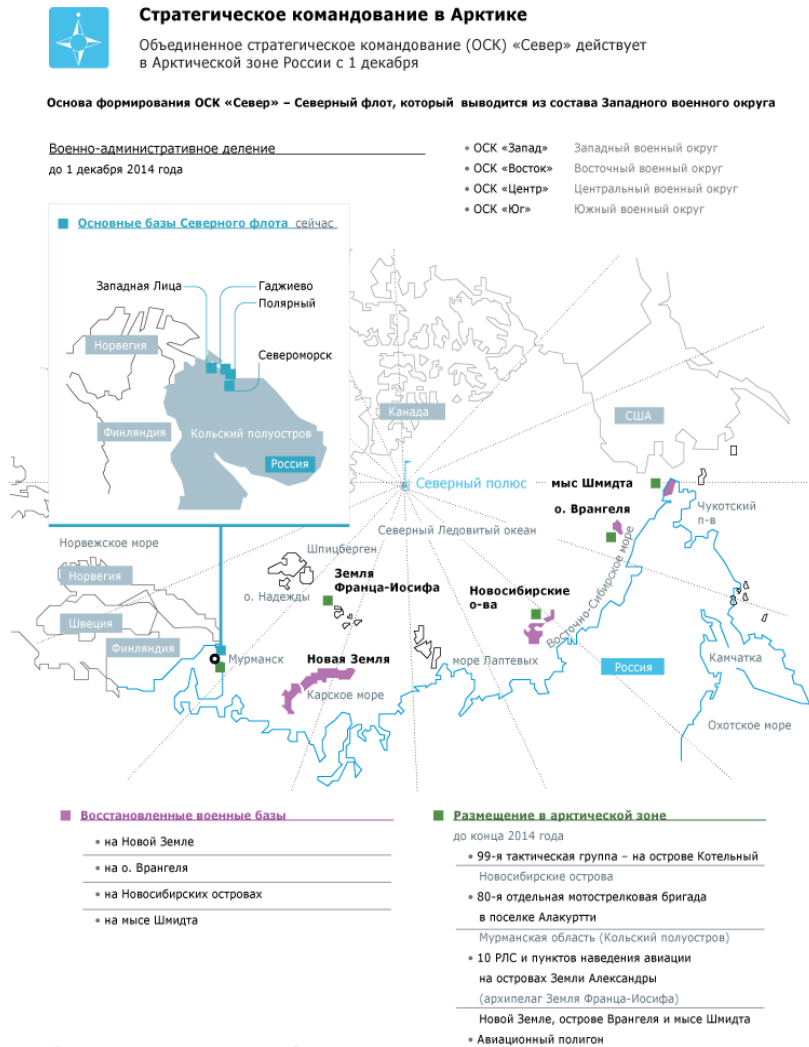
Nemcsak a természeti kincsek teszik vonzóvá ezt a térséget. Az Északi-sark válhat az Európát Ázsiával összekötő új közlekedési útvonallá a sokkal költségesebb déli helyett, amely az Indiai-óceánon és a Szezei csatornán vezet keresztül. Az orosz partokhoz közeli Jeges-tenger igénybevétele 20 százalékkal csökkentené a teherszállító hajók költségeit.

Nem beszélve arról, hogy az Északi-sarkkör térségében sem kalózzokkal, sem a déli útvonalra jellemző egyéb veszélyekkel nem kellene számolni. Ehhez azonban

⁷ „Fenyegeti-e a NATO Oroszországot?” című szakmai fórum, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, <http://uni-nke.hu/hirek/2015/02/17/fenyegeti-e-a-nato-oroszorszagot> (Letöltés ideje: 2015. 02. 18.)

⁸ Arctic Petroleum Geology, <http://energy.usgs.gov/GeneralInfo/EnergyNewsroomAll/TabId/770/ArtMID/3941/ArticleID/765/Arctic-Petroleum-Geology.aspx> (Letöltés ideje: 2015.01. 28.)

többek között új kikötőket kell építenie az Oroszországi Föderációnak. A több mint 8 ezer kilométer hosszú orosz partszakaszon mindössze két teljes értékű sarki tengeri kikötő van, az egyik nyugaton: a Murmanszk-i, a másik a Távols-Keleten Anadir.



5. ábra: Északi-sarki Hadászati Parancsnokság (Szerkesztette: Koós Gábor)

В Арктике начинает действовать объединенное стратегическое командование "Север."
<http://www.itar-tass.com/spb-news/1612884>, (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)
<http://www.tass.ru/infographics/8178>, (Letöltés ideje: 2015. 02. 16.)

A Jamal-félszigeten már épülő kikötő után ezért a Nyenec autonóm körzetben egy másik kikötő építéséhez is hozzálátnak. Az amerikai szakemberek megállapították, hogy a legnagyobb hajózási akadálytól, a jégtől 2025-ben már nem

kell annyira tartani: az év nagy részében már nem lesz szükség jégtörő hajók igénybevételére. Ennek oka, a globális felmelegedésnek „köszönhető”. A Lloyd's nagy-britanniai biztosító arra számít, hogy az északi teherforgalom 2021-ben a 2013 évi másfélmillió tonnáról 15 millió tonnára növekszik.

Ennek azonban veszélyei is vannak az Oroszországi Föderáció számára. A jég olvadása az amerikai hadihajók előtt is megnyitja az utat. Ami az Expert Online elemzője szerint azt jelenti, hogy a hajókról kilőtt amerikai ballisztikus rakéták 16 perc alatt elérhetik az ország fővárosát, Moszkvát és az ország európai részét. Ha másért nem, hát ezért is tekintik orosz szakemberek kulcsfontosságúnak azt, hogy katonailag is felkészüljenek az új helyzetre.⁹ Állításunkat igazolja a következő elemzés is: „Az új birodalomnak eleve birodalomként kell épülnie, és tervének alapjává már most a teljes értékű és fejlett, szigorúan birodalmi elveket kell tenni. Nem szabad kedvező jövőbeni körülményekben reménykedve távoli perspektívaként kezelni ezt a folyamatot. A nagy Orosz Birodalom megeremítéséhez sohasem lesznek kedvezőek a feltételek, ha a nép és a nép nevében fellépni igyekvő politikai erők nem rögzítik már most tudatosan és világosan állami és geopolitikai orientációjukat. Ezért kell már ma határozottan kimondani: nem Orosz Állam, hanem Orosz Birodalom. Nem társadalmi-politikai evolúció, hanem geopolitikai forradalom.

Geopolitikai logikát követve ennek a Birodalomnak stratégiailag és területileg felül kell múlnia az előző változatot (a Szovjetuniót). Következésképpen az új birodalomnak eurázsiai, nagy kontinentális, perspektíváját tekintve pedig világbirodalomnak kell lennie. Az oroszok csatája a világhuralomért nem ért véget.”¹⁰ Úgy gondoljuk ezt a geopolitikai, geostratégiai célkitűzést az európaiaknak ismerniük kell amennyiben meg akarják érteni az orosz gondolkodást.

Felelős orosz biztonságpolitikai szaktekintélyek is megfogalmazták azt a véleményüket, hogy a diplomáciai viták mellett az ország katonai erejével is alá kell támasztani az ország igényeit az Északi-sark ellenőrzésére. Különös tekintettel arra, hogy több mint egymillió négyzetkilométerrel szeretné az Oroszországi Föderáció bővíteni sarkvidéki területeit. Ehhez, természetesen, diplomáciai úton nem sikerült megszereznie a többi érdekelt ország hozzájárulását.¹¹

Az Északi-sark geostratégiai jelentőségét az Egyesült Államok biztonsága szempontjából John Kerry, az amerikai diplomácia vezetője is aláhúzta, és nyomatékosan közölte, hogy az Északi-sarkon hazájára váró hatalmas kihívások rendkívüli jelentőségűek. Ez a magyarázata annak, hogy kidolgozták a 2014-2030

⁹ Стратегическое командование в Арктике начнет работу 1 декабря, <http://www.rbc.ru/rbcfreeneews/54735437cbb20f77b3465047> (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)

¹⁰ Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény. Zrínyi Kiadó Budapest, 2004. 345-347. oldal.

¹¹ Александр Дугин: Основы геополитики Геополитический характер русской Арктики, http://www.society.polbu.ru/dugin_geopolitics/ch101_i.html (Letöltés ideje: 2015. 01 29.)

közötti északi-sarki stratégiát, amely az amerikai tengeralattjárók számának jelentős növelését és egy jégtörő flotta létrehozását is kilátásba helyezi.



6. ábra: Az Északi-sarkör országai és a vitatott területek
Forrás: <http://www.ajrc> | S&B Hír, (Letöltés ideje: 2015.01.15.)

Az Északi-sark geopolitikai és geostratégiai jelentőségével kapcsolatban figyelemre méltó tanulmányt írt Deák Anita és Kálló László, amelyből csupán két részletet idézünk. Először: „Az Oroszországi Föderáció 2009-ben életbe lépett nemzeti biztonsági stratégiája több fejezetében is foglalkozik az Északi-sark geopolitikai jelentőségével. A világ és Oroszország jelenlegi helyzetét, valamint a fejlődési tendenciákat taglaló részében a stratégia megállapítja, hogy a nemzetközi politika figyelme hosszú távon az energiaforrások birtoklására fog irányulni. A világpolitika meghatározó szereplőinek „versenyfutása” az energiahordozók megszerzéséért főként a Közel-Kelet, a Kaszpi-tenger és Közép-Ázsia térségében, valamint a Barents-tenger és más, északi-sarkkörüli területeken várható. A nemzeti biztonság szavatolásáról szóló fejezet állami és társadalmi biztonságra vonatkozó részében a dokumentum megállapítja, hogy az orosz nemzeti biztonság szavatolásának egyik alapvető feltétele az államhatárok megbízható védelme. Az ország határainak védelme érdekében az orosz határokon fejlett technológiájú határellenőrző rendszereket kell alkalmazni, és növelik a határőrizet határfokát több határszakaszon, többek között az északi-sarkkör Oroszországhoz tartozó térségeiben. A fejezet gazdasági növekedésre vonatkozó részében a dokumentum azt az álláspontot tükrözi, hogy a nemzeti biztonság szavatolása érdekében középtávon növelni kell a gazdasági ágazatok versenyképességét és az orosz árucikkek értékesítési piacát. A gazdaságfejlesztési program egyik legfontosabb földrajzi területe az északi-sarkkör térsége, ahol szállítási, energiaipari, információs és katonai infrastruktúrát kell létrehozni.”¹²

¹² KÁLLÓ László – DEÁK Anita: Az Északi-sark – a „versenyfutás” kezdete. 50.-51. oldal, 90

Másodsor: „a teljes út körülbelül 41 hajózási napot vesz igénybe, ezáltal az Északi-tengeri útvonal használatával a korábbi, 60–65 hajózási napot igénybe vevő, a Földközi-tengeren és a Szezei-csatornán áthaladó utazási idő jelentősen csökkenthető. Az Északi-tengeri útvonalon történő teherszállításnak így óriási geopolitikai és kereskedelmi lehetősége van. Más szóval, a világ egyik legfontosabb, Európát a Távol-Kelettel összekötő tengeri kereskedelmi útvonal rövidíthető le. Jelenleg az északi sarkkör katonai fontosságát elsősorban az adja, hogy ez a térség választja el egymástól az Oroszországi Föderációt és az Amerikai Egyesült Államokat, azaz a világ két legjelentősebb nukleáris hatalmát. Ma is az északi sarkkörön túl járőröző orosz és amerikai atomhajtóműves tengeralattjárók interkontinentális rakétáinak hatótávolságán belül található a legfontosabb amerikai, illetve orosz politikai, gazdasági és katonai célpontok.”¹³

A szerzők azon megállapításával csak egyetérthetünk, miszerint fontos felismerés, hogy az energiabiztonságot a kül- és biztonságpolitika alapvető elemévé kell tenni, hiszen az ellátási útvonalak biztosítása, az olajvezetékek, tankerhajók, kikötők vagy éppen kőolaj-finomítók elleni terrortámadások megelőzése éppúgy biztonsági kérdés, mint a forrás országok politikai stabilitásának biztosítása vagy az energiabiztonságot veszélyeztető globális és regionális konfliktusok kezelése.

Az orosz kormány a közelmúltban kiterjedt közvélemény-kutatásokat végzett az orosz lakosság megkérdezésére annak kapcsán, hogy az emberek milyen választ tartanának elfogadhatónak a NATO jelentette fenyegetés kezelésére. Többek között olyan lehetőségek kerültek szóba, mint hogy az Oroszországi Föderáció az Egyesült Államokhoz hasonlóan működtessen katonai létesítményeket a világ számos pontján, hogy az amerikai katonai terjeszkedést globálisan ellensúlyozza.

Az is lehetőség volt, hogy az ország célzott szankciókat hozzon az Európai Unió azon tagállamai ellen, melyek az orosz határ mentén befogadják az amerikai csapatokat (olyan szankciókat, melyek a gazdaságot a gyakorlatban is megingatják, nem szimbolikus jellegűeket). Az orosz lakosság többsége azonban - bár elengedhetetlennek tartotta a NATO általi fenyegetettség kezelését - nem támogatta az offenzív jellegű ellenlépéseket. Oroszországi Föderáció így saját határainak védelmére koncentrált, amit elrettentő erővel lehet leginkább megvalósítani. A katonai költségvetést ennek megfelelően növelik a 2015-ös évben.

A fegyveres erők fejlesztésében meghatározó orosz gazdaság növekedési üteme azonban 2012 első negyedétől lassulni kezdett. Ez a lassulás 2013-ban már olyan mértékű volt, hogy az orosz GDP növekedés csak 0-0,5 százalékot ért el. Szakértői vélemény szerint, figyelemre méltó, hogy az orosz gazdaság még az előtt lassult le, mielőtt életbe léptek volna a nyugati államok által kezdeményezett

<http://www.kfh.hu/hu/letoltes/fsz/2011-1-2.pdf> (Letöltés ideje: 2015. 01. 28.)

Генштаб: Запад использует новые формы борьбы против России.

http://www.ria.ru/defense_safety/20150130/1045022089.html (Letöltés ideje: 2015. 01. 30.)

¹³ KÁLLÓ László – DEÁK Anita: Az Északi-sark – a „versenyfutás” kezdete. 44.-45. oldal, <http://www.kfh.hu/hu/letoltes/fsz/2011-1-2.pdf>, (Letöltés ideje: 2015. 01. 28.)

gazdasági szankciók.¹⁴ Az orosz gazdaság lassulása ráadásul az olajár csökkenés előtt kezdődött el, ami belpolitikai és gazdasági problémákra utal.

Sz. Bíró Zoltán véleménye szerint, amíg az Oroszországi Föderáció nem tudja felszámolni három stratégiai vonatkozású kiszolgáltatottságát – *a globális energiapiac, a fejlett technológiák piaca, külső hitelpiacok* –, addig nagyon sebezhető marad. Ezt a problémát a nyugati országok szakértői is ismerik. Éppen e három területre vonatkoznak a 2014 szeptemberében bevezetett gazdasági szankciók, ezért az orosz gazdaság teljesítményének és a rubel értékének további csökkenése várható. Ez pedig azt jelenti, hogy a külföldi befektetők nem mennek az országba.

Ugyanakkor – a szerző véleménye szerint – az ország gazdasági nehézségei belátható időn belül nem vezetnek el belpolitikai fordulathoz. Az ukrajnai események soha nem látott népszerűséget hoztak Putyin elnöknek. Az orosz belpolitikai rendszer stabil, a médiumokon keresztül még jó ideig elhitetik az orosz társadalommal, hogy a gazdasági nehézségek oka a Nyugat és az ország ellenségei. Az orosz katonai doktrína gazdasági háttérének elemzése során nem hagyható figyelmen kívül, hogy 2015 első negyedévében létrejött az Oroszországi Föderációt, Kazahsztánt és Fehéroroszországot magában foglaló, 170 millió lakossággal és 2.4 billió dollár gazdasági teljesítménnyel rendelkező Eurázsiai Gazdasági Unió.

Iam Bremmer, az Eurasia Group elnökének véleménye szerint az Egyesült Államok és európai szövetségesei, beleértve az Európai Uniót is – a gazdasági szankción kívül – keveset tudnak tenni az Oroszországi Föderációval szemben. Az európai országok gazdaságának növekedéséhez szükség van az exportra, és a biztos orosz energiára. Más szóval, az amerikai gazdasági nyomást az Oroszországi Föderációval szemben egyre kevesebb európai ország támogatja, és fogja támogatni a jövőben. A szerző előrevetíti azt is, hogy növekedni fognak az orosz-kínai és a német-kínai gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok a következő években.¹⁵

John Peet véleménye szerint, aki The Economist európai rovatának szerkesztője, az Európai Unió törekedni fog a jövőben arra, hogy csökkentse függőségét az orosz kőolajtól és földgáztól. Továbbá az európai NATO tagországok a védelmi kiadások több éve tartó csökkentését megváltoztatják, várhatóan növelni fogják azt. Teszik ezt elsősorban azért, mert Putyin orosz elnök a „kellemes üzleti partnerből kellemetlen szomszéd vezetőjévé” vált. A szerző szerint, egy ideje világos a nyugati országok előtt, hogy Putyin elnök és munkatársai közvetlen fenyegetést látnak a NATO-ban. Ellenükre van a Szövetség minden tevékenysége, és ugyanez vonatkozik az Európai Unió Ukrajna irányába tett lépéseire is. Az Oroszországi Föderáció elszántan ellenez minden olyan kísérletet, ami Ukrajna Európai Uniói tagságával függhet össze. Várhatóan az Oroszországi Föderáció a szankciók ellenére sem fog a Krím félszigetről lemondani, és továbbra is támogatja a kelet ukrajnai oroszbarát felkelőket –fogalmazott a szerkesztő.¹⁶

¹⁴ Sz. Bíró Zoltán: Kis orosz válságtan
Népszabadság 2015. január 10. Hétvége 4. oldal.
¹⁵ The Economist – Népszabadság: A világ 2015-ben.
Népszabadság Kiadó Zrt. 56. oldal.
¹⁶ U.o. 17. oldal.

Az Oroszországi Föderáció új katonai doktrínájának katonatechnikai háttere

Az új doktrína jobb megértése érdekében tekintsük át az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek eddig végrehajtott reformjait.

Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek átalakítása valójában már a megalakulásuk pillanatával, 1992-ben megkezdődött, amikor a politikai és katonai vezetés felismerte, hogy a volt Szovjetuniótól megörökölt, túlméretezett haderő fenntartása meghaladja az ország teherbíró képességét. Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői megalakulásuk óta lényegében három haderőreform kísérleten keresztül jutottak el a mai állapothoz. Mindhárom kísérlet alapvetően több szakaszban kívánta a haderő korszerűsítését megoldani és valamennyinek közös jellemzője volt, hogy jelentős létszámcsoökkentést, alapos strukturális átalakítást célzott meg – minimális költségvetési támogatottsággal. Az igazi szerkezetátalakítás azonban csak Szergyukov védelmi miniszter kinevezésével indult el, aki 2008 októberében hirdette meg az első igazi *haderőreformot* „Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek új arcúlatá” névvel, amelynek főbb elemei az alábbiak voltak: a központi vezető és parancsnoki szervek átszervezése és létszámuk csökkentése; a Szárazföldi Csapatok átszervezése katonai körzet – hadműveleti-hadászati parancsnokság – dandár lépcsőkre; a katonai körzet területén lévő valamennyi katonai szervezet (légierő, haditengerészet és légideszant csapatok is) alárendelése a körzet parancsnokságának.

A reform fő célkitűzései között szerepelt többek között: az összhaderőnemi parancsnokság létrehozása; a légideszant csapatok átszervezése, a katonai alakulatok számának csökkentése; a keretalakulatok felszámolása, valamennyi alakulat állandó harcászati feladatúvá történő átalakítása; az állománykategóriák arányainak megváltoztatása; a tisztek létszámának csökkentése, az altiszti állomány létrehozása; a katonai felsőoktatás átszervezése, központosítása; a tartalékos rendszer és kiképzés átalakítása.¹⁷

A kilencvenes évek végéig tartó haderő átszervezések és a későbbi létszámcsoökkentések eredményeként alakult ki a jelenlegi egymillióss összlétszám és az alábbi haderő struktúra:

Haderőnemek: Szárazföldi Csapatok; Légierő; Haditengerészeti Flotta.

Önálló fegyvernemek: Hadászati Rakétacsapatok; Légi-Kozmikus Védelmi Csapatok; Légi-deszant Csapatok.

A „Szergyukovi” haderőreform megvalósításával optimalizálták a Szárazföldi Csapatok vezetését, felszámolták a seregtesteket és magasabb egységeket. Kialakították a *katonai körzet – hadműveleti-hadászati parancsnokság – dandár* szintű vezetési szinteket. A reform során felszámoltak 23 hadosztályt, amelyek állományát 12 gépesített lövészdandárba szervezték át. Jelenleg a Szárazföldi Csapatok állománya 85 dandárból áll a következő felbontásban: 4 harckocsi dandár; 35 gépesített lövészdandár; 1 harci támogató dandár; 9 rakétadandár; 9 tüzérdandár;

¹⁷ Anatolij Szergyukov védelmi miniszter haderőreform programja, http://www.nvo.ng.ru/forces/2008-12-12/1_reform.html (Letöltés ideje: 2008.12.12.)

4 rakéta-tüzér dandár; 9 légvédelmi rakétadandár; 1 műszaki dandár; 12 híradó dandárt; 1 rádió-elektronikai-harc dandár.

Medvegyev akkori elnök 2010. szeptember 20-án írta alá a katonai körzetek átalakításáról szóló utasítást (lásd a vázlatot). Minősített időszakban a hadműveleti-hadászati parancsnokságok parancsnoka a mindenkor katonai körzet parancsnoka. Az orosz haderő jelenlegi szerkezete azt mutatja, hogy történtek bizonyos változások az orosz hadászati szintű gondolkodásban. Ugyanakkor a katonai felsővezetők nem a teljes globális hadviselésben gondolkodnak, de az irányítási rendszer új formája – a katonai körzetek – már a reform eredményes végrehajtását tükrözi. Az Oroszországi Föderáció területi épségének és a nemzet függetlenségének megvédéséhez nem okvetlenül szükséges a nagyon szigorú szervezetre felépített, állandó összetételű haderő struktúra, azaz olyan katonai körzetek, amelyek veszély esetén már nem alakulnak át fronttá.



8. ábra: Az Oroszországi Föderáció Katonai Körzetei
(Szerkesztette: Bagi József)

http://www.mil.ru/mod_activity_plan/doc.htm, (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)

Hadászati szempontból a legjelentősebb változás az egyesített összhaderőnemi parancsnokságok (hadműveleti-hadászati parancsnokságok) létrehozása, amelyek minősített időszakban alakulnak meg az adott katonai körzet parancsnokságának állományából a katonai körzet mindenkor parancsnokának vezetésével.

A katonai körzet területén – korábban az adott hadászati irányban – elhelyezett összes haderőnemi katonai alakulat (kivéve a Hadászati Rakétacsapatokat és a Légi-Kozmikus Csapatokat) az egyesített összhaderőnemi parancsnokság alárendeltségébe tartozik. A megalakult hadműveleti-hadászati parancsnokságok feladata a harc megvívása, míg a körzet hátramaradó szervezeti egységeinek a feladata a mozgósítás, kiképzés és utánpótlás biztosítása a harcoló csapatok számára. Ebből az alkalmazási és feltöltési rendszerből következik az orosz katonai vezetők ragaszkodása a kötelező sorkatonai szolgálat megtartásához is, hiszen így biztosítható a minősített időszakban a megfelelő mennyiségű és minőségű mozgósítható tartalékos állomány.

A fegyveres erő ilyen mértékű és irányú átalakítását, az az orosz vélekedés tette lehetővé, amely szerint az elkövetkezendő évtizedekben az Oroszországi Föderáció érdekeit - esetlegesen és alapvetően a posztszovjet térségben - lokális fegyveres harcokban kell megvédeni. Erre a célra pedig a kis létszámú, de gyorsreagálási képességgel bíró haderő lesz a megfelelő. Továbbá, orosz értékelések szerint az ország biztonságát a nagyhatalmaktól (alapvetően az Egyesült Államoktól és a NATO-tól) a nukleáris visszatartó erők fogják garantálni.

Az orosz szakértők véleménye szerint a belátható jövőben nem kell számolni egy globális szárazföldi támadással az ország területe ellen. Egyébként is egy ilyen méretű támadás előkészítésére (alapvetően az Amerikai Egyesült Államok, a NATO és Kína részéről) hosszabb mozgósítási-kiképzési időszakra lesz szükség, valamint az orosz határ mentén történő felvonulásra is sok idő kell. Így a háborút megelőző fenyegetettségi időszak elegendő időt hagy az orosz fegyveres erők megfelelő válaszlépéseinek megtételére.¹⁸

Szakértők között egyre gyakrabban vetődik fel a kérdés, hogy végül is milyen hadseregre van szüksége az Oroszországi Föderációnak? Jelenleg két alapvetően eltérő álláspont van:

a) hivatalos, állami indoklás szerint egy ilyen nagyságrendű országnak, amely több mint 20 ezer kilométeres államhatárral rendelkezik, legalább egymilliós hadseregre van szüksége;

b) független biztonságpolitikai műhelyek és szakértők értékelése szerint az Oroszországi Föderációnak nem kell globális háborúval számolnia a belátható jövőben. Alapvetően helyi fegyveres konfliktusok fordulhatnak elő, de azok is korlátozott számban – mintegy 2-3 konfliktus – és kiterjedésben. Egy-egy helyi konfliktus körülbelül 100 ezer fős csoportosítást köthet le, ami maximum 300 ezer főt jelenthet. Ha figyelembe vesszük a stratégiai erők – Hadászati Rakétacsapatok, Légi- Kozmikus Csapatok és a többi, fő erőkhöz tartozó csapatok – állandó harcészültségének szükségességét, akkor további 300 ezer főt kell biztosítani. Összességében mintegy 500-600 ezer fős haderő képes garantálni az ország biztonságát.

Állománykategória	2008	2013	2017
Tisztek összlétszáma	355 000	220 000	220 000
Szerződéses állomány	80 000	190 000	635 000
Sorállomány	699 000	420 000	145 000
Teljes létszám:	1.134.000	1.000.000	1.000.000

9. ábra: A fegyveres erők állománya
(Szerkesztette: Bagi József)

Végtelen dilemma: Sorozott vagy szerződéses, http://www.nvo.ng.ru/realty/2013-04-05/1_dilemma.html, (Letöltés ideje: 2015.01.09.)

¹⁸ Mihail Barabanov a Moscow Defense Brief főszerkesztője.
http://www.odnako.ru/magazine/main_theme/novaya_armiya_novoj_rossii/
(Letöltés ideje: 2010.10.24.)

A professzionális vagy sorozott hadsereg kérdésében is egyre jobban közelednek egymáshoz az álláspontok. Ugyan az állami vezetők kiállnak a sorozás intézményének megőrzése mellett, ugyanakkor hivatkozva a közeljövőben végrehajtott nagyszabású gyakorlatok tapasztalataira, maga a védelmi miniszter, Sojgu hadseregtábornok is azon a véleményen van, hogy a korszerű haditechnikai eszközök hatékony alkalmazása érdekében jól képzett állományra, azaz több szerződéses katonára van szükség.

Ahogy azt már korábban is említettük az egymilliós haderő nem egy végleges szám. Az orosz szakértők között igen tekintélyesnek számító Alekszej Arbatov, az Oroszországi Tudományos Akadémia Nemzetközi Biztonsági Központja igazgatójának véleménye szerint is Oroszországnak körülbelül 600-800 ezer fős haderőre van szüksége.¹⁹

A haderő állománykategóriáinak az arányai is jelentősen fognak változni a jövőben, pontosabban 2020-ig. A szovjet hadseregtől megörökölt állománykategória arányokat a tiszti túlsúly jellemezte és elméletileg nem volt altiszti állomány. Azért elméletileg, mert a valóságban az altisztek szerepét a zászlósok és a továbbszolgálók töltötték be. A szerződéses katonák – mint minőségi katonák – megjelenésével és a katonai vezetők által régen várt, javasolt altiszti állománykategória elfogadásával lehetővé vált az altiszti rendszer bevezetése. Így jelentősen lehetett csökkenteni a tisztikar létszámát (ezt a reform elején 150 ezer főre tervezték, de az élet ezt is felülírta, hiszen több mint 200 ezer tisztnek és zászlósnak kellett volna távoznia a hadseregből). A szerződéses katonák alkalmazásának jó tapasztalatai alapján az altiszti állomány létrehozását a szerződéses katonákra alapozták. A jövőben növelik a szerződéses katonák – kvázi altisztek – számát. Ezt többek között az is indokolja, hogy egyre problematikusabb a sorállomány biztosítása a polgári életből. Egyik oldalról a demográfiai hullámvölgy miatt, másrészt a kötelező katonai szolgálat népszerűtlensége miatt. Hiábavaló volt minden törvényi szigorítás, a hadkiegészítő parancsnokságok nem tudtak megfelelő létszámú sorkatonát biztosítani. Ezért a katonai vezetés tovább csökkentette a sorállomány létszámát, amely 2017-re 145 ezer főre csökken majd. Annak ellenére, hogy a katonai vezetők többsége ragaszkodik a kötelező katonai szolgálat megtartásához a tartalékos állomány biztosítása miatt, nem zárhatjuk ki annak a lehetőségét, hogy az orosz haderő előbb-utóbb professzionális hadsereggé válik.

A Nemzeti Közsolgálati Egyetemen megtartott szakmai fórumon az orosz haderőreformmal kapcsolatban Tömösváry Zsigmond az Oroszországi Föderáció jelenlegi és várható katonai képességét elemezte. Az előadó elmondta, *„hogy 2008-as orosz-grúz háború tapasztalatai alapján gyorsult fel Oroszország katonai erejének növelése, a fegyveres erők technikai eszközeinek modernizálása és a vezetés korszerűsítése, továbbá, az állomány kiképzettségének növelése, a képességek fejlesztése.*

Az ország ideai katonai költségvetése 62 milliárd dollár, de 2020-ig további 680 milliárd dollárt szánnak a haditechnikai eszközök fejlesztésére, modernizálására. Az ország nehéz gazdasági helyzetének ellenére a politikai vezetés döntött a reform

¹⁹ Миллион в погонах. Не много ли?,
http://www.nvo.ng.ru/concepts/2009-04-24/10_krugstol.html (Letöltés ideje: 2009.04.24.)

felgyorsításáról és a katonai kiadások növeléséről. Ebből a szempontból különösen kedvező a Hadászati Rakétacsapatok és a Légi- Kozmikus Csapatok helyzete, hiszen ezek az igényelt fejlesztési összegeket teljes egészében megkapják. Az előadó véleménye szerint a reformok befejezésekor a veszélyeket, kihívásokat hatékonyan kezelni tudó, korszerűen felszerelt, és jól kiképzett orosz fegyveres erőkkel kell számolni.”²⁰

Az orosz állami fegyverzet-beszerzési terv fő célja, hogy 2011-2020 között 70-80%-ra növeljék az orosz hadseregben hadrendbe állított új technika arányát, amely jelenleg 40-50% körül mozog.

„Az nyilvánvaló, hogy csak egy mobil, rendkívül hatékony hadsereg és a flotta képes megoldani stratégiai feladatát: garantálni Oroszország biztonságát, szuverenitását és a nemzeti érdekek védelmét. A fő cél az, hogy megvédje a polgárokat a lehetséges katonai fenyegetésektől” – mondta Vlagyimir Putyin elnök.²¹

Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériumának kibővített kollégiumi ülésén a 2014. év értékelésével kapcsolatban a következők hangzottak el:

Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériumának fő célkitűzése volt az elmúlt évben a fegyveres erők harci képességeinek fokozása, modern fegyverzeti és technikai eszközökkel való ellátása; a személyi állomány feltöltése; intenzív kiképzés folytatása a valós harctevékenységhez közelítő feltételek között és a személyi állomány szociális helyzetét biztosító feladatok megoldása.

A fegyveres erők harci képességének fokozása terén:

A hadászati nukleáris erők olyan szinten tartása, amely biztosítja a nukleáris visszatartás (elrettetés) feladatainak végrehajtását, garantálását. A Hadászati Rakétacsapatoknál három YARS rakétaezredet állítottak hadrendbe.



10. ábra: JARSZ (RS-24) interkontinentális ballisztikus rakéta
http://www.mil.ru/mod_activity_plan/doc.htm, (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)

²⁰ „Fenyegeti-e a NATO Oroszországot?” című szakmai fórum, Nemzeti Közszolgálati Egyetem.

<http://www.uni-nke.hu/hirek/2015/02/17/fenyegeti-e-a-nato-oroszorszagot> (Letöltés ideje: 2015. 02. 18.)

²¹ <http://www.en.ria.ru/russia/20140626/190720536/Russia-Putin.html> (Letöltés ideje: 2014. 06. 26.)

A Távolsági Légierő harci állománya hét korszerűsített hadászati rakétahordozóval bővült (*TU-160* és *TU-95MC*), az állandó készütségű Haditengerészeti Flotta új rakétahordozó atom tengeralattjáróval bővült (*YURIJ DOLGORUKIJ*), amelyről három *BULAVA* rakétaindítást hajtottak végre. Az év végétől a Haditengerészeti Flotta három ilyen típusú tengeralattjáróval rendelkezik. Megkezdődött további két rakétahordozó építése, ezek a *KNYÁZ VLADIMIR* és a *KNYÁZ OLEG* tengeralattjárók.

A hadászati nukleáris erők 38 interkontinentális ballisztikus rakétát kaptak, amelyből 22 hadászati rendeltetésű tengeralattjárókon került rendszeresítésre. Így, a Haditengerészeti Flotta korszerű rakétatípusokkal való ellátottsága 56%-ra nőtt.



11. ábra: Jurij Dolgorukij tengeralattjáró
<http://www.mil.ru/mod.htm>, (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)

Az általános rendeltetésű erőknél egy önálló csapatcsoportosítást, hoztak létre a Krim-félszigeten. A félszigeten a meglévő erőket hét magasabb egységgel és nyolc különböző rendeltetésű katonai egységgel erősítették meg.

Tizennégy pilótánélküli repülőegységet szerveztek, és rendszeresítettek, amiket az év folyamán 179 UAV repülőeszközzel szereltek fel. Ez ugyanannyi, mint amennyit az elmúlt években összesen kapott a fegyveres erő.

Létrehozták az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma pilótánélküli repülő Állami Központját. Itt a szakemberek kiképzése folyik, egyebek mellett más minisztériumok és országos hatóságok szükségleteinek megfelelően.

A pilótánélküli eszközök alkalmazása a csapatok kiképzési intézkedéseiben is megjelent, és az olimpiai és paraolimpiai játékok biztonságának garantálásában is szerepet kaptak.

A pilótánélküli repülőeszközök bevetési száma a 2013. kiképzési évhez képest megduplázódott, a repülési idő pedig négyszeresére nőtt.

A Légierő haderőnem szervezetében vegyes repülő hadosztályok és légvédelmi hadosztályok jelentek meg.

A Légi-Kozmikus Védelem (űrvédelem) minden dandára osztályszervezetre tért át.

A Haditengerészeti Flotta harci képességei az évvégével újabb önálló tengeralattjáró dandár szervezettel erősödött a Fekete-tengeri Flottánál.

A Jeges-tengeren állomásozó Északi Flotta szervezetében Egyesített Hadászati Parancsnokságot hoztak létre. A parancsnokság állománya kiegészült egy légvédelmi hadosztállyal, tengerészgyalogos dandár erőekkel, és az Északi-sarki gépesített lövész dandár hadrendbe állítása is befejezéséhez közeledik.

A Kotyelnij szigetre harcászati csoportot telepítettek, melynek állományát korszerű légvédelmi és hajóvédelmi, hajóromboló és partvédelmi komplexumok alkotják. A katonák részére a normális szolgálati körülmények és elhelyezés biztosítása érdekében - a sarkköri körülmények figyelembe vételével - modul laktanyákat hoznak létre.

A Légi- Koszmikus Védelmi Csapatoknál az ügyeleti (harci-) szolgálatot a magas üzemi készenlétű rádiólokációs állomásokkal hajtják végre Kalinyingrád és Irkutszk helyőrségekben. A harci-kísérleti (rendszerbeállító) ügyeleti szolgálatot még két rádiólokátor látja el Barnaul és Jenyiszejszk helyőrségekben.

A Légideszant Csapatok harci képességeit is növelték. Itt a különleges rendeltetésű ezredek dandár szervezetűvé fejlesztették fel.

Korszerű fegyverzettel és technikai eszközökkel való ellátás területén:

A fegyveres erők harcképességének növelése, a korszerű haditechnikai eszközökre történő átfegyverzés az importkiváltás²² feltételei között került végrehajtásra.

A Szárazföldi Csapatok állománya – kettő *ISKANDER-M* hadműveleti-harcászati rakétadandárral, kettő *SZ-300V4* csapatlégvédelmi rakétarendszerrel, 294 korszerűsített harckocsival, 296 páncélozott szállító járművel, és 5 ezer gépjárművel bővült.



12. ábra: TU-160-as hadászati bombázó
<http://www.mil.ru/mod.htm>, (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)

A Légierő az év folyamán 142 repülőgépet, köztük 53 többcélú *SzU-30* és *SzU-35C* vadászrepülő, 16 *Szu-34*, 28 különböző szállító és kiképző-gyakorló repülőgépet, 18 korszerűsített *MIG-31BM* elfogó-vadászrepülőgépet, 135 helikoptert közülük 46 harci-, 72 deszant-szállító és végül 7 *SZ-400* légvédelmi rakétakomplexumot kapott.

A Haditengerészeti Flotta állománya a *SEVERODVINSK* robotrepülőgépet hordozó atom-tengeralattjáróval, *NOVOROSSIJSK* nagy dízel-elektromos tengeralattjáróval, és 5 vízfelszíni hajóval, és 10 különböző osztályú hadihajóval bővült.

²² A szankciók bevezetése; az ukrán védelmi ipar összeomlása; a szerződések felmondása, a Kelet-ukrajnai ipari körzetek lerombolása miatt.

A Légi- Kozmikus Védelmi Csapatok a Pleszeck űrrepülőtéren határidő előtt befejezték az ANGARA űrrakéta indítóállásainak²³ kiépítését, ahol júniusban a könnyű osztályú rakéta kísérlet is sikeresen végrehajtásra került. Az év végére elkészült a nehézrakéták rakétaindító állása is.

Így, az ANGARA űrrakéta komplexum biztosítja Oroszország területéről a rendszeresített katonai műholdak indítását és különböző magasságú keringési pályákra állítását is.

A védelmi ipar az állami megrendeléseket 100%-ban teljesítette. A csapatok korszerű haditechnikával való ellátása a 2013. évhez képest átlagban 7%-kal növekedett, ami mintegy 48%-ra növelte a hadrendi elemek új eszközökkel történő ellátottságát.

A harci technika és a fegyverzet hadrafoghatósága 85%, ami az előző évhez képest 5%-os növekedést jelent.

Az egységek, magasabb egységek javító szervezeteinek visszaállítása, az ésszerű tervezett kiszolgálások, a technika szervizelése és a védelmi ipari üzemi korszerűsítése, a tartalék alkatrészek beszerzése javította a technika hadrafoghatóságát. A javító karbantartó tevékenység teljes volumene az előző évi 1,3 szorosára nőtt.

A fegyveres erők szerződéses és sorozott állománnyal történő feltöltése:

A minisztérium intézkedései alapján a fegyveres erők személyi állománnyal való feltöltöttsége 90,5%-os, ami az előző évekhez képest 5%-kal magasabb.

A csapatoknál rendszeresített korszerű fegyverzet és technika elterjedésével egyidőben növekedett a szerződéses állomány létszáma is. Jelenleg, mintegy 255 ezer fő szolgál ebben a kategóriában, ami 75 ezer fővel több az előző évinél. A honvédelmi szolgálatra jelentkezők 64%-a közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Az életkoruk a 30 évet nem haladja meg (91%). A kiválasztott szerződéses állományúak 4 hetes összefegyvernemi intenzív képzésben részesülnek az ország területén lévő 21 kiképző központban.

A katonai szolgálatot vállaló tehetségesek számára 5 tudományos alegységet (századot) hoztak létre, a bevonulókban rejlő különleges képességek kiteljesítése érdekében. 2013-ban, az éves elnöki üzenetben bejelentett katonai beosztásokra a szakemberképzést 67 polgári egyetemen folytatják, jelenleg 14 ezer fő vesz részt az itt folyó tartalékos és altiszti képzés/felkészítés rendszerében. Az új rendszerű felkészítésben a polgári szakképzettség mellett egy minősített katonai szakképzettséget is szerezhetnek az itt tanulók.

A Krím-félszigeten lévő objektumok és a polgári lakosság biztonságának garantálása:

Az ukrán fegyveres hatalomátvétellel veszélybe került a Fekete-tengeri Flotta és az orosz nyelvű lakosság biztonsága a Krím-félszigeten.

Az Oroszországi Föderáció vezetése gyorsan és adekváтан reagált a kialakult katonai-politikai helyzetre, a szerződésekben lefektetett létszámokra töltötte fel az ott állomásoztatott csoportosítás létszámát. A Krímben szolgáló állomány biztosította a katonai objektumok (bázisok) biztonságát, a referendum zavartalan lebonyolítását és megakadályozták a krími polgári lakosság körében a vérontást.

²³ Az ANGARA űrrakéta három típusa ismert, könnyű-, közepes- és nehéz osztályú. Az indítóállásokból egy könnyű-, három közepes-, és öt pedig a nehézrakéták indítására épült meg.

A csapatok harckészültségének és műveleti kiképztségének váratlan ellenőrzése:

A fegyveres erők harci képességeinek váratlan ellenőrzésére több esetben került sor a Nyugati-, Központi – és a Keleti Katonai Körzetekben.



13. ábra „KELET-2014” hadászati parancsnoki – törzsvezetési gyakorlat
http://www.mil.ru/mod_activity_plan/doc.htm, (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)

Alapvető figyelmet a csapatok átcsoportosítására fordították az egyik hadszíntérről a másikra, így a műveletek végrehajtásához elegendő erő összpontosult a veszélyeztetett irányokban.

A rendszer szintű ellenőrzések során a légvédelem képességeinek felmérése, a légi erők riasztása és emelése, a légvédelmi erők és rádiótechnikai magasabb egységek manőverei, és a légi célokra történő éleslövészet került végrehajtásra.

Különleges jelentőséget kapott a logisztikai (anyagi-technikai) biztosítás végrehajtásakor a helyi polgári szervezetek erőforrásainak a feladatokba való bevonása.

Minden egyes katonai művelet értékelése megtörtént és a szükséges direktívák, dokumentumok – a feltárt hibák és hiányosságok megszüntetésére – kiadásra kerültek.

A körzetek (és régiók) vezetési szervei háborús viszonyok közötti tevékenységének ellenőrzése is megtörtént. Ennek során a Keleti Katonai Körzetben ellenőrizték az ipari-kereskedelmi, a kommunikációs-híradási és közlekedési-szállítási minisztériumok alárendelt szervezeteit valamint a Bajkálontúli-, Tengermelléki-, Habarovszki-, Komszomolszki-, Amuri-, és a Szahalini megyei adminisztrációk tevékenységét egyaránt.

A „KELET 2014” hadászati parancsnoki-törzsvezetési gyakorlatot új módszerrel vezették le. Először a biztosító erők ellenőrzése, gyakoroltatása folyt, majd a harckészültségüket ellenőrizték, ezután következett a gyakorlat aktív fázisának végrehajtása.

A harci kiképzési feladatok végrehajtása 23 napig tartott, a korábban megszokott 6-8 naphoz képest. Ez biztosította a Keleti Katonai Körzet csapatainak teljes mértékű ellenőrzését az előkészítés és a végrehajtás időszakában egyaránt.

A gyakorlat során a Nyugati Katonai Körzetből a Keleti Katonai Körzetbe 12000 km-es, nagytávolságú átcsoportosítást hajtottak végre. A gyakorlaton 155 ezer katona vett részt, több mint 8000 harci technika, 85 hadihajó és 650 repülő eszköz került bevetésre. Gyakorlatilag a műveletek az Oroszországi Föderáció 13 közigazgatási-területi egységét érintették.

2014 májusában Vlagyimir Putyin elnök vezetésével a fegyveres erők vezetési-irányítási gyakorlatát hajtották végre, melynek során a Hadászati Rakétacsapatok és a Légi- Kozmikus Védelmi Csapatok vezetési rendszereinek hatékony megbízható működését ellenőrizték.

A gyakorlatok hozzájárultak a katonai felső vezetés részére a hadászati visszatartó erő komplex alkalmazásának gyakorlásához.

A gyakorlatot megszemlélték az állami vezetés és a Kollektív Biztonsági Együtműködési Szervezet vezetői és tagjai.

A Szovjetunió szétesése óta először 2014 októberében került sor haditengerészeti gyakorlatra az orosz Haditengerészeti Flotta magasabb egységeinek részvételével. A távoli-tengeri zóna²⁴ területen 8 hadihajó és más ellátó-kisegítő hajók tüzérségi és rakétafegyverekkel éleslövészetet hajtottak végre a tengeri szállítmány kísérése, oltalmazása folyamán.

A harc kiképzés területén:

A kiképzés nagyméretű haderőnemi és fegyvernemi csapatok bevonásával folyt. A Szárazföldi Csapatoknál a kiképzést a zászlóalj harci kötelékek és vezető szervek feladatainak ismeretlen területen való végrehajtását gyakorolták. A személyi állomány lökiképzési színvonala javult és a löveredmények 3,2-4,1 átlagot értek el. A visszaellenőrzéskor az egységek 57%-a „jó” értékelést kapott.

A légierő normatív bevetésének száma 14%-kal nőtt a tervezetthez képest és a haditengerészeti flotta tengeralattjáró személyzetek 9%-kal több gyakorlaton vettek részt.

A Távolsági Légierő 43 repülést hajtott végre a világ különböző régióiban.

A Légideszant Csapatoknál nőtt az ugrások gyakorisága, amelyeket 50%-ban bonyolult időjárás viszonyok között hajtottak végre. Először hajtottak végre az Északi-sarkon zászlóalj kötelék szintű deszantolást.

Az állami- és katonai vezetési rendszer korszerűsítése terén:

A fegyveres erők vezetése hatékonyságának és az ország védelmi képességének megerősítése céljából létrehozták az Oroszországi Föderáció Nemzeti Védelmi Vezetési Központját.

A Központ nemcsak a politikai és katonai helyzet követésére, hanem az állam összes katonai szervezete valós idejű vezetésére és irányítására képes. A Központ folyamatosan figyeli a minisztérium tevékenységi tervének végrehajtását, kizárja a 2020-ig terjedő időszakra meghatározott építési/fejlesztési feladatok megszakítását a fegyveres erőkre vonatkozó állami védelmi megrendelések esetén is. A Központban harci ügyeleti szolgálat van, ami biztosítja az objektív helyzetértékeléseket és javaslatok kidolgozását az állami vezetés számára, az az országon belül és a világban kialakult válsághelyzetekre történő időbeni reagálást.

²⁴ A távoli-tengeri zónán – az országgal határos tengereken kívüli vízfelszíneket (tengerek, óceánok) értik.



14. ábra: Az Oroszországi Föderáció Nemzeti Védelmi Vezetési Központja
<http://www.mil.ru/mod.htm> (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)

A katonai körzetekben a regionális központok hálózata is kiépült a magasabb egységek bevonásával. Folyamatosan fejlődik a fegyveres erők vezetésének infrastruktúrája és az automatizált vezetési rendszerek új generációjával való ellátása. Ennek keretében a Keleti Katonai Körzet 32 parancsnoki-törzsjárművet kapott, míg a Légideszant Csapatoknál az „*Androméda-D*” automatizált vezetési rendszert állították hadrendbe.

A Szárazföldi Csapatoknál 468 új generációs rádióállomás került a seregtestekhez és a magasabb egységekhez, így többek között a gépjárműre telepített –mobil– anyagi-technikai biztosítás (logisztika) „*Szvetlica*” automatizált rendszere.

A katonai képzési rendszer fejlesztése:

A 2020-ig tartó időszakban a felsőoktatási intézményi infrastruktúra fejlesztése a jóváhagyott program szerint folyik. A fejlesztés célja a korszerű infrastruktúra és oktatás-képzés bázisok létrehozása.

A katonai felsőoktatási intézmények hálózata nagy többséggel minőségi, tudományos fokozatú oktatókkal rendelkezik. A katona szakemberek képzése/felkészítése 21 felsőoktatási tanintézetben folyik, amelyek 3 katonai oktatási-kutató központot, 11 katonai akadémiát, 2 katonai egyetemet és 5 felsőfokú katonai elektronikai műszaki főiskolát foglalnak magukba.

Az innovatív technológiák fejlesztése terén:

A Védelmi Minisztérium szakemberei nagy figyelmet fordítanak az innovatív technológiák fejlesztésére. 2014-ben több mint 100 ilyen munkát fogadtak be, harci robotokat teszteltek és műszaki csapatok részére kifejlesztett különleges robotokat mutattak be.

Az anyagi-technikai biztosítás rendszerének fejlesztése:

A csapatok kiszolgálása, elhelyezése és ellátásának elemzése alapján meghatározásra kerültek a katonai egységek szervezetszerű alegységeinek feladatai.

Az év folyamán valamennyi katonát a különböző klimatikus feltételekhez adaptált új ruházattal és felszereléssel látták el.

Gyorsították az anyagi-technikai bázisok (objektumok) infrastruktúrájának korszerűsítését. A fegyverzet és a technikai eszközök megóvása érdekében megkezdődött a csapatok könnyűszerkezetes tároló helyekkel való ellátása. A könnyűszerkezetes telep- és tároló helyek előnye a csapatok áttelepülése

végrehajtásakor a gyors szét- és összeszerelhetőség. Az első mobil telephelyek az ISKANDER-M rakétaegységeknél kerültek alkalmazásra.

Kialakítás alatt van a fegyveres erők egységes logisztikai rendszere. A mintegy 400 elavult bázis és raktárrendszer helyett 24 ipari-logisztikai komplexum épül a szállítmányok és rakományok korszerű nyilvántartása és gyors feldolgozása céljából. Az ipari-logisztikai központok létrehozására, felállítására a befektetői körök bevonásával is számolnak. Ebben az évben Naro-Fominsk és Armavir helyőrségekben a komplexumok létrehozása megkezdődött, és 2015-ben évvégéig elkészülnek.

A „*Hatékony Hadsereg*” program keretében a gázellátás és kazánházak építésével az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériumának épületeiben és objektumaiban a hideg-melegvíz ellátás, a távfűtés és az elektromos energia felhasználása mind fogyasztásmérők szerinti elszámolás alapján történik, aminek révén évente mintegy 2,7 milliárd rubel takarítható meg.

A szociális és egészségügyi ellátás szintjének emelése:

A Védelmi Minisztérium kiemelten kezelte a személyi állomány szociális ellátását, védelmét. A védelmi költségvetés optimalizálásának eredményeként az illetményeknél kiegészítő pótlék rendszert vezettek be, a pótlék mértéke pl. az osztályba soroltak esetén a beosztási illetményük 5-30%-a, a parancsnoki pótlék pedig a beosztási illetmény 20%-a. A személyi állomány illetménye nagyobb, mint a vezető iparágakban kapott átlagos munkabér.



15. ábra Az orosz fegyveres erők különleges erőinek kiképzése
<http://www.mil.ru/mod.htm>, (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)

Minden lehetséges feltételt megteremtettek a katonák lakással való ellátása érdekében. 2014-ben húszezer katonacsalád kapott lakást, a katonák lakástámogatására kapott összegből, amit lakásvásárlásra vagy építésre használhatnak fel. Szolgálati lakást 17 ezer fő kapott, ez a tervezettnél 9%-kal több lakás jelent ebben az ellátási rendszerben. A lakhatás megoldásának másik módja a lakáskölcsönök nyújtása, ebben mintegy 44 ezer fő vesz részt.

Az egészségügyi biztosítás új minőségi szintet ért el, a katonai kórházak 2,5 ezer korszerű új műszerrel, és berendezéssel gazdagodtak, és 85 rohamkocsi egységgel bővült a különleges mentőszolgálat.

A fegyveres erők bázisainak fejlesztése:

A Védelmi Minisztérium egyik prioritást élvező feladata a bázis laktanyák fejlesztésének tervek szerinti végrehajtása, az utóbbi évek lemaradásának pótlása. A 2017-ig tervezett feladatok 535 bázis fejlesztését irányozták elő, ebből már 2014-ben 104 elkészült. A lemaradások pótlása is megtörtént.



16. ábra: A Fekete-tengeri Flotta hajói
<http://www.mil.ru/mod.htm>, (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)

A terveknek megfelelően halad a Novorosszijszki hadikikötő építése, annak befejezése 2016-ban várható. A szabvány-típusépítkezések, objektum felújítások szigorú pénzügyi felügyelet, és elszámolások mellett folynak. A felesleges katonai objektumok a Védelmi Minisztérium állományból a regionális és helyi önkormányzati szervekhez további felhasználásra kerülnek. Átadásra került 2400 lakóház, 4000 ingatlan, közöttük iskolák, óvodák, táborkok, kazánházak, tiszti klubok, és egészségházak. A katonai objektumok megszüntetésével, a felszabaduló kiszolgáló állományt a Védelmi Minisztérium az őrzés-védelem területére csoportosította át.

A nemzetközi katonai együttműködés kapcsolatainak fő irányai:

Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériumának nemzetközi együttműködési tevékenysége több irányban folyik.

Az elsődleges figyelmet a tárca a Kollektív Biztonsági Együttműködési Szervezet (ODKB) országaira fordítja. A közép-ázsiai államokra Afganisztánból veszélyt jelentő fenyegetések érdekében jelentős segítséget nyújt részükre fegyveres erők fegyverrel és haditechnikai eszközökkel való ellátása terén.

A Védelmi Minisztérium katonai tanintézeteiben a különböző nemzetek tisztjeinek képzése térítésmentesen vagy kedvezményes alapokon történik. Jelenleg a katonai tanintézetekben 6 ezer külföldi katona tanul. A képzések - a Hadászati Rakétacsapatok és a Légi-Kozmikus Védelmi Csapatok tanintézetein kívül - valamennyi fegyvernemi felsőfokú tanintézetben folynak.

Közös légvédelmi rendszert hoztak létre Fehéroroszország-, Kazahsztán és Örményország légtere védelmére. Egy éve az Oroszországi Föderáció Fehéroroszországgal közösen ügyeleti szolgálatot hozott létre Baranovicsiben, ahol az orosz légierő 6 Szu-27 repülőgéppel közösen oltalmazza a légteret.

Szerződések keretében orosz katonai bázisokat hoztak létre Abházia, Örményország, Kirgizisztán, Tádzsikisztán, és Dél-Oszétia területén. Ezek garantálják a térség biztonságát, és a hadászati stabilitást. Az év folyamán 30 különböző szintű, nemzetközi gyakorlatot tartottak „INDRA”, „SELENGA”, „MIRNAYA MISSIYA”.)

Orosz kezdeményezésre, a szíriai vegyi fegyverek megsemmisítése érdekében a „Pjotr Velikij”, „Admiral Levcsenko” és „Admiral Kulakov” hadihajókon nemzetközi törzsek működtek. A vegyi-fegyvereket szállító hajó-konvojok vezetése-irányítása nagy szakértelemmel került végrehajtásra.

A hadihajókkal a nemzetközi kikötőkben 112 hivatalos látogatást tettek, a Csendes-óceán tengerein a Haditengerészeti Flotta hadihajói rendszeres őrzőjáratot folytatnak.

A Védelmi Minisztérium szervezésében harmadszor rendeztek Moszkvában nemzetközi biztonsági konferenciát. A résztvevők között harminc védelmi minisztérium képviselői, több mint 60 nem kormányzati szervezet- NGO, és 40 tudományos-kutatóintézet szakértői voltak jelen.

A fegyveres erők részvétele a válsághelyzetek megoldásában:

A fegyveres erők alegységei és harci technikája rendszeresen bevonásra kerülnek rendkívüli helyzetek megoldásába, részt vesznek a jégtorlaszok megszüntetésében, árvizek és tüzek megfékezésében. Kiemelt feladat jelenleg a Krím-félszigeten a vízellátás biztosítása. A rendkívüli helyzetek felszámolásában 2014-ben 3 ezer katona és 5 száz technikai eszköz, 24 repülőgép, 52 helikopter vett részt. A repülőeszközöket 486 esetben vetették be ezekbe a műveletekbe.

A Krím-félszigeten 125 km vízvezetékét építettek ki.



17. ábra: Valerij Geraszimov hadseregtábornok, vezérkari főnök
<http://www.mil.ru/mod.htm>, (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)

Az Oroszországi Föderáció hozzájárulásaként az orosz légierő szállító repülőgépei Guineába az Ebola vírus elleni védekezés, illetve a gyógyító munkálatokhoz egy katona-kórházat szállítottak és adták át a helyi hatóságok részére.

A nyitott társadalom és az állampolgárok hazafias nevelése:

Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma nagy figyelmet fordít a nyilvánosságra, és konstruktív párbeszédet folytat a társadalommal. Ezt igazolja az a

több mint 8,5 ezer –a hazai és nemzetközi média képviselőivel folytatott– esemény/találkozó, ami bizonyítja a média kiemelkedő érdeklődését a fegyveres erők iránt.

Jelentősen megnövekedett a csapatoknál folytatott találkozók/események száma, amit a központi és regionális médiasajtóban megjelent tudósítások/információk mennyisége is jól tükröz.

A közös médiatevékenység eredménye a központi- és regionális televízió, rádió csatornák számára készült alkotások, dokumentumfilmek. A „ZVEZDA” tv csatorna tudósítói több mint 120 dokumentumfilmet és 200 rádió és televíziós programot készítettek, amelyek a csapatok életét közvetlen közelről mutatták be.

A Védelmi Minisztérium az információkat az internet-hálózat felhasználásával csaknem 100 millió emberhez juttatja el. A katonai szolgálat presztízsének növelése érdekében számos kulturális-hazafias program készül. A hadseregen belül, vagy a katonai tanintézetek közötti „Armija Rossii”, „KVN”²⁵ versenyeket, fesztiválokat rendeznek ahová a fiatalok széles tömegét/rétegeit is bevonják.



18. ábra: TOPOŁ-M hadászati interkontinentális ballisztikus rakéta
<http://www.mil.ru/mod.htm>,
(Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)

A Védelmi Minisztérium megítélése és a szociológiai felmérések szerint a megkérdezettek körében jelentősen nőtt a hadsereg presztízse.

Befejezésül néhány megjegyzés, amely az új katonai doktrína kapcsán tartott vezetői értekezleteken hangzott el:

„A fegyveres erőket modernizálni kell, hogy legyen egy modern, megbízható erő, amely képes megvédeni az ország függetlenségét és egységét, a polgárok életét és az állam érdekeit a gyorsan változó világban. Nem engedhetjük meg, hogy megbontsák a stratégiai elrettentő erők egyensúlyát, veszélyeztessék a stratégiai nukleáris erők képességét. A hatékony légi-kozmosz védelem garantálja a

²⁵ Népszerű, az ifjúság számára készített szórakoztató TV műsorok alapján folytatott rendezvények.

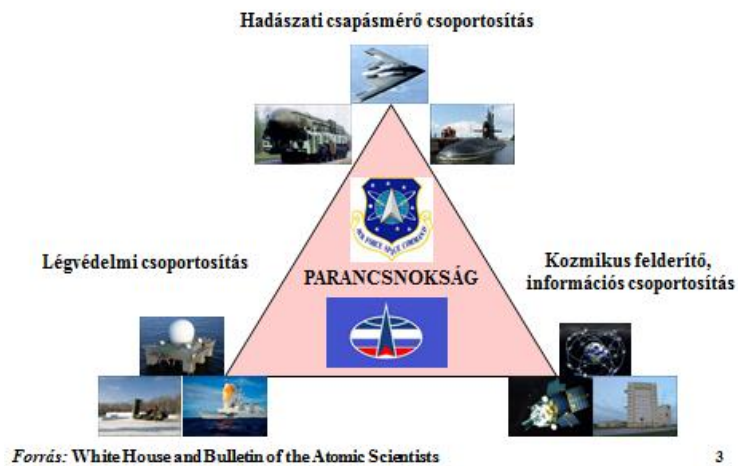
stabilitást, ezért ezeket az eszközöket fejleszteni szükséges” – jelentette ki az elnök a védelmi kollégiumi ülésen.²⁶

Az orosz fegyveres erők éves feladatszábó értekezletén Szergej Sojgu védelmi miniszter kiemelte: „az ország biztonsága érdekében a legfontosabb feladat: növelni kell a hadászati nukleáris erők, a légi-koszmikus csapatok, a légierő, a szárazföldi és a haditengerészeti erők harcképességét.”²⁷

Geraszimov vezérkari főnök többek között a következőt mondta: „minden, ami a nukleáris elrettentéshez kapcsolódik, a kutatás-fejlesztés, a prototípusok, kiemelten a modernizáció, valamint a tervezett beszerzések – mindez továbbra is prioritást élvez és érintetlen marad.”

Az orosz felfogás szerint – ahogy ezt a főbb biztonságpolitikai dokumentumok megállapításai is jelzik – az agressziótól való visszatartás elsődleges eszköze a nukleáris csapásmérő-képesség fenntartása. Emellett Oroszország nagy hangsúlyt fektet az Amerikai Egyesült Államokkal fenntartott stratégiai egyensúlyra, amelyet számos kétoldalú fegyverzetkorlátozási és csökkentési egyezmény megkötésével és betartásával igyekszik biztosítani.

A „hadászati triád” új megközelítése



19. ábra

Forrás: <https://www.fas.org/sgp/crs/nuke/RL33640.pdf>, (Letöltés ideje: 2015.03.18)

Az orosz nukleáris triád elemeit az önálló fegyvernemként funkcionáló, közvetlenül az elnöknek alárendelt Hadászati Rakétacsapatok, valamint a Légierő és a Haditengerészeti Flotta egyes komponensei képezik. Az orosz nukleáris triád eszközparkjához a silókból vagy mobil állásokból indítható interkontinentális ballisztikus rakéták, illetve a tengeralattjáróról indítható ballisztikus rakéták és az

²⁶ План деятельности на 2013-2020 гг., http://www.mil.ru/mod_activity_plan/doc.htm (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)

²⁷ Шойгу: задача не допустить превосходства над РФ будет выполнена. http://www.ria.ru/defense_safety/20150130/1045020854.html (Letöltés ideje: 2015. 01. 30.)

ezeket hordozó tengeralattjárók, valamint a stratégiai bombázó repülőgépek tartoznak.

„Az Oroszországi Föderációval szemben a Nyugat a küzdelem új formáját használja, amely magában foglalja a politikai, a katonai, a gazdasági és az információs képességeket” – hangsúlyozta a vezérkari főnök.²⁸



20. ábra

forrás: <https://www.fas.org/sgp/crs/nuke/RL33640.pdf>,
<http://www.sprotyv.info/ru/news/11034-informacionnye-akcenty-novoy-voennoy-doktriny-kremlya>, (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)

A szerzők ajánlják tanulmányukat a címben jelzett témával – az oktatásban és a tudományos kutatásban foglalkozóknak, és mindazoknak –, akik az Oroszországi Föderációról szóló tudósítások kapcsán némi tudományos értékű magyarázatot szeretnének kapni. Továbbá azért is írtuk a tanulmányt, mert az orosz geopolitikai, geostratégiai gondolkodást sokkal kevésbé ismerjük, mint a nyugatit. Véleményünk szerint a mai világban különös jelentősége van a változó, megújuló Oroszországi Föderáció és Európa közötti kölcsönös kapcsolatok kérdése vizsgálatának. Szinte teljesen biztos, hogy a kibővített NATO, az Európai Unió és az Oroszországi Föderáció között minőségileg más kapcsolatok alakulnak majd ki a jövőben, mint ami napjainkban tapasztalható.

Felhasznált irodalom:

- Военная доктрина Российской Федерации,
<http://www.news.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>,
(Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)
- Президент утвердил новую редакцию Военной доктрины РФ,
<http://www.itar-tass.com/armiya-i-opk/1674958>, (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)

²⁸ Начальник российского Генштаба - об основных задачах развития армии.
http://www.nvo.ng.ru/concepts/2014-09-12/1_oborona.html, (Letöltés ideje: 2015. 01. 24.)

- Информационные акценты новой Военной доктрины Кремля,
<http://www.sprotyv.info/ru/news/11034-informacionnyye-akcenty-novoy-voennoy-doktriny-kremlya>, (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)
- Что означает новая Военная доктрина РФ?,
<http://www.unian.net/politics/1027585-cto-oznachaet-novaya-voennaya-doktrina-rf.html>, (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)
- Итоги деятельности Минобороны России в 2014 г.,
<http://www.mil.ru/>, (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)
- Россия планирует покорить Северный полюс,
<http://www.expert.ru/about/online/>, (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)
- План деятельности на 2013-2020 гг.,
http://www.mil.ru/mod_activity_plan/doc.htm, (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)
- Стратегические ракетчики в 2015 году проведут более 100 учений,
http://www.ria.ru/defense_safety/20150111/1042049681.html, (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)
- Новые масштабы оборонных задач,
<http://www.redstar.ru/index.php/newspaper/item/20998>, (Letöltés ideje: 2015. 01. 16.)
- НАТО – наш главный геополитический противник,
<http://www.vz.ru/politics/2014/12/29/722699.html>, (Letöltés ideje: 2015. 01. 16.)
- Россия укрепит войска в Крыму, Калининграде и Арктике,
http://www.ria.ru/defense_safety/20150113/1042347601.html#14213513454814, (Letöltés ideje: 2015. 0. 16.)
- Генштаб России: американская ПРО приобретает глобальный характер,
http://www.ria.ru/defense_safety/20150130/1045024843.html, (Letöltés ideje: 2015. 01. 30.)
- Алексей Георгиевич Арбатов: Не втянемся ли в новую гонку вооружений,
http://www.nvo.ng.ru/realty/2015-02-06/1_gonka.html, (Letöltés ideje: 2015. 02. 08.)
- Грядущая война в Арктике. Миф или реальность?
<http://www.valhalla.ulver.com/f39/t18928.html>, (Letöltés ideje: 2015. 02. 20.)
- Russian Military Doctrine,
<http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/doctrine.htm>, (Letöltés ideje: 2015. 10. 12.)
- Julian COOPER: Russian Military Expenditure: Data, Analysis and Issues,
http://www.foi.se/Documents/foir_3688.pdf (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)
- Russia's new military doctrine lists NATO, US as major foreign threats,
<http://www.rt.com/news/217823-putin-russian-military-doctrine/> (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)

- New Russian military doctrine says NATO top threat, <http://www.washingtontimes.com/news/2014/dec/26/> (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)
- Russia's new military doctrine names NATO as key risk, <http://www.reuters.com/article/2014/12/26/us-russia-crisis-military-doctrine> (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)
- Russia promotes conventional forces in new doctrine, <http://www.bbc.com/news/world-europe-30604866> (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)
- US Commander Unsurprised by Russia's Revised Military Doctrine, <http://www.sputniknews.com/military/20150115/1016945952.html> (Letöltés ideje: 2015. 01. 16.)
- New Russian military doctrine says NATO top threat, <http://www.washingtontimes.com/news/2014/dec/26/> (Letöltés ideje: 2015. 01. 16.)
- New Russian Military Doctrine Labels NATO as Main Threat, <http://www.defensenews.com/story/defense/international/europe/2014/12/28/> (Letöltés ideje: 2015. 01. 16.)
- New version of the military doctrine On December 25, 2014 President Putin approved a new version of the military doctrine. http://www.russianforces.org/blog/2014/12/new_version_of_the_military_doctrine.html (Letöltés ideje: 2015. 01. 24.)
- Putin signs new military doctrine naming NATO as Russia's top military threat. <http://www.news.nationalpost.com/2014/12/26/putin-signs-new-military-doctrine-naming-nato-as-russias-top-military-threat/> (Letöltés ideje: 2015. 01. 29.)
- BARABÁS Péter: Fejlesztik az orosz haderőt. <http://www.nepszava.hu/cikk/1044285-fejlesztik-az-orosz-haderot> (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)
- Ariel COHEN: A U.S. Response to Russia's Military Modernization <http://www.heritage.org/research/reports/2014/05/>, (Letöltés ideje: 2015. 01. 24.)
- FÜGEDI Zita: Olajozottan folytatódik az Északi-sark készleteinek feltárása. http://www.kitekinto.hu/europa/2015/02/03/olajozottan_folytatodik_az_eszaki-sark_keszleteinek_feltarasa/#.VNL2nCxUzqo, (Letöltés ideje: 2015. 02. 05.)
- KÁLLÓ László – DEÁK Anita: Az Északi-sark – a „versenyfutás” kezdete. 44.-45. oldal, <http://www.kfh.hu/hu/letoltes/fsz/2011-1-2.pdf>, (Letöltés ideje: 2015. 01. 28.)
- Sz. BÍRÓ Zoltán: Kis orosz válságtan, Sz. BÍRÓ Zoltán: Kis orosz válságtan, Népszabadság 2015. január 10. Hétféje 4. oldal.

NAGY ATTILA

PILÓTA NÉLKÜLI LÉGI JÁRMŰVEK – A TECHNOLÓGIA BEMUTATÁSA, AKTUALITÁSAI, JOGI HÁTTERE

„A pilóta nélküli eszközök egyre jobban életünk részévé válnak, és alkalmazásuk természetrajzának megismerésével hatékonyabbá, biztonságosabbá és a környezetükbe integrálhatóbbá tehetjük őket.”¹

A cikk a leginkább megosztó pilótanélküli repülőeszköz kategória bemutatását szolgálja, különös tekintettel az aktualitásokra és a jogi szabályozás jelenlegi állására.

A pilóta nélküli, vagy távolról vezérelt repülőeszközök – legtöbbször autonóm működésre is képes – olyan speciális vezérlő, kommunikációs és navigációs rendszerekre támaszkodó repülő platformok, amelyek lehetővé teszik a biztonságos működést a fedélzeten tartózkodó pilóták és kezelők nélkül is.

Ma a világon több százezer szolgál katonai, rendvédelmi, kereskedelmi vagy hobbi felhasználóknál, és szinte mindenütt a drón elnevezéssel illetik őket. A szakterminológia azonban több csoportba sorolja ezeket az eszközöket, így definiálva a működésükből és a felhasználás módjából származó különbségeket. Ismerjük meg ezek közül a legfontosabbakat.

Drón

A harci, elsősorban repülő robotok egyik fajtája. Leginkább a katonai szaknyelvből ismerhetjük, napjainkban azonban a média érdekes színfoltjai lettek. Nem telik el nap a témával foglalkozó újabb hír megjelenése nélkül. Sajnos sok esetben helytelenül, kizárólag az érdeklődés felkeltése céljából használják ezt a kifejezést.

Pilóta nélküli légi jármű (Unmanned Aerial Vehicle – UAV)

A kifejezés egyértelműen arra utal, hogy nincs kezelő személyzet a fedélzeten, a jármű irányítását távvezérelt, és/vagy automata fedélzeti eszközök útján végzik. Ezek a rendszerek számos dinamikai és vizuális szenzorral vannak felszerelve a hatékony működés érdekében.

¹ SZABÓ Miklós: A pilótanélküli repülőeszközök katonai alkalmazásának lehetőségei és sajátosságai. http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2013_cikkek/2013-2-61-Szabo_Miklos.pdf, (Letöltés ideje: 2015.07.10.)

Pilóta nélküli légi rendszer (Unmanned Aerial System – UAS)

Az előző elnevezés egy komplexebb megközelítése, ahol a repülőeszközön túl a földi irányítást, a kommunikációt, illetve a tényleges céltevékenységet biztosító kiszolgáló elemek is meg vannak nevezve.

Kisméretű pilóta nélküli légi jármű (Small Unmanned Aerial Vehicle – SUAV)

Egy ember által hordozható és indítható pilótanélküli repülőeszközzel van szó, amelyet legtöbbször felderítési célokra alkalmaznak, de a polgári alkalmazásuk is egyre szélesebb körben terjed.

Távolról vezérelt légi jármű rendszer (Remotely Piloted Aircraft System – RPAS)

Az előző fogalmakkal szemben ez az elnevezés egyértelműen utal a közvetlen emberi kontrollra. Távolról ugyan, de a repülés teljes időtartama alatt megvalósul a humán operátori irányítás. Alapvetően a kisméretű, polgári alkalmazású pilótanélküli eszközök esetében használják ezt a kifejezést.

A pilóta nélküli, vagy távolról vezérelt légi járművek több szempont szerint csoportosíthatóak. Felépítésük szerint megkülönböztetünk forgószárnyas, merevszárnyas repülőeszközöket, valamint egyre több típusnál találkozunk ezek kombinációjával is.

Forgószárnyas (több rotoros) pilótanélküli repülőeszközök



1. kép: SkySpecs drón (prototípus)²

A forgószárnyas repülőeszközök (multirotorok) alapvető jellemzője a kisebb méret, nagyobb repülési stabilitás, és az egy pont feletti függeszkedés képessége. A helikopterekhez hasonlóan függőleges fel- és leszállásra képesek. Irányításuk távvezérlő pult, számítógépes földi állomás, vagy akár egy tablet segítségével is történhet. Beépített GPS és egyéb szenzorok által képesek a helyzetük és magasságuk megtartására, vagy akár önálló útvonalrepülés végrehajtására. Az

² Forrás: <http://wmuk.org/post/drone-aircraft-michigan-head-skyward>, (Letöltés ideje: 2015. július 12.)

integrált robotpilóta nem csak az autonóm működést támogatja, de számos biztonsági vészprogram lefuttatását is lehetővé teszi.

Merevszárnyas pilótanélküli repülőeszközök



2. kép: VMU-2 – Pioneer kis hatótávolságú UAV³

A merevszárnyas repülőeszközök alapvetően a nagyobb méretkategóriában jelennek meg, de van több taktikai felhasználásra készült, kézből indítható típus is. A „repülő robotok” korai típusai csak merevszárnyas kivitelben készültek. A fent bemutatott forgószárnyas repülőeszközök tulajdonságaihoz képest legfőbb eltérés a nagyobb repülési sebességben, a hosszabb repülési időben, valamint a felszálló pálya, vagy indító állvány igényükben mutatkozik meg.

A forgó és merevszárnyas repülőeszközök előnyös tulajdonságainak kombinálásával jönnek létre a lenti képen is látható hibrid pilótanélküli repülőgépek.



3. kép: NASA Langley⁴

³ Forrás: <https://en.wikipedia.org/wiki/VMU-2>, (Letöltési idő: 2015.07.12.)

⁴ Forrás: <http://www.livescience.com/50894-nasa-greased-lightning-drone-tests.html>, (Letöltési idő: 2015.07.12.)

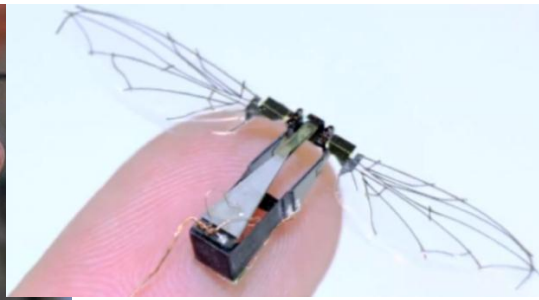
Működésüket tekintve a legjelentősebb haszon a helyből történő felszállás, majd a vízszintes helyzetbe forgatott motorokkal történő gazdaságosabb, nagy hatótávolságú repülés.

Különleges kialakítások

A fejlesztések eredményeként számos érdekes megoldással találkozhatunk, melyek közül említést érdemel a rendvédelmi alkalmazásra fejlesztett nano méretű taktikai Black Hornet, vagy az élőlényeket valóságosan másoló Biomimetic-irányzat egyik képviselője, a Micro Dragonfly.



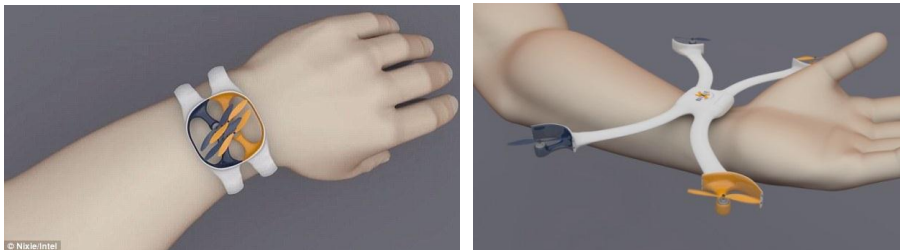
4. kép: Black Hornet⁵



5. kép: Micro Dragonfly⁶

Egyre több megoldással találkozhatunk a „barátságos drón” kategóriában is, amelyek egy esetleges ütközést, illetve becsapódást kár vagy sérülés okozása nélkül képesek végrehajtani. Technológiailag ez történhet ütközésselkerülő szenzorrendszerek, és/vagy kárenyhítő védelmi eszközök (ejtőernyő, légszák, védőkeret) alkalmazásával.

A Nixie fejlesztői megalkották az első viselhető kamerát, ami repülésre is képes, ezzel a drón technológia már a modern „James Bond”-okat is támogatja.



6-7. kép: Nixiequadcopter – a viselhető kamerás drón⁷

⁵ Forrás: <http://www.gizmag.com/black-hornet-nano-uav/26118/>, (Letöltési idő: 2015.07.12.)

⁶ Forrás: <http://www.popsci.com/technology/article/2011-11/video-air-forces-micro-aviary-gives-tiny-flying-robots-place-call-home>, (Letöltési idő: 2015.07.12.)

⁷ Forrás: <http://quadcoptersandcameras.com/tag/nixie-watch/>, (Letöltési idő: 2015.07.12.)

UAV alkalmazás aktuális lehetőségei

Ezidáig elsősorban katonai és hírszerzési alkalmazási területekre készültek pilótánélküli repülőeszközök. Mivel komoly kereskedelmi értékkel rendelkeznek, és számos területen felhasználhatóak, a „civil drónok” piaca is robbanásszerűen növekszik.

A pilóta nélküli repülőeszközök polgári alkalmazására már több élő példa is hozható. Vasúttársaságok védik telephelyeiket a graffitisektől, több országban az orvvadászokat figyelik velük, az építőiparban nagy területek infrastrukturális beruházásai előtti feltérképezésére és műszaki modellezésre használják, csomagküldő szolgálatok tesztelték sikeresen, de a mezőgazdaság számos területén is megjelentek már. A nagyobb televíziós társaságok pedig már napi szinten alkalmazzák, mivel gyorsan és olcsón képesek eljutni a nehezen megközelíthető területekre, ahonnan kiváló minőségű képanyagot, lélegzetelállító felvételeket szolgáltatnak.



8. kép: Egyedileg épített drón, ipari felmérésekhez⁸

Meglepő módon a kutató-mentő és katasztrófavédelmi szolgálatoknál is csak az utóbbi időben jelentek meg az első pilótánélküli képességek. A technológiát már tűzoltási feladatok során is tesztelik, mivel segítségével a tűzoltók gyorsabban vonhatnák ellenőrzésük alá a nehezen megközelíthető területeket is.

A drón technológia biztonsági és védelmi szektorban történő alkalmazási lehetőségeinek bemutatására jó lehetőséget teremt a közbeszédet hónapok óta tematizáló menekülthullám.

A migránsok egyik fő vándorlási útvonala Afrikából a Földközi-tengeren keresztül vezet Európába. Az Európai Unió Triton missziója jelenleg a bárkában utazók kimentésére és a lélekvesztők partra vontatására szorítkozik, de egyre többen szorgalmazzák a hajók megsemmisítését is. A Triton keretében a Földközi-tengeren manőverező hajók felderítési képessége jelentősen kiterjeszthető merevszárnyú, optikai és hőkamerákat hordozó drónok alkalmazásával. A nagyterjedésű vízfelület ellenőrzésére alkalmas távirányítású repülőgépeknek köszönhetően a hadihajók üzemanyag-felhasználásuk minimalizálásával lehetnek képesek az

⁸ Forrás:Rotors&Cams Kft., (Letöltési idő: 2015.07.12.)

embercsempész bárkák tartózkodási helyének behatárolására, mozgási irányának meghatározására. Az így lokalizált lélekvesztők közelébe forgószárnyas technológiát alkalmazó drónok is kirendelhetők, melyek a beavatkozások prioritizálásában, valamint a mentési folyamatok precíz irányításában nyújthatnak nagy segítséget.

A drónok természetesen szerephez juthatnak a Törökországon, a balkáni országokon és sajnos hazánkon keresztül vezető szárazföldi migrációs folyosón zajló rendészeti műveletek biztosításában is. A magyar-szerb államhatárt biztosítani próbáló rendőri erőknek komoly segítséget jelenthet a nappal optikai, éjszaka hőkamerát hordozni képes pilótanélküli repülőeszközök alkalmazása. A biztonsági kerítés megvalósulása előtti időszakban, illetve a kerítéssel nem védett szakaszokon segítségükkel folyamatosan nyomon követhető a határvonalon zajló mozgás. Mivel ezek a repülőeszközök a szomszédos ország területére is belátnak, a migráncsoportok már a határvonalon feltartóztathatók, visszafordíthatók. A migránsok mozgását irányító csempészek tevékenysége szintén rögzíthető, amely bizonyítékkal szolgálhat egy később eljárás során. A biztonsági kerítés felépítése után annak ellenőrzésében, a drótvágás, az alagútépítés felderítésében, megakadályozásában juthatnak szerephez ezek az eszközök.

A drónok kereskedelmi alkalmazása – jogi háttér

A drónok megjelenése egy új perspektívát jelent a repülésben, és egyre nagyobb igény mutatkozik ezek kereskedelmi felhasználására is. Az Európai Bizottság közleménye szerint 2016-tól tervezik az UAV-ok polgári légtérbe történő fokozatos integrációját.

A pilótanélküli technológia forradalmasítani fogja az alacsony légtérben folyó légi tevékenységet, ellenőrzés nélküli alkalmazásuk azonban repülésbiztonsági kockázatokat is jelenthet. A szakszerűtlen, esetleg ártó szándékú kezelés komoly baleseteket idézhet elő, és a légi forgalmat is veszélyeztetheti.⁹

Minden pilóta nélküli légi jármű a légiközlekedésről szóló 1995. évi XCVII. törvény hatálya alá tartozik, lajstromozásra nem kötelezett légi járműnek tekintendő. Kereskedelmi célú használatára vonatkozó engedélyt a Nemzeti Közlekedési Hatóság Légügyi Hivatal (továbbiakban NKH LH) egyedi eljárások lefolytatásának eredményeként állít ki.

A pilóta nélküli repülőeszközök alkalmazásakor az NKH LH szabályzói mellett a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság (NMHH), Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH) és egyéb szervezetek korlátozásait és jogszabályait is szükséges figyelembe venni.

A jogkövető alkalmazók lehetőségei jelenleg erősen korlátozottak, az engedélyek megszerzése a légügyi szabályok mellett hosszadalmas és bürokratikus, ami jelentősen lecsökkenti a legális alkalmazások számát. Az engedély nélküli

⁹ ORIGO – Készül a magyar dróntörvény - <http://www.origo.hu/itthon/20150707-dron-drontorveny-legikikoto-dronokrol-szolo-jogszabaly-nemzeti-kozlekedesi-hatosag-legugyi.html>, (Letöltés ideje: 2015.07.10.)

repüléseknek azonban alig néhány esetben volt csak következménye, ami szintén nem jelent valódi visszatartó erőt.

A jelenleg „működő” eljárási rend

Pilóta nélküli légi járművel történő munkavégzéshez egy tevékenységi és egy eseti, illetve szükség esetén korlátozott légtér engedély iránti kérelmet is be kell nyújtani az NKH LH-hoz, amelyhez csatolni kell a terület tulajdonosának (más természetes, vagy jogi személy) hozzájárulását is. Az engedélyezési eljárás normál ügyintézési ideje a tevékenységi engedély esetében 21 nap, míg az eseti légtér kijelölését 30 nappal a tervezett repülés előtt kell kezdeményezni. A légtér engedélyek kiadása egyéb szakhatósági állásfoglalásokat, biztonsági elemzéseket is igényelhetnek a kérelmezett légtér típusának függvényében. Az érintett szervezetek ezt a kellő rugalmassággal próbálják kezelni, de az előírt dokumentumok beszerzésének megkezdésétől az engedély kiállításáig akár 40 – 60 nap is eltelhet, ami a kereskedelmi tevékenységet végzők számára nem biztosítja a piaci igények rugalmas kiszolgálását.¹⁰

A jelenlegi gyakorlat szerint a tevékenységi engedély első alkalommal maximálisan három hónapra adható ki, amely az érvényesség időtartamán belül kiterjeszthető, illetve a még érvényes engedély meghosszabbítható. A munkavégzéshez szükséges légtér engedélyek munkaterületenként kerülnek kiadmányozásra.

Abban az esetben, ha a munkavégzés célja kamerás távérzékelés, a légi távérzékelés engedélyezésének és a távérzékelési adatok használatának rendjéről szóló 399/2012. (XII. 20.) Korm. rendelet értelmében, kérelmet kell benyújtani a Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálatához (MH GEOSZ) is.

Hobby, vagy magáncélú felhasználásra vonatkozóan az ideiglenes eljárási rend nem rendelkezik. A légi jármű tulajdonosát azonban teljes körű büntetőjogi felelősség terheli a használat során bekövetkező káreseményekért, balesetekért, valamint a légiközlekedés szabályainak megsértéséért. Figyelemmel az engedélyköteles tevékenységek végrehajtásának – rájuk nem vonatkozó – feltételeire, ajánlott a terület tulajdonosának engedélyét beszerezni, illetve az emberek feletti repüléstől tartózkodni.

Tapasztalataim szerint sokan a kellő gyakorlat hiányában, a kockázatok mérlegelése nélkül használják a kisméretű légi eszközeiket, szerencsés esetben egy csendes külterületen, kevésbé szerencsés esetben egy belvárosi téren, vagy zsúfolt tömegrendezvény felett. Mindez vonatkozik a szórakozásból történő reptetésekre úgy, mint a kereskedelmi tevékenységként végzett légi fotó és video felvétel készítés többségére egyaránt. A szélsőséges alkalmazásokra a mai magyar jogi környezetben még nincsenek megfelelő válaszok és valószínűleg addig nem is lesznek, amíg nem történik olyan negatív esemény, amely kikényszeríti az azonnali intézkedéseket.

¹⁰ SECUR Info – Drón használat - szabályozási kérdések I. -
<http://www.securinfo.hu/termekek/letesitmenybiztonsag/1330-dron-hasznalat-szabalyozasi-kerdesek-i.html>, (Letöltés ideje: 2015.07.12.)

A szabályozás jelenlegi helyzete

Az Európai Unió tagállamai jelenleg nemzeti hatáskörben dönthetnek a 150 kg maximális felszálló súly alatti pilótánélküli rendszerek alkalmazásának feltételeiről. A magyar jogszabály szakmai háttéranyagának előkészítését tavaly kezdte meg egy, a NKH LH vezetésével működő munkacsoport. A majdani jogszabály elfogadásának és kiadásának pontos ütemezése csak a későbbiekben határozható meg. A notifikációs eljárás időtartama a közösségi szabályozás párhuzamosan zajló munkálatai miatt sajnos még jócskán elhúzódhat, de Farkas András, az NKH LH légügyi elnökhelyettese szerint a drónokról szóló jogszabály a jövő év közepére megszülethet.

Már több fórumon megerősítésre került: ahhoz, hogy a cikkben említett, sokcélúan felhasználható eszközök valóban csak a nemzeti érdekeinket szolgálják, nagyon fontos a megfelelő jogszabályi háttér kialakítása, melynek fókuszában ezen eszközök beszerzésének, gyártásának, műszaki hátterének, kereskedelmének, tulajdonlásának, üzemben tartásának, légtér igénybevételeének fő kérdései kell, hogy álljanak. A várható szabályozásnak biztosítania kell a hobbi, a kereskedelmi és az állami célú felhasználók számára is a pilótánélküli repülőeszközök alkalmazásának átlátható, betartható, számon kérhető, illetve garanciális elemeket is tartalmazó feltételrendszerét. A szabályozásnak ki kell térnie a műszaki tartalom mellett a képzés és a vizsgáztatás kérdéseire is.

A specifikus normák kidolgozásának azonban kiemelt célja kell legyen, hogy a technológiából eredő kockázatok minimalizálása mellett biztosítsa a terület – új iparág – szabad fejlődésének lehetőségét is.

A fenti gondolatmenettel próbáltam érzékeltetni a fejlődés ütemének dinamikáját, a lehetőségeket és a korlátokat, amik nagymértékben meghatározzák a kor autonóm technológiájának növekedési ívét. Szárnyaló fantáziával megáldott szakértők a 70-es évek PC forradalmához hasonlítják azt a változást, amit a „repülő robotok” fokozatos térhódítása eredményez majd. Talán már az sincs távol, hogy a civil légterek megnyitásával saját magunk is megtapasztaljuk e repülőeszközök szolgáltatásainak áldásos hatásait.

A pilótánélküli technológia térhódításának azonban nagy kockázata, a kártékony céllal történő alkalmazás. Az ártó szándékú felhasználásból fakadó veszélyekkel, ezek elleni védekezés lehetőségeivel, valamint adatvédelmi kérdésekkel egy későbbi publikációban foglalkozunk.

Felhasznált irodalom:

- SZABÓ Miklós: A pilótánélküli repülőeszközök katonai alkalmazásának lehetőségei és sajátosságai, http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2013_cikkek/2013-2-61-Szabo_Miklos.pdf, (Letöltés ideje: 2015.07.10.)

- ORIGO – Készül a magyar dróntörvény,
<http://www.origo.hu/itthon/20150707-dron-drontorveny-legikikoto-dronokrol-szolo-jogszabaly-nemzeti-kozlekedesi-hatosag-legugyi.html>, (Letöltés ideje: 2015.07.10.)
- SECUR Info – Drón használat - szabályozási kérdések I.,
<http://www.securinfo.hu/termekek/letesitmenybiztonsag/1330-dron-hasznalat-szabalyozasi-kerdesek-i.html>, (Letöltés ideje: 2015.07.12.)

DR. MAGYAR SÁNDOR

AZ INFORMATIKAI BIZTONSÁGTUDATOSSÁG JELENTŐSÉGE AZ ADATVÉDELEM TERÜLETÉN

Napjainkban a társadalom mindennapi élete egyre dinamikusabban halad a digitális élet irányába. A fejlődés egyik motorja az infokommunikációs rendszerek által biztosított magasabb hatékonyság lett. A megszokott életünket észrevétlenül behálózza az Internet világa, ahol elintézhethetjük levelezéseinket, banki tevékenységeinket, vásárlásainkat, közösségi kapcsolatainkat. Lassan elképzelhetetlen lesz a papír alapú olvasás, a térképes tájékozódás, a televíziózás online internet kapcsolat nélkül.

Egyre több és több eszköz csatlakozik és kommunikál a világhálón keresztül a gyártóival, üzemeltetőivel a termékek javítása, felhasználói szokásaink megismerése, rendszerezése és tárolása céljából. Ugyancsak előtérbe kerülnek a regisztrációt igénylő alkalmazások, a törzsvásárlói kártyák, ahol a személyes adataink mellett számon tartják felhasználói és vásárlási szokásainkat, amellyel célzott marketig tevékenységek célpontjai lehetünk.

A felhasználók sok esetben nincsenek tisztában azzal a ténnyel, hogy az ingyenes alkalmazások legtöbbször azért tudnak díjmentesek maradni, mert bizonyos adatokat gyűjtenek a használoról (pozíció, látogatott weboldalak, névjegyzék, stb.). A gyűjtött adatok létrehozóknak úgy tudnak profitot termelni, hogy harmadik fél számára tovább értékesítik azokat, akár úgy is, hogy ennek nincs tudatában a felhasználó. Fontos, hogy minden esetben tisztában kell lenni adataink értékével – amelyek például marketing és kiberbűnözés szempontjából egyre nagyobb értéket jelentenek – így az adatvédelem kérdése egyre inkább előtérbe kerül.

Az adatvédelem szó hallatán sok esetben az adatok biztonsága jut eszünkbe. Az adatbiztonság oldaláról megközelítve azonban Magyarországon a jogszabályalkotás során kettévált a fogalom értelmezése. Külön jogszabályok kerültek megalkotásra az adatvédelem és külön az adatbiztonság témakörében is.

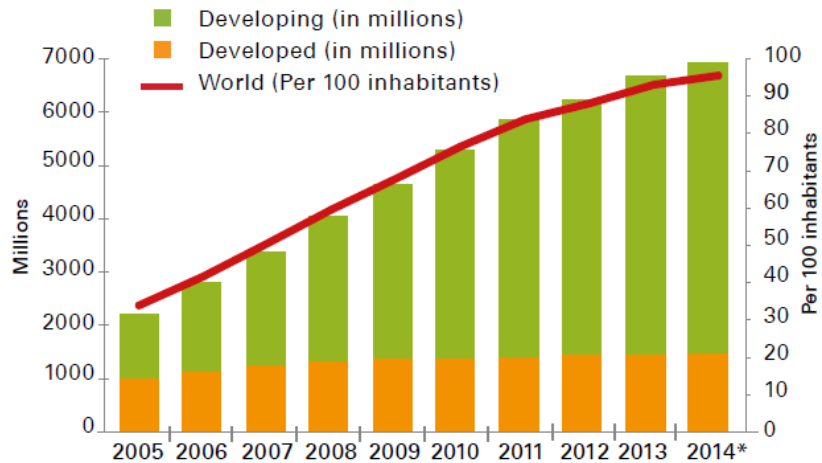
Az adatvédelem alatt „*a személyes adatok jogszerű kezelését, az érintett személyek védelmét biztosító alapelvek, szabályok, eljárások, adatkezelési eszközök és módszerek összessége*”¹ értendő. Ezek alapján, az adatvédelem a magánszféra védelmét és megtartását irányozza elő.

A digitális életforma napjainkra megszokott lett. Abban a korban élünk, amikor a mobiltelefon előfizetések száma meghaladja az ország lakosságának számát, amelyből jelentős és tovább növekedő hányad az okostelefonoké. Mivel ezeken a

¹ Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság: Adatvédelmi Értelmező Szótár, <http://www.naih.hu/files/ADATV-DELMISZ-T-R.pdf>, (Letöltés ideje: 2014.05.01.)

telefonokon nagy többségben tárolunk személyes adatokat², továbbá ezek az eszközök szokásainkról is rendkívül sokat elárulnak, ezért szükséges az adatvédelem kérdésével kiemelten foglalkozni. Az 1. számú ábra is jól szemlélteti a mobiltelefonok penetrációját.

A mobiltelefonok vásárlásakor már rendkívül nagy erőfeszítéseket kell tenni annak érdekében, hogy olyan készüléket találjunk, amelyben nincs kamera.



1. ábra: Mobiltelefon előfizetések alakulása, Forrás: ITU³

A mobil távközlési szolgáltatók piacának nagyobb hányadát már az okostelefonok eladása, az internet alapú szolgáltatások nyújtják.

A munkahelyeken egyre nagyobb lehetőséget kap a BYOD⁴, melyet a biztonsági kockázatokat mérlegelve kell megengedni, tiltani, vagy esetleg tűrni.

A biztonság területén nem lehet elég szkeptikusnak lenni. Sosem szabad megbízni csupán a technológiában, az adminisztratív szabályozásban. Számos megoldás jelenléte félrevezethet, nem jelenthet totális biztonságot. Pusztán azért mert erős tűzfalat, vagy kódolást használunk, valamint nincs vezeték nélküli hálózat a rendszerben, ezek még nem elegendőek ahhoz, hogy biztonságban legyünk.

Megtévesztésen alapuló technikák

Az Internet legnagyobb előnye és egyben hátránya is, hogy olyan eszközt és lehetőséget biztosít a felhasználók számára, amely segítségével szinte "végtelen"

² személyes adat: „az érintettel kapcsolatba hozható adat – különösen az érintett neve, azonosító jele, valamint egy vagy több fizikai, fiziológiai, mentális, gazdasági, kulturális vagy szociális azonosságára jellemző ismeret –, valamint az adatból levonható, az érintettre vonatkozó következtetés”

³ ITU ICT facts and figures, <http://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/ICTFactsFigures2014-e.pdf>, (Letöltés ideje: 2014.04.11.)

⁴ Bring Your Own Device – saját informatikai eszközök a munkahelyen

mennyiségű információhoz és személyhez férhetnek hozzá világszerte. Erre napjainkban komoly bűnözői ipar épült.

A kommunikáció vizsgálata során a virtuális világban a másik oldal forrása nem beazonosítható. Ez a „Ki mondta” kérdés esetében hatványozottan fennáll, amely a hitelességet jelentősen megkérdőjelezi.

Csepeli György, az infokommunikációs technikák és az ember című kiadványban⁵ írja, hogy: *az első emberpár kiűzetését úgy is elképzelhetjük, hogy Isten Ádámot és Évát az analóg világból a digitálisba száműzte.* Amely alatt azt érti, hogy az analóg világban minden az, ami valójában látszik, a digitálisban pedig másnak is kiadhatjuk magunkat, mivel a nonverbális kommunikáció (mimika, tekintet, kéz mozgásai, testtartások, személyes tér, stb.) nem érzékelhető a digitális világban.

Tudatosan elhelyezett csapdákkal a két vagy több ember között folytatott kommunikációval a virtuális térben elhelyezett pozitív sztrókokkal⁶ nagyobb hatékonysággal lehet az embereket befolyásolni, előnyre szert tenni. A szakma el is nevezte a védelmi intézkedések emberek megtévesztésén alapuló kizárását social engineering-nek.

A megtévesztésen alapuló technikákra, az úgynevezett social engineering-re a szakemberek többféle definíciót hoztak létre, melyekből a teljesség igénye nélkül, a hazai források közül kettőt kiemelnek:

- Krasznay Csaba: *„A social engineering az emberi hiszékenységre, együttműködésre építő támadási forma, mely a szervezeti és humán sebezhetőségeket vizsgálja”*⁷
- Folláth János - Huszti Andrea - Pethő Attila: *„A social engineering segítségével a bűnözők hozzáférést szerezhetnek a számítógéphez. A manipuláció célja többnyire az, hogy a számítógépkalózkodók titokban kémprogramot vagy más kártékony programot telepítsenek a számítógépre, vagy rávegyék a felhasználót, hogy kiadja jelszavait vagy más bizalmas pénzügyi és személyes adatait”*⁸.

Ezek végrehajtását felkészült, szakismerettel rendelkező személy tudja véghezvinni. A folyamat egyes lépéseire kellő „hidegvérrel” kell rendelkezni, valamint a „fedőtörténetnek” is nagyon hitelesnek kell lenni, nem árt hozzá némi

⁵ Dr. MOJZES Imre: Az infokommunikációs technikák és az ember, Műegyetemi kiadó, Budapest, 2004. p.15.

⁶ Eric Berne szerint a sztrók (simogatás) az az elismerés, amit az egyik ember ad a másiknak. Felnőttek beérik némi fizikai simogatással, mivel megtanultunk szóbeli sztrókokat cserélni. A pozitív sztrók a dicséret vagy az elismerés kifejezése.

⁷ KRASZNAY Csaba: A magyar elektronikus közigazgatási alkalmazások információbiztonsági megoldásai, PhD értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi egyetem, 2011, p 118.

⁸ FOLLÁTH János-HUSZTI Andrea-PETHŐ Attila: Informatikai biztonság és kriptográfia, Kempelen Farkas Hallgatói Információs Központ, 2011., http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0046_informatikai_biztonsag_es_kriptografia/ch03s02.html, (Letöltés ideje: 2014.04.11.)

pszichológiai ismeret sem. Csak a biztonságtudatosítás kialakításával, fejlesztésével képezhetőek a munkatársak arra, hogy felismerjék, ha meg akarják téveszteni őket.

A social engineering-ben alábbi technikák a leggyakoribbak az adatok megszerzésénél:

- Ürügy készítése: igazából művészet, a hazugság művésze. Bár talán több is az ennél, hiszen legtöbbször ehhez külön vizsgálatokat kell nekik végezniük. A lényege, hogy a különböző trükkökkel a felhasználót a jelszó, bejelentkezési név kiadására készítsék. Pl. felhívják az adott felhasználót, az informatika osztály nevében, és bármilyen őt érintő ügy kapcsán (például a felhasználói fiók áthelyezése egyik helyről a másikra) megszerezni, kicsalni a login nevet és jelszót. Sajnos a tapasztalat az, hogy még egy egyszerűbb segítség során is gyanútlanul kiadják a jelszavukat, mivel az ember egyik alapvető tulajdonsága, hogyha bajba kerül, akkor a segítő személlyel szemben igen kommunikatív és segítőkészé válik.
- Eltérítéssel lopás: ez már komolyabb szakértelmet igényel. Meg kell győzni a kényes adatokat szállító embereket (félrevezetéssel, a szállítócéghez való beszivárgással, vagy ennél hathatósabb módszerekkel), hogy azt ne az eredeti célhoz szállítsák. Sajnos erre is volt már példa Magyarországon, bár ott nem információk megszerzése volt a cél, hanem a pénz a pénzszállítókkal együtt.
- Adathalászás: ezzel szinte már mindenki találkozott. Az alap esete, amikor például a „saját” bankom küld egy e-mail-t (mely természetesen csak a „halászk” csalija), ahol az adataink (kártyaszám, PIN kód⁹) egyeztetését kérik, amit egy hamis oldalon megtehetünk. Ma már kevesebben esnek a válaszadás hibájába, de azért még akadnak mindig gyanútlan emberek.
- IVR (Interactive Voice Response) a hívást kezelő automaták/ Phone Phishing (Telefonos halászás): a megtévesztők, ezeken az automatákon keresztül halásszák el kényes adatainkat, miközben mi csak „megerősítjük” adatainkat.
- Csali kivetése (Baiting): az emberek kíváncsiságát, vagy kapzsiságát kihasználó technika. Lényege az, hogy a támadó egy „jól előkészített” adathordozót a megfelelő helyen „véletlenül” elhagy. Az elhagyott adathordozó feltűnő címkézéssel rendelkezik, amely felkelti az ember kíváncsiságát, esetleg a jóindulatát (a megtaláló visszaküldje az elhagyott tárgyat annak, aki elhagyta, és ezért vizsgálja meg). A kíváncsiskodó természetesen meg fogja nézni a talált tárgyat, és ekkor követi el a hibát, ugyanis – megfelelő védelem hiányában – az adathordozó betölti az információszerző által kívánt kártékony szoftvert, mellyel teljes körű irányításra tehet szert a kiszemelt szervezet valamelyik gépén.
- „Valamit valamiért”, vagy „ellenérték” (Quid quo pro): alapvető példája, hogy egy szervezetnél véletlenszerű hívásokat végzünk, mint rendszergazda vagy technikus. Igen nagy valószínűséggel találunk olyat, akinek éppen erre a „segítségre” van szüksége. Ettől kezdve a „segítő” jó eséllyel teljes urává válhat a kívánt számítógépnek.

⁹ PIN – Personal Identity Number – Személyi Azonosító Szám

A fenti eljárások nem kizárólagosak és, nem is mindig csak egy használatával lehet elérni a kívánt célt. Egy szervezet, vagy személy adatainak megszerzését egyéb technikákkal is el lehet érni. Több esetben lehetett hallani fórumokon, hogy például a kidobott szemetet vizsgálták át illetéktelenek. Hányan vannak úgy, hogy az általuk kinyomtatott jelszót összetépis nélkül csak kidobják a szemébe gondolva arra, hogy hiszen azt ki nézné. A legtöbb esetben megéri a fáradságot a rosszindulatú embereknek, hogy a papírból, amelyik gondosan össze van gyűrve, vagy szét van tépve, egy kis „puzzle” játék kirakással visszanyerjék az eredeti információt, amely a social engineering következő lépéséhez nyújt alapadatokat.

A social engineering fogalom megalkotója (és nagy gyakorlati megvalósítója) Kevin Mitnick ex-hacker volt. Véleménye szerint ez a legegyszerűbb és leghatásosabb technika volt eszköztárában.

Így a felhasználókat a következőkre kell külön felkészíteni:

- Keltsen bennük gyanakvást, ha bárki a jelszavunk, vagy a bejelentkezési procedúránk iránt érdeklődik.
- A szabadon hagyott gép, szabadon hagyott préda. Egyfelől látják, hogy nem dolgozunk, másfelől ezek a gépek szabad prédák az adatrablók számára.
- Bárki, aki informatikusként „csak úgy” felhív minket, hogy segítséget nyújtson, fogadjuk azt kétkedéssel (informatikusok nem szoktak csak úgy segíteni).
- Ha szervezet-idegen személy sokat „legyeskedik” az információkat kezelő eszközök közelében, az keltse fel a gyanakvásunkat, esetleg vonjuk őt kérdőre.

Amennyiben felmerül annak a gyanúja, hogy valaki az óvintézkedések ellenére hozzáférhetett az adatainkhoz, akkor haladéktalanul értesítsük a szakembereket, akár a fizikai biztonságért felelős személyzetet is.

Az informatikai biztonságtudatossági képzés szükségessége

Napjainkban igen sűrűn hallhatjuk, hogy a hackerek megtámadták ennek a szervezetnek az informatikai rendszerét, vagy annak a vállalatnak a távközlési rendszerét, így általános bizalmatlanság és félelem kezd kialakulni az infokommunikációs infrastruktúrákkal szemben. A híradások azonban elég ritkán foglalkoznak az ilyen támadások hátterével. Az esetek nagyon kis hányadában ezek a támadások „belső munkák”, melyet a szervezet saját informatikusai hajtanak végre, illetve célzott ipari kémkedések, mellyel jelen publikációban nem foglalkozom.

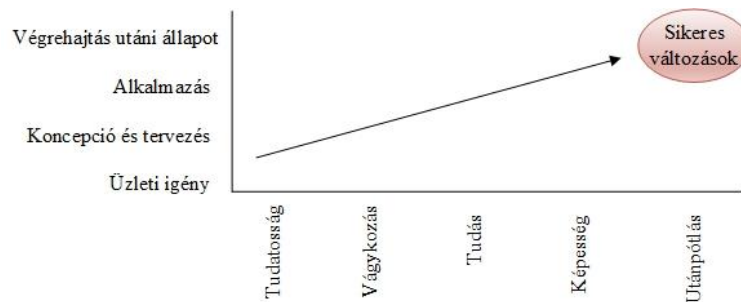
Sokszor hallani, hogy egy rendszer olyan erős, amilyen annak a leggyengébb eleme. Az esetek jelentős részében pedig a leggyengébb elem maga az ember. Hiába építünk „bombabiztos” technikai megoldásokat az informatikai rendszerünkbe védelem, megelőzés céljából, ha a felhasználó kiadja jelszavainkat, bejelentkezési neveinket.

Az informatikai eszközök napi használata már a legtöbb munkahelyen elkerülhetetlen. Minden szervezet alapvető érdeke, hogy rendszereiket rendeltetésszerűen és biztonságtudatosan használhassák.

A biztonsági rendszabályok betartása nem segíti a munka hatékonyságát, a legtöbb esetben hátráltató tényező. Ezért, véleményem szerint a biztonság tudatosság kialakításában elsődleges cél a munkatársak gondolkodásának megváltoztatása. Erre alkalmas példa lehet az ADKAR modell. Akkor lehetünk sikeresek, ha felkeltjük az emberekben az igényt arra, hogy késztetést érezzenek a változásra. Ha megértik, hogy a biztonsági rendszabályok őket és a szervezetet védik, és nem csak egy adminisztratív szabályozás, aminek be nem tartása büntetést von maga után.

Az ADKAR mozaikszó a következő öt angol szó kezdőbetűiből ered:

- tudatosság, (*Awareness*);
- vágyakozás, (*Desire*);
- tudás, (*Knowledge*);
- képesség, (*Ability*);
- utánpótlás. (*Reinforcement*).



2. ábra: A változás fázisai az alkalmazottaknál
 Forrás: Prosci Change Management Learning Center¹⁰

Az informatikai biztonság tudatosságot már a szervezetbe történő belépéskor erősíteni, oktatni szükséges, és nemcsak végrehajtói oldalon, hanem a vezetők esetében is, amely aktualizálásáról, ismétléséről a megfelelő időszakonként gondoskodni kell. Az informatikai rendszerekhez történő hozzáférést csak az oktatások megtartása – amennyiben van, az informatikai biztonsági szabályzat megismerése – után szabad megadni.

Az olyan emberi tulajdonságok, mint a bizalomra épülés, a kommunikációs hajlam, a dicsekvés, mind gyenge pontja lehet a rendszernek, melyet a social engineer-ek a lehető legtöbb esetben ki is használnak. Védekezni ellenük csak komoly, ismétlődő felkészítésekkel lehet. Ennek hatékony módja az etikus hackelések során gyűjtött negatív gyakorlati tapasztalatok, példák közös kiértékelése.

A védekezés ezekkel szemben igen nehéz, mindaddig, amíg a felhasználó nem tudja vagy nem is akarja elfogadni azt, hogy a különböző óvintézkedések az ő

¹⁰ Prosci Change Management Learning Center,
<http://www.changemanagement.com/tutorial-adkar-overview.htm>, (Letöltés ideje: 2014. 04. 10.)

érdekeit (is) védi, addig az igen nehézkes feladata az informatikai biztonsági szakembereknek, hogy a felhasználókat átneveljék.

Számtalan terület kerül szabályozásra az informatikai biztonsági szabályzatokban, amelyet a felhasználók nem ismernek, vagy kényelmi szempontból nem szeretnek betartani. Ilyenek például:

- a jelszósabályok betartása;
- az USB adathordozók használata;
- a hálózati meghajtók kötelező használata.

Az oktatás során szükséges hangsúlyozni a vonatkozó jogszabályi környezet előírásait, így különös tekintettel az adatvédelmet érintő kérdések esetében is.

A technikai adatvédelmi eljárások bevezetése, alkalmazása mellett nagy szerepet kap az adminisztratív szabályozás szükségessége. Azonban a szabályzókat a gyakorlatban a felhasználók nem szeretik tanulmányozni, időrabló, felesleges tevékenységnek veszik.

Ezért szükséges a folyamatos képzés fenntartása, melyeket ugyanúgy vissza kell ellenőrizni és felülvizelni, mint a hálózati eszközökön a naplóbejegyzéseket.

Összefoglalás, következtetések

Folyamatos verseny van a hackerok és a biztonsági megoldásokat szolgáltató cégek között, ahol a támadó oldal mindig képes egy lépéssel előbb járni. Ez adódik egyrészt abból, hogy a támadó oldalnak mindig van ideje felkészülni, van lehetősége például vírusirtó rendszereket „tesztelni” az új exploit-ok¹¹ hatékonysága érdekében, másrészt tudásbázisuk könnyen elérhető a világhálón, melyet számos alkalmazás is kiegészít (Wireshark, BackTrack, Kali Linux, NMAP, Cain and Abel stb.).

Sok esetben azonban az információk kiszivárgásának egyik legnagyobb veszélyforrása a humán faktor. Az emberi felkészültség hiányosságai ellen védekezni csak felkészítéssel és a jó értelemben vett bizalmatlanság kialakításával lehet, melyet a kezdetektől szükséges tudatosítani az informatikai felhasználókkal.

Az adatbiztonság szavatolásánál figyelembe kell venni az emberi tényezőt, mivel a humán oldali sebezhetőség egy jelentős veszélyforrás ezen a területen. Ezt figyelembe véve kiemelt hangsúlyt szükséges fektetni az adatvédelemmel kapcsolatos veszélyek tudatosítására és a helyes viselkedési kultúra megerősítésére.

Hiába az adminisztratíván jól szabályozott informatikai biztonsági rendszer, ha nincs kialakult informatikai biztonságtudatosság a felhasználókban. Amennyiben a felhasználók ezeket nem ismerik, vagy nem ismerik magukra nézve kötelező érvényűnek, abban az esetben újabb könnyű támadási pontok kerülhetnek előtérbe. Meg kell értetni a felhasználókkal azokat a veszélyeket, amelyeket a kibertér hordoz magában és ki kell alakítani azt a hozzáállást, hogy belülről fakadóan saját maguk védelme érdekében kell betartaniuk a szabályzatokat.

¹¹ rosszindulatú támadó kód

Az informatikai biztonság, amellet, hogy költséges, legtöbb esetben kényelmetlen, többletfeladattal járó, a munkát hátráltató tényező is. Azonban a kibertérben jelentkező támadások ellen csak azzal a szemlélettel rendelkező szakembergárda képes biztosítani az üzletmenet folytonosságát, amelynek tagjaiban megvan az a tudás, hogy felismerje, melyik tette mit takar.

Amennyiben a képzések oktatását saját szakembergárdával nem tudjuk megoldani, akkor külső biztonsági oktatással foglalkozó cég általi képzéseket célszerű igénybe venni, ahol számos gyakorlati példával, az életben előforduló esetekkel tudják a száraz tananyagot „fogyaszthatóvá” tenni.

Felhasznált irodalom:

- COBIT 5 for Information Security, ISACA, ISBN 978-1-60420-255-7.
- FOLLÁTH János–HUSZTI Andrea–PETHŐ Attila: Informatikai biztonság és kriptográfia, Kempelen Farkas Hallgatói Információs Központ, 2011., http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0046_informatikai_biztonsag_es_kriptografia/ch03s02.html, (Letöltés ideje: 2014.04.11.)
- ITU ICT facts and figures, <http://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/ICTFactsFigures2014-e.pdf>, (Letöltés ideje: 2014.04.11.)
- JÓRI András: Adatvédelmi kézikönyv, Osiris kiadó, 2005, ISBN: 9633897351.
- KRASZNAY Csaba: A magyar elektronikus közigazgatási alkalmazások információbiztonsági megoldásai, PhD értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi egyetem, 2011
- Kevin D. MITNICK – William L. SIMON: A legendás hacker: A behatolás művészete, PERFACT PRO kiadó, 2006.
- DR. MOJZES Imre: Az infokommunikációs technikák és az ember, Műegyetemi kiadó, Budapest, 2004.
- SCHUTZBACH Mártonné: Az informatikai biztonságot fenyegető tényezők, Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 7. évfolyam, 2. szám, 2003.
- Prosci Change Management Learning Center, <http://www.change-management.com/tutorial-adkar-Overview.htm>, (Letöltés ideje: 2014.04.11.)
- Don TAPSCOTT – Anthony D. WILLIAMS: Wikinómia, HVG kiadó Zrt, Budapest, 2007.
- Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság: Adatvédelmi Értelmező Szótár, <http://www.naih.hu/files/ADATV-DELMISZ-T-R.pdf>, (Letöltés ideje: 2014.05.01.)
- 2011. évi CXII. törvényt az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról.

EGY KIBER-KOCKÁZAT MARGÓJÁRA – A SIGNALING SYSTEM 7 (SS7¹) ALAPÚ GSM HÁLÓZAT ELLENI TÁMADÁSOK NEMZETBIZTONSÁGI ASPEKTUSAI

1. Bevezetés

Jelen korunkban, a nemzetbiztonsági szolgálatokat alapvetően olyan információs szolgálatoknak kell tekinteni, amelyek feladataik ellátása során a rendelkezésükre álló nagytömegű információkból megszerzik, feldolgozzák, elemzik és a meghatározott módon felhasználják a nemzetbiztonsági szempontból relevanciával bíró információkat. Egy korszerű szolgálat azonban nem lehet sikeres az információk megszerzését és feldolgozását szolgáló különleges információs rendszerek működtetése és az azokhoz szorosan kapcsolódó új műszaki-tudományos eredmények ismerete és felhasználása nélkül. Fontos rámutatni ugyanakkor arra a tendenciára, hogy az ilyen típusú rendszerek maguk is részeivé – forrásaivá, de akár célpontjaivá – válnak a titkos információgyűjtés működési közegének. E működési közeg egyik meghatározó dimenziója a kibertér.² A kibertér egy megközelítésben, az elektronikus kommunikációs eszközök és rendszerek, valamint a rajtuk található információk és szolgáltatások alkotta virtuális tér, illetve világ összefoglaló neve.³ Napjainkban a kibertér a nemzetbiztonsági szféra egyik legdinamikusabban fejlődő, meghatározó területévé vált. Ez a felismerés a kiberbiztonság kérdését, annak kezelését a világ számos országában stratégiai szintre emelte. Ez alól hazánk sem kivétel,⁴ bár a jelenlegi helyzetet mindenképpen „átmenetinek” kell tekinteni, hiszen ágazati stratégia hiányában nem rendelkezünk modell értékű architektúrával.⁵

Tényként fogadható el, hogy egy-egy nemzetbiztonsági szolgálat feladatrendszere jelentős mértékben tükrözi, hogy az adott állam milyen biztonsági kockázatok, kihívások és veszélyek kezelését tartja fontosnak, más megközelítésből milyen érdekek és értékek védelmét teszi hangsúlyossá. Természetesen az állami szervezetrendszerben megjelenő ilyen típusú feladatok rendszert alkotnak és egymást kiegészítik. Az alapidokumentum-struktúra hiányossága, mint éppen a hazai példa mutatja, nem minden esetben gátolja a nemzetbiztonsági kockázatok kezelésének mozzanatait.

¹ SS7 (Signaling System 7) – egy egységes jelzésrendszer (rendszer üzenet) csatorna, amelyet a nemzetközi és helyi telefonhálózatok használnak világszerte rendszer szintű vezérlésre.

² Tanulmányunkban a kibertérrel kizárólag a nemzetbiztonsági tevékenység aspektusából használjuk.

³ Haig Zsolt – Kovács László – Ványa László – Vass Sándor: Elektronikai hadviselés. NKE. Budapest, 2014. pp. 22-23.

⁴ A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. A kiberbiztonságot érintő részt lásd a 31. szakasznál. http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf. (Letöltés ideje: 2015. 05. 22.)

⁵ Hazánk jelenleg nem rendelkezik elfogadott nemzetbiztonsági stratégiával.

A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok szervezeti felépítésében 2012. január 01-én mindmáig a legjelentősebb változás következett be a rendszerváltoztatás óta. A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat létrehozása a szakma érdeklődésének homlokterében volt, azonban az újonnan létrejövő katonai titkosszolgálat feladatrendszerében történt változás szinte visszhang nélküli maradt. Az integrált szolgálat egyik új feladata, amely szerint „*információkat gyűjt a honvédelmi érdeket veszélyeztető kiber-tevékenységről és szervezetekről, biztosítja a honvédelemért felelős miniszter által vezetett minisztérium, valamint a Honvéd Vezérkar információvédelmi tervező munkájához szükséges információkat*”⁶ mégis előkelő helyen szerepel a katonai szolgálat számára meghatározott nemzetbiztonsági feladatok között.⁷

Egy taxatívén megjelenő nemzetbiztonsági feladat egyértelmű „jele” annak, hogy egy állam képes alkalmazkodni a kihívásokhoz. Ez egyfajta válaszreakcióként fogható fel. A „kiváltó tényezők” között vehetjük számba, hogy a védelmi szférában is egyre nő az informatikai bűnözés, a kibertér igénybevétele, illetve a kibertérben történő kémkedés, valamint az eszmei szélsőségeket képviselő csoportok illetéktelen információszerezési kísérletének valószínűsége, ami ellen valamilyen módon védekezni kell.

A kibertérből érkező fenyegetések forrásukat tekintve változatos képet mutatnak.⁸ Ez az egyik oka, hogy a titkosszolgálatok számára egyre nagyobb kihívást jelent az ilyen típusú kockázatok kezelése. A fenyegetések nem kizárólag egy másik állam fegyveres erejétől származhatnak, a támadások forrásai személyek (hackerek, sértett alkalmazottak), csoportok, bűnözői körök, terrorszervezetek, továbbá ellenérdekelt országok hírszerző szolgálatai is lehetnek. Jól látható tehát, hogy a kockázatok forrásai már önmagukban is igénylik a nemzetbiztonsági szolgálatok beavatkozását.

A kibertér egy megközelítésben a titkosszolgálatok „hadszínterének” is tekinthető, más nézőpontból a titkos információgyűjtés speciális közegeként azonosítható. A mobil távközlési rendszerek (telefonhálózatok) is e közeg, tehát a kibertér részét képezik. Írásunkban az ilyen rendszereket veszélyeztető konkrét kockázat kerül feldolgozásra. Vizsgáljuk tehát meg az SS7 alapú GSM hálózat elleni támadások nemzetbiztonsági aspektusait.

2. Az SS7 protokoll

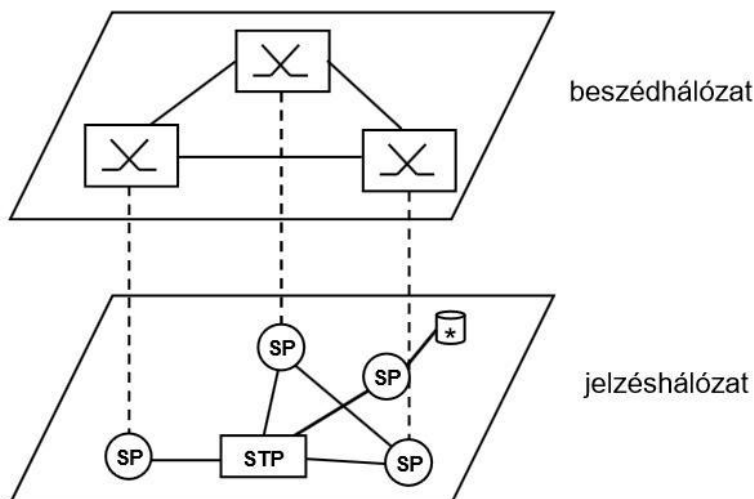
A GSM szabvány hibáit kihasználó támadások már évekkel ezelőtt felkeltették a biztonsági szakemberek figyelmét. Ennek legkifinomultabb formája, a napjainkban mindinkább terjedő Signaling System 7 (SS7) alapú támadásokban öltött formát. Az SS7 jelzésrendszer a digitális távközlési hálózatok (ISDN, GSM) közös belső protokollja, amely már hangsávon kívüli jelzést használ a hálózat egyes elemei között az összeköttetésekhez és a speciális szolgáltatások kérésénél. Miért is van

⁶ Megállapította a 2011. évi CLXXI. törvény 2. §. Hatályos 2012. I. 01-től.

⁷ A nemzetbiztonsági szolgálatok törvényben meghatározott feladatainak sorrendisége egy olvasatban a prioritásokat is mutatja.

⁸ HAIG Zsolt- KOVÁCS László: Fenyegetések a cybertérből. Nemzet és Biztonság, 2008/5. szám http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/haig_zsolt_kovacs_laszlo-fenyegetesek_a_cyberterb_1.pdf, (Letöltés ideje: 2014.12. 30.)

szükség az SS7 jelzésátvitelre? Ez a platform biztosítja a végberendezések és a hálózati csomópontok – központok közötti rendszer szintű kommunikációt. Ez lehet a végberendezés és a központok közötti, vagy a központok egymás közötti vezérlő, és menedzsment kommunikációs platformja is. Az SS7 közös csatornás digitális jelzésrendszer ötlete abból adódott, hogy a jelzések számára nem akartak külön hangátvitel csatornát foglalni, mint az analóg távközlési rendszereknél, hanem egy dedikált – a beszédcsatornától független – jelzés-csatorna kialakítását tűzték ki célul. Ennek előnye, hogy lehetővé teszi a jobb beszédáramkör kihasználást, ennek révén sokféle szolgáltatás érhető el, valamint lehetséges a belső rendszerüzenetek cseréje is. Ezekhez kapcsolódóan azonban már nem csak beszédátvitellel kapcsolatos jelzések futhatnak. „Az SS7 rendszerüzenetekkel megoldhatóak a mobilitásból és barangolásból adódó feladatok, mint például az előfizető azonosítása, a kérdés-válasz tranzakciók lebonyolítása, mint amilyen a mobil kapcsoló központ (MSC⁹) és a honos helyregiszter (HLR¹⁰) közötti adatbázis lekérdezések, valamint a barangolás esetén a jelzések kapcsolat felépítése a különböző szolgáltatók között.”¹¹ Az SS7 beszédűttől független közös jelzésrendszer, a jelzésátvitel gyorsasága és sokszínű felhasználhatósága tekintetében előny jelent, másrésztől - a támadhatóság, a manipulálhatóság és a sértetlenség - viszonylatában biztonsági kockázatot generál.



1. ábra: példa közös jelzeshálózatra¹²

SP: Signaling Point – jelzés pont
 STP: Signaling Transfer Point – jelzés továbbító pont
 *: MSC/VLR; HLR vagy egyéb adatbázisok

⁹ MSC (Mobile Switching Center) – automata telefon rendszer kapcsoló központja .

¹⁰ HLR (Home Location Register) – mobilszolgáltatás előfizetői adatait tartalmazó adatbázis.

¹¹ NÉMETH Krisztián: Távközlő hálózatok és szolgáltatások – jelzésátvitel. BME TMIT. Budapest. 2010. p. 27.

¹² NÉMETH Krisztián i.m. p. 18.

Miután áttekintettük, mire is használják a GSM szabvány alatti SS7 jelzésrendszert, meg kell vizsgálnunk, hogyan fejlődtek a GSM szabvány hibáit kihasználó támadások. A támadási metódusok szempontjából lényeges körülménynek tekinthető, hogy a GSM szabvány jelzőrendszer működési alapja „a jól bevált ISDN¹³ jelzésrendszerre, az-az SS7/DSS1-re épül”.¹⁴

A GSM szabvány hibáit kihasználó támadások kapcsán Karsten Nohl mobil biztonsági szakértő, a berlini Chaos konferencián 2009 nyarán mutatta be működő megoldását az 1987-ben megalkotott, GSM A5/1 64 bites hangátvitel titkosítás feltörésére. A módszert egy egyszerű mobil bázisállomáson rögzített és egy általa szerkesztett „rainbow” tábla segítségével utólagosan dekódolt hangátvitelt tartalmazó fájlban demonstrálta. Miután a rendszer működőképesnek bizonyult és egyben olcsó megoldást biztosított, 2010 januárjától a hazai szolgáltatók minden végberendezés (mobiltelefon) tekintetében kikényszerítették hálózatukban a 128 bites A5/2, és a sokkal fejlettebb A5/3 hangátvitel kódolást. Ennek során lecserélésre került az összes olyan mobiltelefon készülék, mely kizárólag az A5/1 hangátvitel kódolást biztosította.

A biztonsági incidens kiküszöbölését követően, 2013 augusztusában szintén Karsten Nohl, az USA BlackHat biztonsági konferencián bemutatta, hogy képes hamisított SIM OTA¹⁵ rendszerüzenetek felhasználásával feltörni a DES 56 bites kódolású SIM kártyákat, melyeket a mobil hálózaton keresztül klónozni is tudott. Ennek során hozzáfért a SIM kártyán tárolt bizalmas adatokhoz, mint például a telefonkönyv, vagy az SMS¹⁶ – MMS üzenetek adatai. A világon akkor mintegy 750 millió darab DES kódolású SIM kártya volt használatban.¹⁷

Miután a 2013. évi GSM szabványt érintő incidens kezelésre került, 2014. december 27-én a Positive Technologies mobil biztonsággal foglalkozó cég orosz tagjai bejelentették, hogy SS7 jelzésrendszer elleni támadással meg tudják szerezni a mobiltelefon cellainformációs adatait. Deklarálták továbbá, hogy SS7 támadással meg tudják hurkolni és le tudják hallgatni a kimenő és bejövő hívásokat, el tudják fogni az SMS és MMS üzeneteket, de akár blokkolni is tudják az előfizető részére nyújtott szolgáltatást. Ennek alátámasztására, Sergey Puzankov (korábban a VimpelCom orosz telekommunikációs szolgáltató mérnöke¹⁸), és Dmitry Kurbatov (korábban a CROCK orosz IT szolgáltató mérnöke¹⁹) 2014. december 28-án kiadták a „Positive Technologies: Signaling System 7 (SS7) Security Report” című tanulmányukat.

Az orosz biztonsági szakemberek által nyilvánosságra hozott támadási formákról mindenképpen elmondható, hogy nem új keletű biztonsági rések feltárásán alapulnak, hiszen Edward Snowden korábbi USA National Security

¹³ IDSN (Integrated Services Digital Network) - integrált szolgáltatású digitális hálózat

¹⁴ ADAMIS Gusztáv: Kapcsolás- és jelzéstechika. BME Könyvkiadó. Budapest. 2007. p. 157.

¹⁵ SIM OTA (Over-The-Air)

¹⁶ SMS (Short Message Service) – a mobil kommunikációs rendszer komponense, amely egy szöveges üzenetküldő szolgáltatás.

¹⁷ Magyarországon, a használatban lévő SIM kártyák mintegy 30%-a nem volt biztonságos.

¹⁸ <https://www.linkedin.com/company/positive-technologies>

¹⁹ <https://www.linkedin.com/company/positive-technologies>

Agency (NSA) alkalmazott által nyilvánosságra hozott dokumentumok szerint²⁰, az Amerikai Egyesült Államok (NSA) és Nagy-Britannia (Government Communications Headquarters – GCHQ) hírszerző szervei régóta kiaknázzák a GSM szabvány, és azon belül az SS7 jelzésrendszer hibáiból fakadó hírszerzési potenciált.²¹

3. A GSM szolgáltatás elleni támadások előfeltételei

A legtöbb SS7 hálózati támadás alapja a mobil távközlési hálózatok alapelvein nyugszik, mely az előfizetői mobilitás. Ahhoz, hogy a szolgáltató elérjen egy előfizetőt, az előfizető helyét és azonosítóit folyamatosan tárolni, és frissíteni kell a rendszerben. Ennek révén, az előfizetői mobilitás igényli, hogy a szolgáltatások rendelkezésre álljanak a helyi (honos) szolgáltatási területen belül éppúgy, mint a nemzetközi barangolás során a partner hálózatok részére. *A mobilszolgáltatók operátorai, az egymás közti előfizetői adatcserében az SS7 jelzésrendszer üzeneteket használják, melynek alapelveiről a fentiekben szót ejtettünk. Ez a rendszer azonban – mivel a nemzetközi előfizetői adatcsere során is ezt a jelzésrendszer üzeneteket használják – azt is biztosítja, hogy a támadó elvileg bárhol lehet a nagyvilágban, ugyanis egy SS7 üzenet elküldhető küldhető bármely ország mobil távközlési hálózatából, bármely más ország mobil távközlési hálózatára.* Tovább egyszerűsítette a támadó helyzetét, hogy a telekommunikációs rendszerekbe az IP alapú digitális átvitel szolgáltatások terjedése miatt egyre jobban integrálódtak az informatikai rendszerek. Korábban az analóg telefon hálózati-csomópont egy, csupán a szakemberek által ismert "fekete doboz" volt, de a mai csomópontok már általánosan ismert és a hálózati mérnökök és programozók számára népszerű hardver és szoftver platformokra épülnek mely jelentősen megnövelte a rendszer – mint informatikai rendszer – támadhatóságát.²²

A támadó lehet egy személy vagy egy csoport, akik elég képzetek ahhoz, hogy egy „node”-ot (csomópont) építsenek, amivel szimulálják, hogy ők egy mobilszolgáltató operátorai.²³ Manapság hazánkban is egyre növekszik azon mobil operátorok száma, akik a szolgáltatásuk nyújtásához nem üzemeltetnek saját tulajdonú telekommunikációs infrastruktúrát, hanem bérlik a kiépített infrastruktúra egy részét.²⁴ Egy SS7 jelzőrendszert tartalmazó hálózathoz történő hozzáféréshez a támadóknak egy meglévő szolgáltató kapcsolatára, a feketepiacról beszerzett eszközöket kell telepítenie és ezek működtetéséhez felhatalmazást kell kérnie. Ez a jogellenes tevékenység olyan országok mobilszolgáltatási hálózatainál lehetséges, ahol „lazák” a kommunikációs szolgáltatásra vonatkozó törvények, magas a korrupció, és nincs, vagy nem elég hatékonyan működik a hatósági ellenőrzés. Európán belül példaként említhetjük Koszovót vagy Albániát. Ezen felül meg kell említeni, hogy minden támadó – aki történetesen – mint műszaki szakember és egy

²⁰ Véleményünk szerint a Snowden által kiszivároztatott információk éppen a módszerek ismertetése tekintetében okozták a legnagyobb kárt.

²¹ New documents show how the NSA infers relationships based on mobile location data. — Washington Post, 2013.

²² Signaling Transport (sigtran). — The Internet Society, 1999-2007.

²³ Positive Technologies: SIGNALING SYSTEM 7 (SS7) SECURITY REPORT p.10.

²⁴ Ilyen mobil operátorokként említhetjük meg például hazánkban a „Tesco Mobil”, a „Lidl Mobil”, a „UPC Mobil” és a „Digi Mobil” szolgáltatásait.

távközlési szolgáltatónál dolgozik, képes lehet csatlakoztatni a saját – nem legális forrásból származó – hálózati eszközét a távközlési szolgáltató hálózatához. Annak érdekében, hogy bizonyos támadások végrehajthatóak legyenek, a legális funkciók kihasználásához a meglévő kommunikációs hálózat berendezéseit kell felhasználni. Alapvetően adott olyan lehetőség, amely biztosítja a támadó részére a behatolási képességet a szolgáltató hálózatához, egy módosított határvédelmi eszköz segítségével, ahol megemlíthető a GGSN, vagy a femtocella (mobilhálózati bázisállomás).

4. A támadás célja

Amellett, hogy a támadók különböző módokon érhetik el a távközlési szolgáltató hálózatát, valószínűleg különböző motivációk mentén csatlakoznak a hálózathoz. Az illegális tevékenységek hátterében a bizalmas előfizetői adatok megszerzésén túl, az álszolgáltatás révén szerzett anyagi haszon, vagy a bizalmasan közölt adat tartalmából eredő előny állhat. Ennek érdekében a támadók megbontják a szolgáltatás integritását bizonyos előfizetők, vagy az egész hálózat viszonylatában.

A célok tekintetében, amikor nemzetbiztonsági szempontból tekintjük meg az eseményeket, mindenképpen vizsgálni kell, hogy egy adott támadás célja csupán az anyagi haszonszerzésen, vagy esetleg a bizalmas információk megszerzésén és felhasználásán alapul. Ugyanis nem mindegy, hogy egy hívásforgalom eltérítésének célja a szolgáltatók közötti roaming díj különbözeten alapuló roaming hívás továbbértékesítésére mint nyereség megszerzésére irányul, vagy annak célja a hívásforgalom rögzítése, esetleg lehallgatása.

Mindenképpen kijelenthető azonban, hogy az alábbiakban ismertetésre kerülő metódusoknál előbb volt a tyúk, mint a tojás, azaz a támadási metódusok kidolgozásának elsődleges célja minden esetben a konkrét anyagi haszonszerzés volt, és csak később, napjainkban vált a titkosszolgálati tevékenység eszközzé. Ez utóbbi felhasználás kapcsán azonban rá kell mutatni, hogy a módszerek különös veszélyességét az adja, hogy olcsón, és már nem csak a rendvédelmi, nemzetbiztonsági szféra számára elérhető támadási metódusok állnak rendelkezésre, ráadásul publikusan. Ebből az aspektusból a módszer, az aszimmetrikus hadviselés nem állami szereplői kezében is fontos eszköz lehet.

5. Támadási metódusok ismertetése²⁵

5.1. Az előfizetői IMSI²⁶ szám, MSC/VLR²⁷ cím és HLR lekérdezése

A mobil hálózatokban, az előfizetők beazonosítása a nemzetközi mobil előfizetői azonosító (IMSI) által történik meg, amely még ma is bizalmas információnak számít. A támadás kivitelezéséhez kérdést szükséges intézni a Mobile

²⁵ Jelenleg a tudományos irodalomban a téma nem került feldolgozásra, azonban számos informatikai biztonság témakörével foglalkozó cég kutatja a témát, amelyek közül a Positive Technologies: SIGNALING SYSTEM 7 (SS7) SECURITY REPORT-ját vettük alapul a támadási metódusok bemutatása során.

²⁶ IMSI (International Mobile Subscriber Identity) – nemzetközi mobil előfizetői azonosító

²⁷ VLR (Visitor Location Register) – adatbázis, amely az előfizető adatait tartalmazza a barangolás (roaming) időszakában a honos szolgáltatási területen kívül

Switching Centernek (MSC), az előfizető Visitor Location Register (VLR) címéről, és az IMSI számáról.²⁸

Az előfizető (támadás célpontja) helymeghatározási adatai (honos hálózati adatok, torony pozíció) és az IMSI (nemzetközi mobil előfizetői azonosító) együttese szükséges a későbbiek során ismertetésre kerülő támadások kivitelezéséhez, vagyis elmondható hogy az előfizetői IMSI szám, MSC/VLR cím és HLR lekérdezése csupán előfeltétele egy valós támadás kivitelezésének. A fenti adatok megszerzéséhez használandó az SS7 közös csatornás digitális jelzésrendszer adta lehetőségek kihasználása, amennyiben sikeresen regisztrált a támadó egy álszolgáltatót, vagy hozzáférést szerzett egy valós operátor rendszeréhez.

Amennyiben a támadó tudatában van az előfizető mobiltelefon hívószámának, az adatok megszerzéséhez az SMS üzenet küldési protokoll eljárását használja fel. A támadó általában a szálláshelyeken, rendezvényeken a kiszemelt előfizető által a regisztráció során megadott mobiltelefon hívószámot használja kiindulási adatként.²⁹

Egy nemzetközi hálózattól – roaming – indított SMS kézbesítése előtt, a nemzetközi szolgáltató SS7 rendszer üzenet formájában kérést indít az előfizető szolgáltatói hálózatába, hogy frissítse a helymeghatározási adatokat és lekérdezze az IMSI számot. Ez az eljárás biztosítja a nemzetközi hálózattól indított SMS kézbesíthetőségét, de egyben az SMS üzenet elküldése előtt, a rendszer lekérdezi az előfizető IMSI számát, a torony pozíció adatait az előfizetőhöz köthető honos hálózattól, amelynek révén a támadó birtokába kerül a kiszemelt áldozat cella lokációs adata és a valós IMSI száma, amely végül is a támadás kivitelezésének alapfeltétele. Ezen adatok lekérdezéséhez általában semmit mondó reklám üzeneteket küldenek a támadók, amely nem kelt gyanút a kiszemelt áldozatban. Amennyiben az előfizető barangolás közben a szokásostól eltérő tartalmú üzenetet kap, úgy feltételezheti, hogy egy SS7 alapú támadás kiszemelt áldozatává vált.

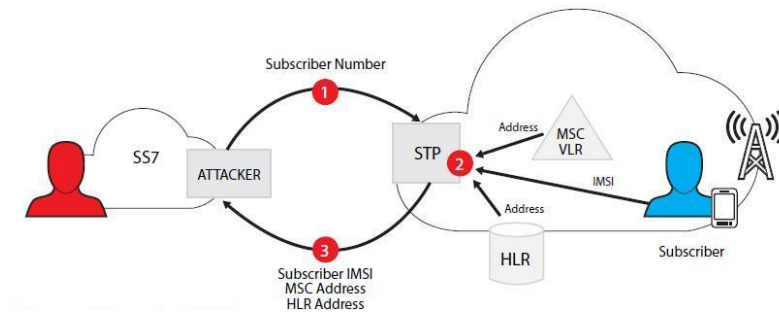
A támadó a következő adatokat szerzi meg:

- előfizető IMSI száma,
- hálózati MSC/VLR címe,
- Home Location Register (HLR) cím, honos alhálózati adatok, ahol az előfizető számlázási adatai találhatóak (a telekommunikációs cég).

Az MSC/VLR cím határozza meg az előfizető helyét regionális szinten. Ezen túlmenően, a támadó felhasználhatja a kapott adatokat bonyolultabb támadások (a későbbiekben ismertetett módon) kivitelezéséhez.

²⁸ SMS SS7 Fraud 3.1 — GSM Association, 2003-2005.

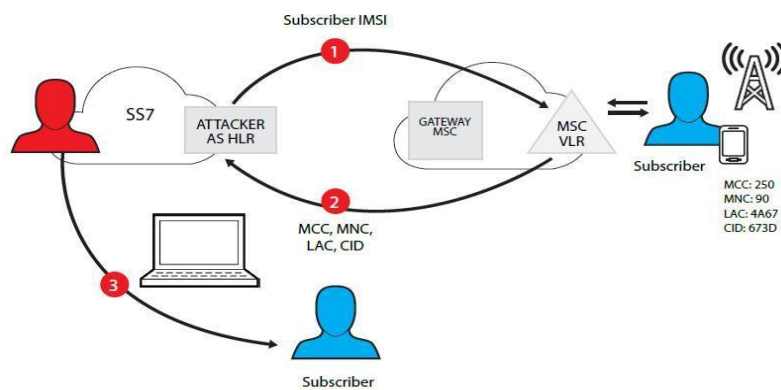
²⁹ SMS SS7 Fraud 3.1 — GSM Association, 2003-2005.



2. ábra: IMSI szám lekérés³⁰

5.2. Az előfizető tartózkodási helyének (cella geolokációs adat) megállapítása

A támadás célja, az előfizető tartózkodási helyének lekérdezése, amelynek alapja a korábban megszerzett adatok (IMSI, MSC/VLR, HLR) felhasználása által jogosulatlanul elküldött kérések. A jogosulatlanul elküldött kérést a támadó akár másodpercenként is megismételheti, amely adatok feldolgozása és térképre vetítése révén a kiszemelt előfizető napi mozgásútvonala is kirajzolható, valamint beazonosítható, hol tartózkodott huzamosabb ideig.³¹



3. ábra: Az előfizető helyének (globális cella azonosító) lekérdezése³²

A támadó megszerzi a CGI-t³³, ami a következőkből áll:

- Mobile Country Code (MCC) – ország kód
- Mobile Network Code (MNC) – hálózati kód
- Location Area Code (LAC) – körzet kód
- Cell Identity (CID) – cellainformáció

³⁰ Positive Technologies: SIGNALING SYSTEM 7 (SS7) SECURITY REPORT. p. 6.

³¹ Locating Mobile Phones Using Signalling System #7. - Tobias Engel, 2008.

³² Positive Technologies: SIGNALING SYSTEM 7 (SS7) SECURITY REPORT. p.7.

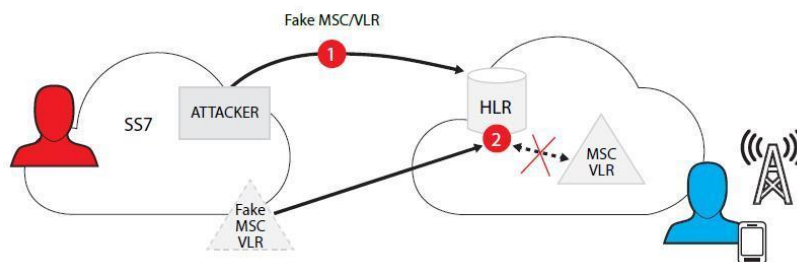
³³ CGI (Cell Global Identity) – szabványos azonosító, amelyet a GSM hálózat használ egy a szolgáltatási területen lévő cella azonosítására



4. ábra: Az előfizető útvonalának térképre vetítése³⁴

5.3 Az előfizető szolgáltatásának megszakítása

Az előfizető bejövő hívásainak és szöveges üzeneteinek blokkolása is lehetséges. Ez a támadási forma az előfizetőt egy a támadó által üzemeltetett hamis MSC/VLR szolgáltatással lefedett területen regisztrálja. A folyamat hasonlóan zajlik le ahhoz, ahogy az előfizető barangol egy nemzetközi partner (roaming) hálózatban és ott regisztrálásra kerül. A támadási metódushoz a kezdeti felhasznált adatok szintén az előfizető lekérdezett IMSI, MSC/VLR és HLR címei.



5. ábra: Az előfizetői szolgáltatás blokkolása³⁵

Bár a készülék kijelzi a hálózati összeköttetést, az előfizető nem tud hívásokat és szöveges üzeneteket fogadni. Az előfizető részére nyújtott szolgáltatás mindaddig blokkolás alatt lesz, amíg az el nem utazik egy másik, legális MSC/VLR szolgáltatással lefedett területre, ahol vagy újraindítja a telefont, vagy kimenő hívást kezdeményez.

³⁴ Positive Technologies: SIGNALING SYSTEM 7 (SS7) SECURITY REPORT. p. 12.

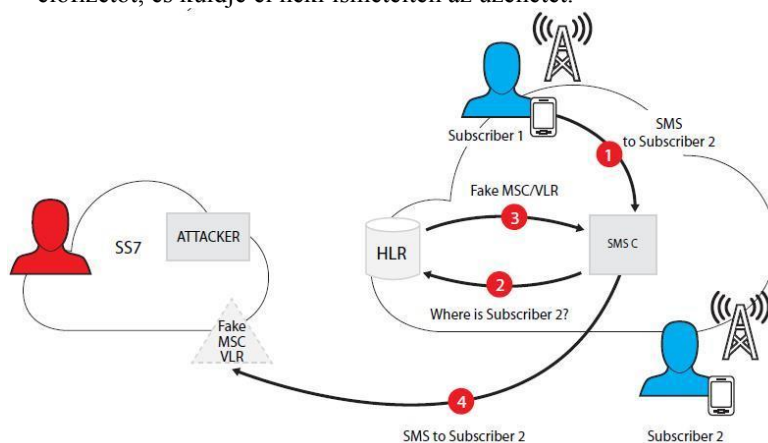
³⁵ Positive Technologies: SIGNALING SYSTEM 7 (SS7) SECURITY REPORT. p. 7.

5.4. A bejövő SMS üzenetek lehallgatása

A támadás az 5.3 pontban ismertetett előfizető részére nyújtott szolgáltatás blokkolásának kiterjesztése, aminek célja az előfizető részére küldött SMS üzenetek lehallgatása. A támadó részéről az eljárás nem igényel további intézkedéseket, mivel a hamis MSC/VLR szolgáltatással lefedett területen regisztrált előfizetőnek küldött szöveges üzenetek automatikusan a támadó rendszerében kézbesítődnek.³⁶

A támadó képes lehet:

- visszaigazolást küldeni az üzenet kézbesítéséről,
- újra regisztrálhatja az előfizetőt a valós MSC/VLR szolgáltatásban, hogy az megkapja az üzenetet,
- visszaigazolást küldhet a feladó hálózatának, hogy újra regisztrálta az előfizetőt, és küldje el neki ismételt az üzenetet.



6. ábra: Bejövő SMS lehallgatása³⁷

A támadást fel lehet használni:

- egy egyszeri mobil banki jelszó ellopására, amelyet SMS-ben küld a Bank,
- „elfelejtett” Internetes jelszavak megváltoztatására (e-mail, szociális hálózatok, stb.).

5.5. USSD³⁸ kérés manipulációja

Közvetlen USSD kérések küldése a HLR-nek. Az Unstructured Supplementary Service Data egy protokoll, amit a GSM készülékek rendszer szintű kommunikációra használnak a szolgáltató számítógépes rendszerével. A támadás egy jó példa arra, hogyan lehet egy legális rendszer üzenetet küldeni az USSD kérés

³⁶ Ukrainian Cell Phone Tapping: How It Is Done and How to Protect Yourself - Sergey Puzankov and Dmitry Kurbatov, Positive Technologies. 2014.

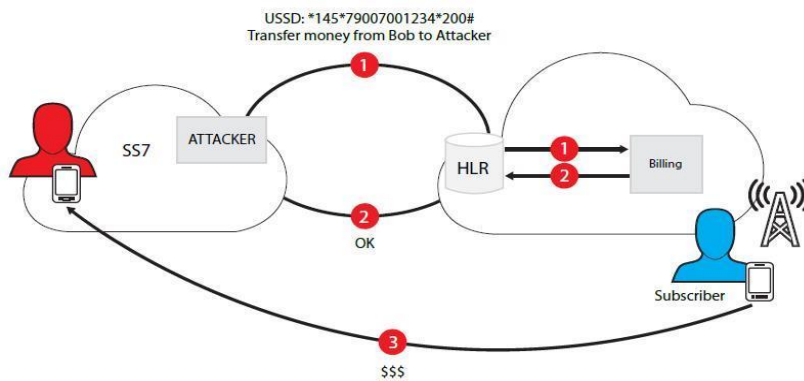
³⁷ Positive Technologies: SIGNALING SYSTEM 7 (SS7) SECURITY REPORT. p.7.

³⁸ USSD (Unstructured Supplementary Service Data) – protokoll, amelyet a mobilkészülék használ kommunikációra a készülék (végberendezés) és a szolgáltató központi számítógépe között.

segítségével a VLR-től a HLR-be. A kiinduló adat a cél előfizetői szám, a HLR cím és az USSD üzenet szöveg. Az előfizetői hívószám általában már a kezdetekben ismert. A HLR cím lekérdezése az 5.1 bekezdésben ismertetésre került, az USSD kérések leírása pedig általában minden szolgáltató honlapján közzé vannak téve.

Az USSD kérés alapú támadás már régóta ismert és használt támadási módszer. Az ártó kódot általában SMS-en, QR-kódon vagy URL-címen keresztül juttatják az előfizető mobiltelefon készülékére. Az USD-kódtámadásokkal végrehajtott adatlopás ellen azonban több vírusvédelmi cég fejlesztett mobil biztonsági szoftvert, ezért az USSD kérés SS7 rendszeren keresztüli manipulációja vált egy olyan megbízható eszközzé a támadó kezében, amely biztosítja az előfizető számlázási információihoz való hozzáférést.

A legveszélyesebb forgatókönyv egy ehhez kapcsolódó támadás, amely során a támadó kérelmet küld az előfizetői számlák közötti átcsoportosításra.



7. ábra: Az USSD kérés manipulációja ³⁹

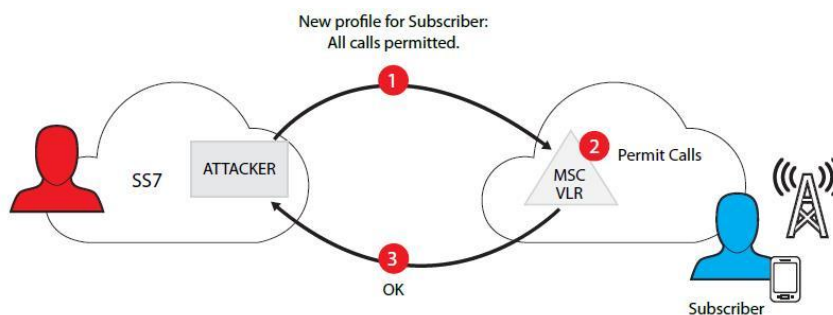
Egy ilyen támadás elég sokáig észrevétlen maradhat, még akkor is, ha a szolgáltató SMS értesítést küld a tranzakcióról az előfizetőnek. Ha a támadás kombinálva van a 4.4 pontban leírtaknak megfelelően, az biztosítja az értesítő SMS kézbesítésének blokkolását.

5.6. Előfizetői profil manipulációja a VLR-ben

A szolgáltató átverése történik hamis előfizetői profil adatokkal. Amikor az előfizető regisztrálja magát a hálózaton, a profilja átkerül a HLR adatbázisból a VLR adatbázisba. A profil információ többek között tartalmazza az aktív és inaktív előfizetői szolgáltatásokat, a hívásátírási paramétereket, az on-line számlázási platform címét is. A támadó küldhet egy hamis előfizetői profilt a VLR adatbázisnak. A kezdeti adatok tartalmazzák a cél előfizetői számot, az előfizető IMSI számát, a VLR címét és az előfizető profilját. Az előfizetői szám általában ismert a kezdetektől. Az IMSI számot és a VLR címet be lehet beszerezni, az 5.1

³⁹ Positive Technologies: SIGNALING SYSTEM 7 (SS7) SECURITY REPORT. p. 8.

bekezdésben leírt módon, valamint az előfizetői profil adatok megtalálhatóak az 5.3 bekezdésben leírtak szerint.

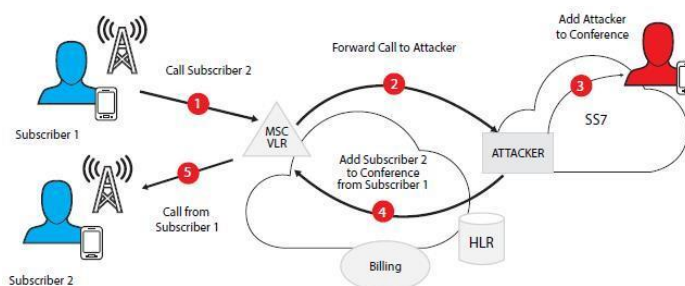


8. ábra: Az előfizetői profil manipulációja ⁴⁰

A hamis profil rászedi az MSC/VLR szolgáltatást nyújtó szolgáltatói rendszert, melynek következtében az előfizetőnek megváltoznak a beállított paraméterei. Például az előfizető képes lesz arra, hogy a hanghívások során megkerülje a számlázási rendszert. Egy eredetileg tiltott roaming helyzetből az előfizető a manipulált adataival letelefonálhatja a számlához minden ügyfélnek automatikusan rendelkezésre álló 20.000,- Ft értékű virtuális számlaegyenleget, amely egy kisebb összeggel feltöltött kártya esetében, a szolgáltató számára azonnali 20.000,- Ft veszteséget fog jelenteni.

5.7. Kimenő hívások lehallgatása

Az előfizető kimenő hanghívásainak és üzeneteinek átirányítása a támadó készülékére. Ez a támadás az előfizetői profil manipulációjának kiterjesztése, amelyet 5.6 bekezdésben részleteztünk. A támadó helyettesíti az előfizető profiljának számlázási platform címét a készülék címével. Amikor az előfizető a hívást kezdeményez, a számlázási rendszer lekéri a fogadó előfizető számát, amelyre a támadó készülékének számát kapja vissza. A támadó ekkor átirányítja a hívást, és létrehoz egy hurkot (hívott fél, hívó, és a támadó), amely során a konferenciahíváshoz hasonlóan belehallgathat a kommunikációba.



9. ábra: A kimenő hívások lehallgatása ⁴¹

⁴⁰ Positive Technologies: SIGNALING SYSTEM 7 (SS7) SECURITY REPORT. p. 9.

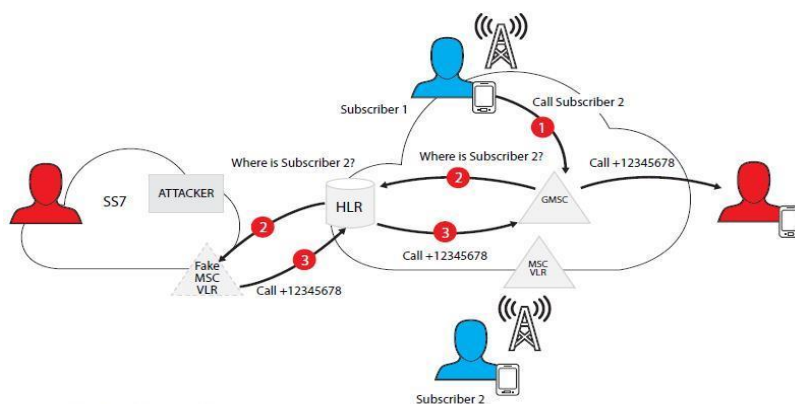
⁴¹ Positive Technologies: SIGNALING SYSTEM 7 (SS7) SECURITY REPORT. p 10.

A támadó képes elfogni a hívást, majd illegálisan becsatlakozni a két engedélyezett előfizető közötti hanghívásba.

5.8. Bejövő hívások átirányítása

A hanghívás útvonalválasztásának megváltoztatása és a bejövő hívások átirányítása. Ez a támadási mód a bejövő hívások útvonalának manipulálásán, és az 5.3 bekezdésben leírtak kiterjesztésén alapszik. Mielőtt a hívás kapcsolásra kerül, az átjáró MSC (GMSC⁴²) kérést küld a HLR részére, hogy azonosítsa az MSC/VLR-t, ami kiszolgálja az előfizetőt. Ezek az adatok szükségesek, hogy a hívást a megfelelő irányba kapcsolja.

Miután a támadó sikeresen elvégezte a támadást az 5.3 bekezdésben foglaltak szerint, a HLR átirányítja a beérkezett kérelmet egy hamis MSC/VLR szolgáltatás felé, ami elküldi az MSRN⁴³ számot a hívás átirányításához. A HLR átadja ezt a számot a GMSC-nek, amely átirányítja a hívást abba az irányba, amelyet a hamisan megadott MSRN szám mutatott.



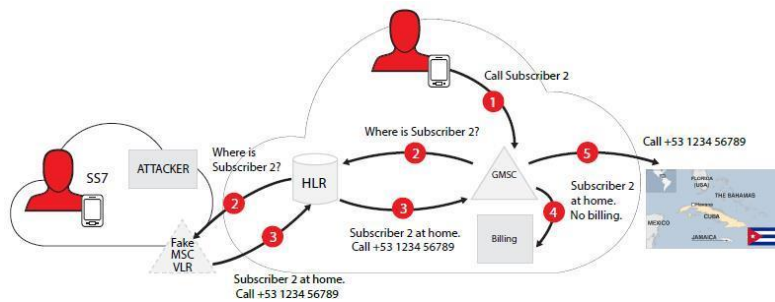
10. ábra: A bejövő hívások átirányítása⁴⁴

A támadó képes átirányítani a hívásokat. Ebben a konkrét esetben átirányítja a bejövő hívást egy tetszőleges számra. Meg kell jegyezni, hogy ez a támadás sokkal többre kerülne a szolgáltatóknak, ha a hívások átirányításra kerülnének egy drágán hívható nemzetközi számra. Amennyiben a támadó elég opportunista, a módszert az általa generált roaming hívásforgalom eladására is felhasználhatja.

⁴² GMSC (Gateway MSC) – útvonal választó, kapcsolóelem

⁴³ MSRN (Mobile Station Roaming Number) – mobil állomás barangoló (roaming) száma

⁴⁴ Positive Technologies: SIGNALING SYSTEM 7 (SS7) SECURITY REPORT. p. 10.



11. ábra: A bejövő hívások átirányítása roaming irányba ⁴⁵

6. Konklúzió

A fentiekben ismertetett módszerek kiemelt biztonsági kockázatok meglétét jelzik a GSM szabvány tekintetében. Alkalmazásuk több területen – nemzetbiztonsági, adatvédelmi, szolgáltatás biztonsági, gazdasági – okoz kiemelt problémát. A GSM szolgáltatást használó előfizetőknek tudatában kell lenniük annak, hogy bizonyos országokban, szolgáltatási területeken, ahol a szolgáltatók hálózataikat nem védik SS7 tűzfalakkal, nem monitorozzák folyamatosan a hálózati eseményeket, nincsenek bevezetve automatikus folyamattírányító, ellenőrző, detektáló és beavatkozó védelmi rendszerek, ott nagy a kitétséjük a fentiekben ismertetett támadási formáknak. A válságok helyszínei általában ilyen területeknek tekinthetőek.

Az olvasóban feltehetően felmerült a kérdés, hogy milyen utak vezetnek a biztonságos mobil kommunikáció felé. Annak tudatában, hogy a Voice over IP (VoIP) alapú kommunikációs rendszerek is többek között a mára már jól ismert SS7 jelzőrendszert alkalmazzák a rendszer szintű jelzések és vezérlések adására, így felismerhető, hogy önmagában az átállás a mobil Internet alapú kommunikációra, még nem véd meg minden támadási formától. A megoldást valószínűleg a GSM szabvány és a hozzá tartozó rendszer szintű szolgáltatások teljes körű újrászabályozása adja majd meg. Mindaddig pedig marad az ismeretanyag elsajátításából fakadó biztonságtudatosság és reagáló képesség az előfizető részéről, amely jelentősen csökkentheti a kockázatokat. Előbbi elmélyítésének területén a nemzetbiztonsági szolgáltatóknak számos feladatuk van még.

Felhasznált irodalom:

- 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.
- A Study of Location-Based Services. - Lennart Ostman, CellPoint Systems, 2001.
<http://epubl.ltu.se/1402-1617/2001/254/LTU-EX-01254-SE.pdf>, (Letöltés ideje: 2015.04.12.)

⁴⁵ Positive Technologies: SIGNALING SYSTEM 7 (SS7) SECURITY REPORT. p. 11. 142

- Can Active Tracking of Inroamer Location Optimise a Live GSM Network? - Katerina Dufková - Jiri Danihelka - Michal Ficek - Ivan Gregor-Jan Kouba. CTU-Ericsson-Vodafone R&D, 2007.
<http://www.rdc.cz/en/publications/publications/dufkova07ss7tracker.pdf>
(Letöltés ideje: 2014.12.27.)
- For sale: Systems that can secretly track where cellphone users go around the globe. Washington Post. 2014.
http://www.washingtonpost.com/business/technology/for-sale-systems-that-can-secretly-track-where-cellphone-users-go-around-the-globe/2014/08/24/f0700e8a-f003-11e3-bf76-447a5df6411f_story.html
(Letöltés ideje: 2015.03.10.)
- Getting in the SS7 Kingdom – Philippe Langlois, P1 Security Inc, 2010.
<http://www.hackitoergosum.org/2010/HES2010-planglois-Attacking-SS7.pdf>
(letöltés ideje: 2014.12.27.)
- How to Cheat at VoIP Security - Thomas Porter- Michael Gough 2007.
<http://www.amazon.com/How-Cheat-at-VoIP-Security/dp/1597491691>,
(Letöltés ideje: 2014. 12.27.)
- How to Determine a Subscriber's Location - Sergey Puzankov. Positive Technologies. 2013.
<http://habrahabr.ru/company/pt/blog/191384/> , (Letöltés ideje: 2015.04.11.)
- Locating Mobile Phones Using Signalling System #7. Tobias Engel, 2008.
<http://berlin.ccc.de/~tobias/25c3-locating-mobile-phones.pdf>, (Letöltés ideje: 2015.04.11.)
- Mobile Application Part (MAP) specification, 3GPP TS 29.002
http://www.3gpp.org/ftp/Specs/archive/29_series/29.002/, (Letöltés ideje: 2015.04.11.)
- MTS Subscribers under Close Surveillance Independent News Bureau. 2014.
<http://www.mobile-review.com/articles/2014/image/crimea-roam/doc.pdf>
(Letöltés ideje: 2014.12.27.)
- New documents show how the NSA infers relationships based on mobile location data. Washington Post. 2013.
<http://www.washingtonpost.com/blogs/the-switch/wp/2013/12/10/new-documents-show-how-the-nsa-infers-relationships-based-on-mobile-location-data/>, (Letöltés ideje: 2015.04.11.)
- Positive Technologies: SIGNALING SYSTEM 7 (SS7) SECURITY REPORT, 2014.
<http://www.ptsecurity.com/upload/iblock/083/08391102d2bd30c5fe234145877ebcc0.pdf>, (Letöltés ideje: 2015.04.11.)
- Signaling Transport (sigtran) - The Internet Society, 1999-2007.
<http://datatracker.ietf.org/doc/rfc3331/>, (Letöltés ideje: 2015.04.12.)
- SMS SS7 Fraud 3.1 - GSM Association, 2003-2005.
<http://www.gsma.com/newsroom/wp-content/uploads/2012/12/IR7031.pdf>
(Letöltés ideje: 2015.04.12.)

- Study into routing of MT-SMs via the HPLMN, 3GPP TR 23.840
http://www.3gpp.org/ftp/Specs/archive/23_series/23.840/ (Letöltés ideje: 2015.04.11.)
- Support of Optimal Routing (SOR), 3GPP TS 23.079
http://www.3gpp.org/ftp/Specs/archive/23_series/23.079/ (Letöltés ideje: 2015.04.11.)
- Ukrainian Cell Phone Tapping: How It Is Done and How to Protect Yourself — Sergey Puzankov and Dmitry Kurbatov, Positive Technologies, 2014.
<http://habrahabr.ru/company/pt/blog/226977/> (Letöltés ideje: 2014.12.27.)
- Adamis Gusztáv: Kapcsolás- és jelzéstechika. BME Könyvkiadó. Budapest. 2007. p.
- Haig Zsolt – Kovács László – Ványa László – Vass Sándor: Elektronikai hadviselés. NKE. Budapest, 2014.
- Haig Zsolt- Kovács László: Fenyegetések a cybertérből. Nemzet és Biztonság. 2008/5. szám
- Dmitry Kurbatov: Five Nightmares for a Telecom. - Positive Hack Days, 2013.
<http://www.slideshare.net/phdays/d-kurbatov-5-nightmaresfortelco> (letöltés ideje: 2015.04.12.)
- Németh Krisztián: Távközlő hálózatok és szolgáltatások - jelzésátvitel. BME TMIT. Budapest 2010. <http://w3.tmit.bme.hu/thsz/2010/thsz24.pdf> (Letöltés ideje: 2015.01.06.)

SIMON LÁSZLÓ

**A FOKOZÓDÓ TERRORIZMUS EURÓPÁBAN ÉS ANNAK HATÁSA A
KATONAI TÖMEGRENDEZVÉNYEK BIZTOSÍTÁSÁRA**

A XXI. században a világ gyorsuló ütemben változik. Biztosnak hitt rendszerek mondanak csődöt és hullanak szét, hogy helyüket új, adott esetben az előző elveit tagadó, működéképesebb vegye át. A filozófia területén a dialektikusok azt tartják, hogy a dolgok lényege igazán az ellentétek keresztüzében mutatkozik és ismerhető meg. A versenyfutás egyre kíméletlenebb, az ellentétek fokozatosan nőnek, s aki most lemarad, az talán örökre perifériára szorul, ezért aztán a tét óriási. A jelenlegi helyzet pedig több mint elgondolkodtató. A világban folyamatosan zajló politikai, gazdasági és társadalmi változások, átalakítják az emberek biztonságról alkotott felfogását is. A tegnap még hagyományosnak tekintett kihívásokat ma új típusúak váltják fel vagy egészítik ki, a tőlünk távolinak tűnő problémák egyik napról a másik már a határainkat ostromolják, vagy már az ajtónkon igyekeznek kopogtatni.

Az élet szinte minden területe hihetetlen és gyors fejlődésen megy keresztül; mégis folyamatosan szembesülünk kiszolgáltatottságunkkal, sebezhetőségünkkel. A félelem az ismeretlentől és a már megtapasztalt borzalmak ismétlődésétől arra ösztönöz minket, hogy fogódzókat, új kapcsolatokat, lehetőségeinkhez mérten garanciákat keressünk, a bennünket közvetlenül érintő kérdésekben pedig megnyugtató válaszokat kapjunk mind az egyén, mind a társadalom szintjén. A nemzetközi szerződésekből vállalt katonai feladatok, valamint az együttműködés során felajánlott katonai erők és eszközök miatt egyre több folyamat zajlik országunkban gyakorta nagy nyilvánosság előtt. Az sem szorul magyarázatra, hogy a magas rangú politikai és katonai vezetők által látogatott események védelme, vagy a külföldi katonai járművek, eszközök működtetésével és szállításával kapcsolatos feladatok biztonságos végrehajtása közös érdekünk.

E bevezető gondolatok jegyében elsősorban korunk és társadalmunk legnagyobb kihívására a terrorizmusra fókuszáltam. A terrorizmus okozta fenyegetések komplex módon jelentkeznek – a nemzetközi terrorizmus fokozódó európai intenzitása miatt – indokoltnak tartom, hogy a magyar lakosság által nagy számban látogatott és széles nemzetközi figyelemmel kísért katonai szervezésű tömegrendezvények vonatkozásában megmutassam, hogy mi mindennel kell foglalkozni a zavartalan élmény biztosítása céljából. A cikkben a problémakör teljes körű, holisztikus megközelítésre törekedtem, ugyanakkor a rendezvények védelme érdekében nem mutattam be – a titkosszolgálati tevékenység elemeit is tartalmazó – részletesebb végrehajtást.

Korunk terrorizmusa

Európát a XX. század végéig a világban betöltött helye és szerepe határozta meg. Samuel P. Huntington szavai szerint: „*a Nyugat az egyetlen civilizáció,*

melynek számottevő érdekeltségei vannak az összes többi civilizációban vagy térségben és képes befolyásolni az összes többi civilizáció vagy térség politikáját, gazdaságát és biztonságát. Más civilizációk társadalmainak rendszerint szükségük van a nyugati segítségre, hogy elérjék céljaikat és megvédjék érdekeiket.”¹. Véleményem szerint e kijelentés valóságtartalma mára megváltozott, a várhatóan tovább bővülő Eurázsiai Gazdasági Unió megszületésével² – az 1990-es évektől Oroszországgal együtt feltörekvő BRIC³ országokkal – a Nyugat igazán versenyképes ellenfeleket kapott, amelyek alapvetően gazdasági, katonai és politikai téren válhatnak majd kihívójává. Ezzel párhuzamosan, szinte a „semmitől” emelkedett fel a magukat Iszlám Államként hirdető dzsihadisták szervezete, amely vallási alapokra szerveződve, jelentős gazdasági-pénzügyi háttér birtokában, az aszimmetrikus hadviselés eszközével élve, „apokaliptikus” vérengzés útján követel önmagának létjogosultságot, éppen abban a térségben, amely a nyugati civilizáció számára létfontosságú köolajbázist jelenti.

Az elmúlt évek nemzetközi politikai, gazdasági, vallási és társadalmi problémái tehát egyre világosabban és élesebben mutatnak rá azokra a globális és regionális kockázatokra, kihívásokra, amelyekre a Nyugat által adott eddigi válaszok elégtelennek bizonyultak. Magyarország a Nyugat részeként igyekszik önmagát pozícionálni, ugyanakkor geostratégiai helyzetünkéből fakadóan a mi válaszainknak lényegesen sokoldalúbbnak, körültekintőbbnek kell lennie, mint a tőlünk nyugatabbra lévő szövetségeseinké. A Nyugat válaszai az elmúlt 20 évben láthatóan nem működtek, az iraki, afganisztáni beavatkozások nem megnövelték biztonságunkat, hanem újabb és újabb – egyre nehezebben kezelhető – lehetséges fenyegetéseket hoztak közelebb.

A kihívások és fenyegetések kezelésében – a NATO-ban és az Európai Unióban betöltött szerepünk miatt – először stratégiai szinten vizsgáltam. Arra a következtetésre jutottam, hogy figyelmet kell fordítani az erőszakos cselekmények közvetlen és közvetett hatására, amelyeket az áldozatokra és kötődésük kapcsán az adott csoportra, közösségre illetve társadalomra gyakorol, mert a következmények összessége egyértelmű politikai súllyal bír. Véleményem szerint terrorizmus fogalmának megalkotásában pontosan a cselekmény erőszakos természete és a politikai célja okozta ez idáig az eltéréseket.

A magyar katonai terminológiában a terror fogalmát a XX. század végén az alábbiak szerint definiálták⁴: „Terror, megkülönböztetés nélküli támadás: minden

¹ HUNTINGTON, Samuel P.: A civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása, 1998., p. 91., <http://muvelodestortenet.weebly.com/uploads/3/1/6/3/3163669/samuel-p-huntington-a-civilizaciok-osszecsapasa.pdf> (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

² Az Eurázsiai Gazdasági Unió Oroszország, Kazahsztán és Fehéroroszország részvételével létrejött gazdasági együttműködés. A kazahsztáni Asztanában 2014. május 29-én aláírt szerződés szerint az új gazdasági integrációs szervezet 2015. január 1-én kezdte meg működését. Евразийский Экономический Союз, <http://ria.ru/spravka/20140529/1009667833.html> (Letöltés ideje: 2015.06.01.)

³ BRIC angol mozaikszó Brazília (Brazil), Oroszország (Russia), India (India) és Kína (China) kezdő betűiből

⁴ Magyar Hadtudományi Társaság, Hadtudományi Lexikon, Budapest 1995. p. 1324., ISBN 963-04-5228-6

olyan erőszakos cselekmény, vagy azzal való fenyegetés, amelynek elsődleges célja, hogy rettegést keltsen a polgári lakosság körében.”

Resperger István 2013-ban a hadtudomány egyik meghatározó személyiségének, Carl von Clausewitz-nek a meghatározására⁵ is visszautalva már úgy fogalmaz⁶, hogy „a terrorizmus a terroristák (egyének vagy csoportok) által, politikai célok elérése érdekében, főként a polgári lakosságon, erőszakos eszközökkel folytatott tevékenység, abból a célból, hogy akaratukat az ellenfélre kényszerítsék”.

A XXI. században az információs társadalmak korában kiemelten kell foglalkozni azzal a ténnyel, hogy a számítástechnika, a telekommunikáció, és az internet technikai fejlettsége mindenhol gyökeres változással járt, így a terrorizmus vonatkozásában is. Filozófiai értelemben szemtanúi lehetünk egy új embereszmény kialakulásának, amely visszafordíthatatlanul egy titkos információkat kiszivárogtató hős, illetve egy etikus hacker képét vetíti elénk úgy, hogy valójában a „példakép” kémkedett és bűncselekményeket követett el. Szemléletes példaként említeném meg Edward Joseph Snowdent, amerikai számítógépes szakembert, aki védett amerikai titkosszolgálati dokumentumokat hozhatott nyilvánosságra⁷. A társadalmak részéről pozitívan értékelhető eredménnyel a média és az internet számtalan leplezett és káros tevékenységet, illetve törekvést fedett már fel, ugyanakkor nem feledkezhetünk meg a negatív hatásokról sem, hiszen a CNN amerikai televíziós társaság 2001. szeptember 11-i élő adásának képei ma is elevenen élnek bennünk. A World Trade Center második tornyába vezetett utasszállító repülőgép katasztrófájának valós idejű közvetítésével a terroristák többszörösére növelték a támadás (9/11)⁸ nem csak pszichológiai, de katonai⁹ és politikai hatását is.¹⁰

⁵ Clausewitz: „A háború tehát erőszak alkalmazása, hogy ellenfelünket akaratunk teljesítésére kényszerítsük.” CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról I. kötet (ford.: Réczey Ferenc) Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961. p. 37.

⁶ RESPERGER István: Biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések és ezek hatása Magyarországra 2030-ig, KNBSZ Felderítő Szemle 2013. 3.sz. p. 27. HU ISSN 1588-242X

⁷ Edward Snowden az amerikai Nemzetbiztonsági Ügynökség (angolul: National Security Agency, rövidítve: NSA) volt szerződéses munkatársa. 2013 májusában szivárogtatott ki szigorúan titkos dokumentumokat az NSA-tól. In: SG.hu: Snowden: az NSA ipari kémkedést is folytat, MTI, 2015.01.26. <http://sg.hu/cikkek/102902/snowden-az-nsa-ipari-kemkedest-is-folytat>, (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

⁸ A 2001. szeptember 11-i terrortámadást az amerikai média-hivatkozások után 9/11 rövidítéssel is helyettesítik.

⁹ A NATO washingtoni szerződésének 5. cikke szerinti „kötelezettségvállalási klauzulája” 2001. október 2-án lépett hatályba, mivel a bizonyítékok szerint, a NATO-t külföldről szervezett támadás érte., In: NATO tükrök: Az 5. cikkely alkalmazása <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/hungarian/art2.html> (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

¹⁰ Tálás Péter szerint, a „szeptember 11-i terrortámadások óta az Egyesült Államok és Európa társadalmi a terrorizmust tekintik az egyik legsúlyosabb biztonságpolitikai fenyegetésnek.”, In: TÁLAS Péter: A terrorfenyegetettségéről a számok tükrében, Nemzet és Biztonság, 2011. IV. évf. 7. sz., p. 92. ISSN 1789-5286

A megelőzés területén elsősorban a veszélyforrások elhárítása, illetve a biztonság kialakításának tudatos tervezése kap szerepet a már elszenvedett erőszakos cselekmények több szempontból történő elemzés-értékelése útján. A további jelentős európai terrorcselekményeket és azok előkészületét vizsgálva elmondható, hogy a különböző országok és kultúrák eltérő válaszokat adtak a fenyegetésekre, valamint a negatív társadalmi hatások csökkentése érdekében.

A 2002. október 23-i oroszországi terrortámadásban a csecsen Moszvar Barajev több mint negyven fegyveres élén „*elfoglalta a moszkvai Dubrovka színházat, s túsul ejtett közel 900 vendéget és színészt.*”¹¹ Szűcs László összefoglaló cikke¹² szerint a csecsen terroristák az orosz csapatok kivonását követelték a csecsenföldi hadszíntérről. Oroszország ekkor már a terrorizmust és annak minden megjelenési formáját kiemelt veszélyforrásnak tekintette, de érdemben nem változtatott az Észak-Kaukázus területén 1999-ben megkezdett második csecsen háborús politikáján.¹³ A parttalan tárgyalások után a műveletet irányítók eldöntötték, hogy bevetik a különleges alakulatokat, és a három napos rémületet követően néhány perc alatt ellenállás nélkül végrehajtották a túszzabadító-akciót. A terroristák az altatógáz miatt ugyan nem tudták működésbe hozni a testükre erősített robbanószerkezeteket, de az akció tragikus véget ért, mert a bevetett gáz összetétele miatt 130 túszt veszette életét. Bár az események láncolata nem kapcsolódott szorosan az amerikai eseményekhez, de a nemzetközivé váló, és a média jelentőségét felfedező terrorizmus miatt Oroszország 2002-ben jogszabályokban szűkítette le az orosz média lehetőségeit a terrortámadásokról történő tudósítása területén.¹⁴

A későbbi 2004-es 191 halálos áldozatot, és több mint kétezer sebesültet követelő spanyolországi merényletekről Szűcs László leírta¹⁵, hogy a terrortámadást, „*egy, az al-Kaida közelében álló, ám a nemzetközi terrorszervezethez nem kapcsolódó*” csoport hajtott végre 2004. március 11-én Madridba tartó személyvonatokon, valamint a vonatokon „*összesen tíz robbanás történt – később a túszerészek még három fel nem robbant robbanószerkezetet találtak.*” A mai értékelés szerint a madridi támadás politikai következményei között már egyértelműen a 2004. évi spanyol kormányváltás valamint azt is, hogy NATO kötelékében harcoló spanyol alakulatok iraki kivonása szerepelt, azaz ebben az esetben a terroristák célkitűzése és követelése teljesült.

¹¹ SZÜCS László: A 2000-es évek tíz legvéresebb terrortámadása, In: <http://www.honvedelem.hu/cikk/41263> (Letöltés ideje 2015.06.09.)

¹² Uo.

¹³ „Az Orosz Föderáció kül- és biztonságpolitikai gondolkodásának tanulmányozásában kiemelkedően fontos a 2000. év, ekkor ugyanis új nemzeti biztonsági koncepciót, katonai doktrínát és külpolitikai koncepciót is kidolgoztak, sorrendben januárban, áprilisban és júniusban. Mindhárom dokumentum kifejezetten hangsúlyozza, hogy Oroszország a terrorizmust és annak nemzetközi megjelenési formáit kiemelt veszélyforrásnak tekinti.”, In: RÁCZ András: Háború két és fél fronton: Oroszország a terrorizmus elleni küzdelemben Nemzet és Biztonság 2011. IV. évf. 7. sz., p. 27. ISSN 1789-5286

¹⁴ RÁCZ András: Háború két és fél fronton: Oroszország a terrorizmus elleni küzdelemben, In: Nemzet és Biztonság 2011. IV. évf. 7. sz., p. 26-27. ISSN 1789-5286

¹⁵ SZÜCS László: A 2000-es évek tíz legvéresebb terrortámadása, In: <http://www.honvedelem.hu/cikk/41263> (Letöltés ideje 2015.06.09.)

A 2004-es év európai terrortámadásait elemezve az Észak-Oszétiában, Beszlánban szeptember 1. és 3. között lezajlott események már Oroszországban is biztonságpolitikai fordulópontot jelentettek. A „*főként ingus és csecsen fegyveresekből álló csoport foglalta el az intézményt, túsul ejtve csaknem 1100 embert, köztük 777 gyereket. A terroristák Samil Baszajev csecsen hadúr parancsára rohanták le az iskolát, s azt követelték, hogy az orosz csapatok vonuljanak ki Csecsenföldről és Moszkva fejezze be a második csecsen háborút.*”¹⁶ Az orosz katonai és rendőri erők nehézfegyverekkel támogatott akciójában a likvidált terroristák mellett 334 túsú – köztük 186 gyerek – esett áldozatul. Ebben az időszakban az „*orosz katonai fölényt a lázadók gerilla-hadviseléssel és terrorakciókkal igyekeztek ellensúlyozni.*”¹⁷ A második csecsen háború 2000-es befejezését követően Moszkva 2009-ig folytatta az oroszországi radikális iszlámisták elleni antiterrorista műveleteit. A 2009. évi Nyevszkij vasúti expressz elleni, a 2010. évi moszkvai metró elleni és a 2011. évi domogyedovói öngyilkos merényletek és terrortámadások következményeként Oroszország stratégiai szintű dokumentumaiban¹⁸ már kiemelt szerepeltette a terrorizmus elleni fellépés fontosságát.

A terrortámadások és erőszakos természetük bonyolultságát jellemző események sorában a 2005. július 7-i újabb támadást elevenítem fel. A terrorelhárítás területén akkor már jelentős eredményeket felmutató Nagy Britania szenvedte el a 2001-es események, 9/11 mintájára 7/7 névvel illetett londoni támadást. A polgári célpont a brit főváros metrórendszere volt. „*Brit állampolgárságú muszlim férfiak – három pakisztáni és egy jamaikai származású – összehangolt öngyilkos merényletet hajtottak végre a reggeli csúcsforgalomban. Reggel 8 óra 50 perckor – egymást követően, 50 másodperces időközökkel – három bomba robbant a metró szerelvényein. A negyedik pokolgép egy órával később –*

¹⁶ Uo.

¹⁷ RÁCZ András, KISS Annamária: A volgográdi merényletek anatómiája és a szocsi olimpia, In: Magyar Külügyi Intézet, MKI-TANULMÁNYOK T-2014/1, p.5., http://kki.gov.hu/download/9/1a/b0000/Tanulmanyok_2014_01_A_volgogr%C3%A1di_mer%C3%A9nyletek_.pdf (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

¹⁸ Az orosz külügyminisztérium által kiadott dokumentum Oroszország Nemzeti Biztonsági Stratégiája 2020-ig oroszul: „Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года”, Министерство Иностранных дел Российской Федерации, In: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/8abb3c17eb3d2626c32575b500320ae4!OpenDocument>, (Letöltés ideje: 2015.06.09.); a 2010-es katonai doktrina oroszul: „Военная доктрина Российской Федерации”, Министерство Иностранных дел Российской Федерации, In: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/2a959a74cd7ed01f432569fb004872a3!OpenDocument>, (Letöltés ideje: 2015.06.09.), a 2013 februárjában elfogadott angol nyelven is közzét külpolitikai koncepciójában „Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation”, Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, In: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/1e5f0de28fe77fdcc32575d900298676/869c9d2b87ad8014c32575d9002b1c38!OpenDocument>. (Letöltés ideje: 2015.06.09.); a 2013 novemberében jóváhagyott Társadalmi Biztonsági Koncepció című dokumentum, oroszul: „Концепция общественной безопасности в Российской Федерации”. Президент России, In: <http://news.kremlin.ru/acts/19653> (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

*egészen pontosan 9 óra 47 perckor – egy emeletes buszon lépett működésbe, a Tavistock téren.*¹⁹ Az angol nyomozók által feltárt információk alapján a háztartási boltokban vásárolt alapanyagokból összeállított bombák nemcsak London közlekedését bénították meg. *„Bár Tony Blair kormánya már az Egyesült Államokat ért támadások után szigorú biztonsági intézkedésekkel korlátozza a szabadságjogokat, a július 7-i merényletek után még hatékonyabb nyilvántartási és megfigyelési rendszereket vezettek be.*²⁰

Hasonló intézkedéseket vezettek be Németországban is, ahol a madridi és a londoni akciókat követően már sikeresen tudtak megakadályozni egy terrortámadást 2006. július 31-én.²¹ A két libanoni muszlim merénylető gazdátlan bőröndbe rejtett bombákat helyezték el a dortmundi és koblenzi vasúti pályaudvarokon. A terrorista merényletet a német Szövetségi Bűnügyi Hivatal hiúsította meg, amelynek tényét két nappal a tervezett cselekmény előtt jelentette be a német Szövetségi Ügyészség. A Magyar Távirati Iroda (MTI) tudósítása már akkor kiemelte, hogy a német *„kormány és a tartományok megkezdték azokat az egyeztetéseket, amelyek egy, a terrorizmus elleni harc eszközeül szolgáló adatbank létrehozását”*²² célozták, mivel az érintett biztonsági szolgálatok sikeresek voltak ugyan, de nem rendelkeztek még egységes adatbankkal, amely a megelőzés hatékonyságát szolgálja.

Végül európai jelentőségét tekintve a 2015. január 7. és 9. között Párizsban történt erőszakos cselekményeket említem még meg. Az MTI január 7-i tudósítása szerint, egy testvérpár – Saïd és Chérif Kouachi – fegyverrel felszerelve megtámadta a Charlie Hebdo francia satirikus hetilap párizsi szerkesztőségét.²³ Az eseményekkel párhuzamosan a Kouachi testvérekkel bizonyítottan kapcsolatban álló Amedy Coulibaly Montrouge-ban csapott le. Miután megölt egy rendőrt és megsebesített egy embert, túsztokat ejtett egy kóser szupermarketben, ahol később négy embert életét oltotta ki.²⁴ A terrorista akció hatására Franciaország 10 ezer katonát vezényelt az utcákra azzal a feladatkörrel, hogy utcai járőrözés mellett biztosítsák több mint 800 kormányzati intézmény fizikai védelmét.²⁵ A francia kormány ezt követően kezdeményezte a nemzetbiztonsági törvény módosítását,

¹⁹ SZÜCS László: A 2000-es évek tíz legvéresebb terrortámadása, In: <http://www.honvedelem.hu/cikk/41263> (Letöltés ideje 2015. 06.09.)

²⁰ Uo.

²¹ Index.hu: Terrortámadás készült Németországban is. MTI. 2006.08.19. 14:05, In: <http://index.hu/kulfold/ntrrrk6436/> (Letöltés ideje: 2015.06.01.)

²² Uo.

²³ Gondola.hu, Párizsi terror: Legmagasabb fokozatú készültség! MTI. 2015.01.07., In: http://www.gondola.hu/cikkek/94336-arizsi_terror_Legmagasabb_fokozatu_keszultseg_.html (Letöltés ideje 2015.06.09.)

²⁴ A párizsi Le Monde cikke: Vincennes kapujában azzal fenyegetőzött, hogy lelövi az összes túszt, In: Le Monde: A la porte de Vincennes, il a « menacé d'abattre tous les otages » In: http://www.lemonde.fr/societe/article/2015/01/09/fusillade-a-paris-porte-de-vincennes-le-tireur-retranche-dans-une-epicerie-casher_4552721_3224.html (Letöltés ideje 2015.06.09.)

²⁵ Dehir, Terrorveszély: készültségben tartja a katonákat a francia elnök, MTI. 2015. 03.11. In: <http://www.dehir.hu/vilag/terrorveszely-keszultsegben-tartja-a-katonakat-a-francia-elnok/2015/03/11/> (Letöltés ideje 2015.06.09.)

amely a titkosszolgálatok számára szélesebb körű felhatalmazást ad a terrorcselekmények megelőzése érdekében.²⁶

Az általam kiválasztott események hatásai közül elsősorban a lakosság és a közigazgatás biztonságának fokozására irányuló válaszokat mutattam be. Az adott országokban olyan bizonyítékokat tártak fel, amelyek egyértelműen radikalizálódtak, nemzetközi kapcsolatokkal bíró csoportok cselekményeire, és a média tudatos alkalmazására utaltak. Megfigyelhető volt még azon körülmények összessége is, amelyek az elkövetők motivációjában voltak jelen. A terrorakciók legitimitásában, illetve indokaként rendre szerepelt egy korábban – a saját maguk vagy családjuk által megélt – katonai esemény, amely közvetlenül vagy közvetve negatív hatással lehetett vallásukra, származásukra, továbbá hovatartozásukra is.

Magyarország biztonsági helyzete és terrorfenyegetettsége

Az előzőekben leírtakból egyértelműen látszik, hogy a globalizált világunk és a benne zajló terrorcselekmények európai hatásai az egész kontinens számára nem csak egységesen kezelendő stratégiai, hanem már taktikai szintű problémává vált. Nemcsak a szövetségi rendszer tagjaként, hanem önálló szuverén államként sem függetleníthetjük országunkat az eseményektől, még akkor sem, ha az értékelt időszakban hazánkban nem volt terrortámadás, illetve szélsőséges és iszlamista csoportoktól továbbra sem prognosztizálható erőszakos akció.

A biztonság átfogó értelmezése²⁷ a terrorfenyegetettség megítélésének, kezelésének és elhárításának területén Magyarország is világos feladatrendszert határoz meg. A hazai törvények is tükrözik a terrorizmus elleni egységes fellépés igényét, így 2010-ben a Terrorelhárító Központ²⁸ létrehozásával valamint a nemzetbiztonsági törvény módosításával az Információs Hivatalt és a katonai titkosszolgálatot jelölték ki, illetve erősítették meg a terrorelhárítás felelőseinek. Ezen szervezetek szoros társszolgálati, rendvédelmi illetve más, nem-állami részvevőkkel folytatott kommunikáció és együttműködés során aktívan és hatékonyan lépnek fel. A szélsőséges, a nemzetközi bűnözői és a terrorista csoportok, így például az Iszlám Állam elnevezéssel fellépő dzsihádistákkal, vagy a Boko Haram iszlamista szektás mozgalom cselekményei, továbbá tervezett akcióik ellen is folytathatják a felderítő tevékenységüket. Fontos megjegyezni, hogy az információk felderítésének és a feladatok végrehajtásának helyszíne nem csak hazánk területére korlátozódik.²⁹

Magyarország biztonsági helyzetét elsősorban a terrorfenyegetés szempontjából vizsgáltuk, de egyértelműen a már említett komplex értelmezés miatt

²⁶ SG.hu: Kibővített információ-gyűjtés jöhet Franciaországban, In: <http://sg.hu/cikkek/112232/kibovittet-informaciogyujtes-johet-franciaorszagban> (Letöltés ideje 2015.06.09.)

²⁷ 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

²⁸ 295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól

²⁹ 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról 4.§ c), 6.§ h), ma), 11./A §, valamint a 295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól 3§. dc), de), f), g), h), i)

a kihívásokat és a veszélyforrásokat az Európai Unióban és a NATO-ban egységesen a nemzetbiztonsági és a rendvédelmi szolgálatokkal együttműködve kell kezelni.

Egy korábbi, 2006 szeptemberi publikációban Kis-Benedek József pontosan megfogalmazta, hogy a „nemzetközi terrorizmus stratégiai fenyegetésként jelentkezik mindkét szervezet számára. Európa nemcsak bázis, hanem célpont is, de az is megállapítható, hogy a terrorizmus az agresszív vallási fundamentalizmushoz, más néven az új típusú vallási terrorizmushoz kötődik”³⁰. Itt kell kiemelni azt a nemzetközi és hazai törekvést, amelyet a nem-állami résztvevők ezen a területen folytattak, illetve folytatnak. Megítélésem szerint a jövőben is megtesznek minden tőlük telhetőt, hogy növelni tudják a terrorizmus „táptalaját” szolgáló mélyszegény területek humanitárius segítségét, csökkentve ezzel az erőszak és az ellenszenv kialakulását ezen térség államaiban. A szélsőséges gondolkodás okainak feltárásában és az elmaradott térségek támogatásában, fejlesztésében elvitathatatlan szerepük és önmaguk által felvállalt feladatuk van.³¹ Ugyancsak kiemelt feladat a ma már Európában regionális és Magyarországon közvetlenül érezhető kockázat kezelése, amely a már említett mélyszegény és harcokkal terhelt területekről érkező tömegekhez, a migrációhoz kapcsolódik.³²

Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája³³ szerint, a „migrációt természetes, de összetett jelenségként kezeljük, mely gazdasági és demográfiai előnyöket, de jelentős biztonsági kockázatokat is rejt magában”. A biztonsági kockázatok kezelését az uniós tagságból fakadó kötelezettségek teljesítése mellett – a korábban leírt cselekmények és Franciaország példáján okulva – saját biztonsági érdekeink mentén kell rendeznünk.

³⁰ KIS-BENEDEK József: A transzatlanti és az európai együttműködés az új kihívások tükrében, *Hadtudomány* 2006. 3. sz. p. 16. ISSN 1215-4121

³¹ RESPERGER István – UJHÁZI Lóránd: Vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban (konferencia-beszámoló) *KNBSZ Szakmai Szemle*, 2015. 1. sz. p. 208. HU ISSN 1785-1181 http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_1_szam.pdf (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

³² Secure Europe in a better world. European security strategy. Brussels, 12 December 2003. „A gazdasági kudarc sok esetben politikai problémákhoz és erőszakos konfliktusokhoz kötődik. A biztonság a fejlődés előfeltétele. A konfliktusok nemcsak az infrastruktúrákat – így a szociális infrastruktúrákat – teszik tönkre, hanem ösztönzik a bűnözést, eltántorítják a befektetőket és lehetetlenné teszik valamennyi szokásos gazdasági tevékenység gyakorlását is. Számos ország és régió a konfliktus–bizonytalanság–szegénység ördögi körének a foglya. A természetes erőforrásokért, különösen a vízért folyó verseny – mely a globális felmelegedés miatt az elkövetkezendő évtizedekben csak éleződni fog – valószínűleg további zavarokat és migrációs áramlást idéz elő számos régióban.” <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIHU.pdf> (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

³³ A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

„A migrációval – az illegális migrációval is – együtt járó biztonsági kérdéseket nemzetközi együttműködés keretében kezeljük, kiemelt figyelemmel a nemzetközi szervezett bűnözés visszaszorítására és a terrorcselekmények megelőzésére, megakadályozására.”³⁴ A jelek szerint³⁵ a migrációs mozgások keretében jelentős terrorista csoportok próbálnak az EU-ba bejutni, s ennek következményeivel Magyarországon az Iszlám Államként (ISIS)³⁶ aposztrofált „fenyegetés” elleni fellépés esetén komolyan kell számolni.

A terrorfenyegetés globális és regionális megközelítése után meg kell ismernünk a közvetlen fellépés taktikai szintű megközelítését is. Ebben segítségünkre lehet George W. Bush, az Amerikai Egyesült Államok elnöke által 2002-ben jegyzett Nemzetbiztonsági Stratégia.³⁷

„Egy terrorszervezet többféle taktikát is választhat, ezek azonban egyik esetben sem jelentenek garanciát számukra, ezért gyakran ezek kombinációival próbálnak fellépni.

Az első esetben a legfőbb cél a hatalmon levők költségeinek olyan mértékű növelése, ami már nem éri meg a hatalom eredeti formájának fenntartását. Robert Dahl amerikai politológus rávilágít, az „alul levők” hatalma, zsarolási potenciálja olykor meglepően nagy lehet. Az uralom költségeinek felszólása esetleg tárgyalóasztalhoz kényszerítheti az államot (a politikai elitet), ami a politika világában már egyértelműen eredménynek számít.

A másik, terroristák által gyakran alkalmazott taktika az ún. trigger-hatás kiváltása. Vagyis az extrém és folyamatos erőszak végül a lakosság többségét magával ragadó forradalomban csúcsonyosodik ki, így érve el a kívánt politikai hatást. Az erőszakra – e taktika logikájából következően – az állam erőszakkal, „állami terrorral” válaszol, amit viszont a lakosság többsége meglegel. Felismerik, hogy az állam elnyomja őket, s ezért végső eszközként a forradalom karjaiba menekülnek.

Létezik egyszerűbb taktika is, amikor a cél az elnyomás leleplezése és a világ társadalmának ráébresztése arra a tényre, hogy a terroristák „valójában” szabadságharcosok, s természetesen jó ügyért harcolnak.”

A fentiek alapján a magyarországi migráció esetében mutatkozik meg mind a stratégiai, mind a taktikai fenyegetettség, amely olyan menekült áradatot indított el, amellyel Európának most szembe kell néznie. Jelenleg az illegális migráció területén jelentkezhetnek végrehajtandó nemzetbiztonsági feladatok. A tömeges emberi vándorlás jellemzően nem biztonsági kérdés. „A migráció lényegét tekintve első

³⁴ SZILÁGYI Tivadar: Magyarország biztonság aspektusai, különös tekintettel a katasztrófa-veszélyeztetettségére (Elméleti háttér tanulmány 2015).
http://cbvt.gtk.szie.hu/sites/default/files/files/BVK/Szil%C3%A1gyi_T_A_biztons%C3%A1g_aspektusai_D.pdf, (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

³⁵ VG.hu: Ez a magyar álláspont a terrorizmus problémájáról, MTI, 2015.02.10.,
<http://www.vg.hu/kozelet/kozelet-hirek/ez-a-magyar-allaspont-a-terrorizmus-problemajarol-443809>, (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

³⁶ Islamic State of Iraq and Syria – angol kifejezés rövidítése magyarul az Iszlám Állam, más néven az Iraki és Levantei Iszlám Állam vagy Iraki és Szíriai Iszlám Állam

³⁷ BUSH, George W., az Amerikai Egyesült Államok elnöke: Nemzetbiztonsági Stratégia, 2002.11.17., http://www.publikon.hu/application/essay/88_1.pdf (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

sorban a biztonsági, illetve más szükségletek kielégítése érdekében végzett helyváltatás, amely más érintett embercsoportok biztonsági és más szükségleteinek kielégítését akadályozhatja, veszélyeztetheti.”³⁸ Ugyanakkor az egyszerű laikus számára is könnyen elfogadható feltételezés, hogy a Közel-Keletről és a mediterrán térségből ellenőrizetlenül Magyarországra áramló emberek közé bármikor kerülhet, olyan személy, aki akár konkrét európai terrortámadás elkövetése céljából érkezik országunkba.

A cikk keretei miatt nem lehet kellő részletességgel foglalkozni a terrorizmussal, valamint az illegális migrációval szoros kapcsolatokat illetve összefüggéseket mutató szervezett bűnözéssel, de szintén ismert összefüggés, hogy a „szervezett bűnözéssel gyakran együtt jár a határokon átnyúló kábítószer, fegyver- és embercsempészet, amelynek szálai a terrorizmushoz is elvezethetnek (transznacionális bűnözés)”.³⁹

Az érdekkapcsolat szimbiotikus együttműködéssé, szervezett összefonódássá, összenövessé vált. Ebben az összefüggésben azért szükséges ezt megemlíteni, mert a terrorizmus a szervezett bűnözésnek is eszköze és fordítva. A kettő tehát összefüggésben áll mind a közös erőforrások, mind a közös fegyverek területén. „Az évi százmillió dolláros nagyságrendet is meghaladja a nyugat-európai és az amerikai fegyverek illegális kereskedelme. A fekete és a sötét kereskedelem egyaránt érvényesül, de az igazán nagy mennyiségű fegyver a sötét kereskedelemben cserél gazdát.”⁴⁰ Ezen kézi fegyverek mellett a terrorizmus és a szervezett bűnözés hozzájárhat olyan ellenőrzött nukleáris, vegyi és biológiai alapanyagokhoz, amelyek bevetése bármilyen intézmény vagy rendezvény ellen felbecsülhetetlen károkkal járna. „Súlyos gondot jelent, hogy az Egészségügyi Világszervezet adatai szerint a terroristák által harci eszközként bevethető, mesterségesen kifejlesztett vírusok és baktériumok jelenleg a legolcsóbb tömegpusztító fegyverek, melyek alkalmazásuk esetén tömeges fertőző megbetegedéseket, vagy járványokat okozhatnak.”⁴¹

A korábban behatárolható politikai célokért, reális eszközökkel harcoló terroristacsoportok (ETA⁴², IRA⁴³, RAF⁴⁴, stb.) helyét mára átvette az ISIS, az Al-

³⁸ RITECZ György: Félreértések és téves nézetek a schengeni határok kapcsán, KBH Szakmai Szemle, 2005. 1. sz. p. 30. ISSN 1785-1181

³⁹ KIS-BENEDEK József: A transzatlanti és az európai együttműködés az új kihívások tükrében, Hadtudomány, 2006. 3. sz., p. 16. ISSN 1215-4121

⁴⁰ HADAS László: A globalizáció árnyoldalai és a hírszerzés. Új kihívások, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Műhelytanulmányok 42.szám, 2003., <http://www.vki.hu/mt/mh-42.pdf> (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

⁴¹ CSEHI Gábor : A bioterrorizmus jelentette fenyegetés egészségügyi kihívásai és Magyarország felkészültsége, Biztonságpolitika.hu, 2009.12.14., <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=814&title=a-bioterrorizmus-jelentette-fenyegetes-egeszsegugyi-kihivasai-es-magyarorszag-felkeszultsege> (Letöltés ideje:2015.06.09.)

⁴² Baszkföld és Szabadság elnevezésű baszk függetlenségi mozgalom, amelynek a célja az volt, hogy Spanyolországban Baszkföld teljes függetlenségének elérése akár fegyverrel is, baszk nyelven Euskadi ta Askatasuna, rövidítve: ETA

⁴³ Ír Köztársasági Hadsereg, elsősorban katonai jellegű szervezet, amely Észak-Írország Egyesült Királyságból való teljes kiszakadásáért, illetve annak Írországgal történő

Kaida és a Boko Haram, amelyek sem eszközökben, sem áldozatokban nem válogatva az esztelen öldöklésen túl konkrét területhódításba kezdett. A korábbiakkal ellentétben egy kalifátus felállításának vallási eszméjeként mindent és mindenkit elpusztítanak, ami, és aki nem velük azonos elveket vall.

Megítélésem szerint bár Magyarország terrorfenyegettség jelenleg viszonylag alacsony szintű, az új terrorszervezetek és így az ISIS elleni katonai fellépésünk még ismeretlen mértékű befolyást gyakorolhat. A katonai műveletekben való részvételünk szükségessége kétségtelen, ezt a fentiekben is igazoltuk. Véges mennyiségben rendelkezésre álló erőforrásaink számbavételét követően azon alapulva kell meghatároznunk fellépésünk módozatát, melynek mérlegelése során számunkra egyértelmű, hogy az Egyesített Balkáni Hadszíntéren a katonai szerepvállalásunk semmiképpen sem csökkenhet. Különös tekintettel kell lenni arra is, hogy Koszovó és Bosznia-Hercegovina – elsősorban kommunikációs szinten – jelentős euro-atlanti irányú elkötelezettséget mutat, ugyanakkor lakosságuk jelentős része nemcsak euroszeptikus, hanem egyes radikalizálódott csoportjai szimpatizálnak az ISIS terrorszervezettel.

A terrorfenyegettség hatása a tömegrendezvények biztosítására

Hazánk lakosságának a sokszínűsége, a társadalom nyitottsága, továbbá a migráció terén mutatott befogadó készsége révén a terrorcselekmények elkövetésére szakosodott személyek számára meglehetősen „puha” célponttá vált. Nem tűztem ki célul, hogy országos szintű, a nemzetközi média érdeklődésére is számot tartható rendezvények teljes fenyegetettség felmérjem, mégis jelezni kívánom, hogy az alkalmazott és törvényileg előírt módszerek kellő védelmet biztosíthatnak.

A sokszínűség jegyében a nagy nyilvánosság előtt és nemzetközi érdeklődés mellett zajló – és főleg a nyári időszakokat tekintve – számtalan „tömegrendezvényként” aposztrofálható fesztivál (Balaton Sound, Volt, Sziget stb.), futóverseny (Nike Félmaraton, Budapest Maraton, Balaton Maraton stb.) kerül megrendezésre, amelyek a laikusok értékelése szerint is „étvágygerjesztők” lehetnek a szélsőséges dzsihadisták vagy támogatóik számára csak úgy, mint azt Bostonban, 2013. április 15-én az Amerikai Egyesült Államokban láthattuk.⁴⁵

A kiemelt katonai vonatkozású rendezvények (Repülőnap, Tisztavatás, hazai és nemzetközi gyakorlatok) biztosítása ugyanakkor a szolgálat törvényileg és belső előírások útján szabályozott, tervszerű tevékenysége. Az adott rendezvény végrehajtásáért felelős vagy arra kijelölt személy a rendezvény szervezésével kapcsolatos tevékenység koordinálását, a feladatok megosztását minden szempontot

egyesüléséért folytatott fegyveres küzdelmet, illetve hajtott végre merényleteket, angolul Irish Republican Army, rövidítve: IRA

⁴⁴ Vörös Hadsereg Frakció, a Németországi Szövetségi Köztársaságban volt baloldali szélsőséges terrorszervezet, németül: Rote Armee Fraktion, rövidítve: RAF

⁴⁵ Helyi idő szerint 14:45 körül robbanás történt a Boston Maraton befutójánál, amit néhány másodperc múlva egy újabb követett. A helyszínen hárman – köztük egy 8 éves gyermek – veszítették életüket, a sérültek száma pedig több mint 170 volt., CNN.com: Boston Marathon terror attack, <http://edition.cnn.com/interactive/2013/04/us/boston-marathon-terror-attack/>, (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

figyelembe véve végzi. A rendezvény komplett biztosításában részt vesznek az együttműködő társszervek⁴⁶, végrehajtó állományuk, továbbá az összes rendezői, szervezői szakterületek, amelyek tekintetében szükséges a biztosító tevékenységet folytatni.

A biztosítási feladatok során a korábban jelzett, és a törvényi szabályozás alapján titkos információgyűjtést is alkalmazó szervezetek – a katonai titkosszolgálattal együttműködve – olyan összesített intézkedéseket hajthatnak végre, amely alapján a biztosítás során minősített adatokat is felhasználhatnak. Ennek fő célja, a már jelzett stratégiai és taktikai szintű fenyegetésből származó hatások, erőszakos cselekmények felderítése, megelőzése, esetenként akadályozása, illetve felszámolása.

A tömegrendezvényeket többféle szintű katonai intézmény, egység szervezi és valósítja meg. A rendezvénybiztonság egysége okán a biztonsági, az egészségügyi, adott esetben tömegközlekedési és egyéb speciális kérdésekben, a részfeladatok végrehajtásához esetlegesen szükséges hatósági engedélyek beszerzéséről, valamint a jogszabályi, a hatósági és a szakmai előírások betartásáról egyszerre egy időben az előírásoknak megfelelően kell gondoskodni.

A tervezés általában a biztosítás alapjául szolgáló erőforrások, illetve megvalósítandó célok kapcsán két markáns rész meghatározásából áll össze. Az általános rész rendszerint tartalmazza a tömegrendezvény megnevezését, annak helyét, időpontját, illetve rövid tartalmi ismertetését. Szerepel még az adott rendezvény irányításának, felügyeletének, biztosításának rendje, a biztosítást végzők feladatai, az együttműködésük rendje, továbbá a rendezvény biztonságos lebonyolítását akadályozó, várható veszélyeztető tényezők és veszélyhelyzetek leírása (rendkívüli időjárási helyzet, tüzeset, közbiztonságot veszélyeztető tényezők, bombafenyegetés, stb.). Itt tervezendő a nem kívánatos események bekövetkezésekor a jelentésekért, és a riasztások, illetve a rendezvény esetleges elhagyásának, menet közbeni leállításának feltételei és felelősei.

A biztosítási terv másik részben a különböző biztosítási folyamatok jelennek meg, mint amilyen például a fizikai biztonsággal, a helyszíni közlekedéssel, az egészségügyi ellátással kapcsolatos adatok és körülmények. A második rész fontos eleme a megközelítési és menekülési útvonalak meghatározása, az utcák megjelölése, az útvonalak biztosításának kialakítása (lezárt útszakaszok, kordonok, áteresztő pontok, beléptető és átvizsgáló zónák, területek jelölése, leírása, a lezárást biztosító erők megnevezése, elhelyezkedése, mozgásuk irányai, gyakorisága, azonosításuk módja pl. igazolvány, mellény, formaruha stb.), továbbá a hatóságokkal történő kapcsolattartás módja. Tartalmazza a rendezvényen résztvevők (szervezők, látogatók) által használható szektorokat, azok határait és elválasztásuk módját, eszközeit. A szektorok beazonosíthatóságát, az egyes szektorok befogadóképességét, a résztvevők, az irányítási pont (pl. torony), biztosító erők, személyek, járművek elhelyezkedését, feladatait. Ez a rész tartalmazza még a zárt

⁴⁶ A katonai érdekeltségű rendezvények állami ünnepségsorozathoz történő kötődése szerint a társszervek között az Alkotmányvédelmi Hivatal mellett részt vesz az ORFK valamint a BRFK, a TEK és a Készenléti Rendőrség.

elektronikus összeköttetést ellátó eszközrendszer képességeit és követelményeit és nem utolsósorban a kiürítésre vonatkozó elfogadott terveket is.

Az előzőekben felsoroltakon túl – alapvetően a rendezvény jellegétől vagy adott esetben a rendezvényen résztvevő külföldi vagy magyar védett személy megjelenésétől függően – további tervezés és együttműködés is szükség lehet, amely a megrendelő egyéni érdekeit maximálisan szem előtt tartva folyik. A biztosítási tervek alaki, formai követelményeinél elvárás, hogy az egyedi sajátosságok összességét figyelembe véve készüljön el.

Konkrét példával élve szolgálatunk számára fontos rendezvénybiztosítási feladatot jelent Kecskeméten az egyik legnagyobb tömegeket vonzó esemény, a repülőnap. A Nemzetközi Repülőnap és Haditechnikai Bemutatók kapcsán – az általános megállapítások mellett – azon feladatokra kívánok elsődlegesen koncentrálni, amelyek végrehajtásában rejlő kihívások ismertetése nem jár negatív hatással a biztosításra⁴⁷. A bemutatással csak azokat a területeket érintem, amelyekkel jelezni kívánom, hogy az alkalmazott rendezvénybiztosítási módszerekkel kezelhetők a terrorizmus jelenlegi fenyegetésének következményei, továbbá a katonai, rendészeti és más állami együttműködők közössége képes az esemény által támasztott biztonsági kihívásokat kezelni:

- A katonai és a polgári repülés által használt repülőterek biztonsága teljesen átalakult a 9/11 eseménye óta, és még napjainkban is folyamatosan aktualizálásra kerülnek.⁴⁸ „A légitörvények és légitörvények elleni sikeres terrorakciók az áldozatok nagy számán és az okozott tetemes anyagi káron kívül szimbolikus jelentőséggel is bírnak.”⁴⁹ Ebből adóan a nemzetközi média figyelme és érdeklődése jóval nagyobb ezekben az esetekben, hiszen a repülőteri biztonság kérdéseit kiemelt figyelemmel kezelik a terrorizmus elleni harcban. A repülést és a reptereket veszélyes üzemként kell kezelni. A repüléshez használt üzemanyagok és technológiák miatt, továbbá jelentős számú utas- és poggyászkezelés miatt ezeken a helyszíneken a legkevesebb kockázattal járó terrorista-támadási módszer lehet a célirányos – akár házilag is elkészíthető – gyújtóbomba, illetve csomagba rejtett robbanóanyag bevetése, felhasználása.

⁴⁷ Magyarázatul szolgálhat, hogy a már említett kockázatok között - értékelésem szerint – kiemelt súllyal szerepelhet, egy olyan kritikus és mélységi elemzés is, amely például az adott kecskeméti rendezvény korábbi tapasztalatait, illetve tervezett körülményeit vizsgálná.

⁴⁸ A Germawings gépének 2015. március 26-i katasztrófája után több társaságnál szigorították a pilótafülkékre vonatkozó szabályokat. Miután az egyedül hagyott másodpilóta, Andreas Lubitz kizárta a személyzetet a pilótafülkéből, majd nekivezette a repülőgépet az Alpok egyik hegyoldalának. A 150 utas halálát okozó cselekmény következményeként Európában is bevezetésre került az a szabály, ami előírja, hogy a személyzetből nem lehet egyedül hagyni senkit sem a pilótafülkében. In: Origo.hu: A Wizz Air is szigorít a pilótafülke szabályain, <http://www.origo.hu/utazas/hirek/20150327-a-wizz-air-is-szigorit-a-pilotafulke-szabalyain.html> (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

⁴⁹ HORVÁTH Attila: A repülőterek és a légitörvény, mint kritikus infrastruktúrák, Hadmérnök 2009. IV. évf. 4. sz. p. 98., ISSN 1788-1919, In: http://hadmernok.hu/2009_4_horvatha.pdf (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

- Az eddigiek alapján prognosztizálható terrortámadások mégsem valósulnak meg olyan jelentős számban. Az okok között első sorban a repülőtéren közvetlen szervezett védelme, illetve reptérre, valamint egy adott eseményre kilátogató személyek különböző – titkosszolgálati, illetve bünygyi – adattárakban történő ellenőrzése szerepel. A veszélyt jelentő cselekmények elkövetői oldalát vizsgálva emellett az is kijelenthető, hogy a megelőzés területén számarányuk miatt semmilyen jellemző előzetes vizsgálata, indikátor kijelölése (pl.: iszlamista, szélsőséges gondolkodó, erőszakos, beteg vagy zavart elméjű ember stb. detektálása) nem járhatna felhasználható eredménnyel. Az elkövetői gondolkodás és az elkövetési idő ötletszerű alakulása miatt abban az esetben sem lehetne teljes körű a fókusz, ha a korábban leírtak szerint mind a hazai törvénykezés, mind a nemzetközi joggyakorlat és együttműködés lehetőséget adna ezen személyek – akár országokon átvívelő – titkos megfigyelésére, valamint közvetlen és folyamatos ellenőrzésére is.

- A lehetőségem kereteit meghaladta egy olyan részletes elemzés végrehajtása, amely szolgálatunk „célpontjainak” leírását, bármilyen bünygyi profiljának megközelítését adhatta volna. Ugyanakkor azon körülmények kiemelése egyértelműen adódik, amelyek a korábbi terrortámadások, illetve a jelentősebb európai terrorakciók esetében is tipizálhatók voltak. A terrorcselekmények jelentős részében látszik, hogy a terrorcselekmények „spontán” elkövetői rendszerint felkészült, jól képzett, művelt, 20 és 35 év közötti személyek, akik általában a célországba bevándoroltak második vagy harmadik generációjához tartoznak, ennél fogva rendelkeztek az adott ország állampolgárságával, gyakorta radikalizálódtak, vallási szélsőségekkel szimpatizáltak. Többek között emiatt válik egyre inkább fontossá a migrációval, ezen belül az illegális migrációval kapcsolatos jelenlegi európai gondolkodásunk felülvizsgálata is.

- A rendezvények biztosítása során alkalmazott tervekben megkülönböztetett figyelmet kell fordítani az adott helyszín széleskörű, valós idejű nemzetbiztonsági tartalmú kockázatelemzésére, továbbá a nemzetbiztonsági szakállomány közvetlen felderítésére is. A tervekben rögzített feladatok között szerepel a sok látogató által gyakorta tapasztalt belépések ellenőrzése, illetve a különböző látogatói és résztvevői zónák kialakítása, valamint azokon belüli mozgások korlátozása. A közvetlen veszélyek elhárítását, megelőzését szolgálják például a fémdetektoros kapuk, a kézi fémdetektorok, a röntgenes csomag-átvizsgálások, a személyes motozások és a tűzszerész kutyák bevetése. Ezen eszközök alkalmazását, bármennyire is barátságatlan intézkedésnek tekinthető, teljes körben el kell végezteni.

- A rendezvény működtetéséhez és eredményes végrehajtásához szükséges eszközrendszer, így a jármű- és géppark, továbbá a kritikus infrastruktúrák fizikailag is védendőek. Az adott repülőtér külső környezete, „vonzáskörzete” a mindenki számára szabadon megközelíthető területek. Ezek kiterjedése meglehetősen nagy, a repülőbázis példáját elemezve kijelenthető, ez a „nyílt tér” jószerével a reptér kerítéséig tart, de ide tartozónak kell tekinteni a reptér melletti településeket, a reptérre vezető közutakat, vasút vonalakat is, ezért az ellenőrzésnek ezen területekre is ki kell terjedniük.

Összefoglalva a rendezvény fenyegetettségi fokát a helyszín, a résztvevők, a látogatók és egyéb folyamatok aktuális taktikai és stratégiai elemzés-értékelésével célszerű megállapítani, a veszélyt magát pedig mindig pontosan és realitásban kell megfogalmazni – hogy konkrét védelmi intézkedésekkel lehessen ellene fellépni –, nem pedig általánosságban. A védettség és a fenyegetettség egymás viszonyában értelmezendő kérdés, a megerősített védelemmel csökkenthető vagy nagyban kizárható a veszély realizálódásának esélye.

Szemléletváltás, strukturális reform és új feladatkörök

A XXI. század második évtizedének közepére a globális, regionális politikai és biztonsági környezet drámaian megváltozott. E változásnak több indikátora van, amelyek közül a téma aktualitása miatt választottam ki a fokozódó globális terrorizmust és annak hatásait. Ezen újszerű fenyegetéssel hazánk és annak lakossága ez idáig nem szembesült, jószerével csak a különböző híradások útján vannak közvetett ismereteink. Meggyőződésem szerint Magyarország ISIS elleni fellépése elkerülhetetlen! Sajnálatos, de ugyanígy elkerülhetetlen, hogy ennek kapcsán közvetlen tapasztalások érjenek minket a dzsihadista szervezetek reakcióját tekintve.

Véleményem szerint a leírtakon túl stratégiai szinten is van még mit tenni. Az Európai Unió és benne hazánk válaszúthoz ért. Ha a térségünk tovább folytatja ezt a minden irányba megfelelni kívánó, befogadó és elnéző politikáját, akkor szembe kell néznie azon hatásokkal, amely kapcsán a terror a globális gazdasági, valamint politikai szerepét is felemésztheti. Éppen ezért a cikkben szereplő taktikai szintű megállapításoknak a későbbiekben széleskörű vitaalapot kellene képeznie.

A legfontosabb cél és eszköz, hogy továbbra is részt kell vállalni az Európai Unió és a NATO stratégiai szintű törekvéseiben a terrorizmus elleni harcban. Az illegális migrációval és a működésképtelen államokkal szemben tanúsított eddigi reakciók esetében kiemelten kell kezelni ezen válságterületekkel szomszédos európai országok régiós politikáját is.

A meglévő és alkalmazott nemzetbiztonsági, illetve rendvédelmi erőink, módszereink és eszközeink mellett – megítélésem szerint akár megelőzve Európát – lépéseket kell tenni a saját biztonságunk fokozása érdekében. Aktualizálni kell honvédelmi, határrendészeti és a hozzá kapcsolható felderítő és elhárító szervezetek együttműködését, a válságkezelés során felhasználható információk (indikátorok, szenzorok) körét. A terrorfenyegetettség fokozódása esetén meggyőződésem szerint nem zárható ki az egységes rendvédelmi szemlélet⁵⁰ kialakítása sem, amelynek keretein belül integráltan kezelhetnénk többek között a terrorizmus katonai, rendészeti és más nem állami szereplők feladatainak végrehajtását is.

⁵⁰ Sárközy Tamás jogászprofesszor fogalomhasználatával: integrált minisztérium keretein belül szerveződő irányítás lehetősége is felvethető., fn.hir24.hu: Nem csúcsminisztériumok lesznek, 2010. 04.29., „Világtendencia az integráció, mert az állami feladatok egyre komplexebbek”, http://fn.hir24.hu/itthon/2010/04/29/nem_csucsminiszteriumok_lesznek/ (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

Felhasznált irodalom:

- CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról I. kötet (ford.: Réczey Ferenc) Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961. p. 348.
- Hadtudományi Lexikon (Főszerk.: Szabó József) Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest 1995. ISBN 963-04-5228-6
- HORVÁTH Attila: A repülőterek és a légiirányítás, mint kritikus infrastruktúrák, Hadmérnök 2009. IV. évf. 4. sz. pp. 90-99., ISSN 1788-1919,
- KIS-BENEDEK József: A transzatlanti és az európai együttműködés az új kihívások tükrében, Hadtudomány 2006. 3. sz. pp. 15-22. ISSN 1215-4121
- RÁCZ András: Háború két és fél fronton: Oroszország a terrorizmus elleni küzdelemben Nemzet és Biztonság 2011. IV. évf. 7. sz., pp. 22-31. ISSN 1789-5286
- RESPERGER István: Biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések és ezek hatása Magyarországra 2030-ig, KNBSZ Felderítő Szemle 2013. 3.sz. pp. 5-37. HU ISSN 1588-242X
- RESPERGER István – UJHÁZI Lóránd: Vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban (konferencia-beszámoló) KNBSZ Szakmai Szemle, 2015. 1. sz. pp. 208-211. HU ISSN 1785-1181
- RITECZ György: Félreértések és téves nézetek a schengeni határok kapcsán, KBH Szakmai Szemle, 2005. 1. sz. pp. 29-41. ISSN 1785-1181
- TÁLAS Péter: A terrorfenyegetettségéről a számok tükrében, Nemzet és Biztonság, 2011. IV. évf. 7. sz., pp. 83-92. ISSN 1789-5286

Felhasznált jogszabályok:

- 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról
- 295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól
- 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

Felhasznált internetes források:

- Военная доктрина Российской Федерации, Министерство Иностранных дел Российской Федерации, In: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/2a959a74cd7ed01f432569fb004872a3!OpenDocument>, (Letöltés ideje: 2015.06.09.),
- BUSH, George W., az Amerikai Egyesült Államok elnöke: Nemzetbiztonsági Stratégia, 2002.11.17., http://www.publikon.hu/aplication/essay/88_1.pdf, (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

- Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation”. Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, In: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/1e5f0de28fe77fdcc32575d900298676/869c9d2b87ad8014c32575d9002b1c38!OpenDocument>, (Letöltés ideje: 2015. 06.09);
- Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года, Министерство Иностранных дел Российской Федерации, In: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/8abb3c17eb3d2626c32575b500320ae4!OpenDocument>, (Letöltés ideje: 2015.06.09.),
- CNN.com: Boston Marathon terror attack, <http://www.edition.cnn.com/interactive/2013/04/us/boston-marathon-terror-attack/>, (Letöltés ideje: 2015.06.09.)
- CSENI Gábor: A bioterrorizmus jelentette fenyegetés egészségügyi kihívásai és Magyarország felkészültsége, Biztonságpolitika.hu, 2009.12.14., In: <http://www.old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=814&title=a-bioterrorizmus-jelentette-fenyegetes-egeszsegugyi-kihivasai-es-magyarorszag-felkeszultsege>, (Letöltés ideje:2015.06.09.)
- Dehir, Terrorveszély: készültségben tartja a katonákat a francia elnök, MTI. 2015. 03.11. In: <http://www.dehir.hu/vilag/terrorveszely-keszultsegben-tartja-a-katonakat-a-francia-elnok/2015/03/11/>, (Letöltés ideje 2015.06.09.)
- Евразийский Экономический Союз, In: <http://ria.ru/spravka/20140529/1009667833.html>, (Letöltés ideje: 2015.06.01.)
- fn.hir24.hu: Nem csúcsmínisztériumok lesznek, 2010. 04. 29., In: http://www.fn.hir24.hu/itthon/2010/04/29/nem_csucsminiszteriumok_lesznek/, (Letöltés ideje: 2015.06.09.)
- Gondola.hu, Párizsi terror: Legmagasabb fokozatú készültség! MTI. 2015.01.07., In: http://www.gondola.hu/cikkek/94336-parizsi_terror__Legmagasabb_fokozatu_keszultseg_.html, (Letöltés ideje 2015.06.09.)
- HADAS László: A globalizáció árnyoldalai és a hírszerzés. Új kihívások, In: Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Műhelytanulmányok 42.szám, 2003., <http://www.vki.hu/mt/mh-42.pdf>, (Letöltés ideje: 2015.06.09.)
- HUNTINGTON, Samuel P.: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása, 1998., p. 639., In: <http://www.muvelodestortenet.weebly.com/uploads/3/1/6/3/3163669/samuel-p-huntington-a-civilizaciok-osszecsapasa.pdf>, (Letöltés ideje: 2015.06.09.)
- Index.hu: Terrortámadás készült Németországban is. MTI. 2006.08.19. 14:05, In: <http://www.index.hu/kulfold/ntrrrk6436/>, (Letöltés ideje: 2015.06.01.)
- Концепция общественной безопасности в Российской Федерации, Президент России, In: <http://news.kremlin.ru/acts/19653>, (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

- Le Monde: A la porte de Vincennes, il a « menacé d'abattre tous les otages »
In: http://www.lemonde.fr/societe/article/2015/01/09/fusillade-a-paris-porte-de-vincennes-le-tireur-retranche-dans-une-epicerie-casher_4552721_3224.html, (Letöltés ideje 2015.06.09.)
- Origo.hu: A Wizz Air is szigorít a pilótafülke szabályain, In: <http://www.origo.hu/utazas/hirek/20150327-a-wizz-air-is-szigorit-a-pilotafulke-szabalyain.html>, (Letöltés ideje: 2015.06.09.)
- RÁCZ András, KISS Annamária: A volgográdi merényletek anatómiája és a szocsi olimpia, In: Magyar Külügyi Intézet, MKI-TANULMÁNYOK T-2014/1, p.5., http://www.kki.gov.hu/download/9/1a/b0000/Tanulmanyok_2014_01_A_volgogr%C3%A1di_mer%C3%A9nyletek_.pdf, (Letöltés ideje: 2015.06.09.)
- SG.hu: Kibővített információ-gyűjtés jöhet Franciaországban, In: <http://www.sg.hu/cikkek/112232/kibovített-informaciogyujtes-johet-franciaorszagban>, (Letöltés ideje 2015.06.09.)
- SG.hu: Snowden: az NSA ipari kémkedést is folytat, MTI, 2015.01.26. <http://www.sg.hu/cikkek/102902/snowden-az-nsa-ipari-kemkedest-is-folytat>, (Letöltés ideje: 2015.06.09.)
- Secure Europe in a better world. European security strategy. Brussels, 12 December 2003., In: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIHU.pdf>, (Letöltés ideje: 2015.06.09.)
- SZILÁGYI Tivadar: Magyarország biztonság aspektusai, különös tekintettel a katasztrófa-veszélyeztetettségére (Elméleti háttér tanulmány 2015). In: http://www.cbvt.gtk.szie.hu/sites/default/files/files/BVK/Szil%C3%A1gyi_T_A_biztons%C3%A1g_aspektusai_D.pdf, (Letöltés ideje: 2015.06.09.)
- SZÜCS László: A 2000-es évek tíz legvéresebb terrortámadása, In: <http://www.honvedelem.hu/cikk/41263>, (Letöltés ideje 2015.06.09.)
- VG.hu: Ez a magyar álláspont a terrorizmus problémájáról, MTI, 2015.02.10., In: <http://www.vg.hu/kozelet/kozeleti-hirek/ez-a-magyar-allaspont-a-terrorizmus-problemajarol-443809>, (Letöltés ideje: 2015.06.09.)
- NATO tükrő: Az 5. cikkely alkalmazása In: <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/hungarian/art2.html>, (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

DR. SABJANICS ISTVÁN¹

**SZEREPVÁLTOZÁSOK A JOGÁLLAMISÁG HORIZONTJÁN
A BÍRÓ SZEREPÉNEK FELÉRTÉKELŐDÉSE**

A jog célja röviden: maga az ember. Kibontva e rendkívül tömör megfogalmazást: az ember életének, az egyén személyes kiteljesedésének és emberek békés együttélésének az előmozdítása. Ez végső soron a közjó meghatározása. Ahhoz, hogy közjóról beszéljünk, szükség van emberek sokaságának – külön célúságuk elismerése mellett megvalósuló – párhuzamos együttműködésére, saját biztonságuk és prosperálásuk érdekében, egyéniségüknek, személyiségüknek megfelelő módon, amely ezáltal megteremti az államiság eszméjét és jogalapját.² Véleményünk szerint helytelen az a nézet, amely az államra pusztán korrelatív szabályösszességként tekint, hiszen az ember szerepének relativizálásával az állam – és végső soron a jog – makacs öncélúságáról vallanánk. Ez feltétlenül szereptévesztés lenne, amelynek alátámasztására elegendő annak az abszurd gondolatiságnak a felvetése, miszerint az ember csupán egy statisztikailag rögzíthető eljárási jogalany, az állami működés és a közigazgatás közvetlen és közvetett célja pedig egyaránt önmaga.

Az állami lét alapját a jog adja, azonban a jog létezését is kizárólag az emberek közötti reláció segítségével tudjuk értelmezni, ezért ember nélkül jog, és így állam sincs. Az ókori Rómában is megfogalmazták már azt az alapdefiníciót, amely szerint terület, népesség és állami főhatalom együttes létezése alapíthat államot. Az emberek és a terület, amelyen élnek, fizikai törvényszerűség szerint következnek a valóság ismeretéből. Ehhez képest az állami főhatalom már igényel némi absztrakciót, ezért ennek kibontása elengedhetetlen. Ahogyan egy épületet is vizsgálhatunk statikailag, vagy a homlokzati díszítőelemek harmóniája szempontjából, a jogi viszonyokat is több dimenzióban kell szemügyre vennünk. Az állami főhatalom egyidejűleg eredője az államok közötti szuverén egyenrangúságnak (*extern*) és a joghatósága alá tartozó személyek vonatkozásában (*intern*) megkérdőjelezhetetlen fölérendeltségnek. A belső reláció éppen az emberi viszonyok és az élet sokszínűsége miatt igényel egy óvatosabb, szemlélődő megközelítést.

A közhatalom gyakorlása gondosan kimunkált jogelvek mentén történik, azonban nem csak alanya, de végrehajtója is maga az ember. Célszerű hát olyan belső automatizmusokat rendszerelemmé tenni, amely jelentősen megnehezít bármilyen visszaélést. Ennek eszköze a hatalmi ágak megkülönböztetése és elkülönítésük megkövetelése. A közhatalom gyakorlása szorosan összefügg a

¹ doktorjelölt, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Közigazgatási Jogi Tanszékének, valamint Nemzetközi Közjogi Tanszékének oktatója, tudományos segédmunkatárs

² Dr. TOMCSÁNYI Móric: Magyarország Közjoga. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1932. 9-13. p.

szabályrendszer kialakításának belső és külső kizárólagosságával. A demokratikus jogállamban alapvetően három típusa van közhatalom megnyilvánulásának, amely egyben – több hatalmi centrum lévén – csoportjellemző is. Az első az általános szabályalkotási képességet jelenti (*törvényhozás*). Ez tipikusan a parlament, de *sui generis* jogalkotói jogkörében lehet a kormány vagy az önkormányzat képviselő-testülete is. Az általános szabályok meghatározott feltételek teljesülése esetére írnak elő kötelező magatartási formákat. A második a szabályszerű magatartások kikényszerítésének képességét jelenti (*végrehajtás*). Az élet változatosága az általános és a konkrét szabályok – jogalkotói akaratban megnyilvánuló – lineáris logika szerinti értelmezésének kudarcát hozhatja olykor, amelyre adekvát választ az eseti jellegű, kizárólag az egyedi ügyre hatályos, vagyis vonatkoztatott jogértelmezés adhat (*igazságszolgáltatás*). Ilyenkor a szabályban eleve jelen lévő értelmezési keretek közötti szabad mérlegelésről van szó, amelyet a bíró végezhet. Egy jogállam minőségi, tartalmi meghatározója, hogy a bíró milyen korlátozásokkal ellensúlyozhatja a másik két hatalmi ágat. Hosszú távon érdemi kontrolljának hatékonysága a záloga egy önmérsékletet gyakorló kormányzati szerepkörnek.

A hatalmi ágak eltérő, de egymást kiegészítő, reflektív lehetőségei egyben sajátos arculatukat is tükrözik. A törvényhozó parlament demokratikus legitimitását ciklikusan közvetlenül nyeri el, feladatai szorosan összefüggnek létrejöttének folyamatával, vagyis a képviselői elvvel. Ez azt jelenti, hogy tekintet nélkül a konkrét munkafolyamatra, a mögöttes jogkör közvetlenül levezethető a választópolgár demokratikus felhatalmazásából. Legyen szó általános szabályalkotásról (törvényalkotás) vagy a kormány működésének ellenőrzéséről. Lényegi különbség van azonban annak mentén, hogy valójában a hatalmi ágak megosztásáról vagy elválasztásáról beszélhetünk. Ez kevésbé az államformával, mintsem a kormányformával van összefüggésben. Egy prezidenciális rendszer nem teszi lehetővé, hogy a központi közigazgatás bármely szintje a szükségesnél szorosabb közjogi kapcsolatot ápoljon a parlamenttel. Vagyis a *hatalmi ágak elválasztásáról* beszélhetünk. Olyannyira meghatározó ez a princípium, hogy a kormány részéről senki nem is vehet részt a parlament munkájában, legfeljebb akkor, ha meghallgatásáról van éppen szó. Nem véletlen, hogy a parlamentáris rendszerekben kénytelenek vagyunk az árnyaltabb *hatalmi ágak megosztása* kifejezést használni. Hiszen gyakran egy képviselői mandátummal rendelkező személy, egyidejűleg a kormány tagja is lehet, tehát – ha nem is interpellálja³ saját magát – de testületileg közreműködik – *másik* – tevékenységének ellenőrzésében. A politikatudomány ezért vizsgálja előszeretettel a parlament kormánya, a kormány parlamentje⁴ kettős függést, amely a parlamentáris demokráciákban válik igazán szükségsszerűvé.

A laissez faire, laissez passer (hadd történjék, amint történik / az állam a közgazdaság dolgaiba ne avatkozzék) vezérelvet zászlajára tűző liberális gazdaságpolitika rendszerében a kormány szerepe a taxisofőréhez volt hasonlatos, aki oda szállítja utasát, a magángazdaságot, ahova az kívánja. Ebben a hasonlatban a társadalom legfeljebb az utas kofferjében kapott helyet. A demokratikus választójog

³ Magyarországon ennek kizárólag a politikai önmérséklet és kormányzati józanság szabhat gátat, mivel az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény 42-43. §-ai nem zárják ki annak elvi lehetőségét, hogy valaki saját magát interpellálja.

⁴ POKOL Béla: Politikaelmélet. Társadalomtudományi trilógia III. Századvég Kiadó, Budapest, 2006. p. 211-227.

kiterjesztésével és az addig politikában járatlan, a közügyeket egyfajta úri murinak gondoló széles néptömegek segítségével egy rövid időszakra a tömegpártok és az impotens, gyakran cserélődő kormányok kora következett. A politikai bizonytalanság nyilvánvalóan kiváltó oka lett a második világháborúnak, amely e kormányzati szerepfelfogás végét is elhozta. Egyértelművé vált, hogy szükség van az abszolutista uralkodók centrális hatékonyságára, fontos azonban, hogy csak a nehezen elért demokratikus vívmányok megtartása mellett. A kézenfekvő általános és egyenlő választójog mellett, e vívmányok közé sorolhatjuk a rendszerelemként immár természetesnek tűnő automatikus kontrollmechanizmusokat. A teljesség igénye nélkül ezek a számvevőszék, az ombudsman, a jegybank, a piacfelügyeleti szerv, az ügyészség, és a médiafelügyelet – bár utóbbi kettő nem élvez minden országban teljes, kormányfüggetlen autonómiával. A közjót tehát az segíti elő a legjobban, ha egy lehetőségeiben erős, politikailag stabil, de folyamatosan ellenőrzött kormány működhet egy országban. A kormány által gyakorolt önmérsékletnek lehetnek politikai vagy igazgatás-szervezési elvekben rejlő okai. Utóbbira példa az a hierarchikus struktúrára általában jellemző elvárás, hogy az egyéni felelősség mindig megállapítható legyen.

A parlament többnyire nem saját elhatározásból, hanem a kormányzati ágazatokhoz igazodva, azokra reflektálva alakítja ki alapvetően politikai jellegű ellenőrző tevékenységét. A parlamentáris demokráciákban az éles elhatárolás hiánya és az ellenőrzési jogkörök árnyaltsága miatt azonban, ez leginkább egy fogatlan oroszlánhoz hasonlít. Kissé más a helyzet a prezidenciális rendszerekben, ahol a közpénzfelhasználás ellenőrzésén túl, részletesen tagolt és alkotmányos alapokon nyugvó széles körű felügyeleti és ellenőrzési jogköröket is gyakorolnak a törvényhozás tagjai. Ez sokszor olybá tűnik, mintha duplikálná a kormány által már eleve működtetett intézményeket, egyfajta parlamenti árnyékkormányként. Valójában mindez csupán a kormányzat megfelelő és hatékony ellenőrzését garantálja. Ez egy parlamentáris demokráciában, ugyanilyen formában nem lenne teljesen összeegyeztethető az említett szereplők közjogi önazonosságával. A parlamenten kívül tehát mindenki más alapvetően csak alkalmazza a jogot, míg a legtipikusabb jogalkalmazó maga a kormány. Ez a tipikusság az államigazgatás folyamatában jelenik meg, különösen az igazgatás állandóságában, folytonosságában és rendkívüli hatékonyságában. Valójában a kormányzati hatékonyság segítsége nélkül a parlament és a bíróság is csak egy fogatlan oroszlánhoz hasonlítana. Jogalkalmazást folytatnak a bírók is, döntéseik pedig különösen az igazgatási döntés felülvizsgálatakor nyernek közjogi színezetet. A jogalkalmazás első lépése a jog megértése, ennek folyamata pedig jóval több, mint egy egyismeretlenes egyenlet.

Tökéletes jogszabály nincs, hiszen képtelenség a matematikai zárt logika mentén olyan normatív szöveget alkotni, amelyet mindenki egységesen értelmez, alkalmazható minden élethelyzetben és merevségével nem okoz maga is további érdeksérelmet. A bíró feladata az, hogy jogelvek mentén, a zárt logikai láncolatban egy sajátos szemléletet alkalmazzon abban az adott, konkrét ügyben, amelyet éppen tárgyal, és szükség szerint akadályozza meg, hogy a tökéletlen jogszabály joghátrányt okozzon. Az ügyre nézve alkalmazott sajátos szemlélet egy olyan

Alaptörvényben⁵ is megjelenő hivatásrendi kötelesség, amely megalapozza a bíróság igazságszolgáltatási tevékenységét, illetve adja azt a minőségi, tartalmi többletet, amely megkülönbözteti a futószalagon gyártott jogszolgáltatási ítélezéstől. Az Alaptörvény 28. cikkében megjelenik az a jogelv, amely nem pusztán opcióként teszi lehetővé, hanem egyenesen előírja a bíró számára a normatív keretek mögött meghúzódó értéktartalom interpretációját és adott ügyben történő gyakorlati alkalmazását. Ez a tipikusan bíróság előtt folyó jogviták esetében egyértelmű és megkövetelt. Vizsgálatunk tárgyát azonban pont az olyan eljárások, illetve bírói szerepvállalások adják, amelyek nem jelennek meg egységesen mindenhol, vagy a megszokottaktól eltérő módon mutatkoznak. Ahogyan arra már utaltunk, a jog ember központúságából a közjó következik, mint egyetlen legitim célkitűzés. A közös jó, azonban igen sokszor nem egyenlő a teljes társadalom érdekeinek szummájával. Legitim korlátozás alá eshet kivételesen a személyi szabadság, a tulajdonjog, a vélemény szabad kinyilvánításához, vagy akár a vallásgyakorláshoz fűződő jog egyaránt. A jogkorlátozás lehet időleges vagy permanens, és általában valamilyen fennálló más jogi helyzetre tekintettel állapítják meg. Ez a jogi helyzet kévszer igényel különösebb absztrakciót, mivel az érdeksérelem közvetlen, felismerése és megállapítása azonban már nem nélkülözheti a szakértelmet.

Az állam külső és belső békéjének, az emberek fizikai-, jogi-, pénzügyi- és szociális biztonságának a megteremtése, fenntartása és megőrzése a kormány felelőssége. Valamennyi állami feladat ebből vezethető le, illetve ez biztosítja a végrehajtó hatalom sajátos pozícióját a törvényhozóval és a bíróval szemben. Kivételes helyzetekben, amikor szükség van az állam megmaradása szempontjából, vagy emberek, javak védelme érdekében speciális intézkedések bevezetésére, a végrehajtó hatalom lesz, amely egyedül képes, következképpen köteles szerepet vállalni. Általánosan elmondható, hogy a kivételes jogrendben a végrehajtó hatalom primátusa érvényesül, a törvényhozás és az igazságszolgáltatás fénye ilyenkor ezzel párhuzamosan elhalványul.⁶ ROSSITER a második világháború után közvetlenül arra a megállapításra jutott, hogy alapvetően háromféle kivételes hatalomgyakorlás, vagy ahogyan ő nevezi: alkotmányos diktatúra, képzelhető el egy demokráciában. Ezek a jogalkotó diktatúrája, a végrehajtó hatalom diktatúrája és a háborús kormányzat. A jogalkotó diktatúrája kivételesen, egyszer fordult elő a történelemben, amikor a nagy gazdasági világválság idején az amerikai Kongresszus többletjogokat vindikált magának a válság kezelése érdekében. Háborús kormány alatt pedig a Churchill-féle koncentrált végrehajtó hatalmat érti Rossiter. A végrehajtó hatalom diktatúrája szerinte a legelterjedtebb, illetve ez segíti legjobban a demokratikus jogállami értékek megőrzését és későbbi visszaállítását. Prototípusként a római *dictator* átmeneti, de szükségszerű teljhatalmát említi, ugyancsak ide sorolja az angolszász *martial law*⁷ (hadijog/statárium), valamint a francia *état de siège*⁸ (ostromállapot) jogrendjét.

⁵ elsősorban az Alaptörvény 25. cikk (1) bekezdésének első mondata, valamint 28. cikk

⁶ ROSSITER, Clinton L.: *Constitutional Dictatorship*. Princeton University Press, 1948. p. 12.

⁷ DICEY, Albert Venn: *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*. Macmillan, London, 1915. p. 180-188.

⁸ Francia alkotmány 36. cikke

Rossiter idejében még nem kodifikálták, de ugyancsak ebbe a kategóriába sorolható az *état d'urgence*⁹ (szükségállapot) intézménye is. Ezeknek egytől egyig jellemzője, hogy éppen azokat a demokratikus intézményeket helyezik időlegesen hatályon kívül, amelyek a minőségi különbséget jelentik egy valódi demokrácia és egy diktatúra között. A sajtószabadság és a vélemény szabad kinyilvánítása, a gyülekezési jog, valamint a magánlakás sérthetlensége egyaránt alul marad a rend helyreállításából fakadó állami (közös) érdekeknek.

RAPPARD szerint¹⁰ a demokrácia a béke gyermeke és nem élhet az anyja közelsége nélkül. Sokszor nem világos, hogy a védett érdeket kik is jelenítik meg valójában. Hiszen míg egy sportesemény után elégedetlenkedő tömeg érthetően és közvetlenül zavarja a helyben lakókat, addig a hívők érdekében, biztonsági okokból bezárt mecset miatt vallásgyakorlásában jelentősen korlátozott muszlim mellett, illetve rajta kívül – közvetlenül – nem találunk senkit. Utóbbi esetben tehát a jelentősebbnek értékelt állami érdek és az állami érdekekkel szemben alul maradt egyéni – valójában szintén közösségi – érdek alanya ugyanaz a személy. Ennek magyarázata, hogy az érdekek ütköztetésekor nem feltétlenül számarányosítva súlyozunk, hanem az egzakt egyéni-közösségi reláción túllépve absztraháljuk az állami érdeket. Ez messze nem korlátozódik csupán egyes intézményekre vagy (köz)jogi státuszokra, felismerése tehát mindenképpen jogász feladat. Igazgatási sajátosság, hogy rendszerelemként funkcionáló kontrollmechanizmusok nélkül egy szervezet öngazgató, önszabályozó hajlamok szerint cselekszik. Mivel kivételes helyzetekben pont ezen igazgatás találhatja magát hirtelen egyedül, célszerű, hogy a jogalkotó megfelelő kontrollt építsen be. Kontrollt, érdemben értelemszerűen csak a két másik hatalmi ág oldaláról várhatunk, hiszen valamennyi kivételes jogrendtípus egyik jellemzője, hogy az eljárások és a döntéshozatal egyszerűsödik, illetve időben lerövidül. Vagyis a döntéshozatalban közvetlenül érintettek száma a normál jogrendhez képest is csökken, nem beszélve arról, hogy a korábbiaknál is nagyobb önmérsékletet egy krízis-menedzsment kormánytól nem várhatunk. Ahogyan arról már a fentiekben volt szó, a jogalkotó normatív előírásai általánosak, egyedi jogsérelmek orvoslására csak a bíróság alkalmas.

LYNCH szerint¹¹ azonban a hidegháború és a terrorizmus ellen meghirdetett “háború” megkérdőjelezi a Rossiter által néhány évtizeddel korábban kifejtett azon álláspontot, amely szerint a törvényhozónak, illetve a bírónak különös törvényi előírás nélkül is, pusztán pragmatizmusból és alkalmasint saját belátásából illene háttérbe húzódnia, így teret engedve a krízis-menedzsment kormánynak. A bíróságba vetett bizalom annak köszönhető, hogy a törvényhozó hatalmat meghatározó popularizmus és a pártpolitizálás helyett a bírót a jogi kötöttségeken

⁹ Az 1955. április 3-án elfogadott törvény felhatalmazza a francia kormányt, hogy 12 napra bevezesse a kivételes jogrendet, amelynek e határidő lejártát követő további fenntartásáról viszont már a Nemzetgyűlés dönt. A fent ismertetett két kivételes hatalomgyakorlás mellett a francia alkotmány 16. cikke veszélyhelyzetben kivételes hatalomkoncentrációt engedélyez az elnöknek.

¹⁰ RAPPARD, William E.: *The Crisis of Democracy*. Chicago, 1938. p. 265.

¹¹ LYNCH, Andrew: *Legislating anti-terrorism: observations on form and process*. In: *Global Anti-Terrorism Law and Policy*. Second Edition. (Ed. by RAMRAJ, Victor V. & HOR, Michael & ROACH, Kent & WILLIAMS, George) Cambridge University Press, 2012. p. 151-182.

túl, kizárólag saját szakmai meggyőződése vezeti. Mászt mondanának ugyanakkor a progresszivisták, akik a törvényhozás szabad társadalomalakító legitimációját vallották, vagy a két világháború között meghatározó jogi realisták, akik ugyan már a bírót emelték a középpontba, de messze nem a felmagasztalás célzatával.¹² Mindazonáltal elmondhatjuk, hogy az utóbbi években a terrorveszélyre hivatkozva szükségesnek ítélt és bevezetett különleges intézkedések áldozatai – már amelyik – a bíróságnál nyerhettek elégtételt. Ebből a szempontból a bíró hatáskörének megerősítése semmiképpen nem elhanyagolható, ám a bíró részvétele az egyes eljárásokban csupán korlátozott, időben és joghatását tekintve egyaránt. A különleges intézkedések bevezetésére irányuló eljárásokba későn, a jogkorlátozás – esetenként jogsértés – után kapcsolódhat be a bíró. Persze ezt sem saját elhatározásából teszi, a döntés teljes egészében a végrehajtó hatalom kezében van, hiszen az utóbb vizsgált intézkedés specifikuma, annak titkosságában rejlik. A minősített adatokra vonatkozó szabályokat a parlament alakítja ki törvényi szinten, de emellett továbbra is rendkívül széles mozgásteret biztosít a kormánynak, hiszen utóbbi tölti fel tartalommal az általános előírásokat. Nyilvánosságra hozatala tehát, amely ebben az esetben a bíró bevonását jelenti, relatív törvényi előírások alapján zajlik – ha egyáltalán szabályozták – és eljárási lehetőségei ekkor is korlátozottak. Sokan¹³ ugyanakkor éppen erre az érvelésre hivatkozva vélekednek úgy, hogy hiába minden precedens értékű ítélet, kártérítés vagy kormányzati szervek nyilvános elmarasztalása, ez valójában mit sem változtat azon, hogy a kormányzat, amely valamennyi hatáskörbővítését a biztonság-kártyával legitimiálja, töretlenül folytatja a “biztonság-tudatos közgondolkodás” kiépítését. Vagyis a – részben igazolt, de főként generált – félelem és ezzel összefüggésben a kormányzatba vetett feltétel nélküli társadalmi bizalomtól sem tekinthetünk el, amikor a bíró szerepét értékeljük. Az Egyesült Királyság bíróságainak Human Rights Act-re alapított sikerét sajnos kivételesnek mondhatjuk, mivel a kanadai és ausztrál bíróságok gyakorlata egyelőre nem tükrözi¹⁴ a 9/11-et követő felfokozott hangulat lecsengését. Ahhoz ugyanis, hogy árnyaltabban és főleg valóban elvonatkoztatva tárgyalhasson a bíróság egy-egy jelentős közérdeklődésre számot tartó ügyet, nem elhanyagolható szempont az érzelemtől túlfűtött közhangulatnak a kormányzat és a parlamenti pártok részéről tudatosan kezdeményezett mérséklése. Részben ennek a felfokozott közhangulatnak tudható be számos – teljesen egyelőre nem igazolt – biztonsági intézkedésnek és nemzetközi együttműködésnek a “népszerűsége”, amelyben kiemelkedő szerepe volt a 2000-2004 közötti első Bush-ciklusnak. Látható hát, hogy az állami szuverenitás külső és belső értelemben véve egyaránt relatív, amelyet egyszerre erodálnak egymástól független, de ugyanakkor egymásra ható erők.

Nagyjából össze tudnánk állítani egy listát arról, hogy milyen veszélyek leselkednek ránk, amelyek bekövetkezte egyértelműen megkérdőjelezhetné

¹² POKOL Béla: Vázlat az amerikai jogelméleti irányzatok elemzéséhez. In: Jogelméleti Szemle 2000/2. szám, <http://www.jesz.ajk.elte.hu/pokol2.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 31.)

¹³ EWING, K. D. – THAM, Joo-Cheong: The Continuing Futility of the Human Rights Act. In: Public Law. Winter. 2008. Thomson Reuters (Legal) Limited and Contributors. p. 668., <http://www.law.monash.edu.au/.../ewing-tham-article.pdf>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 31.)

¹⁴ MCGARRITY, Nicola – SANTOW, Edward: Balancing National Security and a Fair Hearing. In: In: Global Anti-Terrorism Law and Policy. Second Edition. (Ed. by RAMRAJ, Victor V. & HOR, Michael & ROACH, Kent & WILLIAMS, George) Cambridge University Press, 2012. p. 122-150.

demokratikus intézményrendszerünk hatékonyságát. Háború, polgárháború és civil engedetlenség, ipari katasztrófa és természeti csapás, gazdasági válság, terrorizmus stb. – egytől-egyig létező és reális veszélyek, nemzeti és nemzetközi dimenzióval egyaránt. Azonban egy válságkezelő csúciszerv operativitásából következő szükségyszerűség már korántsem volt előzőleg ennyire egyértelmű. Erre tapasztalati úton jutott a jogalkotó, amikor látta önnön működésének fizikai, de legalábbis eljárási alkalmatlanságát az ilyen szituációkban. Azt azonban továbbra sem tudjuk előre, hogy egy adott válságot milyen módszerekkel a leghatékonyabb kezelni. A kivételes hatalomkoncentrációról szóló felhatalmazásokat a XX. századi tapasztalatokra alapozva többnyire alkotmányos szinten, vagy legalább sarkalatos törvényben rögzítik. Mivel törvény általánosan, a jövőre nézve állapít meg rendelkezéseket – és a konkrét válságkezelés részleteit előre nem ismerjük –, kizárásos alapon a keretszabályozás jelenthet megoldást. Így a válságkezelőnek minden eszköze megvan arra, hogy az előre megállapított kereteken belül – úgy, mint az emberi élet kioltásának, a kínzásnak vagy embertelen bánásmódnak a tilalma, az alkotmány módosításának vagy hatályon kívül helyezésének korlátja stb. – fellépjen a veszélyhelyzet megszüntetése érdekében. Az egyes intézkedéseket azonban célszerű önmagukban, illetve az egyes esetek relációjában, különösen joghatásukat tekintve vizsgálni, mélységében azonban a kontroll megfelelő eszköze nem más, mint a bíró.

A terrorizmus egy olyan veszélyforrás a demokratikus társadalmakra, amely több rétegű, kezelése pedig sokszor ellentmondó megoldásokat igényel. Egyrészt, a gerilla-háborúhoz hasonlóan asszimétrikus jellege miatt, a matematikai igazságok és a technológiai előnyök nem feltétlenül visznek győzelemre, másrészt, a hadviselés pszichológiai vetülete minden másnál erősebben jelentkezik. A Bush-adminisztráció által az Irak II. idején igen sokszor hangoztatott elv: a terrort csak terrorral lehet legyőzni, egyértelműen helytelen logika, hosszú távon pedig egyenesen az ellenkezőjét eredményezi a vártak. Látható, hogy az Iszlám Állam területi integritása sem tartható fenn megfelelő konszolidáció híján, ahogyan azt már oly sokszor igazolta a történelem. Feladatunk tehát az, hogy a meglévő, több száz éves társadalmi fejlődés eredményeként létrejött politikai és jogi felépítményt megőrizve eredményesen lépünk fel a ránk leselkedő veszélyekkel szemben. Számítalan elméleti példát lehetne említeni a biztonság és a demokrácia versenyéből, ám a legszemléltetőbb talán a bíróságok joggyakorlata, amely néha előre mutató, máskor pedig visszafogott és inkább fontolva haladó.

Az *A and others v Secretary of State for the Home Department [2004] UKHL 56* jogeset¹⁵ különlegessége, hogy a jogalkotó által kriminalizált elkövetési magatartások közül kiemelt egyet, amelyre speciális eljárásrendet határoz meg, illetve a kapcsolódó eljárásokat is csupán módosítva engedi érvényesülni. A XXI. század meghatározó eseménye a 9/11-es merénylet sorozat volt, amely eredője több negatív folyamatnak. Politikai, jogi, társadalmi és szakmai – pl. toborzás, kiképzés – hatásai egyaránt érezhetők a mai napig. Az egyik ilyen határokon átnyúló hatás a jogalkotás területén jelentkezett. Az Egyesült Államok szakmai közreműködésével az Egyesült Királyságban is kivételes szabályokat alkottak a terrorizmus elleni eredményes fellépés érdekében, ez volt az *Anti-terrorism, Crime and Security Act*

¹⁵ <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/2004/56.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 31.)

2001 (ATCSA). Az ATCSA 4. része megengedte a tárgyalás és deportálás nélküli határozatlan idejű fogva tartást, gyakorlatilag kizárólag a hatóság diszkrecionális döntésének alárendelve. Az esetben résztvevő 9 személyt fogva tartották a törvényre hivatkozva, mindegyiküket 2001 decembere és 2002 áprilisa között vették őrizetbe. Az ATCSA 25. cikke biztosított ugyan fellebbezési lehetőséget az érintettek számára, egy külön erre a célra létrehozott speciális bírói fórumhoz – ez volt a *Special Immigration Appeals Commission* –, azonban az alkalmazott jog, illetve a jogértelmezés nem lépte túl az ATCSA kereteit. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az általánostól eleve jelentős mértékben eltérő, a hatósági diszkrecionalitásnak kedvező, kivételes és az eljárás alá vont eljárási jogainak gyakorlása szempontjából nagyon strict eljárás során elkövetett eljárási szabálysértés esetétől eltekintve, a felülvizsgálati fórum a hatósággal megegyező döntésre juthat csak. Ezt igazolja egyébiránt az is, hogy a 9 panaszos közül valamennyiük kérelmét elutasították.

A jogalkotó korlátozott szabadságát bizonyítja, hogy a speciális eljárást teljesen azért nem sikerült kivenni a jogrendszer hatálya alól, hiszen végső fórumként itt is megjelent a legfelsőbb bíróságként is funkcionáló House of Lords. Az angol jogrendszer sajátosságának köszönhetően az Európai Emberi Jogi Egyezményt implementálták az angol jogba, amely így a *Human Rights Act 1998* (HRA) lett. A HRA 4. cikke alapján a House of Lords befogadta a kérelmeket. A brit kormány hivatkozása szerint a fogvatartottak „veszélyt jelentettek a nemzet életére”¹⁶ (threat to the life of the nation), amelyről a House of Lords úgy nyilatkozott: „az, hogy [annak idején] Hitlert túléljük-e, kétséges volt, de az bizonyos, hogy az Al-Káidát túléljük.” Ebben azt a józan felismerést kell méltányolnunk, hogy a totális háború mindent elsöprő erejével ellentétben a terrorizmus nem feltétlenül hoz magával teljes pusztulást. Megjegyezték továbbá, hogy a valós veszélyt inkább hordozza magában egy radikális törvény, amely a terroristák győzelmét is jelenti egyben. Valóban, a jogrendszerben fennálló egyensúly megbontásával azt a kompromisszumos állapotot szüntetjük meg, amely a terroristák valódi célpontja. A nyugati típusú életforma, a *way of life* feladásával gyakorlatilag győzelmet hirdetünk magunk felett.

Az eset utóéletéhez hozzátartozik, hogy a House of Lords döntését követően, még mielőtt a releváns szabályhelyt hatályon kívül helyezték volna, Westminsterben megtartott maratoni ülés eredményeként elfogadták a *Prevention of Terrorism Act 2005* (PTA) nevű törvényt, amely hosszú távon volt hivatott rendezni a terrorizmus személyekkel szemben alkalmazható hatósági intézkedéseket. Közvetlen célja azonban sokkal profánabb volt: a House of Lords döntése nyomán szabadon bocsátandó 9 személy helyzete érdemben ne változzon. A több mint 30 órás ülés a House of Lords történetének leghosszabb ülését eredményezte, 2005. március 10-11. között. A jogszabályt többszöri megküldést követően sem volt hajlandó elfogadni a

¹⁶ Lord Hoffmann megjegyezte továbbá: “Az alapjogokat lerontó kivételes hatalomgyakorlás a brit alkotmányos történelem része. Ezek mindegyike olyan szükséghelyzet volt, amelyben a habeas corpus hatályát felfüggesztették és a gyanú felmerülése esetén is elrendelhető fogva tartás a brit kormányra szállt. Megtörtént a Napóleoni háborúk során, ahogyan mindkét világháború idején a XX. században. Ezt a kivételes hatalmat nagy aggodalommal adták át, azonban a veszély elmúltával a visszatekintés józansága bebizonyította, hogy sok esetben kegyetlenül és indokolatlanul használták őket. Mindazonáltal a drákói szigor alkalmazása veszélyhelyzet idején elfogadott része az alkotmányos történetünkben. [89.]”

House of Lords, végül azonban az elfogadott normaszöveget mindkét oldal győzelemként értékelte. A HRA alapján hatályon kívül helyezett ATCSA bizonytalan és általános rendelkezését cserélte fel a PTA egy olyan intézkedéssel, amely konkrétabb volt ugyan, de határozatlanságából mit sem veszített. Ezek voltak az ún. *control orders* elnevezésű hatósági intézkedések, amelyek névre szóló, konkrét személyhez köthető, eseti mérlegelés alapján meghozott döntések voltak. Ezek sincsenek ma már hatályban, ugyanis a PTA-t hatályon kívül helyező *Terrorism Prevention and Investigation Measures Act 2011* nem tartotta meg, helyette egy mérsékeltebb, de szakmai kívánalmaknak is megfelelő szigorú biztosító jogintézményt vezetett be.

A másik eset, azonos néven fut – nem véletlenül –, de a jogkérdésben különbözik az előzőtől: az *A v Secretary of State for the Home Department (No. 2) [2005] UKHL 71*.¹⁷ A szereplők ugyanazok, mint az előzőben, de az ügy mégis más. Ugyanis míg az előzőben a fogva tartás jogszerűségét támadták, addig ebben a fogva tartást megalapozó terhelő információk értékelhetőségét. Ugyanis a kérdéses információkat az ügyben érintett személyek által kínzás eredményeképpen megtett vallomásokból nyerték a hatóságok. Ez egyértelműen jogsértő volna, azonban azért került mégis a House of Lords elé az ügy, mert a kínzást sem nélkülöző kihallgatásokat egy harmadik ország hatóságai végezték, majd később kormányközi megállapodások eredményeképpen átadott műveleti információk között szerepelt. Ezzel gyakorlatilag a pénzmosáshoz hasonlóan legalizálták volna az információt, vagyis bíróság előtt is felhasználhatóvá kívánták tenni azt. Az ENSZ Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni egyezménye azonban objektív kötelezettséget jelent valamennyi részes állam számára, így nem elégséges a pusztán elhatárolódás. Az ügyben másodfokon eljáró *Court of Appeal* azonban különbséget tett a brit hatóságok által produkált, illetve az átvett, kínzás eredményeként létrejött bizonyítékok vonatkozásában. Ezt a House of Lords egyhangú határozottsággal bírálta felül, és mondta ki az Egyezmény közvetett hatályát az ilyen esetekre.

Utolsóként pedig a rendkívüli kiadatás jogintézményéről érdemes megemlékeznünk, amelynek neve angolul talán többet mond: extraordinary rendition, a kiadatás extradiation kifejezésével szemben. Több ügyet is lehetne említeni, azonban a részletes esetleírások helyett az általános jellemzők ismertetése célszerűbbnek mutatkozik. Mindenekelőtt olyan személyekkel szemben lehet elkövetni ezt a jogsértést, akiknek egynél több állampolgársága van. A két állampolgárság közül az egyik csupán passzívan van jelen az érintett életében, minthogy életvitele és családja kimutathatóan szinte kizárólagosan csak az egyik országhoz köthetőek. Az országok többnyire egy közel-keleti vagy afrikai fejlődő országot, valamint egy fejlett nyugati országot takarnak. Előbbi esetében a nyugattal gazdaságilag és esetenként katonailag szorosan együttműködő, azonban belpolitikailag egyértelműen autoriter államok ezek. Utalva az előzőekben leírtakra, miszerint a nyugati hatóságok a kínzást rendszeresen alkalmazó országoktól szereznek be különféle adatokat és információkat, nem meglepő, hogy az esetek maguk is erre a gyakorlatra alapozva épültek ki. A terrorizmussal valamilyen feltételezett kapcsolatot ápoló – profilba illő – személyt a saját jogrendszere által

¹⁷ <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/2005/71.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 31.)

megbéklyózott nyugati hatóságok őrizetbe veszik, majd az őrizetbe vett számára kedvezőtlenebb állampolgársága szerinti országnak kiadják, amely aztán nem rest a megszerzendő információk érdekében kínzást is alkalmazni a kihallgatás során. A terrorizmusra vonatkozó információk cseréjéről kormányközi megállapodások rendelkeznek a két ország között, hiszen ez 9/11 után feltétele volt a gazdasági együttműködés folytatásának, végül az őrizetbe vételt foganatosító – nyugati – hatóságnak bűncselekmény végrehajtása nélkül is sikerült a kívánt információkat beszerezni. Ez az oka annak is, hogy a CIA által működtetett ún. *black sites* helyszíneken – az Egyesült Államok területén és joghatóságán kívül – sokszor nem is amerikai állampolgárok hajtják végre az ott fogva tartott jogellenes kombatánsok kihallgatását, illetve annak részeként a nyomásgyakorlás különböző formáit.

Érdekes párhuzama ezeknek az ügyeknek, hogy a nemzetközi fórum által megítélt kompenzáció hamarabb megszületett, mint a saját országa által lefolytatott büntetőeljárás. Így az *El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia (Application no. 39630/09)*¹⁸ 2012. december 13-án – elsőként a világon – kínzásnak minősítette a CIA kihallgatási és fogvatartási gyakorlatát, azonban az érintett állampolgársága szerinti német hatóságoknak nem sikerült eredményesen lezárni az emberrablással, jogellenes fogva tartással és kínzással összefüggésben megindított büntetőeljárást. Ezzel szemben az *Abu Omar-ügyben*¹⁹ éppen fordítva, a nemzeti fórumok bíralták el az ügyet elsőként, amelyben a bűncselekmény elkövetését kimondták, azonban a teljeskörű felelősségre vonás ebben az esetben is elmaradt. Milánó olasz állampolgárságú imámjának jogellenes fogva tartását és kiadását Egyiptomnak 2013. február 12-én kimondta a Corte di Appello, ezzel párhuzamosan letöltendő szabadságvesztésre ítélte – *in absentia* – az elkövetésben érintett amerikai CIA-ügynököket, valamint az ügyben közreműködő olasz katonai hírszerzés igazgatóját és helyettesét. Sikerként mégsem könyvelhetjük el a bíróság gyors eljárását, mivel 2014. február 24-én a Corte Suprema di Cassazione a Corte Costituzionale előzetes döntését követően minősített bizonyítékokra alapítva felmentette az ügyben érintett személyek közül azokat, akiknek a felelősségre vonása az állampolgárságuk miatt valóban megtörténhetett volna. Talán a leghírhedtebb eset *Maher Arar ügye*,²⁰ amely még csak részben sem jutott el a valódi felelősségre vonás stádiumába. A kanadai-szíriai kettős-állampolgárságú sértettet az Egyesült Államok területén vették őrizetbe amerikai hatóságok, majd intézkedtek kiadatásáról Szíriának, ahol fogva tartását és kihallgatásait kínzás és más embertelen bánásmód övezte. Szabadon bocsátását követően egy kanadai bíróság tisztázta a terrorizmus vádja alól, később pedig egy egyezségnek köszönhetően a miniszterelnök kért bocsánatot a kanadai kormány nevében, illetve utalt át több mint 10 millió kanadai dollár kártérítést. Az amerikai bíróság előtt benyújtott kártérítési keresetét a másodfok is elutasította 2009. november 2-án, végül pedig a Supreme Court is elutasította²¹ a kérelem befogadását 2010. június 14-én. Nem kizárt, hogy a Bush-adminisztrációk három ciklusa alatt kinevezettek helyére került fiatalabb főbírók – főleg a nemzetközi ítélkezési tendenciákra tekintettel – már másként ítélnék meg az esetet.

¹⁸ <http://www.hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/001-115621?TID=ultifuceom> (Letöltés ideje: 2015. 03. 31.)

¹⁹ <http://www.cortecostituzionale.it/actionPronuncia.do> (Letöltés ideje: 2015. 03. 31.)

²⁰ http://www.sirc-csars.gc.ca/pdfs/cm_arar_bgv1-eng.pdf (Letöltés ideje: 2015. 03. 31.)

²¹ <http://www.supremecourt.gov/orders/courtorders/061410zor.pdf> (Letöltés ideje: 2015. 03. 31.)

Összességében tehát elmondható, hogy a végrehajtó által elkövetett jogsértések egyetlen valódi korlátja a bíróság. Üdvösebb volna, ha a hatóságok eleve önmérsékletet gyakorolnának, ugyanakkor a rájuk nehezedő társadalmi-politikai nyomásról tanúskodik a bíróságok ítélkezési gyakorlatának fent ismertetett változása is. Egy hirtelen kialakult váratlan esemény, amely egészében rázza meg a társadalom demokratikus alapjait, értelemszerűen hatással van a jogállamot működtető szisztéma valamennyi rendszerelemére. Az eredendően eredményorientált közigazgatás teljes szegmensét a feladat–idő–eszközök–eredmény fogalmak tartják lázban; különösen igaz ez a rendvédelmi szervekre és a nemzetbiztonsági szolgálatokra. A terrorizmus elleni fellépés eredményessége nagyban múlik a nemzetközi együttműködésen, s ez az esetelegesen elkövetett bűncselekmények azonos megítélését, tehát a vonatkozó joggyakorlat határozott közeledését fogja magával hozni. Az erre vonatkozó tendencia már észlelhető a jogalkotás²² berkein belül, azonban az esetjogban felmerülő hasonlóságok arra engednek következtetni, hogy a bírói jogértelmezés is egyre inkább egy közös értelmezési keretben fog dolgozni, hasonlóan az alkotmánybíróságok által egymás indoklásából átvett azonosan értelmezhető megközelítésekhez. Ezzel pedig a bírói jogértelmezés egyértelműen kilép a nemzeti jog kereteiből, illetve a kormány és a parlament által idáig dominált szereposztásban maga is a közpolitika egyik formálója lesz.

Felhasznált irodalom:

- DICEY, Albert Venn: Introduction to the Study of the Law of the Constitution. Macmillan, London, 1915. 582. p.
- EWING, K. D. – THAM, Joo-Cheong: The Continuing Futility of the Human Rights Act. In: Public Law. Winter. 2008. Thomson Reuters (Legal) Limited and Contributors. p. 668.
- LYNCH, Andrew: Legislating anti-terrorism: observations on form and process. In: Global Anti-Terrorism Law and Policy. Second Edition. (Ed. by RAMRAJ, Victor V. & HOR, Michael & ROACH, Kent & WILLIAMS, George) Cambridge University Press, 2012. 691. p.
- POKOL Béla: Vázlat az amerikai jogelméleti irányzatok elemzéséhez. In: Jogelméleti Szemle 2000/2. szám.
- POKOL Béla: Politikaelmélet. Társadalomtudományi trilógia III. Századvég Kiadó, Budapest, 2006. 425. p.
- RAPPARD, William E.: The Crisis of Democracy. Chicago, 1938. 287. p.
- ROSSITER, Clinton L.: Constitutional Dictatorship. Princeton University Press, 1948. 336. p.

²² Ld. a szerző 2015. május 21-én az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala által rendezett A Nemzetbiztonsági prioritások és alapjogvédelem c. konferencián elhangzott Jogalkotási kihívások a XXI. században - A terrorizmus és a nemzet biztonsága címmel megtartott előadását.

- Dr. TOMCSÁNYI Móric: Magyarország Közjoga. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1932. 547. p.

Internet hivatkozások

- http://www.sirc-csars.gc.ca/pdfs/cm_arar_bgv1-eng.pdf, (Letöltés ideje: 2015. 03. 31.)
- <http://www.supremecourt.gov/orders/courtorders/061410zor.pdf>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 31.)
- <http://www.cortecostituzionale.it/actionPronuncia.do>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 31.)
- <http://www.hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/001-115621?TID=ultifuceom>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 31.)
- <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/2005/71.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 31.)
- <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/2004/56.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 31.)
- <http://www.law.monash.edu.au/.../ewing-tham-article.pdf>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 31.)
- <http://jesz.ajk.elte.hu/pokol2.html>, (Letöltés ideje: 2015. 03. 31.)

Hivatkozott jogszabályok

- Magyarország Alaptörvénye
- Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény
- Francia alkotmány
- Human Rights Act 1998
- Anti-terrorism, Crime and Security Act 2001
- Prevention of Terrorism Act 2005
- Terrorism Prevention and Investigation Measures Act 2011

Hivatkozott jogesetek

- A and others v Secretary of State for the Home Department [2004] UKHL 56
- A v Secretary of State for the Home Department (No. 2) [2005] UKHL 71
- Arar v. Ashcroft, 414 F.Supp.2d 250 (E.D. N.Y. 2006)
- El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia (Application no. 39630/09)
- Sentenza N. 24. anno 2014 della Corte Costituzionale della Repubblica Italiana

PUSH ÉS PULL FAKTOROK A KOSZOVÓBÓL KIINDULÓ MIGRÁCIÓ HÁTTERÉBEN

Migráció fogalma, típusai

A nemzetközi migráció kérdésköre napjaink egyik legaktuálisabb témája, s egy rendkívül szerteágazó jelenségről van szó. Russel King egy tanulmányában¹ hivatkozik Stephen Castles és Mark Miller azon megjegyzésére, hogy jelenleg a migráció korát éljük, egy olyan korszakét, melyben a nemzetközi migráció felgyorsult, globalizálódott, feminizálódott, diverzifikálódott és növekvő mértékben átpolitizálódott.

Maga a fogalom népességvándorlást-népességmozgást jelent, s különböző vetületei különböztethetők meg, ebből most csak két szempont kerül kiemelésre.

Beszélhetünk egyrészt külső és belső migrációról. Belső migráció esetén országon belüli mozgásokról van szó, ha menekültekre vonatkoztatjuk ezt, itt hozható be a belső menekült fogalma.

Külső migráció esetében országok között zajlik a népességvándorlás, így van egy kibocsátó és egy befogadó ország.

Az elvándorlást kiváltó okok alapján is lehet kategorizálni a migrációt, e szerint beszélhetünk kényszmigrációról és önkéntes migrációról. Kényszmigrációnál a döntés háttérében háború, politikai, vallási, nemzetiségi, stb. üldözés áll, illetve valamilyen természeti katasztrófa vagy klímaváltozás. Önkéntes migrációnál túlnyomórészt gazdasági megfontolások vezérlik az elvándorlót. Természetesen nem lehet élesen kettéválasztani az önkéntes és kényszmigrációt, hiszen a kiváltó okok gyakran egybeesnek. A már említett Russel King hozza azt a példát, hogy az 1990 utáni, Albániából kiinduló migrációnál az állami struktúrák összeomlása volt a kiváltó ok, s ez politikai és gazdasági válsághoz vezetett². Ez esetben nehezen elválaszthatók a migránsok kategóriái.

A migráció egy másik, érdekes szempontú megközelítése, amikor egyrészt úgy gondolunk a migrációra, mint „lépcső a mennyországba” (a migráció szabadságot, új kezdetet és lehetőségeket jelent); másrészt viszont „gyökértelenség és szomorúság” (a migráció itt száműzetést, törést, hiányérzetet fed)³.

¹ KING, Russel: Theories and typologies of migration: an overview and a primer, Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations 3/12, p.4, Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM) Malmö University, <https://www.mah.se/upload/Forskningscentrum/MIM/WB/WB%203.12.pdf>, (Letöltés ideje: 2015. 04. 20.)

² U.o. p. 9.

³ U.o. p. 27.

Push és pull faktorok - általános értelemben

Mielőtt rátérek a push és pull faktorok általános bemutatására, ki kell térnem a szóhasználatra is. Magyar nyelvű szakmai anyagokban történtek kísérletek a fogalmak magyar nyelvre való átültetésére, s „toló és húzó erőkként”, valamint „taszító és vonzó tényezőként” is megjelentek. Ugyanakkor véleményem szerint célszerűbb megtartani az eredeti angol kifejezést, mivel plasztikusabban fejezik ki a fogalompár lényegét.

A Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) migrációs kulcsfogalmakat tartalmazó gyűjteményében így magyarázza a fogalompárt⁴:

Push-pull faktorok: a migrációt gyakran elemzik a „push-pull modellel”, ahol a push faktorok jelentik azon tényezőket, melyek az ország elhagyására készítetik az embereket (gazdasági, társadalmi és politikai problémák), a pull faktorok pedig vonzóvá teszik a célországot.

A push és pull faktorok értelmezésénél megkerülhetetlen Ernest George Ravenstein említése.

Ravenstein egy XIX. századi brit térképész volt, aki a push és pull elmélet atyjának tekinthető, bár később a teóriáját átdolgozták, modernizálták. Ravenstein az ipari modernizáció korában élt, amikor a régi, hagyományosnak tekinthető életforma nagymértékben megváltozott az ipar, a vasúti hálózat fejlődése által, s emberek millió változtatták meg lakóhelyüket. 1885-ben, a *Journal of the Statistical Society*-ben jelent meg egy értekezése, melyben kísérletet tett a migrációs mozgások értelmezésére. Elmélete hét pontban foglalható össze, s bár inkább vonatkoztak a belső, mint külső migrációra, ma is szolgálnak tanulságokkal.

Elmélete alappillérei a következők⁵:

1. A migráció főleg rövidtávra szól, akik hosszabb útra indulnak, a nagyobb kereskedelmi és ipari központokba mennek.
2. A migráció jórészt a mezőgazdasági területekről az ipari régiók felé irányul.
3. A nagyobb városok lakossága a migráció által nagyobb mértékben gyarapodik, mint természetes növekedéssel.
4. A migráció az ipar, kereskedelem és közlekedés fejlődése mentén nő.
5. Minden migrációs áramlat egy ellenáramlatot produkál.
6. A nők inkább kelnek útra, legalábbis rövidtávon; a férfiak alkotják viszont a nemzetközi migráció nagyobb csoportját.
7. A migráció fő oka gazdasági jellegű.

A következőkben összefoglalom mindazon elemeket, tényezőket, melyek push és pull faktort képezhetnek a migrációs mozgásokban:

⁴ IOM, Glossary on Migration, International Migration Law Series No. 25, 2011 <https://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/about-migration/key-migration-terms-1.html#Push-pull-factors>, (Letöltés ideje: 2015. 04. 21.)

⁵ Ernest George RAVENSTEIN: The Laws of Migration, 1885 By John Corbett, Center for Spatially Integrated Social Science, <http://www.csiss.org/classics/content/90>, (Letöltés ideje: 2015. 04. 21.)

PUSH faktorok

- Politikai, vallási, faji, etnikai, gender-alapú⁶ üldözés
- Háborús helyzet, polgárháború, területi annexió
- Munkalehetőség hiánya, magas munkanélküliség
- Kényszer- vagy rabszolga-munka
- Primitív életkörülmények, kevés lehetőség a jobb életre
- Rendezetlen tulajdonviszonyok, javak elvesztése, földviták
- Túlnépesedés, éhínség
- Természeti katasztrófák, el sivatagosodás, szárazság, légszennyezés
- Nem megfelelő/alacsony színvonalú egészségügyi ellátás

PULL faktorok

- Politikai és vallásszabadság
- Biztonság
- Munkalehetőség, jobb életkörülmények
- Létező vagy jobb szociális ellátó-rendszer
- Magasabb színvonalú egészségügyi ellátás és oktatás
- Közös etnikai-kulturális gyökerek
- Diaszpóra; volt gyarmatokhoz való kötődés
- Családi kapcsolatok, kapcsolati háló, befogadó légkör
- Vonzóbb éghajlat

Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az egyes push és pull faktorok – bár mutatnak nagymértékű hasonlóságot – szerepe eltérhet a kivándorlók életében, s hatásuk függ az egyén helyzetétől. Gyakran nem is racionális módon történik a döntés, hanem érzelmi alapon.

Itt kell megemlítenünk olyan tényezőket, melyek nagymértékben befolyásolják a migrációt, ám nem sorolhatók a push és pull faktorokhoz. Ilyen tényezők – bizonyos esetekben akadálynak is nevezhetnénk -: a földrajzi távolság, az utazás költségei, kulturális-nyelvi különbségek, vagy az egyes országok bevándorlási politikája. Ehhez járul még a migráns életkora, személyisége, anyagi helyzete.

A nyugat-balkáni térség migrációs folyamatainak faktorai az egyes országok vonatkozásában

Az köztudomású tény, hogy az elmúlt években nagyon megnőtt a nyugat-balkáni térségből érkezők száma. Mielőtt rátérek a térség push és pull faktorainak ismertetésére, álljon itt néhány számadat a migrációs hullám vonatkozásában. Hangsúlyozni szeretném, hogy a következőkben menedékkérőkről lesz szó, akik a migráció egyik speciális csoportját képezik.

⁶ Gender (társadalmi nem): a társadalmilag és kulturálisan meghatározott 'nem' angol fogalma. Azon tulajdonságok, viselkedésformák, szerepek összessége, melyet a társadalom az egyéntől biológiai neme folytán elvár.

Az Európai Unióban (valamint Svájc és Norvégia)⁷ a 2014-ben benyújtott menedékjogi kérelmeknél a nyugat-balkáni térség a második helyet foglalta el, első helyen Szíria áll. Nem mellékesen a 2013-2014-ben beadott kérelmek rangsorában Magyarország a második helyen áll.⁸

Az is beszédes adat, hogy az elmúlt két évben beadott nyugat-balkáni kérelmek 91 százaléka öt tagállamra koncentrálódott: Németország, Magyarország, Franciaország, Svédország, Belgium.⁹

S még egy adat arról, hogy hogyan oszlik meg a térség országai között a menedékjogi kérelmek száma:

Koszovó: 32 százalék
Szerbia: 29 százalék
Albánia: 15 százalék
Macedónia: 12 százalék
Bosznia-Hercegovina: 10 százalék
Montenegró: 2 százalék¹⁰.

PUSH és PULL faktorok Koszovó vonatkozásában

PUSH faktorok

Ahogy a felvezető részben látható volt, különböző okok készítetik-kényszerítik az embereket országuk elhagyására, s elmondható Koszovó kapcsán is, hogy ma is érvényes Ravenstein megállapítása, mely szerint a migráció fő kiváltó oka gazdasági.

Koszovó a Balkán legkevésbé fejlett országa; a társadalmi-gazdasági válság a szegénység növekedéséhez vezetett. Ugyanakkor Koszovó ma társadalmi, gazdasági és politikai átmenet korát éli, s ez az átalakulás komoly krízissel jár. A nemzetközi közösség nagy volumenű befektetései ellenére még mindig számos kihívással szembesül az 1999-es konfliktus óta eltelt időszakban.

A helyzet súlyosságát jelzi, hogy egy 2009-es Világbanki jelentés szerint a lakosok több mint egyharmada (34%) él a szegénységi küszöb alatt, azaz egy felnőttnek napi 1. 55 euróból kell megélnie; 12% pedig az extrém szegénységi küszöb alatt él, azaz napi 1. 02 euróból.¹¹

⁷ A menekültügyi országinformációs terminológiában használatos az EU+ kifejezés, ami az uniós tagállamokat, valamint Svájcot és Norvégiát jelöli.

⁸ Asylum applicants from the Western Balkans: comparative analysis of trends, push-pull factors and responses – Update, May 2015, European Asylum Support Office, https://www.easo.europa.eu/wp-content/uploads/Asylum-Applicants-from-the-Western-Balkans_Update_r_May-2015.pdf, (Letöltés ideje: 2015. 06. 22.)

⁹ U. o.

¹⁰ U. o.

¹¹ Country Fact Sheet – Kosovo (June 2014), http://www.bamf.de/SharedDocs/MILo-DB/EN/Rueckkehrfoerderung/Laenderinformationen/Informationsblaetter/cfs_kosovo-dl_en.pdf?__blob=publicationFile, (Letöltés ideje: 2015. 06. 22.)

A migrációs folyamatok mélyebb összefüggéseinek megértéséhez érdemes felvázolni a koszovói menedékkérők főbb jellemzőit.

A koszovói kérelmezők főként albánok, s kevésbé jellemző a roma, askáli és egyiptomi (RAE) népcsoport kiáramlása.¹²

Ez a tény önmagában is érdekes, hiszen azt feltételeznénk, hogy elsősorban a többszörösen hátrányos helyzetű etnikai kisebbségi csoportba tartozók választják nagyobb mértékben az ország elhagyását. Véleményem szerint jelen esetben az albán közösségnek állnak rendelkezésére olyan eszközök, kapcsolatrendszerek, mellyel könnyebben vehetik az útjukat Nyugat-Európa felé.

A koszovói kérelmezők többsége muszlim vallású; az utóbbi két évben (2013/2014.) átalakult az életkori és gender összetétel. Míg 2013-ban főként egyedülálló fiatal férfiak érkeztek, addig a 2014-es adatok szerint nőtt a családok száma.¹³

A koszovóiak hagyományos célországai: Belgium, Franciaország, Németország, Svédország, Svájc. Az utóbbi időben Magyarországon is jelentősen megnőtt a Koszovóból érkezők száma, akik tipikusan Belgrád irányába hagyták el Koszovót, Szabadkára utaztak, majd illegálisan lépnek be Magyarország területére. Miután Magyarországon benyújtják menedékjogi kérelmüket, nagy többségük tovább utazik egy másik – jellemzően Németország – uniós tagállamba.

Az uniós tagállamok adatai és tapasztalatai alapján a Koszovóból érkezők legszignifikánsabb push faktora a munkaerő-piaci helyzet, s leginkább a magas munkanélküliségi ráta.

Koszovó stabilitását leginkább ez utóbbi és a szegénység veszélyezteti.

Közel 40 ezer embernek nincs rendszeres jövedelme vagy állami támogatása. A segélyek összege 60-110 euró között mozog havonta, ez jóval kevesebb annál, amennyi egy családnak elégséges a normális életvitelhez. Az emigrálás kiemelkedő szerepet játszik abban, hogy családok megmeneküljenek az extrém szegénységtől. Több mint félmillió koszovói dolgozik Nyugat-Európában (Németország – 29, 98%; Svájc – 23, 18%), s küld haza pénzt, így segítve az otthon maradt családtagokat.¹⁴

Becslések szerint minden ötödik koszovóinak van egy olyan külföldön élő családtagja, aki pénzt küld haza.

A munkanélküliségi ráta Koszovóban a legmagasabb a nyugat-balkáni régióban – 35, 1% körül van a munkaképes korú lakosság körében (Koszovói Statisztikai Hivatal 2012. évi közlése). A fiatalok körében ez az arány jóval magasabb – 55%.¹⁵

Egy másik figyelemreméltó adat szerint évente 30 ezer fő lép be a munkaerő-piacra a munkalehetőség csekély reményével (2011 végéig 325.261 főt regisztráltak munkanélküliként).¹⁶

E mellett fontos push faktorként meg kell említenünk a szociális problémákat, különösen a kisebbségek esetében. Velük kapcsolatban megemlíthető továbbá, hogy

¹² Asylum applicants from the Western Balkans

¹³ U. o.

¹⁴ Country Fact Sheet – Kosovo (June 2014)

¹⁵ U. o.

¹⁶ U. o.

többszörösen hátrányos helyzetben vannak, mivel körükben magasabb a munkanélküliség is, mint a társadalom többségi közösségeinél.

A kisebbségek általános diszkriminációval szembesülnek, s főként romákról van szó ebben az összefüggésben.

Érdekes, s a térségre jellemző push faktor a párhuzamos társadalmi struktúrák megléte, mely Albániában, s Koszovóban tűnik a legfontosabbnak. Számos kérelmező hivatkozik arra, hogy vérbosszúban álló családja nem számíthat állami védelemre, s ezért ennek a sajátságos „igazságszolgáltatásnak” az alanya.

A nemzetközi védelmet kérő személyek gyakran alapozzák kérelmüket származási országuk elégtelen egészségügyi ellátására, illetve hazájukban nem kezelhető, súlyos betegségekre, ez is fontos push faktor.

A nemzetközi közösség és a nem-kormányzati szervezetek beruházásai és támogatása ellenére Koszovóban ma az egészségügyi ellátó rendszer nem képes az alapvető ellátás biztosítására. Súlyos hiányosságok mutatkoznak az orvosi ellátás terén, s nagyon korlátozott a hozzáférés a speciális kezelésekhöz.

Koszovóban jelenleg nem képesek megfelelő kezelést nyújtani a rákbetegeknek – nincs lehetőség kemoterápiára és sugárkezelésre. Nincs lehetőség komolyabb szív- és tüdőműtétek elvégzésére, szemműtétekre; krónikus mentális betegségek kezelésére.¹⁷

Ez utóbbi különösen komoly probléma, mivel a traumatizált személyek száma magas.

Az oktatási kérdések kevésbé jelentenek toló erőt a migráció kapcsán.

Összefoglalóan, a push faktorok sorrendje egyben-rangsor is jelent:

1. a munkaerő-piachoz való hozzáférés és munkanélküliség
2. kisebbségi csoportok szociális problémái
3. az egészségügyi ellátó-rendszer hiányosságai; súlyos, otthon nem kezelhető betegségek
4. párhuzamos társadalmi struktúrák megléte (ld. vérbosszú vagy vendetta)
5. oktatási ügyek¹⁸

Az elmúlt években újabb push faktorok kerültek napvilágra a nyugat-balkáni térséget illetően, ezek nem jelentek meg szignifikánsan, mégis meg kell említenünk a kép teljesebbé tétele érdekében: korrupció, szexuális orientáció, családon belüli erőszak súlyosabb formái. Koszovó esetében a belpolitikai válságot kell megemlítenünk.¹⁹

PULL faktorok

A pull faktorok vizsgálatánál már árnyaltabb a kép, s a menedékkérők esetében belép a klasszikusnak nem igazán nevezhető indok: a célország által, a menekültügyi eljárás során adott juttatások és támogatások rendszere.

¹⁷ U. o.

¹⁸ Asylum applicants from the Western Balkans

¹⁹ U. o.

Talán meglepő módon a pull faktorok elemzésénél kiderült, hogy az elsődleges vonzó tényező a célország egészségügyi ellátó rendszere²⁰.

Második helyen a már említett juttatások és támogatások rendszere áll, melyet a kérelmezők számára biztosítanak az eljárás során.

Ugyancsak fontos szempont a célországban a legális vagy illegális munkavállalás lehetősége, ez alátámasztja a fő push faktor jelenlétét a koszovói kérelmezők esetében.

Általánosságban elmondható, hogy a diaszpórának jelentős szerepe van a menedékkérők esetében is, s ez igaz mindegyik nyugat-balkáni országra. Mindez összefüggést mutat a munkaerő-piacca kapcsolatos pull faktorial, hiszen a diaszpóra nagy segítséget nyújthat az újonnan érkezőnek.

Összefoglalóan, a pull faktorok sorrendje egyben rangsort is jelent:

1. egészségügyi ellátó-rendszer
2. juttatások és támogatások rendszere a menekültügyi eljárás idején
3. legális és illegális munkavállalási lehetőségek
4. diaszpóra szerepe

Két olyan tényezőt kell még megemlítenünk, mely az én értelmezésemben nem pull faktor, de számottevő jelentőséggel bír a nyugat-balkáni kiáramlást vizsgálva.

Az egyik a szervezett utaztatás kérdése, egész iparág épült már a nyugat-balkáni migránsok kiutaztatására, mindez könnyebbséget jelent. Koszovó kapcsán pedig itt kell megemlítenünk, hogy szintén utazást könnyítő eszköz, hogy már személyi igazolvánnyal is elhagyhatják országukat Szerbia felé.

A másik tényező a földrajzi fekvés, ezt Magyarország a saját bőrén tapasztalhatja a déli országrészben, hiszen valószínűsíthetően a koszovóiak a könnyebb utat választva jönnek hazánk irányába.

Összefoglalóan még megállapítható, hogy bár történik változás a push és pull faktorok fontossági sorrendjét illetően, de alapvető változások nem várhatók a közeljövőben sem.

Felhasznált irodalom:

- Asylum applicants from the Western Balkans: comparative analysis of trends, push-pull factors and responses – Update, May 2015, European Asylum Support Office, https://www.easo.europa.eu/wp-content/uploads/Asylum-Applicants-from-the-Western-Balkans_Update_r_May-2015.pdf, (Letöltés ideje: 2015. 06. 22.)
- Country Fact Sheet – Kosovo (June 2014), http://www.bamf.de/SharedDocs/MILo-DB/EN/Rueckkehrfoerderung/Laenderinformationen/Informationsblaetter/cfs_kosovo-dl_en.pdf?__blob=publicationFile, (Letöltés ideje: 2015. 06. 22.)

²⁰ U. o.

- IOM, Glossary on Migration, International Migration Law Series No. 25, 2011, <https://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/about-migration/key-migration-terms-1.html#Push-pull-factors>, (2015. 04. 21.)
- KING, Russell: Theories and typologies of migration: an overview and a primer, Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations, 3/12, Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM), Malmö University, <https://www.mah.se/upload/Forskningscentrum/MIM/WB/WB%203.12.pdf>, (Letöltés ideje: 2015. 04. 21.)
- Ernest George RAVENSTEIN: The Laws of Migration, 1885 By John Corbett, Center for Spatially Integrated Social Science, <http://www.csiss.org/classics/content/90>, (Letöltés ideje: 2015. 04. 21.)

BALOGH BERNADETT

II. KÖZSZOLGÁLAT ÉS PSZICHOLÓGIA¹ KONFERENCIA BESZÁMOLÓ



NEMZETI
KÖZSZOLGÁLATI
EGYETEM
RENDÉSZET-
TUDOMÁNYI KAR

2015. június 11-én másodjára került megrendezésre a Nemzeti Közzolgálati Egyetemen a Közzsolgálat és pszichológia konferencia, amelyen a KNBSZ Pszichológiai szakcsoportja is képviseltette magát, tekintettel arra, hogy a szolgálat feladatrendszerét is érintő témák voltak a program középpontjában. A rendezvény kiemelten tárgyalta a jog és pszichológia, a képzők képzése, a profilalkotás, a pszichológia és a nyomozati munka közelítése, a mentálhigiéné és a rendvédelem kapcsolata, valamint az igazságügyi szakértés tárgyköreit.

A programot Dr. Hegedűs Judit egyetemi docens, tanszékvezető nyitotta meg. A rendezvény céljaként „a rendvédelem és a közzsolgálat területén a magatartástudomány, kriminálpszichológia és pedagógia, valamint a kommunikáció területéhez kapcsolódó gyakorlati szakemberekkel közös felület kialakítását”, a felsorolt területek közötti együttműködés erősítését fogalmazta meg. Az előző évi konferenciához hasonlóan a nap felét plenáris előadások tették ki. Délután workshopokon vehettek részt a konferencia résztvevői. A program felépítésében újdonság volt a délutáni filmvetítés, valamint azzal kapcsolatos kerekasztal beszélgetés.

Dr. Grád András „*A hatósági eljárások egyes pszichológiai problémái*” című előadásában a családon belüli erőszak háttérmechanizmusait tárgyalta. A probléma tüneti kezelése helyett a rendszerszemléletű megközelítés szükségességét hangsúlyozta. Az előadással kapcsolatban további érdekességként említendő, hogy a hagyományos férfi-női modellekből fakadó általános koncepcióval ellentétes kutatási eredményekre hivatkozva arra világított rá, hogy a nemi megoszlás a halálos kimenetelű támadások esetében közel azonos, tehát korántsem tipikus, hogy a férfi bántalmazó fél.

Dr. Fogarasi Mihály „*Kihallgatás, elfogultság, elmeteória*” prezentációjában saját kutatását és annak főbb történeti előzményeit mutatta be. Kérdésfeltevése középpontjában az állt, hogy ellentmondásos körülmények között hogyan alakul a vélekedéstulajdonítás. A pilot study megállapításai közé tartozik, hogy még gyakorlott nyomozók esetében is meghatározó a véleményalkotásban, ha súlyozott

¹ A címben megnevezett konferenciát első alkalommal 2014. június 12-én rendezte meg a Nemzeti Közzsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kara, melynek fókuszában a rendvédelem és pszichológia bizonyos kapcsolódási pontjai álltak.

jelentősége van egy információnak. Amennyiben ez releváns, nagyobb valószínűséggel feltételezik a kihallgatáskor, hogy egy kérdéses információt hallhatott a gyanúsított, még akkor is ha ez a körülmények miatt erősen kérdéses. Saját következtetésükkel szemben is döntően többen hisznek a tanú igazmondásában, mint olyan esetben, ha az információ érzelmileg semleges üzenetű.

Dr. Sófi Gyula „*A bűnelkövetővé válás egyik rizikófaktora: a gyermekkori mentális állapotok kérdésköre*” témájú előadása a gyermekkori pszichopatológiák és a bűnelkövetés összefüggéseivel foglalkozott. A rizikófaktorok között a viselkedészavar mellett az ADHD² szerepelt előkelő helyen. Az előadó beszámolt skandináv kutatók megfigyeléséről, ami szerint a figyelemhiányos hiperaktivitási zavar gyógyszeres kezelésével 33%-kal csökkent a bűnelkövetés a programban résztvevők körében. Magyar szociográfiai adatokkal is szolgált. Érdeklődésként említendő, hogy bűnelkövető fiúk 60%-a a származási családban él, tehát önmagában a családban nevelkedés nem tekinthető elégséges protektív faktornak esetükben. A lányoknál azonban ez már csak 45%, jelentősebb rizikótényező az intézetben nevelkedés (31%).

Dr. Malét-Szabó Erika: „*A Rend egészsége és az Egészség rendje*” című előadásában a rendvédelmi dolgozókat érő stresszhatásokról és azok mérséklésének lehetőségeiről beszélt. Karasek elmélete alapján többek között a személyes kontroll érzet növelését és a megterhelés csökkentését tartotta kulcsfontosságúnak. Az előadó kiemelte, hogy a szervezeten belül ennek megvalósításához az autoriter vezetői hozzáállás helyett asszertív attitűd, a beosztotti szinten ebben való partnerség szükséges.

A workshopok közül a „*Nyomozást támogató módszerek – Profilalkotás*” című műhelyen vettünk részt. Elekesné Lenhardt Zsuzsa az operatív bűnelemzés magyar, szociológiai alapú módszerét mutatta be, amely a „hasonló sértett, hasonló elkövetési mód, hasonló helyszínből következő hasonló elkövető” elvén alapul. Több tényező miatt azonban a bűnügyi munkában viszonylag ritkán alkalmazott eljárásról beszélünk annak ellenére, hogy bizonyítottan gyorsabbá, eredményesebbé és olcsóbbá teszi a nyomozást. Lehoczki Ágnes pszichológiai tényezőket, azon belül is a szexuális emberölésben a szexuális fantáziák szerepét tárgyalta. Keppel és Walter tanulmánya alapján különböző típusú, motivációjú elkövetőket különített el. Ivankevics Krisztián pedig az összehasonlító ügyelemzés és bűncselekmények összekötéséről beszélt. A viselkedés mintázatok összekapcsolásának elemző módszereit mutatta be az újabb kutatások tükrében.

A délután folyamán levetített *Káin gyermekei* című film az 1985-ös gyilkosságért elítélt fiatalok bűnözéséről forgatott *Bebukottak* című dokumentumfilm folytatása. A korábbi moziban szereplő személyek további sorsát mutatja be lélektani érzékenységgel. A filmet követő beszélgetésen lehetőség nyílt a témával kapcsolatos gondolatok megvitatására a rendezővel és rendvédelmi szakemberekkel.

² Attention Deficit Hyperactivity Disorder rövidítése, melynek magyar jelentése: figyelemhiányos hiperaktivitási zavar

A konferencia témáiból a katonai nemzetbiztonsági tevékenység szempontjából érdekesek voltak számunkra a rendészet (bűnügyi szakterület) érdeklődését tükröző főbb irányvonalak. A rendőrségnél aktuálisan csak szociológiai alapú profilalkotás történik, azonban nyitás érzékelhető a külföldi trendek, a pszichológiai szempontú profilelemzés felé. Kérdésként felmerül, hogy a katonai titkosszolgálat esetlegesen milyen területen/területeken tudna ilyen képességet használni. A stressz kezeléssel kapcsolatos megközelítésük gyakorlatias szemléletet tükröz, a szervezet lehetőségeit és korlátait egyaránt szem előtt tartja, érdemes lehet számunkra is meríteni belőle. A jelenleg folyamatban lévő, bemutatott kutatásuk katonai titkosszolgálatra vetített relevanciája, hogy a műveleti munka során is kiemelten szem előtt kell tartani a szubjektív megítélés szerepét.

E SZÁMUNK TARTALMA

DR. PARÁDI JÓZSEF

A FELDERÍTÉS AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA ÁLLAMHATALMI, KÖZIGAZGATÁSI RENDSZERÉBEN

Az Osztrák-Magyar Monarchia ugyan dualista államalakulat volt, amely két állam az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság szövetségéből állt, ez azonban nem jelentette azt, hogy a szuverenitást valamennyi markáns szervezetéből kettő lett volna. Az úgynevezett kiegyezési törvényben (Corpus Juris 1867/XII.tc. és a Reichsgesetzblatt 1867.Nr. 146.) foglaltak szabályozták a két állam együttműködésének a témáját. Ezen magyar, illetve osztrák törvényben rögzítették a közös ügyek rendszerét és a két állam együttműködésének a formáját. Alapvetően a hadügy, a külügy és ezek finanszírozását szolgáló pénzügy tartozott a közös ügyek csoportjába, melyet a magyar fél a *pragmatica sanctio*-ból vezetett le. Ezen ügycsoportba tartozó ügyeket nevezték a kortársak „pragmatikus ügyeknek”, melyek mellett – a nem kötelezően közösen intézendő – ügyek csoportját „dualisztikus ügyeknek” hívták. Ide tartozónak azon ügyeket tekintették, amelyek közös intézése célszerű volt ugyan, azonban meg nem egyezés esetén fennállt a külön-külön rendezés lehetősége is. Ezek voltak a hitelügy, a vám- és kereskedelmi szövetség, a közvetett adózás, a vasút, a hajózás, a posta, a pénzrendszer és a jegybank.

A felderítés – mivel hagyományosan a haderőn belül működött – mint a hadügy része a pragmatikus ügyek közé tartozott. A közös ügyek vitelére hivatott szervezetek az uralkodó, míg a többi ügy intézését megvalósító szervezetek a két társország kompetenciájába tartoztak. A hadügy felett az uralkodó rendelkezett, aki a „vezénylet”, a „belsőszervezet” és a „vezérlés” felett – amely triász lényegében minden a hadüggyel kapcsolatos témát magába foglalt – rendelkezett. A két társország alapvetően a költségvetés jóváhagyása által volt képes befolyásolni az uralkodói döntéseket, bár a véderő részét képező Magyar Királyi Honvédség esetében az uralkodói intenciók a magyar honvédelmi miniszter ellenjegyzésével hatályosulhattak. Mivel tehát a közös ügyek és a két társország közigazgatásának az intézése erősen elkülönült egymástól, ezért békeidőben nehezen volt megvalósítható – legalább is intézményesített formában – az Evidenzbüro és a közigazgatási hatóságok együttműködése. Ez azonban nem zárta ki annak a lehetőségét, hogy konkrét ügyekben az Evidenzbüro és a magyar közigazgatás illetékesei megtalálják a közös hangot. A helyzet háború idején ugyan javult, azonban a kivételes hatalomról szóló 1912/LXIII.tc-ben foglaltak szerint – ellentétben az Osztrák Császárság szabályozásával – a Magyar Királyságban a kivételes hatalom gyakorlására nem a haderő, hanem a polgári közigazgatás volt hivatott.

Kulcsszavak: Dualizmus, Evidenzbüro, Felderítés, Közös ügyek

CONTENTS

JÓZSEF PARÁDI DR.

RECONNAISSANCE IN THE STATE ADMINISTRATION AND CIVIL SERVICE SYSTEM OF THE AUSTRO-HUNGARIAN MONARCHY

The Austro-Hungarian dual monarchy was an association of two states: the Austrian Empire and the Kingdom of Hungary. The so-called Settlement Act (*Corpus Juris 1867 / XII.Act. Reichsgesetzblatt and 1867.Nr. 146*) regulated the cooperation between the two countries. The system of common affairs and the form of cooperation between the two states were laid down in Hungarian and Austrian acts. Basically, the military and foreign policy affairs and their financing belonged to a group of common affairs, which idea was derived by the Hungarian side from the *Pragmatica Sanctio*. The affairs in this group were called by the contemporaries as "pragmatic matters"; and the other affairs – whose management could be made also by one side – were referred to as "dualistic matters". These were those whose common management was expedient and advisable, however if this kind of management proved to be unacceptable to the other side, it could be settled also separately. These were the issues related to national credit, customs and trade associations, indirect taxation, railways, shipping, postal and financial system, as well as to the central bank.

Reconnaissance – since it was pursued traditionally within the armed forces and constituted one of the activities made by the military – belonged to the pragmatic issues. The organizations responsible for common affairs worked under the Emperor's supervision, while the management of the other issues fell within the competence of the two countries. It was the Emperor who disposed exclusively over the main defense issues. The two countries basically were able to influence the Emperor's decisions by the approval of the budget, however in the case of the Royal Hungarian Defense Forces; the monarch's decisions could enter into force only after the countersignature of the Hungarian Defense Minister. Thus, since the common issues and the administration of the two countries were significantly isolated from each other, it was very difficult in peace time for the Evidenzbüro and the national public authorities – at least in an institutionalized form – to work together. However, this does not ruled out the possibility for the Evidenzbüro and the Hungarian government officials to find a common voice. The situation has improved in war time, but in the 1912 / LXIII. Act, the practicing of exceptional power – in contrast with the practice followed in the Austrian Empire – in the Kingdom of Hungary did not fall within the competence of the defense forces, but in that of the civil public administration.

Keywords: Dualism, Evidenzbüro, Reconnaissance, Common affairs

DR. BORVENDÉG ZSUZSANNA

ÚJSÁGÍRÓK A KÁDÁR-RENDSZER TITKOSSZOLGÁLATÁBAN

A második világháború lezárását követően, a civil társadalom feletti befolyásolás megszerzése érdekében a szovjet titkosszolgálat erőfeszítéseket tett azért, hogy megnyerje magának a nyugati újságírók egy részét. A KGB fedőszerveként működő Nemzetközi Újságíró Szervezet egyik legaktívabb tagja a Magyar Újságírók Országos Szövetsége volt, amely részt vállalt a harmadik világ ideológiai gyarmatosításában, a nyugati újságíró-szövetségek felé való közelítésben, és mindezen tevékenységek anyagi fedezetének megteremtésében. Hogyan épült be a belügyi és a katonai hírszerzés a magyar sajtó képviselői közé? Miképpen látta el a MÚOSZ a rábízott titkosszolgálati feladatokat? Ezekre a kérdésekre is választ keresek tanulmányomban.

Kulcsszavak: KGB, MÚOSZ, újságírók, titkosszolgálatok, NÚSZ

DR. DUDÁS ÉVA

A BÜNTETŐ PSZICHIÁTRIA ALKALMAZÁSA A SZOVJETUNIÓBAN AZ 1960-80-AS ÉVEKBEN

Ennek az írásnak az a célja, hogy bemutassa a politikai pszichiátria történetét és módszereit a szovjet időkben. A tanulmány megmutatja, hogyan kezelték a „disszidenseket” egy olyan országban, ami meg akarta mutatni a világnak a hatalmát és a felsőbbrendűségét. A tanulmány néhány olyan eredeti szöveget tartalmaz, ami azoktól származik, akik saját bőrükön tapasztalták a politikai pszichiátria jelenségét – akár pszichiáterként, akár páciensként voltak jelen a történetben. A tanulmány fel kívánja hívni a figyelmet arra, hogy a történelemben a győztesek hogyan éltek vissza az emberi értelemmel és tudománnyal és hogy az emberi akaraterő hogyan tudott ennek hősiiesen ellenállni.

Kulcsszavak: büntető/megtorló pszichiátria, kényszergyógykezelés, politikai pszichiátria, disszidensek

ZSUZSANNA BORVENDÉG DR.

**JOURNALISTS IN THE SECRET SERVICES DURING THE KÁDÁR
REGIME**

After the Second World War the secret services of the USSR tried to influence the western civil society through journalists. In 1946 they established an association, called International Organisation of Journalist, which worked as a cover institution of the KGB. The most active member of this organisation was the Association of Hungarian Journalists (MÚOSZ). Their tasks were to take part in the ideological colonization of the Third World, to bring closer the western and eastern federations of journalists to each other, and they had to ensure the financial coverage of these activities. How did the Hungarian journalists collaborate with state security and military intelligence? How did the MÚOSZ carry out the secret missions? In my study I am attempting to find the answers to these questions.

Keywords: KGB, IOJ, journalists, secret services, The Association of Hungarian Journalists (MÚOSZ)

ÉVA DUDÁS DR.

**APPLICATION OF THE PUNITIVE PSYCHIATRY IN THE SOVIET
UNION IN THE 60s AND 80s**

The purpose of this paper is to depict the history and the methods of the political psychiatry in the Soviet Era. The study is to show how the „dissidents” were handled in a country that wanted to demonstrate the world her power and superiority. The project involves some original texts that are written by those who had experienced the phenomenon of the political abuse on their own skin – either playing role as a psychiatrist or as a patient. The paper will call attention to how the winners in history misused the human intelligence and science for their own political objectives and how human will power was able to heroically resist them.

Keywords: Punitive psychiatry, Coersive treatment, Political psychiatry, Dissidents

BENEDEK MÁRTA

MAGYARORSZÁG, AUSZTRIA ÉS SZLOVÁKIA BIZTONSÁG- ÉS KATONAPOLITIKAI NÉZETEI, AVAGY A BIZTONSÁG ÉRTELMEZÉSE KÖZÉP-KELET EURÓPÁBAN

Az elmúlt negyedszázadban hazánk környezetében jelentős biztonsági- és katonapolitikai változásokat történtek, melyhez való alkalmazkodási lehetőség és képesség, vagy annak hiánya kerül bemutatásra Magyarország, Szlovákia és Ausztria tekintetében. A tanulmányunkban e három ország kül-, biztonság és katonapolitikai törekvéseinek változásait vizsgáljuk, a kétpólusú világrendszer összeomlásától kezdve napjainkig a nemzeti biztonsági és katonai stratégiájuk módosulásain keresztül. A szerző célja rámutatni az elmúlt negyedszázadban a térségben bekövetkezett változásokra, melyek számos új jelenséget hoztak felszínre. Új kihívások, fenyegetések jelentek meg, amelyeket érdemes számba venni annak érdekében, hogy felkészüljünk a jövő biztonsági kihívásaira. Az ezek kezelésében rejlő azonosságok és különbségek ország specifikus bemutatása további célja a tanulmánynak.

A szerző kétrészes elemzésének első fejezetében az említett országok stratégiai kultúrájának negyedszázados fejlődéstörténetét részletezi ciklusokra lebontva és mutat rá egy-egy periódus kül- és biztonságpolitikai prioritásaira. A második rész a nemzeti biztonsági és a katonai stratégiákra fókuszál, mint elemzési szempontokra, melyekben visszatükröződnek a felvázolt folyamatok és egyben hivatalos, a kormányok által elfogadott dokumentumokban is rögzülnek.

Kulcsszavak: biztonsági stratégia, katonai stratégia, külpolitika

DR. BAGI JÓZSEF – KOÓS GÁBOR – PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ KATONAI DOKTRÍNÁJÁNAK BIZTONSÁGPOLITIKAI ÉS KATONAI-TECHNIKAI HÁTTERE

A 2010-es katonai doktrína átdolgozásának szükségességét a NATO növekvő erejével és az országot veszélyeztető destabilizációs törekvésekkel magyarázzák az orosz katonai szakemberek az Oroszországi Föderációban. Véleményünk szerint elsősorban Ukrajnáról és az ukrán helyzetet kísérő biztonságpolitikai körülmények megváltozásáról van szó a doktrínakészítés háttérében. Más szóval, az új orosz katonai doktrína a megváltozott biztonságpolitikai és katonapolitikai helyzetre való válaszként értelmezhető.

Az új katonai doktrínában megjelent a „nem-nukleáris elrettentés” fogalma. Ez az első alkalom, hogy az új doktrínában a precíziós, nagy pontosságú fegyverek, mint a stratégiai elrettentés eszközei megjelentek. Ugyanakkor nem került megemlítésre e fegyverek alkalmazásának feltétele.

Kulcsszavak: katonai doktrína, geopolitika, geostratégia, orosz érdekek, Északi-sark, kőolaj, földgáz.

MÁRTA BENEDEK

MILITARY POLITICAL VIEWS OF HUNGARY, AUSTRIA AND SLOVAKIA– DEFINING SECURITY IN MIDDLE-EAST EUROPE

Over the past 25 years significant security and military policy changes have taken place in the neighbourhood of our homeland. In this study the opportunity and capability to adapt to the situation or even the lack of it, is to be presented regarding Hungary, Austria and Slovakia. We examine the changes of foreign-, military-, and security policy of these countries, starting out from the collapse of the bipolar world, through the modifications of the national and military strategies. The author's aim is to highlight the changes which have revealed a number of new phenomena. New challenges, threats have appeared which should be taken into focus in order to prepare for future security challenges. Further aim of this document is to demonstrate the similarities and differences of managing them.

In the first chapter the author details the evolution of strategies divided into cycles, pointing out the priorities of foreign and security policies of a given period. In the second chapter the author focuses on national security and military strategies which are published in official documents adopted by governments.

Keywords: security strategy, military strategy, foreign policy

JÓZSEF BAGI DR. – GÁBOR KOÓS – GYÖRGY SZTERNÁK DR.

SECURITY POLITICAL AND MILITARY-TECHNICAL BACKGROUND OF THE RUSSIAN FEDERATION'S MILITARY DOCTRINE

Experts of the Russian Federation explain the revision of the 2010 military doctrine with the growing power of NATO and the destabilization efforts that endanger the country. In our opinion, in the background it is more about Ukraine and the changes in the Ukrainian security policy.

In other words, the new Russian military doctrine is a response to the changed political and security situation. The new military doctrine contains the concept of "non-nuclear deterrence." This is the first time that a high-precision weapon as a strategic deterrence tool appears in the doctrine. However, the application method of these weapons is not mentioned.

Keywords: military doctrine, geopolitical, geostrategic, Russian interests, Arctic, petroleum, natural gas.

TÖRÖK LÁSZLÓ

MUSZLIM RADIKALIZÁCIÓ BELGIUMBAN ÉS A TERRORFENYEGETETTSÉG ÁLTALÁNOS HELYZETE

A Közel-Keleten és az észak-afrikai térségben forrongó "arab tavasz", valamint az ennek során egyre gyengülő és sok esetben összeomló államok talaján nőttek ki, illetve kaphattak újabb erőre olyan terrorszervezetek, amelyek jelenleg nem csak regionális, de globális kihívást is jelentenek. A globalitást már nem csak az jelzi, hogy a fenyegetés mértéke túlnő az adott övezeten, hanem az is, hogy tagjaik öt kontinensről érkeznek a szíriai/iraki térségbe a dzsihádhhoz való csatlakozás reményével, amely alól Európa sem kivétel. Belgium azonban ezen belül is különleges helyzetben van, hiszen a kiáramló külföldi terrorista harcosok lakossághoz viszonyított aránya messze meghaladja az amerikai, európai és ázsiai országok átlagát. A radikalizáció kiugróan magas üteme egyben jelenti egy esetlegesen bekövetkező terrortámadás kockázatának növekedését is Belgiumban, amelyet tovább erősít az a tény, hogy a belga főváros ad otthont olyan nemzetközi szervezeteknek, amelyek jelentős hatással bírnak a globális politikai és gazdasági folyamatokra.

Kulcsszavak: Belgium - ISIL/Daesh - terrorizmus - muszlim radikalizáció - külföldi terrorista harcosok

NAGY ATTILA

PILÓTA NÉLKÜLI LÉGIJÁRMŰVEK – A TECHNOLOGIA BEMUTATÁSA, AKTUALITÁSOK, JOGI HÁTTÉR

A pilóta nélküli légi járművek, közismert néven drónok fejlődésének dinamikus időszakát éljük. A technológia a rendvédelmi valamint katasztrófavédelmi felhasználási területeket messze túlnőve terjed a civil szférában is. Az utóbbi néhány évben robbanásszerűen fejlődő technológia legígéretesebb alkalmazási területei a fotogrammetria, mezőgazdasági és ipari állapotfelmérések valamint a légi fotó és videó. A korszerű eszközök hosszabb távon az áru fuvarozásban, később pedig akár a személyszállításban is megjelenhetnek majd. A távolról vezérelt kisméretű légi járművek felhasználásnak szinte csak a fantázia szab határt, felelőtlen vagy ártó szándékú alkalmazásuk azonban jelentős kockázatokat is rejthet.

Kulcsszavak: drón, UAV, UAS, RPAS, pilóta nélküli légi jármű, távolról vezérelt légi jármű, multirotor, migránsok nyomon követése, határvonal ellenőrzés, műveletbiztosítás.

LÁSZLÓ TÖRÖK

MUSLIM RADICALIZATION AND TERROR THREAT IN BELGIUM

The mutinous events of the Arabic Spring in the region of the Middle-East and Eastern-Africa, as well as the failing and - in most cases - collapsing states have led to a situation where terrorist organizations could emerge and renew, posing not just a regional, but a global threat as well. It means more than just stretching through the region of the conflict zone: the foreign terrorist fighters arrive from five continents to Syria and Iraq in the hope of joining the jihad, and Europe is not an exception. Belgium's situation is quite unique since the per capita rate of foreign fighters is much higher than that of other countries of America, Europe or Asia. The high intensity of radicalization increases the risk of possible terrorist attacks in Belgium and it is strengthened further by the fact that Brussels is the center of international organizations influencing global politics and economy.

Keywords: Belgium - ISIL/Daesh - terrorism - Muslim radicalization - foreign terrorist fighters

ATTILA NAGY

UNMANNED AERIAL VEHICLES – INTRODUCTION OF TECHNOLOGY, CURRENT EVENTS, AND LEGAL BACKGROUND

We live in the dynamic advance period of UAVs, known as drones. This technology spreads in the civil sector, exceeding the users of the police and the rescue services. The most promising areas of usage for this highly advanced technology are photogrammetry, industrial assessment, agricultural survey and aerial photo-video making. In the long run these modern gadgets could appear in the area of transportation of goods as well as in the transportation of people. Only fantasy sets limits to the use of drones but it could have a hidden significant risk if it is used irresponsibly or with a malicious intent.

Keywords: drone, UAV, UAS, RPAS, Unmanned Aerial Vehicle, Remotely Piloted Aircraft System, multicopter, monitoring of migrants, borderline control, security operations.

DR. MAGYAR SÁNDOR

AZ INFORMATIKAI BIZTONSÁGTUDATOSSÁG JELENTŐSÉGE AZ ADATVÉDELEM TERÜLETÉN

Napjainkban egyre több eszköz csatlakozik az internethez, amelyen olyan információt jelenítünk meg magunkról, amelyek mások számára érdekesek, felhasználhatók, és amelyek rosszindulatú tevékenységek alapjai lehetnek. Hiába az adminisztratíván jól szabályozott informatikai biztonsági rendszer, ha a felhasználókban nincs kialakult informatikai biztonságtudatosság. Sok esetben az információk kiszivárgásának egyik legnagyobb veszélyforrása a humán faktor. Az emberi tudás hiányosságai ellen védekezni csak felkészítéssel és a jó értelemben vett bizalmatlanság kialakításával lehet, melyet a kezdetektől szükséges tudatosítani az informatikai felhasználókkal. Ezt figyelembe véve kiemelt hangsúlyt szükséges fektetni az adatvédelemmel kapcsolatos veszélyek tudatosítására és a helyes IT viselkedési kultúra megerősítésére.

Kulcsszavak: IT, adatvédelem, biztonságtudatosság,

SÁGI NORBERT – SZABÓ KÁROLY

EGY KIBER-KOCKÁZAT MARGÓJÁRA – A SIGNALING SYSTEM 7 (SS7) ALAPÚ GSM HÁLÓZAT ELLENI TÁMADÁSOK NEMZETBIZTONSÁGI ASPEKTUSAI

A nemzetbiztonsági szolgálatok számára egyre nagyobb kihívást jelent a kibertérből érkező fenyegetések kezelése. Az vitathatatlan, hogy az internetnek és az ahhoz szorosan kapcsolódó technológiai fejlődésnek messze ható következményei vannak és lesznek is a biztonságra. A kibertérből érkező kockázatok igen változatos képet mutatnak. Ezek közül most egy, a nemzetbiztonsági szféra működési környezetét jelentősen befolyásoló kockázat bemutatására teszünk kísérletet. Ennek sajátosságát az adja, hogy az mind a hazai bázison, mind pedig a külföldön folytatott tevékenység során potenciális kockázatként jelentkezik. A tanulmány az SS7 alapú GSM hálózat elleni támadások nemzetbiztonsági aspektusait mutatja be.

Kulcsszavak: kibervédelem, nemzetbiztonsági kockázat, SS7 alapú GSM hálózat elleni támadás

SÁNDOR MAGYAR DR.

THE IMPORTANCE OF IT SAFETY AWARENESS IN THE AREA OF DATA PROTECTION

Nowadays more and more devices are connected to the Internet. We are displaying information about ourselves that are point of interest to others, who can use this information against us, and this can be the basics of malicious activities. The administratively well-regulated IT security rules are unnecessary, if the users have no established information security awareness. In many cases the human factor is the biggest threat of information leakage. Defence against the shortcomings of human knowledge can be with good training and developing distrust from the beginning. Considering this, emphasis should be placed on raising awareness of the dangers of the data protection, and reinforcement of good IT culture behaviour.

Keywords: IT, data protection; safety awareness

NORBERT SÁGI – KÁROLY SZABÓ

ON THE MARGIN OF A CYBER-THREAT – NATIONAL SECURITY ASPECTS OF ATTACKS AGAINST SINGNALLING SYSTEM 7 (SS7) BASED GSM NETWORKS

National security services are forced to deal with serious challenges due to threats originating in cyberspace. Undoubtedly, Internet and technological developments have and will have far-reaching consequences on security. Risks originating in cyberspace show a very diverse picture. Our aim is to introduce one of the risks, which significantly affects the operating environment of the national security sphere. Its peculiarity is that it arises as a potential threat, while conducting operational work inland or even abroad. This study introduces the attacks against SS7 based GSM networks.

Keywords: cyber security, national security risk, SS7 based GSM network

SIMON LÁSZLÓ

A FOKOZÓDÓ TERRORIZMUS EURÓPÁBAN ÉS ANNAK HATÁSA A KATONAI TÖMEGRENDEZVÉNYEK BIZTOSÍTÁSÁRA

A szerző általános rendszerszintű látásmóddal közelíti meg a terrorista cselekmények hatását kifejezetten a katonai rendezvények lebonyolítására Magyarországon. Induktív módon az egyedi európai esetekből kiindulva von le általános következtetéseket. A problémafelvetés, amely szerint a kiemelt programok vagy tömegrendezvények fenyegetettségi szintje a legmagasabb tekintve, hogy ezen rendezvények a legideálisabb célpontjai egy terrorista akciónak jól nyomon követhető. A munka aktualitását és gyakorlati használhatóságát tovább növeli, hogy napjaink biztonsági kihívásai valóban adaptálhatók a problémafelvetésre. A folyamatosan átalakuló, újabb és újabb eszközöket felvonultató modern kori terrorizmus a rendezvénybiztosítást, mint olyat – legyen az katonai vagy polgári – egyértelműen nemzetbiztonsági szintre emeli, ahol a biztosítás nem a rendezvény napján kezdődik, hanem lényegében folyamatos feladat a NATO és EU tag Magyarország számára.

Kulcsszavak: terrorizmus Európában, katonai elhárító és terrorelhárító tevékenység, nemzetbiztonsági tevékenység, illegális migráció, katonai tömegrendezvények biztosítása, repülőtéri biztonság.

DR. SABJANICS ISTVÁN

SZEREPVÁLTOZÁSOK A JOGÁLLAMISÁG HORIZONTJÁN

A tanulmány első sorban arra kíván reflektálni, hogy a terrorizmus veszélye miképpen hat az egyébként meglévő és működő jogállami intézményrendszerre, különösen annak egyik legizgalmasabb elemére: a bíróra. Röviden összefoglalja tehát a bíró szerepével összefüggésben kialakult egyes elméleti téziseket, majd ezt követően sorra veszi a jogállamra leselkedő elméleti veszélyeket. Zárásként az elmúlt években kialakult joggyakorlatnak, a bírói jogértelmezés nemzetközi közelítésének, a terrorizmussal kapcsolatos intézkedések megítélésének bemutatását és egyben kontextusba helyezését célozza a tanulmány.

Kulcsszavak: bírói joggyakorlat – terrorizmus – jogállamiság

LÁSZLÓ SIMON

GROWING TERROR THREAT IN EUROPE AND ITS IMPACT ON ENSURING SECURITY DURING MILITARY MASS EVENTS

The author approaches the effect of terrorist activity on military events carried out in Hungary, making inductive overall conclusions based on unique European cases. The assumption that significant or mass events have the highest threat level is traceable, because it is easy to track that these events are the ideal targets of terrorist actions. The actuality, adaptability and the practical usability of this writing is based on the fact that security threats can be well adapted to the problem. The constantly evolving, modern-day terrorism lifts an event – may it be military or civilian one – to a national security level, where the work does not begin on the starting date of the event, but is essentially a continuous task for the NATO- and EU- member Hungary.

Keywords: terrorist attacks in Europe, national security activity, military counterintelligence and counterterrorism, illegal migration, military security at mass events, airport security.

ISTVÁN SABJANICS DR.

CHANGES IN THE ROLE OF THE JUDGE IN MATTERS OF SECURITY

Risks of countering terrorism, the starting point of the essay, regarding the institutional structure and system of the rule of law, especially its most curious element: the judge. It gives a small montage of the legal theory concepts on judicial power, how it developed through time, then identifies the threats in theory concerning the rule of law. Finally, this paper demonstrates the judge-made law of recent years, the converge of judge-made interpretation of law placing it in a transnational dimension, as well as certain counter-terrorism measures and their contexts.

Keywords: judge-made law, terrorism, the rule of law

CRISÁN ANDREA

PUSH ÉS PULL FAKTOROK A KOSZOVÓBÓL KIINDULÓ MIGRÁCIÓ HÁTTERÉBEN

A publikáció fő célja a koszovói migráció háttérében rejlő push és pull faktorok bemutatása, valamint tartalmaz információkat a push-pull elméletről is. Koszovó a Balkán egyik legkevésbé fejlett országa, így a fő push faktor a koszovói menedékkérők viszonylatában a munkaerő-piaci helyzet és a magas munkanélküliségi ráta. E mellett a kisebbségi csoportok szociális problémái és az egészségügyi-ellátó rendszer is figyelembe veendő elemei a koszovói migrációs kiáramlásnak.

A fő pull faktorok a célországok által nyújtott juttatások és támogatások rendszere, valamint az orvosi ellátás.

Konklúzióként megállapítható, hogy nem várható jelentős változás a koszovói migráció push és pull faktorait illetően.

Kulcsszavak: nemzetközi migráció, Koszovó, push és pull faktorok, menedékkérők, munkaerő-piaci helyzet, munkanélküliség, orvosi ellátás

ANDREA CRISÁN

**PUSH AND PULL FACTORS IN THE BACKGROUND OF KOSOVAN
MIGRATION**

The aim of the publication is to present the relevant push and pull factors concerning Kosovan migration, and provides information about the push-pull theory.

Kosovo remains one of the least developed areas of the Balkans so the main push factor concerning Kosovan asylum seekers is the situation of the labour market and the high unemployment rate. Not only social problems but the quality of the healthcare system for minority groups is also an important element responsible for migration influx.

The main pull factors are benefits, allowances and medical care in the destination countries.

In the near future, significant changes in the push and pull factors concerning Kosovan asylum seekers are not probable.

Keywords: International migrations, Kosovo, push and pull factors, asylum seekers, labour market situation, unemployment rate, medical care

SZERZŐINK

Dr. Parádi József	CSc, nyá. főiskolai tanár
Dr. Borvendég Zsuzsanna	Állambiztonsági Szervek Történeti Levéltára tudományos kutató
Dr. Dudás Éva	százados, a KNBSZ munkatársa
Török László	alezredes, a KNBSZ munkatársa
Benedek Márta	NKE Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusz
Dr. Bagi József	ezredes, PhD
Koós Gábor	nyá. alezredes
Prof. Dr. Szternák György	nyá. ezredes, CSc, nyá. egyetemi tanár
Nagy Attila	őrnagy, a KNBSZ munkatársa
Dr. Magyar Sándor	alezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Sági Norbert	százados, a KNBSZ munkatársa
Szabó Károly	ezredes, a KNBSZ munkatársa NKE Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusz
Simon László	alezredes, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék és a KNBSZ munkatársa
Dr. Sabjanics István	főhadnagy, a KNBSZ munkatársa, PPKE JÁK doktorandusz
Crisán Andrea	BÁH Dokumentációs Központ vezetője
Balogh Bernadett	hadnagy, a KNBSZ munkatársa

E SZÁMUNKAT LEKTORÁLTÁK

Dr. Kaiser Ferenc	PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, tanszékvezető
Dr. Okváth Imre	PhD, Állambiztonsági Szervek Történeti Levéltára, főosztályvezető
Dr. Tömösváry Zsigmond	nyá. dandártábornok, PhD, c. egyetemi docens Felderítők Társasága Egyesület elnöke
Dr. Kenedli Tamás	alezredes, PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, tanársegéd a KNBSZ munkatársa
Dr. habil. Kis-Benedek József	nyá. ezredes, PhD, NKE, c. egyetemi tanár
Dr. Fürjes János Norbert	alezredes, PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, tanársegéd a KNBSZ munkatársa
Dr. Magyar Sándor	alezredes, PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, adjunktus a KNBSZ munkatársa
Dr. habil. Resperger István	ezredes, PhD, NKE Nemzetbiztonsági Intézet igazgató
Dr. habil. Gál István László	PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, egyetemi docens PTE ÁJK Büntetőjogi Tanszék
Dr. habil. Héjja István	nyá. ezredes, CSc, Felderítők Társasága Egyesület, elnökségi tag

A SZAKMAI SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

Az írásművekkel szemben támasztott követelmények

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, melyet szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, mely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a hadtudománnyal, nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más tudományos területetkémait, anyagait – jelentejük meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények(és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal); a kéziratot elektronikus formában Times New Roman 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban kérjük megküldeni;
- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a szakmaiszemle.kontakt@gmail.com e-mail címen. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a közlésre elfogadott írásokért – a szerzői nyilatkozattal létrejött megállapodás figyelembe vételével – szerzői honorárium fizethető;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indokolás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;

- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez „Absztraktot/Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven;
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

Tudományos közleményekkel szemben támasztott formai követelmények

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni, mellékelni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata)
 AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)
 ABSZTRAKT/REZÜMÉ (magyarul, angolul)
 KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)
 SZERZŐI NYILATKOZAT

Bibliográfiai hivatkozás

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben³⁶⁵ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézetek jegyzetben

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, melyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében levő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

³⁶⁵ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19-20.

Példák:

TARJÁN G. Gábor: A terrorizmus, p. 4.
KECSKEMÉTI Klára: A mediterrán térség és az Európai Unió, Európai Tükör, 2010. május XV. évfolyam 5. szám p. 38.
J. Nagy László: Mit kell tudni Algériáról?, Kossuth Kiadó, Budapest, 1987. p. 46-47.
PRYCE, Paul: France's Long War: Operation Barkhane, <http://natoconcil.ca/frances-long-war-operation-barkhane/> (Letöltés ideje: 2015.02.24.),
Global Trend 2020: Mappingthe Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.³⁶⁶

Példák:

ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról, *Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó. ISBN 963 9276 45 6*
BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai, In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények, Budapest, 1994, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. pp. 31–50.
KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái, In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
Global Trend 2020: Mappingthe Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrás (vagy: Szerkesztette: ...);
- az ábra, vázlat sorszáma (pl. 1. ábra.);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – (World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja).

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

³⁶⁶ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.
204